

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Commentarii Exegetici In Apocalypsim Ioannis Apostoli

Viegas, Brás

Parisiis, 1615

Commentarium Tertium Exegeticum. In quo de sanctissimæ Deiparæ virginitate, & maternitate disseritur ad illa verba: Mulier amicta Sole.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39261

Humilitas
imperium so-
per ostendit.

Et tunc in prospera verò ad modestiam, sobriamque consolationem, Dicam amplius, inquit Geison, militans pro eis sui hostes fortissimus: nam ex peccatis redditur caucior, firmior, ac potentior. Imò vide miraculum: ipsa ex morto propria reuiuiscit sapiens, fortiorque resurgit: nam quis neget magnam esse humilitatis recuperanda rationem humilitatem perdidisse? Quinetiam oritur ex suo contrario, quod est superbia non minori miraculo, quam si frigiditatem calor gignat: humilitatis quippe non parua est occasio animam contra Deum suum Creatorem, ac redemptorem superbisse. Quartò, Docet humilitatem suo modo esse ambitiosissimam, cupidissimam, maximi cordis, & altissimi spiritus: quoniam dedignatur nisi summo bono, nisi summis opibus, nisi summa gloria impleri. Postremò ait humilitatem similem esse speculo concauo, in cuius centro vniuntur omnes radii: & incidentiæ illustrationum diuinarum: quia nimirum humili omnes gratiæ communicantur à Deo, eamque ob causam appellari posse abyssum sorbentem omnium viuentium aquarum fluentia: imò & vacuum quoddam spirituale, ad quod implendū confluunt omnia, nec implere sufficiunt, nisi Deus. Ex his perspicuum relinquitur, quanto iure Virgo propter humilitatem filia principis dicta sit, sponsusque eius humilitatem demeritis dixerit: *Quam pulchri sunt gressus tui in calcamentis, filia Principis!*

Humilitas,
spirituale
vacuum.

COMMENTARIUM TERTIUM EXEGETICUM

In quo de sanctissima Deipara Virginitate, & maternitate
differtur ad illa verba: *Mulier amicta Sole.*

Amictam Sole fuisse Virginem, cum Verbum absque vilo
virginitatis præiudicio concepit.

SECTIO PRIMA.

I. NFERIORIBVS commentarijs docuimus sanctissimam Virginem signum magnum fuisse, iuxta triplicem signi in sacris literis acceptionem, pro miraculo videlicet, scopo, atque vexillo: eandem in celo apparuisse ostendimus ob eximiam in omni genere magnitudinem: explicabimus etiam mulieris appellationem, vbi de nomine Mariæ, cuiusque tum corporis, tum animi pulchritudine aliquanto fusiùs disputauimus. Sequitur iam in visione Ioannis exponendum, quomodo fuerit amicta Sole: id quod tertio hoc commentario præstabitur. Et quoniam Virgo beatissima non solum fuit amicta Sole, sed Solem quoque ipsa amicit, iuxta illud Hierem. 31. *Famina circumdabit virum: vtrumque isto comment. cõplectemur, quod adeo in Mariæ virginitate maternitateque potissimū verfabitur, cuius vtriusque prerogatiuæ fuit sanè admirabilis, & maximè Diuinaconiunctio, & vnum ex tribus illis operibus mirabiliter singularibus, & singulariter mirabilibus, quæ commemorat D. Bernard. serm. 3. in vigilia Natalis Domini. *Tria, inquit, opera fecit omnipotens illa**

• Bernard.

manifestat

maiestas in assumptione nostra carnis singulariter mirabilia, & mirabiliter singularia, ut talia nec fallasint, nec facienda sine amplius super terram: coniuncta quippe sunt ad matrem Deum homo, mater & virgo, fides & cor humanum.

Ut igitur hinc ordiamur, De Bern. serm. de Virgine, variè exponit hunc amictum Solis in Virgine. Primum enim docet dici amictum Sole propter singularem clementiam, qua uniuersos instar cuiusdam Solis misericordiarum radiis illustrat, ut non tantum solarem naturam, sed Solem ipsum ad omnia suo splendore pertingentem induisse videtur. Et, inquit, est, qua velut alterum Solem induit sibi: quem admodum enim ille super bonos, & malos indifferenter ardet: sic ista quæque præterea non desinit merita, sed omnibus sese exorabilem, omnibus clementissimam præbet, omnium denique necessitates amplissimo quodam miseratur affectu. Altera Bernardi expositio, desumitur à stabili simul, & perfectissimo splendore, atque feruore virtutum Virginis, eum enim Lunæ splendor sit instabilis, & incertus, feruor èmque non habeat: is tamè, quo Sol splendet, habet cum ardentissimo feruore stabilitatem, comunctam.

Quia igitur Virgo beatissima à Deo tanquam Sole vndique nollustratur, accipiens ab eo perfectam, & stabilem, itud & ardentissimum charitatis, virtutumque ceterarum fulgorem, meritisimo amicta Sole apparuit. Amicta, inquit, dicitur sole, Luna sub pedibus eius in sole nimirum & feruor, & splendor stabilis in Luna solus splendor: atque is omnino instabilis, & incertus, qui nunquam in eodem statu permaneat. Tunc ergo, Alaria sole perhibetur amicta, quæ profundissimam Diuina sapientia, ultra, quam credi valeat, penetrat: absque, ut quantum sine personali unione creatur & conditio patitur, lucis illi inaccessibili videtur immerse, illo nimirum igne propheta labia pungitur, illo igne seraphim ascendantur. Longè vero abierit Maria ueris non velut summum in mari, sed operiri magis vndique, & circumfundi, & tanquam ipso igne concludi. Candidissimus sanè, sed & calidissimus huius mulieris amictus, eius omnia tam excellenter irradiata noscitur, ut nihil in ea non dico tenebrosum, sed obscurum saltem, vel minus lucidum, sed ne tepidum, quidem aliquid, aut non feruentissimum liceat suspicari.

Tertia expositio Bernardi ad incarnationem Domini pertinet; quæ in Virgine perfecta est, non tantum seruata, sed magis adhuc perfecta eius virginitate, ut idem sit mulierem amictam Sole fuisse, atque Spiritum sanctum ei superuenisse, & virtutem Altissimi obumbrasse: quod haud dubiè ad virginitatem eius pertinuit, ut ex Virginitate ad Angelum interrogatione, Angelique responsione manifestum est. Cum enim Virgo quaesisset, Quomodo fiet istud in partu virginitatis non cognosco? Respondit Angelus, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: idcoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei. Veritasque idem est: amictam esse Sole mulierem, atque rubrum illum Exod. 2. artille, & tamen minime combustum fuisse: quam visionem omnes fore Patres de incarnatione Verbi in Virgine absque illo vel minimo virginitatis detrimento accipiunt, ut postea dicemus verius. Quomodo, inquit Bern. in tam velamento feruore tam fragili natura subsistit? Merito quidem admirari Moses sancte, & curiosus desideras intueri: verum tamen solue calcamenta pedibus tuis, & inuolucra pone carnalium cogitationum, si accedere contempseris. Vidam, inquit, & videbo visionem hanc magnam. Magna plane visio: rubrus ardens sine combustione: magnum signum mulier illa, sa manens amicta Sole: non est rubra natura operum vndique flammis manere nihilominus incombustum: non mulieris potentia, ut sustineat solis amictum, non est virtus humana, sed nec Angelica quidem, sublimior quædam necessaria est: Spiritus sanctus, inquit, superueniet in te, & tanquam respondeat illa: Quoniam spiritus est, Deus, & Deus noster ignis consumens est. Virtus aut, non mea, non tua, sed Altissimi obumbrabit tibi. Nihil itaq; mirum.

I. D. Bernard. Virgini clementia in bonos, & malos.

Virtutum Virgini perfectum & stabilem splendorem.

II. Quomodo fiet istud in partu virginitatis non cognosco? Respondit Angelus, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi. Luc. 1. 34.

Exod. 2. 3.

si sub tali umbraculo tabernaculi a muliere sustineatur amictus. Quam familiaris ei factus es Domina, quam proxima, imò quam intima fieri meruisti! quam inuenisti gratiam apud Deum: in te manet, & tu in eo, & vestis eum, & vestiri ab eo: vestis enim eum substantia carnis, & vestit ille gloria sua maiestati: vestis solem nube, & Sole ipsa vestiris. Hæc ille. Ita

B. Virgo quo
tempore fue-
rit amicta
Sole.

Amb. Ansb.

que Bernardus amictam Sole Virginem ad illud tempus refert, quo ipsa Dei Filium concipiens superueniente Spiritu sancto, & virtute Altissimi obumbrante nihil de suæ virginis puritate, & integritate amisit: sed instar rubi ardebat, quin combureretur, hoc est solo vestrebat, quin eius virginitas deperiret. De virginitate quoque sanctissimæ Deiparæ eundem amictum Solis intellexit Ambr. Ansb. in comment. huius loci: Mulier inquit, amicta Sole: ac si diceretur, beata, semperque virgo: ita obumbrata Altissimi virtute, cui videlicet dictum ab Angelo scimus: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: illa scilicet virtus, de qua Paulus dicit primæ ad Corinth. primo, Christum Dei virtutem, & Dei sapientiam. Eodem modo Haymo, Cælius Pan. & alij acceperunt, ex quibus Cælius, Tunc, inquit, amicta Sole fuit, quando uirginitatem Altissimi eam obumbravit, illamque intra uenterem concepit, qui intra omnia, extra omnia, supra omnia, & infra omnia incomprehensibilis existit.

1. Cor. 1. 24.

Haymo.

Cælius

Pan.

III.

Potest aduerte pro eo, quod nos habemus, amicta sole, haberi Græcè, & Ἐβραϊστὶν, hoc est, circumamicta, seu unde quaque amicta Sole: quoniam omni ex parte mansit virgo purissima, neque in eam aliqua ex parte alicuius vel minimæ labeculæ umbra in filij conceptione, atque ortu irrepit, ut ex iis, quæ deinceps dicemus, manifestum erit. Instituius enim hoc commentatio aliquantò fuitis perpetuam Mariæ virginitatem in isto Solis amictu expressam à Iudæis, Hæreticorumque calumniis factam, rectam tueri, eò quod sit unum ex præcipuis fidei nostræ dogmatibus, quod propterea non solum Iudæi uniuersi, sed etiam complures hæretici labefactare, imò & conuellere conati sunt, veluti Carpocrates, ut auctor est D. Epiphani. hæresi. 27. & Cerinthus, ut idem refert hæresi 28. contra Cerinthianos, siue Marinthianos, quod etiam memoria prodidit D. Irenæus lib. 1. contra hæreses, cap. 25. in ea hæresi fuerunt, ut dicerent Christum ex Maria, & Ioseph fuisse procreatum, eandemque Mariæ virginitatem oppugnarunt Ebionitæ, ut habes apud Terrull. lib. de carne Christi: Heluidius quoque Auxentij discipulus impiè asseruit Ioseph ex Maria post Christi ortum plures filios suscepisse, qui eam ob causam in Euan-gelio fratres Domini appellentur: contra quæ fuscè disputat D. Hieron. Ab Heluidio originem traxere Heluidiani Hæretici, qui apud Epiphanium Antidicomariani Græco vocabulo, hoc est, Mariæ aduersarij nominantur. Aggrediamur igitur ostendere ex clarissimis, & grauissimis Diuinarum literarum testimoniis sanctissimam Deiparam in conceptu, & ortu Christi amictam Sole fuisse, hoc est, eum absque ullo vel minimo suæ integritatis præiudicio edidisse, eamque integritatem perpetuò conseruasse: sed prius ex præcedenti interpretatione nonnulla colligamus, quæ ad maiorem eiusdem mysterij cognitionem faciunt.

D. Epiphani.
Maria per-
petuam vir-
ginitatem
qui hæretici
conuellero
suis conati.
D. Irenæus.
Terrull.

Observationes literales de promptæ ex præcedentibus.

SECTIO II.

Diximus ex communi Patrum, Doctorumque sententia idem esse amictam Sole mulierem, atque virginem in conceptu, & partu Christi fuisse virtute Altissimi obumbratam: ex quo simul ostendebatur eius in conceptu, partuque illa

illata omnino, atque illibata virginitas: nunc vberioris doctrinæ causa nonnulla ad literam obseruabimus, quæ & ad illustriorem eorum, quæ dicta sunt, cognitionem spectant, & B. Virginis præstantiam mirificè declarant, id quod in omnibus sequentibus testimoniis, quæ citabimus, præstare conabimur.

Habemus igitur Virginem simul amictam sole, & obumbratam, cuius mysterij rationem merito aliquis requirat: cum enim umbra, & solis splendor pugnare videantur, qui fieri potest, ut Virgo dici possit obumbrata, quæ sole non tantum amicta, sed circumamicta est, ut ex Græco contextu confirmauimus. Et quidem ponendum in primis est amictum solis illatam, & intemeratam Virginis integritatem significare: cuius rei illa est in promptu ratio, quoniam mulier illa, quæ sole erat amicta, nihil amittebat splendoris, atque adeo nihil etiam perdebat pulchritudinis, quin multo splendidior, & pulchrior ex eo solis amictu reddebatur. Quid enim splendoris amitteret, quæ ipsam lucem, & splendorem concipiebat, & gestabat in utero? Eam enim credo ob causam, cum de conceptu, & ortu Christi in scripturis dicitur, interdum splendoris fieri mentionem, veluti Esaiæ 62. *Propter sion non tacebo, & propter Hierusalem non quiescam, donec egrediatur ut splendor iustus eius, & saluator eius ut lampas accendatur*: ubi cernis incarnationem Verbi in Virginis utero fuisse quandam veluti lampadis accensionem ad orbis tenebras depellendas, ortum verò eius quasi quandam splendoris egressum. Certè de incarnatione Verbi locum intellexit Cyrillus Alex. lib. 10. in Esaiam: *salutare, inquit, Dei quid aliud, quam Verbum Patris, qui ob salutem humani generis carnem assumpsit? ita namque per Esaiam ait: Videbunt gentes iustitiam meam, & salutare meum sicut lampas accendetur*. Alij loquuntur ex Hebræo: *Donec egrediatur sicut fulmen iustus meus*. Vbi dicitur virginitas sanctissimæ Deiparæ in partu ostenditur: fulmen enim integra, & illata omnino relinquit, in quibus nihil reperit, quod resistit, idcirco enim integra vagina gladium desinit. Sic igitur Christus quasi fulmen ex utero Virginis prodiit, quoniam integram, & illatam eius virginitatem seruauit. Hoc posito illud disquiritur, cur cum Virgo nihil in conceptu, & partu candoris amiserit, obumbrata tamen virtute altissimi dicatur.

Prima ratio ducitur ex mysterio incarnationis, quod in Virgine perfectum est, altitudine, quam nulla vis intelligendi creata potest omnino comprehendere: itaque splendor solis, quo Virgo amicta est, excellentiam, & præstantiam dicit operis: umbra verò significat lucem istam inaccessibilem esse mortalibus, ut si de perfecta omnino eius cognitione sit sermo, tenebræ, & umbra omnibus creatis mentibus esse videatur. Hanc enim eandem ob causam dicitur Deus ipse & lucem habitare inaccessibilem, primæ ad Timot. 6. & nihilominus posuisse tenebras latibulum suum. Psalm. 17. quia videlicet quamuis ob infinitam perfectionem, & intelligibilitatem lux sit, tamen ob incomprehensibilitatem inaccessibilis est, tenebræque, & caligo creatis mentibus, ut interpretatur D. Greg. Nazianz. lib. 2. de Theologia. Sic igitur Virgo beatissima ob illustrissimum incarnationis mysterium in ea perfectum amicta sole visa est: quia tamen id mysterium comprehendere omnino non potest, obumbrata dicitur, & quasi caligine, & tenebris circumfusa, ut qui ad contemplandum incarnationis mysterium in Virgine perfectum accesserit, & in solem propter altitudinem, & præstantiam, & in vimbram, atque caliginem propter incomprehensibilitatem incurrat. Hæc nimirum est germana ratio cur, Virgo sanctissima in conceptu Christi mons umbratus appellatur Abac. cap. 3. ubi pro eo, quod nos habemus: *Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharan*, Septuag. transtulerunt, *Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte*

I.

Quomodo
Virgo obum-
brata dica-
tur, cum fue-
rit amicta
sole.

Esai. 62. 1.
Incarnatio
Verbi fuit
veluti quædam
lampadis
accensio.
Cyrill. Alex.

Tanquam
fulmen pro-
diit Christus
ex Virgine.

II.

1. Timot. 6.
Psalm. 17.
Incarnatio-
nis mysterium
incomprehen-
sibile.
D. Gregorius
Nazianz.

B. Virgo in
conceptu
Christi mons
umbratus.
Abac 3.3.
Septuag.

umbrosus: quem locum Hebraeus quidam, vt auctor est D. Hieron. in comment. super Abacuch, de ortu saluatoris in Bethleem, quæ ad Austrum est comparatione Hierosolymorum, intellexit: eodemque modo interpretatur Rupert. Iuxta quam expositionem aptè possumus per *mentem umbrosam*, sanctissimam Virginem accipere virtute altissimi obumbratam. Meritò etiam id Canticum Abacuch, in quo de Verbi incarnatione in Virgine perfecta dicitur *oratio pro ignorantis*, seu *pro ignorantibus* inscribitur, vt præter alias eius inscriptionis rationes eadem mysterij incarnationis incomprehensibilis ratio innueretur, de quo quantumcumque multa, cæque præclara, & excelsa assequamur, semper nihilominus possumus, ac debemus nostram incertitiam, & ignorantiam profiteri, Deumque orare pro ignorantis, vt videlicet mentem nostram sui luminis radio, & splendore collustraret, nostræque ignorantis tenebras depellat, vt vberiores tanti mysterij notitiam comparemus: quam eius inscriptionis rationem tradit in eum locum Rupert.

III. Secunda ratio est D. Athanasij ferm. de sanctissima D^sipara, aientis vmbra illam Virgini assulam fuisse quasi quasdam vmbra, quas pictores solent efficere, & lineamenta quædam imaginis, in quibus qualis imago futura sit, perspicitur: itaque Spiritum sanctum in carnatione Verbi, quam perfecit in Virgine, quasi vmbra quasdam, & lineamenta duxisse, in quibus Virgo Diuinitatis imaginem posset vt cunque intueri, siquidem in ipsum per se Diuinitatis radium non poterat pro illo statu aciem mentis intendere, nisi carnis vmbra, & velamine temperatum, vt ipsa Verbi incarnatio quædam veluti Diuinitatis obumbratio fuisse videatur. *Obumbravit*, inquit, *eam virtus altissimi corroborans eam, & Diuina vmbra imagine induxit, vt inde lineamentis collectis videre posset, quatenus possibile est, Deum forma expertem in se concipi: non enim sufficiens est, quod secundum simplicem naturæ suæ proprietatem Virgo in se habitantem Deum videre poterit, sed quatenus possibile fuit, vt ipse obumbrante illam virtute altissimi, & vmbra, lineamenta que quasi facienti, vt videret, quatenus fieri poterat, Deum in se habitantem.* Hæc ille.

IV. Tertia ratio est Greg. Nyss. ferm. de sancta Christi Natiuit. fuisse obumbratam Virginem virtute altissimi, vt per eam vmbra magnitudinē mysterij, quod in ipsa perficiebatur, intelligeret, sicut ex vmbra, magnitudo, & figura corporis colligitur intelligit verò per virtutē altissimi ipsum mat Dei filium, qui virtus Dei appellatur i. ad Corinth. i. Itaque vult per incarnationis mysterium Deū quasi vmbra quandam effecisse, ex qua suæ Diuinitatis, potentia, sapientia, bonitatisque magnitudo perspicitur, & intelligi posset, sicut ex corporū vmbra eorum magnitudo, figuraque intelliguntur, quamuis ipsa corpora minimè videantur: atque ad eod incarnationis mysterium maximè inter reliqua Diuina opera Diuinā magnitudinem declarare. *Quin etiam, inquit Gregor. virtus altissimi obumbrabit tibi, quia hoc nomine scriptura significat: Christus Dei virtus, & sapientia est, vt, inquit Apostolus, ergo altissimi Dei virtus, qui est Christus, superuentu Spiritus sancti in Virgine informatur. Quem admodum enim vmbra corporum ex forma præcedentium effingitur: eodem modo signa, atque inscripta filij Dei in virtute nascentu elucebunt, & apparebunt, imago videlicet, & sigillum, & vmbra, & splendor primarij auctoris, qui per mirabilem effectum actionum ostenditur.* Hæc Nyssen. Et his perspicuum relinquitur minimè inter se pugnare Virginem suble amictam sole in incarnatione Verbi, & simul altissimi virtute obumbratam: siquidem hæc altissimi vmbra nihil dicit tenebrarum, & caliginis, sed incomprehensibilitatem mysterij, vel lineamenta quædam secundum Athanasium, ex quibus colligi posset, qualis esset Diuinitatis imago, vel etiam secundum Nyssenum

Diuina

Diuinæ naturæ magnitudinem, quæ in mysterio incarnationis mirificè rel-
plendet.

Ostenditur virginitas Mariæ ex illis verbis Genes. 3. *Inimicitias
ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen
illius: ipsa conteret caput tuum.*

SECTIO III.

ANtequam vim huius loci expendamus, statuenda primùm est germana &
cuius lectio quoad illa præcipuè verba, *Ipsa conteret caput tuum*, in quibus
magna est translationum varietas. Sciendum est igitur Hebraicè pro eo, quod
nos habemus, *ipsa*, haberi אשה , tribus literis א , ש , & ה , he, vau, & aleph, quæ dicitio Varia lectio
Genes. 2. 11.
& 117.
est pronomem tertiæ personæ, *ipse*, vel *ipsum*, veluti Genes. 2. *Ipsè est, qui creauit
omnem terram Henilath*: & ibidem: *Ipsum est nomen eius*: cum enim Hebraei careant
neutro genere, pro eo fœminino, & masculino etiam vtuntur, veluti Ps. 26. *Vnam
petij à Domino, hanc requiram*. Præterea aduertendum est, quamuis, *ipse*, apud He-
bræos sit אשה tribus literis conscriptum he, vau, & aleph, cum surech in vau: *ipsa*
verò dicatur אשה per he, iod, & aleph, & chirich sub he: tamen, *ipsa*, etiam conscri-
bitur iisdem literis, quibus scribitur, *ipse*, vt cum est, *ipse*, legatur *hu*, cum vau, surech:
cum autem *ipsa*, hi, per chirich, vt aiunt Cōplutense, & Sanctis Pagnin. lexicon,
& manifestè ostenditur ex Genes. 3. nam vbi nos legimus, *Mulier, quam dedisti mihi
faciam, ipsa dedit mihi de ligno, & comedi*, pro, *ipsa*, est Hebraicè אשה eisdem literis
scriptum, quibus scribitur, *ipse*, id est he, vau, & aleph, & habet chirich sub he.

Tertio sciendum est veteres Hebræos non legisse cum punctis, quibus modò III.
vtuntur recentiores: etenim puncta multò post inuenta fuerunt, & excogitata
à Rabbini, ne linguæ Hebrææ peritiam paulatim deperiret, id quod accidit, vt au-
ctor est Helias Leuita Germanus in præfatione Massoreth, apud Tiberiadem
Palaestina anno ab euersione templi per Titum 436. Atque ex hoc iam perspi-
citur potuisse eo loco Genes. ante inuentionem punctorum transferri, & *ipse*
& *ipsa*: nam si scriptum erat per he, vau, aleph, manifestum est potuisse vtro-
que modo verti: si autem erat per he, iod, & aleph, facillè etiam fuit protendi
aliquantulum iod, & in vau conuerti, vnde eadem relinqueretur ambiguitas,
& translationum varietas. Quare non mirum videri debet, si vtraque lectio
apud veteres reperitur: nam, *ipse*, masculino genere transtulerunt Septuag. in-
terpretes, qui reddiderunt $\alpha\upsilon\tau\omicron\varsigma$, quamquam id nomen referri non potest ad
Græcum $\alpha\upsilon\tau\epsilon\pi\upsilon\alpha$, cum $\alpha\upsilon\tau\omicron\varsigma$ masculinum sit, $\alpha\upsilon\tau\epsilon\pi\upsilon\alpha$ autem neutrum: quo fit,
vt subaudiendum videatur nomen $\alpha\upsilon\tau\omicron\varsigma$, quod semen. quoque significat, & ma-
sculinum est. *Ipsè*, etiam transtulit Paraphrast. Chald. eamque lectionem secuti
sunt D. Hierony. in quæst. Hebraicis in Gen. D. Iren. lib. 4. contra hæreses cap. 78.
D. Cyprian. lib. 2. testimoniorum aduersus Iudæos c. 9. Petrus Chrysol. serm. 173.
E contrario verò, *ipsa*, fœminino genere legerunt nobilissimi Patres, D. Ambr. li.
de fuga seculi, c. 7. D. Aug. lib. 12. de Gen. ad literam, c. 36. & lib. 2. de Genesi con-
tra Manichæos c. 18. D. Chryf. hom. 17. in Gen. D. Greg. lib. 1. Moral. ad illa verba
c. 1. *Ne fortè peccauerint filij mei*, D. Bern. hom. 2. de laud. Virginis, & serm. 2. super
signum magnum, Eucher. lib. 2. in Gen. c. 29. Bedain c. 3. Gen. eamq; lectionem Ec-
clesia ab antiquissimis vsque tēporibus approbavit. Ex quo apparet Hæreticorū

Hereticorum
impertitia, &
impudentia.

impertitia simul, & impudentia, præcipue verò Georgij Maioris, & alterius Georgij Fabricij, & Tillemanni Heshusij oblatrantium Scripturam sacram à Catholicis adulterari, cùm in lib. Genes. legunt: *Ipsa conteret caput tuum*: ostendimus namque eam lectionem potuisse optimè ex Hebraeis codicibus deprimi, fuissèque antiquissima Ecclesiæ consuetudine, & grauissimorum Patrum auctoritate comprobata.

III.

Hoc ita constituto deducunt ex hoc loco Patres testimonium grauissimum ad ostendendam sanctissimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi integritatem, idque secundum vtramque lectionem, quæ, quod ad sensum spectat, siue legas, *ipse*, siue, *ipsa*, semper eodem recidit, cum exploratum sit Virginem non per seipsam potissimum, sed per filium serpentis caput contriuisse. Ratio igitur argumenti ea est, quoniam eo loco de solo semine mulieris sit mentio, sumitur enim semè pro filio. *Inimicitias*, inquit, *ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius*. Si enim Deipara ex viri semine concepisset, non ipsius, sed viri semen præcipue Christus diceretur, qui serpentis caput contereret: quare cum de solius Virginis semine sit sermo, manifestè concluditur Christum, qui semen, id est, filium mulieris appellatur: solius Virginis, non etiam viri semen fuisse. Ita cum locum

Serapian.

intellexit Serapion antiquus auctor apud Lipomanum Genes. 3. *Inimicitias*, inquit, *ponam inter semen tuum, & semen illius*: nonne clarum est pronunciatum de Christo, quem sine semine peperit intemerata Virgo? *singulare enim est semen, non numero multitudinis semina*. Rupert. quoque eodem sensu accepit: *Inter semen*, inquit, *tuum, & semen illius: quo de semine hæc dicuntur, nisi de vno, nisi est Christus: ipse namque solus ita semen mulieris est, ut non etiam viri semen sit*. Eadem est expositio D. Leonis Papæ serm. 2. de natiuit. Domini: tractans enim eum locum Genes. ad virginitatem Mariæ in Christi conceptu, atque ortu retulit: *Deus*, inquit, *omnipotens, & clemens, statim ut nos Diabolica malignitas veneno suæ mortificauit inuidiæ, prædestinata renouandis mortalibus suæ pietatis remedia inter ipsa mundi primordia præsignauit, denuntians serpenti futurum semen mulieris, quod noxy capitis elationem suæ virtute contereret, Christum scilicet in carne venturum, qui natus ex Virgine violatorem humanæ præpægnis incorrupta natiuitate damnaret*. Et multò luculentius D. Cyprianus. *Ponam*, inquit, *inimicitias inter te, & mulierem, id est, suscitabo mulierem, quæ repudiata facilitate credendi, non solum te non audiat, sed ipse etiam Gabriele deferente verbum, rationem de promissionis exigat nouitate, dicendo: Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? ecce istud semen mulieris, quod non per traducem genitalium ministeriorum commistione sexus vtriusque infunderetur in utero, sed clauso claustro indeplorata virginis inueniretur in utero. Ex hac ergo*

Rupert.

D. Leo Papa.

Matth. 1. 18. Christum non infusus est in utero, sed inuentus in utero.

D. Cyprian.

Luc. 1. 34.

Luc. 1. 35. Galat. 4. 4. D. Hieron. 1. Cor. 11. 12.

Matth. 1. 18. Christum non infusus est in utero, sed inuentus in utero. Euangelista confirmante, cum dicit de Maria: *Inuenta est in utero habens*. Hæc ille. Huc etiam spectat illa loquendi formula, quam usurpauit Angelus Luca 1. cum dixit. Ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei: ex te, inquam, dumtaxat, absque vlllo viri congressu. Et Paulus ad Galat. 4. *ubi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere*: quasi diceret, factum ex muliere tantum, non etiam ex viro, quemadmodum interpretatur D. Hieron. *In eo*, inquit, *quod dicit, Ex muliere, monstrat non more solito ex conuentu viri & femina, sed per spiritum sanctum ex matre tantum Christum incarnationem hominis suscepisse. Nam idem Apostolus ad Corinthios scribens ait: Sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem: unde sicut in principio generationis mulier ex viro sumpta est, ita & Christum secundum carnem ex matre tantum est.*

Observa

Observationes literales circa præcedens testimonium.

SECTIO IV.

Si prima observatio circa illa verba: *Inimicitias ponam inter te, & mulierem*, in quibus aduertit Cardinalis Caiet. non dictum esse inimicitiam singulari numero, sed inimicitias numero multitudinis: quoniam omne inimicitia genus suscipiendum est cum dæmone, nec vlla cum illo habenda amicitia: *Nec enim*, inquit, *satis est inimicum esse diabolo quoad ea, quæ sunt fidei, aut spei, sed oportet secundum omnes partes inimicum esse, videlicet secundum ea quæ sunt castitatis, abstinentiæ, liberalitatis, misericordiæ, & ceterarum virtutum.* Hæc ille. Quæ quidem inimicitiarum genera perfectissimè inter sanctissimam Virginem, & antiquum serpentem intercesserunt: quoniam nihil habuit Virgo, in quo cum serpente isto conueniret, sed ei omni ex parte bellum mouit, in omni genere inimicitias cum eo gessit: in omni materia eum deuicit, ac de eo omnibus modis triumphauit. Quam ob causam Cantico. 7. non aliqua pars Virginis, sed tota corporis eius compositio similis esse palmæ dicitur illis verbis: *saturata uel assimilata est palma*, hoc est, omnis tui corporis compositio palmam, & victoriam refert. Itaque quacunque ex parte te aspicio tota mihi palma quædam, & victoria uideris: quia nihil in te est quod non gloriosam victoriam de antiquo serpente consequatur. Accedit & illud, quod palmæ folia omnia sunt instar gladij, quo fit, ut eam etiam ob causam conueniat Virgini ob multiplicem cum serpente pugnam, multiplicemque victoriam: quoniam omnia huius virginis palmæ folia, hoc est, omnia in omni genere opera gladij erant acutissimi & fortissimi, quibus antiqui serpentis iugulum petebatur, cum omnia ex ardentissima charitate nascerentur, quam præcipuè dæmon execratur.

Secunda observatio est Ruperti lib. 3. in Genes. cap. 19. non dictum esse fraudem, astutiam, dolum, sed inimicitias, ut indicetur multo maiorem futuram mulieris in superando dæmone potentiam, quam fuerit dæmonis in vincenda muliere: siquidem dæmon per fraudem, & astutiam, simulatamque amicitiam feminam decepit: at mulier non per fraudem, ac dolum, sed indicto bello, & inimicitias publicatis, aperto Marte congregiendi serpentem superauit. *Hoc*, inquit Rupertus, *inimicitia à fraudibus differunt, quod fraudes pacatam sermone, uel cuiuslibet rei præsentant superficiem: inimicitia uero manifestam contrarietatis habent intentionem.* Constat autem, quod subdolum diabolus in serpente non tanquam armatus aduersarius occurrit, sed tanquam fideus consiliarius lateri eius in uia sese adiunxit. Cum igitur Deus dixit, *Ponam inimicitias inter te, & mulierem*: profectò magnam gratiæ suæ opus promittit, quod uictorem diabolum, qui uicerat fraude, uicta nunc mulier vincere quandoque debeat fortitudine. Porro hæc inimicitia non per ipsam mulierem, sed per semen illius exercenda, & usque ad victoriam perducenda sunt, hoc est, per Christum, qui plane cum illo antiquo serpente fortiter sese exercuit, & accinctus gladio super femur suum potentissimus intendit, prospere processit, & regnauit, hostemque publicum ante pedes suos productum construxit. Hæc ille. Itaque uult Rupert. Christum, qui est semen mulieris, per inuictam fortitudinem aperto Marte, & inimicitias denunciatis dæmonem superasse, non per fraudem, simulatamque amicitiam, quæ admodum serpens mulierem deiecit: & idcirco non dictum esse: *Ponam fraudem inter te, & mulierem, sed Ponam inimicitias.*

Id uero perfectum fuisse à Christo docet eleganter Paulus ad Colos. 2. cum ait Christum deleuisse chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, &

I.

Caietanus.
Cum dæmone
omne inimicitia
genus suscipiendum

Cant. 7. 7.
B. Virgo tota
palma, &
victoria.

II.

Rupert.

Dæmonem
non per fraudem,
ut ille
mulierem,
sed aperto
Marte deiecit
Christus.

III.

Coloss. 2.

ipsum cruci affixisse, expoliasse principatus, & potestates, traduxisseque palam confidenter de illis in seipso triumphando: hæc enim omnia apertas inimicitias & bellum palam publicatum, & inuictam Christi fortitudinem demonstrant. Vbi aduerte pro eo, quod nos habemus, traduxit, haberi Græcè εἰς τὴν μάχην, quod ad verbum sonat, exemplauit, seu posuit in exemplum: & est sensus, Christum dæmones palam ostentasse subactos, & superatos ad exemplum cæterorum, vt in eis discerent eius imperium recipere, & potentiam formidare, ducta similitudine à victoribus, qui idem facere solent de regibus à se debellatis: ostentant enim illos in triumpho superatos in exemplum, vt videlicet alij eo exemplo conspecto eorum arma reformident, similemque pœnam, & ignominiam pertimescant. Eandemque vim habet illud Matth. 1. cum de Ioseph sponso Virginis dicitur: *Ioseph autē vir eius, cum esset iustus, nollet eam traducere*: quo loco pro traducere, est idem verbum Græcum πᾶρθεύειν, hoc est, exemplare, in exemplum proponere, id est, infamare. Sic igitur Christus, & Virgo per Christum dæmones deuictos, superatosque traduxit, seu exemplauit, sumpto scilicet de eis exemplari supplicio.

Matth. 1. 19.

Virginis fortitudo in demone superando.

Proverb. 31. 10. 17.

D. Bernard.

Ob hanc exitimiam fortitudinem ad Virginem spectasse Salomonem, cum dixit Proverb. 31. *Mulierem fortem quis inueniet: procul, & de ultimis finibus pretium eius. Confidit in ea cor viri sui, & spoliis non indigebit*: & paulo post: *Accinxit fortitudine lumbos suos, & roborauit brachium suum*: exitimauit diuus Bernardus sermone de natiuitate Mariæ, quæ sanè fortis fuit illa mulier, cum potuerit antiquum serpentem aperto Marte, & potentia magnitudine omnino superare. Porro illud: *Et spoliis non indigebit*, duplicem habet explicatum, vnus est: Vir huius fortis mulieris non indigebit spoliis hostium, vt diues sit, & locuples, cum mulier ista ita rem gerat domesticam, vt fortunas omnes viri sua industria mirum in modum augeat. Alter, vt sit sensus: mulierem istam fortem, tam multa, & tam opima hostibus spolia detrahere, vt vir eius spoliis non indigeat: sed abundet. Sic nimirum Deus multa, imo & innumera habet spolia, quæ per Virginem sanctissimam suis hostibus, hoc est, dæmonibus quotidie detrahit. Merito igitur Cant. 6. dicitur *Virgo terribilis, vt castrorum acies ordinata*: ipsa namque sola instar est numerosi exercitus, vniuersis dæmonibus formidabilis, ac terrificæ: quod mirum sanè videri debet, tantam videlicet esse vnus mulieris fortitudinem & potentiam, vt ipsa sola pro fortissima, & numerofo exercitu ab hostibus habeatur. Et verò quanquam, quod ait Rupertus, verissimum sit istas inimicitias potissimum inter semen mulieris, & semen serpentis gestas fuisse, eaque de causa dici quoque exercitas inter serpentem, & mulierem, quod mulier per semen, hoc est, per filium, dæmonem superatura esset: non est tamen negandum ipsam quoque Virginem per se ipsam Dei beneficio vicisse dæmonem, & inimicitias cum serpente gessisse capitales: si quidem eo loco Genesis non tantum inter semen mulieris & semen serpentis, sed etiam inter ipsam mulierem, & serpentem inimicitia futuræ memorantur, *Inimicitias*, inquit, *ponam inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius*. Id verò ita de Virgine accipiendum est, vt in eo dæmonem superauerit, quod nulla vnquam ex parte serpenti antiquo subiecta fuerit, vt pote ab omni peccati labe prorsus immunis: in eo etiam caput serpentis contriuerit, quod peccatum originis non cōtraxerit: quod caput serpentis dicitur, quia ex eo peccato serpens vires omnes suas exprimit tanquam ex capite, & radice cæterorum.

B. Virgo serpenti antiquo nunquam subiecta. Originale peccatum caput serpentis cur dicatur.

III. Rupertus,

Tertia obseruatio sit circa illa verba: *Spisa conteret caput tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius*. Mirum sanè est, quod in eum locum notauit Rupertus, id quod simul docet fuisse vsu, & experimento ipso comprobatum. *Inter mulierem*, inquit

& hoc

Et hoc genus animantis, per quod mulier seducta est grandes inimicitia posita sunt: utrinque non tam rationis iudicium, quam sensus naturalis perpetuum seruat odium. Hac enim etsi non semper actu, semper tamen potestate conterit caput: ille autem ut pote humi depressus, & non arduus calcaneo huius insidatur: nam si nuda mulieris planta dentem serpentis praenenerit, & viuacissimum caput eius vel leuiter presserit, statim totum cum capite corpus repente interit, ita nullus omnino motus, nullus sensus in aliqua parte residuus sit, quod nec malleis certe, aut vectribus, nec gladijs concidentibus cito, aut leuiter effeci potest: siquidem excisum caput cum tribus, aut duobus digitulis viuere, & abire perhibetur. Hoc, quod praedictum est, ita esse ipsorum, qui per industriam explorauerunt, fida relatione comperimus. Hac ille. Et verò quidquid sit de reliquis foeminis, id certe in Virgine sanctissima verissimum est, quippe cuius planta premens vel leuiter antiqui serpentis caput omnem ei motum, sensumque adimit: quod tunc fit, cum tentati a serpente ad Virginis opem, praesidiumque confugimus. Satis enim est ad omnem serpentis vim frangendam Virginem serpentis caput pede velleuissimè calcare, in quo significatur summa sanctissimæ Deiparæ ad vincendum Dæmonem facilitas, siquidem pede tantum leuiter impresso potest illum tanquam abiectum vermiculum subito opprimere.

Deiparæ ad
vincendum
Dæmonem
facilitas.

Porro aduerte pro eo, quod nos habemus, Ipsa conteret caput tuum, & tu insidaberis calcaneo eius. Septuag. transtulisse, αὐτὸς ὁ τῆρῆς ἰ κεφαλῆς, ἡ δὲ τῆρῆς αὐτῆς πῆρας, id est, Ipsi seruum obseruabit caput, & tu calcaneum eius obseruabis. Sic enim apud Septuag. legendum esse, hoc est, τῆρῆς, & τῆρῆς, obseruabit, & obseruabis, non autem τειρῆς, & τειρῆς, conteret, & conteres, ostendunt vetusti codices & Græci, & Latini: probaturque ea lectio à Sixto quinto Pont. max. in editione Septuag. interpretum ex eius mandato, & auctoritate correctâ: iuxta quam lectionem obseruat D. Greg. lib. 1. Moral. ad illa verba cap. 1. Ne forte peccauerint filij mei, summo studio, & cura esse à nobis caput serpentis obseruandum, ne ab ipso vel in principio actionis, vel in medio, vel, in calcaneo, hoc est, in fine mordeamur. Intentionem, inquit, in bono opere antiquus serpens polluit, quia cum facillia ad decipiendum corda hominum conspiciat, eorum desiderijs auram transitorij fauoris apponit: unde sub Iudæa specie de vnaquaque anima misera intentionis laqueo capta dicitur Thren. 1. Facti sunt hostes eius in capite: ac si aperte diceretur. Cum bonum opus non bona intentione suscipitur, huic aduersantes spiritus ab ipso cogitationis exordio principantur, eamque plenus possident, quanto & per initium dominantes tenent: cum verò intentionem vitare non proualent, in via positos laqueos tegunt, ut in eo, quod bene agitur, cor exaltans se ex latere ad vitium deriuetur: quatenus quod inchoans aliter proposuerat, in actione longè aliter, quam ceperat, percurrat. Cum verò antiquus hostis neque in exordio intentionis ferit, neque in itinere actionis intercipit, duriores in finelaqueos tendit, quos laqueos Propheta conspexerat, cum dicebat Plal. 55. Ipsi calcaneum meum obseruabunt: quia enim in calcaneo finis est corporis, quid per hunc nisi terminus signatur actionis? Unde & eidem serpenti dicitur. Ipsa tu obseruabit caput, & tu calcaneum eius: caput quippe serpentis obseruare est initia suggestionis eius aspicere, & manu sollicita considerationis à cordis aditu funditus extirpare: qui tamen cum ab initio deprehenditur, percutere calcaneum melitur, quia etsi suggestionem primam intentionem non percipit, decipere in fine tendit. Si autem semel cor in intentione corrumpitur sequentis actionis medietas, & terminus ab hoste callido securè possidetur: quoniam totam sibi arborem fructus ferre conspiciat, quam veneni dente in radice vitiauit. Hactenus Gregorius.

V.
Septuag.

D. Gregor.

Intentio in
loco opere
quàm sit cu-
randum ne
vitiatur à
dæmone.
Thren. 1. 5.

Psalm. 55. 7.

Virginitas Mariæ ostenditur ex illis verbis Leuit. 12.

Mulier si suscepto semine peperit masculum, immunda erit septem diebus.

SECTIO V.

I. **S**ecundum testimonium, quoad litteram sanctissimæ Deiparæ illa in conscriptis verbis proponitur: *Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Loquere filiis Israel, & dic ad eos: Mulier si suscepto semine peperit masculum, immunda erit septem diebus iuxta dies separationis menstruæ. Et die octavo circumciderur infantulus: ipsa verò triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, neque ingreditur in Sanctuarium donec impleantur dies purificationis suæ: Sin autem fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus iuxta ritum fluxus menstrui, & sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Cumque expleti fuerint dies purificationis suæ, pro filio, sine pro filia deferet agnum anniculum in holocaustum, & pullum columbae, sicut ritum pro peccato ad ostium tabernaculi testimonij, & tradet sacerdoti, qui offeret illa Domino, & orabit pro ea, & sic mundabitur a profluuii sanguinis sui. Ista est lex parientis masculum, aut fœminam. Quod si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, sumet duos turtures, vel duos pullos columbarum, unum in holocaustum, & alterum pro peccato, orabitque pro ea sacerdos, & sic mundabitur.*

Verùm antequam ad probationem aggrediamur, explicanda breuiter lex est purificationis proposita. Igitur fœmina si pariebat masculum, erat immunda quadraginta diebus: si verò fœminam, duplicato numero, hoc est, diebus octoginta.

Sed erat tamen quædam istorum dierum partitio, quæ in contextu ponitur: nam in partu masculi primis septem diebus erat omnino immunda, ita ut ei esset interdicta non solum communicatio rerum sacratarum, quæ duplex erat, nimirum ingressus in Sanctuarium, hoc est, in tabernaculum, & postquam templum fuit inædificatum, illius etiam ingressus, & præterea usus de carnibus sacrificij: sed etiam communicatio profana cum hominibus, nec enim cum illa cibum, aut potum sumere aliquis poterat, quin pollueretur, nec veses eius contingere, nec ad illam vir eius accedere. Transactis verò primis septem diebus poterat quidem reliquis

triginta tribus communicare cum alijs, ac cibum sumere, nec manebat immundus, qui vestes eius contingeret: cæterum adhuc non poterat tangere es sacras, hoc est, nec ingredi in Sanctuarium, nec sacrificiorum carnibus vesci, & ita quadraginta dies immunditiæ illius complebantur.

Quod si fœminam pepererat, vtriusque immunditiæ dies duplicabantur: nam prima illa maior immunditia durabat duabus hebdomadibus, hoc est, quatuordecim diebus, in quibus & à communionem rerum sacratarum, & à consuetudine cum alijs arcebat: altera verò sexaginta sex diebus, quibus & communicatio quidem poterat cum alijs, sed interdictus tamen illi erat ingressus in Sanctuarium, & usus carniū sacrificiorum, & ita octoginta dies perficiebantur. Porro illud, quod dicitur: *si pepererit masculum immunda erit septem diebus iuxta dies separationis menstruæ: & pauld post: Sin autem fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus iuxta ritum fluxus menstrui*: illum sensum habet septem illis diebus,

si masculum pariebat, aut quatuordecim, si fœmina, ita, te debere gerere, quemadmodum se gerebat secundum legem mulier menstruata, quæ septem etiam

Mulier mensura 7.

Quenam fuerit lex purificationis.

Quæ esset interdicta mulieri in partu masculi primis 7 diebus.

Quæ item reliquis triginta tribus.

In partu fœminæ utraque immunditia duplicabatur.

etiam diebus separabatur, ut dicitur Leuit. 15. vbi ita scriptum est, *Mulier quae re-* diebus sepa-
deunte mens separatur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur. Omnis, qui tetigerit eam, im- rabatur.
mundus erit usque ad vesperam: & in quo dormierit, vel sederit diebus separationis suae, pollue- Leuit. 15. 19.
tur. Qui tetigerit lectum eius, lauabit vestimenta sua: & ipse lotus aqua pollucus erit usque ad
vesperam. Aduertit verò Abulensis non omne immundum in lege veteri fuisse
etiam separatam, sed illud duntaxat, cui conuictus, & comunicatio cum reliquis
interdicebatur: mulierem autem menstruatam non solum fuisse immundatam,
sed etiam separatam, similiterque omnem mulierem à partu separatam quoque fuisse
vel septem diebus, si masculum ederet, vel quatuordecim, si foeminam. Atque hæc
erat lex purificationis mulierum, quæ vel marem, vel foeminam pariebant.

Hoc ita constituto quæri solet à Doctoribus, cur lex purificationis, quam mo-
dò explicauimus, illis verbis proposita à Deo fuerit: *Mulier si suscepto semine pepe-* IIII.
rerit masculum: cum enim nulla mulier concipere, parereve possit, nisi suscepto Dubium.
semine, superuacaneum videbatur conditionem illam adiungere, Mulier si susce-
pto semine, nisi aliquid ubi mysterium latere Spiritus sanctus voluisset, videlicet
futuram aliquando foeminam, nempe Virginem sanctissimam, quæ non susce-
pto semine & conceptura, & paritura esset. Abulens. q. 2. in 12. cap. Leuit. conten-
dit particulam illam, *si suscepto semine*, non fuisse adhibitam ad excipiendam Vir-
ginem, idque nititur probare primò, quoniam si lex illa sub ea conditione lata
esset propter Virginem, necesse erat, ut huiusmodi lex aliquid Virgini prodesset,
ut nimirum crederetur à Iudæis sine semine concepisse, atque adeo liberam, &
immunem esse à lege purificationis: id quod factum fuisse non cernimus, cum
Virgo legem seruauerit, & Iudæi similem de illa opinionem, atque de reliquis
matribus habuerint, quod scilicet suscepto semine concepisset: quin potius cõ-
stat Iudæos putasse Christum fuisse filium Ioseph, ut habes Luc. 3. *Iesus erat inci-* Luc. 3. 23.
piens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph. Secundò argumentatur ex
eo, quod si illa particula opposita in lege fuisset ad excipiendam Virginem, pro-
fectò ipsa Virgo tentasset se ab ea lege eximere, nec voluisset illam, ut reliquæ
mulieres immundæ, obseruare. Itaque concludit Abulensis illam particulam nõ
fuisse ad Virginem excipiendam adhibitam, sed more loquendi Scripturæ, quæ
dictiones aliquas ad maiorem explicationem apponere consuevit. Denique col-
ligit. q. 3. sequenti, B. Virginem, obligatam fuisse ad seruandam purificationis legem:
imo addit temerarium esse asserere eam non fuisse purificationis lege obligatam.
Caiet. quoque nullum mysterium in illis verbis latere arbitratur in commet. suis
super Leuit. legens enim ex Hebræo, *Mulier si faciet semen, & pariet masculum, ait* Caietani
non esse hoc loco sermonem de semine, quod est principium generationis, sed
de semine accepto profectu, ac prole, ut sapè aliàs, veluti Gen. 3. *Inimicitias ponam* Genes. 3.
inter te, & mulierem, & semen tuum, & semen illius, quasi dictum sit: Mulier si fecerit
prolem, hoc est, si fertilis non fuerit, sed prolem generauerit. Eodem deflexit Hieron. ab
Oleastro in 12. cap. Leuit. vbi legit ex Hebræo: *Mulier cum seminificauerit,*
& pepererit masculum affirmatque non esse, cur vllum mysterium in iis verbis quæ-
ratur, cum seminificare sit prolem generare, atque adeo locum ita explicandum:
Mulier cum seminificauerit, id est semen, hoc est, prolem habuerit: additque ad hunc
sentum facile trahi posse editionem vulgatam, cum semen pro filio, & prole sapè
vsurpetur, veluti Gen. 15. cum Abraham Domino dixit: Mihi autem non dedisti
semen, id est, filium: & 1. Reg. 2. cum Heli Sacerdos dixit Helcanæ patri Samue-
lis: Reddat tibi Dominus semen de muliere hac. Denique eidem sententiæ subscripsit
Cornel. Iansen. in sua concordia Euangelica cap. 10. *Semen pro*
prole aliquan-
do in sacris
litteris.
Gen. 15. 3.
1. Reg. 2. 20.
Cvru. Iauf.

V. Verum hæc sententia nullo modo est amplectenda, cum aduersetur communi Patrum sententia, quos inferius citabimus. Nec rationes Abulens. quidquam efficiunt. Non prima: quoniam non id fuit Spiritus sancti consilium in illa particula, & conditione adhibenda, ut Virgo purificationis legem non seruariet, quam illa non teneretur, aut ut eo tempore crederetur sine vilo virginitatis præiudicio peperisse, sed ut postea ex eo testimonio probari posset intemerata eius virginitas, id quod omnes ferè Patres, Doctoresque communiter præstiterunt: quo fit, ut non superuacanea iudicanda sit illa cõditio, cum tantum Ecclesiæ profuerit ad virginitatem Deiparæ à Iudeorum perfidia, & Hæreticorum impietate vindicandam. Non etiam secunda: quoniam tamen Virgo sanctissima lege illa non tenebatur, ad humilitatem tamen eius, aliâque pietatis officia pertinuit eam

Respondetur
Caiet. &
Oleastro.
Psalm. 125. 5.

Gen. 1. 11.

Galatin.
Adrian. Fin.

Septuag.

Orig.

B. Virginem
non teneretur
ge purifica-
tionis statui-
tur ex Patri-
bus.

Iuseb. Emif.

Cyrril. Alex.

more ceterarum mulierum obseruare, ut postea fufius dicemus. Quod verò Caiet. & Oleaster afferunt, suscepto semine, idem esse, atque suscepta prole, ex eo quòd Hebraicè sit: *Mulier cum seminificauerit*, hoc est, ut ipsi interpretantur, si prolem ediderit, nullam vim habet: verbum enim $\gamma\gamma\gamma$, quod eo loco est, propriè serere, & seminare significat, veluti Psalm. 125. *Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent*: & nomen ipsam $\gamma\gamma\gamma$, id est, semen, non solum pro filio, sed etiam pro principio generationis accipitur, veluti Genes. 1. *Germinet terra herbam viuentem & facientem semen*: quare optimè vertit vulgatus, *Mulier si suscepto semine*: & ita quoque legunt Galatin. libro 7. Arcan. cap. 14. Hadrian. Finus libro 2. Flagelli contra Iudæos, cap. 3. ex eòque testimonio argumentantur ad virginitatem Deiparæ in conceptu, & partu Christi confirmandam. Accedit, quòd si, *suscepto semine*, idem esset, atque suscepta prole, nec mysterium aliquod lateret, essent haud dubiè ea verba superuacanea: satis enim fuisset dicere, *Mulier, qua pepererit masculum*. Imo non obscurè ex ipsa lege colligitur fuisse mysterij causa eam conditione abhibitam, solum namque adhibetur in fœmina pariente masculum: *Mulier, inquit, si suscepto semine peperit masculum*, non verò in muliere pariente fœminam, de qua postea dicitur: *Si autem fœminam pepererit*. Cur epim non similiter dixit, *si autem suscepto semine fœminam pepererit*, nisi quia vna tantum mulier futura erat, quæ non suscepto semine masculum erat paritura, ad quam solum excipiendam fuit ea particula adhibenda? Atque hoc eodem modo Septuag. interpretes legem illam intellexerunt, ita Græcè tranferentes, $\mu\upsilon\eta\ \eta\eta\eta\ \epsilon\alpha\tau\ \epsilon\tau\epsilon\pi\mu\alpha\tau\ \iota\eta\delta$, hoc est, *Mulier quacunque, si seminata fueris*, hoc est, semen à viro receperit.

VI. Sed age ostendamus ex Patribus eam conditionem propter Virginem adhibitam in lege fuisse. Atque in primis Origen. hom. 8. in Leuit. *Consideremus*, inquit, *secundum historiam*, si non videtur quasi ex superfluo additum: *Mulier, qua conceperit semen, & peperit masculum*, quasi posset masculum aliter parere, nisi semine cõcepto. Sed non ex superfluo additur: ad discretionem namque illius, qua sine semine concepit, & peperit, istum sermonem præcautionis statuitur mulieribus legislator adiecit, ut non omnem mulierem, qua peperisset designaret immundam, sed eam, qua cõcepto semine peperisset. Et paulò post. Itaque non de superfluo addidit legislator: *Mulier si cõcepto semine pepererit filium*, sed exceptionem posuit, qua solam illam mulierem à reliquis mulieribus segregaret, cuius partus non ex conceptione feminis, sed ex præsentia Spiritus sancti & virtute altissimi fuerit. Idem docet Euseb. Emif. in purificatione sanctæ Mariæ: scriptum est in lege Moysi, quòd mulier, qua suscepto semine pepererit masculum, immunda erit: hac lege beata Virgo non tenetur, qua nullo suscepto semine virgo concepit, virgo peperit, ad cuius distinctionem Moyses non dixit: *mulier, qua pepererit masculum*, sed cum additamento, *Qua suscepto semine*. Consentit Cyrril. Alex. lib. 8. in Leuit. *Consideremus*, inquit, *secundum historiam*, si non videtur quasi ex superfluo additum: *Mulier, qua suscepit*

perit semen, & pepererit masculum, &c. sed non ex superfluo additur: ad discretionem nam quod illius, quæ sine semine concepit, & peperit, istum sermonem pro cæteris mulieribus legislator adiecit. Subscribit quoque D. Bernard. serm. 3. in purificatione Mariæ, *Quis, inquit, non aduertat in ipso sententia huius in initio liberam matrem Domini ab hoc præcepto: putas enim, quia dicitur Moses mulierem quæ peperisset filium, immundam esse, non timuerit super matre Domini blasphemiam crimen incurere, & idcirco præmiserit: si suscepto semine: alioquin, nisi parituram præuidisset sine semine Virginem, quæ necessitas erat de suscepto semine fieri mentionem? Patet itaque, quod lex ista matræ Domini non includat, non quæ suscepto semine filium peperit. Putas, ergo non poterat moueri animus eius, & dicere: Quid mihi opus purificatione? cur abstinere ab ingressu templi, cuius uterus virum nesciens templum factus est spiritus sancti? cur non ingrediar templum quæ peperit Dominum templi? nihil in hoc conceptu, nihil in partu impurum fuit, nihil illicitum, nihil purgandum: nimirum cum proles ista fons puritatis sit, & purgationem venerit saceredeliictorum, quid in me legalis purificet observatio, quæ purissima facta sum ipso partu immaculato? Verè o beata Virgo, verè non habes causam, nec tibi opus est purificatione: sed nunquid filio tuo opuserat circumcisio: esto inter mulieres tanquam una eorum, nam & filius tuus sic est in numero puerorum. Hæc ille, Et ne in singulorum Patrum verbis recedendis immoremur, idem expresse docet Beda, Theophyl. Euthym. in Luc. Titus Bostrom Episcopus in expositione Euangelij Luc. 2. S. Ildesonus Episcopus Toletanus serm. 1. in purificat. Mariæ, Ericus hom. de purificat. Haymo Episcopus in expositione Euangelij Luc. 2. Guericus Abbas Igniacensis serm. 1. in purificat. Virginis, Laurentius Iustinian. in eodem festo, Petrus Blefensis serm. 1. in Purificatione, Procop. & alij. Denique idem obseruarunt plerique omnes eius legis interpretes, Lyranus, Hugo Cardinalis, Dionysius Carthusianus, Paulus Burgensius super eam legem Leuitici.*

Ex his manifestum relinquitur mysterij causa conditionem illam in lege adhibitam fuisse, videlicet ad excipiendam Virginem sanctissimam, significandamque ad litteram illibatam eius in conceptu, & partu integritatē, atque ad eodē sacerdotem Deiparā non fuisse lege purificationis obligatam, vt cæteri omnes Patres disertis verbis affirmant, vt nimis audeat dixerit Abulensis temerarium esse dicere fuisse Virginem à lege purificationis exemptam: cum potius plusquam temerè dicatur obligatam ea lege fuisse, nec in illis verbis vllum latere mysterium, cum non solum sit contra cōmōnem Doctorum, & interpretum expositionem, sed etiam contra vnanimem Patrum doctrinam, iuxta quorum sensum Scripturam sacram interpretari debemus, quemadmodum definit Concilium Trident. sess. 14. Præterea, inquit, ad coercendam petulantia ingenia, decernit sacrosancta Synodus, vt nemo sua prudentia innixus in rebus fidei, & morum ad edificationem doctrina Christiana pertinentium sacram Scripturam ad suos sensus contorquens contra eum sensum, quem tenuit, & tenet sancta mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu, & interpretatione scripturarum, aut etiam contra vnanimem cōsensum Patrum ipsam scripturam sacram interpretari audeant, etiam si huiusmodi interpretationes nullo vnquam tempore in lucem edende forent. Qui contra fecerint, per ordinarios declarentur, & pœnis à iure statutis puniantur. Hactenus Concilium. Cum igitur sit vnanimis consensus Patrum in illa lege Leuitici fuisse eam conditionem appositam ad sanctissimam Virginem excipiendam, efficitur, vt ex eo loco ad litteram sanctissimæ Deiparæ integritas in conceptu, & partu Christi efficaciter comprobetur.

Cur Virgo sanctissima purificationis legem seruauerit.

SECTIO VI.

O Stendimus in superioribus ex vnanimi Patrum consensu, & communi interpretum sententia sacerrimam Virginem fuisse in lege purificationis exceptam, nec ad illam seruandam ex vi legis obligatam fuisse: nunc illud explicandum superest, quænam virginem causa permouerit, vt legem illam, qua non tenebatur, impleteret, idque Deus, cuius consilio illa omnia gerebantur, ita fieri à

Eximia Virg.
perfectio
Triplex modus
seruandi
legem.

Virgine voluerit. Prima igitur ratio ducitur ab eximia perfectione, & sanctitate Virginis, quæ non contenta eorum obseruatione, ad quæ sub præcepto obligabatur, illa etiam, à quibus erat immunis, & libera, cumulatissimè implebat: pro cuius maiori cognitione sciendū triplicem modum spectari posse seruandi legem.

I. Primus est, cum lex quoad illa præcisè, quæ præcipit, obseruatur: quæ quidem præcepti obseruatio quoad id, quod omnino præcipitur, diligens, & exacta esse debet, quemadmodū docet Regius vates Psalm. 118. *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis: vbi pro nimis est Hebraicè, וְיָדָו* quæ vox significat nimis, valdè, vehementer, veluti Genes. 1. *Vidit Deus cuncta que fecerat, & erant valde bona:* & Genes. 15. *Noli timere Abraham, ego protector tuus sum, & merces tua magna nimis:* & cap. 17. *Multiplicabo te vehementer nimis.* Quare significatur mandata Dei exactissimè implenda esse quoad id, quod præcisè præcipiunt. Quod enim non sit sermo de operibus supererogationis, quæ quis in legis obseruatione nonnunquam agit, manifestum est ex verbo illo, *mandasti*: neque enim eiusmodi opera sub præceptum cadunt: sed integrum est cuique ea vel agere, vel omittere. Cum igitur dicatur: *Tu mandasti mandata tua custodiri nimis*: palam est sermonem esse de implendis mandatis quoad ea quæ sub eorum obligationem cadunt: verum quoniam ea obseruatio exacta esse debet, nec aliquid, quod præcepto comprehenditur, prætermittendum: idcirco dicitur Deus præcipere mandata sua custodiri *nimis*, id est, exactè, & perfectè. Ita cum locū exponit D. August. simulque aduertit particulam *nimis*, non vitium, sed exactam obseruationem significare: *Quid est*, inquit, *Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis? vtrum nimis præcepisti, an nimis custodiri: quodlibet horum intelligamus contra illam memorabilem, nobilemque sententiam dictum: videtur: Ne quid nimis. Si enim hoc verū est, vt ne quid nimis fiat, quomodo verū est, quod hic dicitur: Tu mandasti mandata tua custodiri nimis? quādo Deus aliquid vel nimis præciperet, vel custodiri nimis vellet, si omne nimium reprehensione dignū esset. Verum aliquādo Latina lingua hoc verbo sic abutitur: vt nimis pro eo, quod est valdè, & postrem inueniamus in sacris literis, & ponamus in sermonibus nostris: quanquam hoc loco non sit Græcè ἄγος, id est, nimis, sed σφόδρα, id est, valdè. Hæc Aug.*

Psal. 118. 4.
Gen. 1. 31.
Et 15. 1.
Et 17. 2.
Mandata Dei
exactissime
seruanda.
Supereroga-
tionis opera
non cadunt
sub præceptū.

D. August.

II. Ad eandem exactam legis obseruationem pertinere arbitrantur plerique illud Psalm. 93. 21. *Nunquid adhæret tibi Domine sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto: hoc est, Nunquid commune aliquid habes cum throno, & imperio tyrannico, qui vis tua præcepta maximo cum labore, sollicitudine, diligentiaque seruari: quasi dicat: Minimè verò, neque enim institutum est, aut tyrannicū velle, vt præcepta tua exactissimè seruentur, & in eorum obseruatione labor aliquis suscipiatur. Scio Hebræos, & Græcos non legere: qui fingis, sed, qui fingit, in tertia persona, vt referatur ad thronum iniquitatis, & sit sensus: Nunquid adhæret tibi impiorum, & sceleratorum principum thronus fingens, hoc est, qui fingit laborem in præcepto: siquidem eiusmodi thronus impius, ac tyrannicus condit laboriosa, ardua que præcepta, vt occasionem habeat vexandi: & opprimendi subditos. Et*

Psal. 93. 21.
Mandata
diuina à no-
bū exactissi-
mè impleri,
est agnoscimū

quidem

quidem cum Hebraicè, & Græcè pro illis verbis, qui singis, sit participium, *singens*, Tyrannila-
potest & ad thronum referri in tertia persona, ut Hebraei, & Græci referunt: po-
telt etiam ad Deum ipsum spectare in secunda persona, cum quo Propheta ipse *boriosas can-*
loquitur, quemadmodum retulit vulgatus interpres. Tunc vero duplex sensus est: *duæ leges ad*
ficitur, vnus est: Nunquid adhæret tibi Domine sedes iniquitatis, hoc est, pun-
quid es Princeps aliquis iniustus, & tyrannus, qui singas laborem in præcepto, *subditos*
hoc est, qui præcepta imponas difficilia, & ardua, ut per eam occasionem subditos
possis opprimere? quasi dicat: Minimè. Alter ille, quem iam superius tradidimus,
& ad rem præsentem facit: Nunquid credendus es habere sedem tyrannicam,
quod singas laborem in præcepto, hoc est, quod præcepta tua velis, cum labore, &
magna sollicitudine seruari? quasi dicat: Nequaquam, cum æquissimum sit, ut tua
omnia mandata à nobis exactissimè impleantur.

Secundus gradus est iam perfectior, ac præstantior, cum quis legem ipsam, qua
tenetur, cumulatius, & perfectius implet, quam illa præcipiat, maiori videlicet
conatu, & intensiori actu, aliisque maioribus pietatis, & obedientiæ argumentis
hæc nimirum sunt illa monilia, & ornamenta collisponæ, de quibus dicitur Can-
tic. i. *Collum tuum sicut monilia*: ea enim monilia Origenes in eum locum ad per-
fectionem obedientiæ referenda existimat. Tunc vero collum ornatur monili-
bus, cum in præceptorum, quibus se per obedientiam subiicit, obseruatione ad-
hibet ornamenta quædam, quæ ad ornatum tantum, & perfectionem obedi-
entiæ spectant, non ad ipsam obligationem legis.

Tertius denique gradus perfectissimus est, cum quis lege ipsa non tenetur, &
nihilominus eam perfectissimè obseruat, ac si ad illam seruandam teneretur; ad
quem gradum sanctissima Virgo conscendit; cum enim ut in superioribus con-
firmauimus, purificationis lege minimè teneretur, eam tamè cumulatissimè im-
pleuit, ac si lex illam, sicut & ceteras mulieres, cõprenderet. Atque ad eundem
gradum pertinet, cum quis facultate sibi per legem concessa, qualicet uti potuis-
set, ut tamen non vult maioris perfectionis causa, id quod præstitit Paulus Apo-
stolus: cum enim licet posset, ut reliqui concionatores, aliquid pro concionibus
elemosynæ causa reciperet: ea tamen facultate uti noluit, quoniam id magis glo-
riosum, & Apostolico concionatore dignum putauit, ut ipsemet testatur. i. ad
Cor. 9. *Quis inquit, militat suis stipendijs vnguam? Quis plantat vineam, & de fructu eius*
non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Si nos vobis spiritalia semina-
uimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? Si alij potestatis vestrae participes sunt,
quare non potius nos? Sed non vsumus hac potestate: sed omnia sustinemus, ne quod offendicu-
lum demus euangelio Christi. Ne scitis inquam, qui in sacratio operantur, qua de sacario sunt,
edunt: & qui altari deseruiunt, cum altari participant? Et Dominus ordinauit vs, qui Eua-
gelium annunciant, de Euangelio viuere. Ego autem nullo horum usus sum. Non autem scripsi
hæc ut res fiat in me: bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis euacuet: quod
expendens diuus Chrysostromus: Non dixit, inquit, bonum est mihi magis mori, quam ut
legem meam quis soluat, sed, quam ut gloriam meam quis euacuet, ne quis diceret, quid non leto ani-
mo id faceret, idque gloriam appellat: tantum abest, ut conuocatur, quoniam & glo-
riatur, & mori vult potius, quam huiusmodi gloriam amittere. Deinde adiungit Paulus
non esse magnam gloriam seruari ipsam præceptum, sed aliquid supra præcep-
ptum facere: & euangelizans ait, inquit, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit
ea autem mihi est, si non euangelizauero. Qua est ergo merces mea? Et Euangelium prædi-
cans sine sumptu ponam Euangelium Christi. Nam cum Paulo impositum esset præ-
ceptum concionandi, ait gloriam suam non in eo positam esse; quod predicaret,
gloriam suam.

III.
Caut. r. ro.
Origenes.
Obedientia
ornamenta
quæ sunt
III.
Perfectissimus
gradus ser-
uandi legem
I. Cor. 9. 7.
Nihil pro
conciuntibus
elemosina
eiusa recipere
gloriam
suam appel-
lat Paulus.
D. Chrysostr.
Aliquid su-
pra præcep-
tum facere
gloriam suam.

cum ad id præcepto teneretur: sed in eo consistere, quod sine sumptu, & stipendio prædicaret, id quod ipsi minimè præceptum erat: *Quasi dicat, inquit Chryso-
stomus, non est mihi gloria prædicare, quoniam id mihi præceptum est: sed sine sumptu
Euangelium ponere, quæ est mea voluntatis officium.* Hæc est igitur prima ratio, cur
Virgo purificationis legem seruauerit, quoniam pro sua sanctitate voluit eam le-
gem, etsi ea non teneretur, cumulatissimè implere.

V. Secunda ratio, cur Virgo purificationis legem seruauit, depromitur ex eius hu-
militate: voluit quippe instar reliquarum feminarum per quadraginta dies se
domi continere, nec in templum ingredi, & facta ipso quodammodo ostendere
se legali illa purificatione indigere, qui est perfectissimus humilitatis gradus:
Sunt enim qui se humiliant, suam quoque vilitatem, & abiectionem prædicant, sed ex
re ipsa, occasione, circumstantiis statim apparet id non verum in se esse, sed ex hu-
militate proficisci: verum illa est omnibus numeris, & partibus absoluta humi-
litas, cum quisita se gerit, vt alij opinionem de eius vilitate, & abiectione planè
concipiant, nec id, quod facit, existiment ex humilitate, & modestia, sed ex veri-
tate procedere. Id verò dupliciter contingit: vel est illi qui se ita humiliat, defe-
ctum illum habet, quem alij de ipso concipiunt, vel non habet quidem, sed habe-
re creditur, eaque opinatio oritur ex eo, quod qui se ita humiliat, facta ipso eius-
modi existimationem in generauit in aliorum mentibus, qui humilitatis gradus
est omnium præstantissimus, atque is in sanctissima Virgine resplenduit. Etenim
cum in conceptu, & partu Christi Angelos puritate vinceret, tamen per quadra-
ginta dies ab ingressu templi abstinuit, & instar reliquarum feminarum purifica-
tionis legem seruauit, atque ita facta ipso perluat cæteris se instar cæterarum
mulierum peperisse, atque adeo purificatione indigere: cum tamen nec lege ipsa
purificationis teneretur, nec purificatione opushaberet illa, quæ vel ipsam Ange-
licam puritatem in ipso etiam conceptu, & partu longè superabat. De duplici
hoc humilitatis genere loquitur D. Bernard. ferm. 42. in Cantic. Est, inquit, hū-
militas, quam nobis veritas parit, & non habet calorem: & est humilitas, quam charitas format,
& inflamat: atque hæc quidem in affectu, illa in cognitione consistit. Etenim si se metip-
sum intus ad lumen veritatis, & sine dissimulatione inspicias, ac sine palpatione diiudices, non
dubito, quin humilitas tua in oculis tuis, factus visior tibi ex hac vera cognitione, quamuis
nec dum foras ad esse pariter in oculis aliorum: quod si sicut veritatis splendore illuminatus, ita
affectus amore fuisset, voluisses procul dubio, quod in te est, eandem de te omnes tenerentiam,
quam ipse apud te veritatem habere cognoscit. Nec est idem hominem de seipso altum sapere
veritatis lumine red argutum, & humilibus sponte consentire munere charitatis adiutum: id
quod confirmat exemplo Christi, qui hoc humilitatis gradu se metipsum hū-
iliauit: etenim vt dicitur ad Phil. 2. se metipsum exinanuit formam serui accipiens: ipse,
inquit Bern. se exinanuit, ipse se humiliavit non necessitate iudicij, sed charitate nostri: vo-
luntate enim humilis fuit, & non iudicio, qui talem se obtulit, qualem esse nesciuit: magis au-
tem placuit mihi minus reputari, qui se summum non agnorabat. Denique ait: Disce a me, quia
mitis sum, & humilis corde: corde, dixit cordis affectu, id est, voluntate: itaque nec esset atem ex-
clusi, qui voluntatem confessus est. Ne enim quomodo ego, vel tu inuenimus nos in veritate di-
gnos de core, & contemptu indignos omni extremitate, & inferioritate, dignos etiam supplicij,
dignos plæque, non inquam ita ex ille, quæ tamen omnia expertus est, quia voluit tanquam hu-
mili corde, humilis videlicet illa humilitate, quam cordis sua sit affectio, non quam extorsit dis-
cessio veritatis. Hæc Bernardus.

Perfectissi-
mus humili-
tatis gradus
in quo consi-
stat.

Præstantissi-
mus humili-
tatis gradus
resplenduit
in Virgine.

D. Bernard.

Duplex hu-
militas.

Philip. 2. 7.

Christus hu-
mili voluntate,
non iudicio.

Mat. 23. 12.

V. I.

D. Chryso-
stomus.

1. Cor. 13. 8.

epist. 1. ad Corinthi.

ad illa verba cap. 13.

Non solum autem omnium tanquam abortiuo

visus

visus est & mihi, ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quonia persecutus sum Ecclesiam Dei. Vide, inquit Chrysostr. extenuandi verbis quam large sit visus: Visus est, inquit, mihi veluti abortiuus, minimo Apostolorum, & ipso nomine Apostoli indigno: neque his est contentus: ne enim verbis humilissimum videretur, causas etiam, & rationes adducit, quod abortiuus quidem sit, quia Iesum postremus vidit, quod Apostoli nomine indignus, quia se Ecclesia persecutus. itaque vult Chrysostr. Paulum ad perfectissimum illum humilitatis gradum ascendisse ex eo, quod conatus fuerit efficacibus rationibus persuadere aliis se minimum esse Apost. & Apostoli nomine indignum: idem que repetit in comment. super c. 1. epist. ad Galatas. Paulus, inquit, abortiuum se appellat, & omnium peccatorum primum, & minimum Apostolorum, & huius honore non minus indignus, atque haec dicebat, cum plus omnibus laborasset: quod quidem praecipuum est modestiae argumentum. Etenim cum is, qui sibi nullius bonae rei conscius est, submissum de se ipso loquitur, prudens est, non modestus: at qui post tot emeritas coronas talia loquitur, ille nouit, quid sit modestia. Atque haec sunt rationes praecipuae, quibus permota fuit Virgo sanctissima ad legem purificationis: qua minimè tenebatur, obseruanda.

Pauli facundia in se extenuando.

Tertium testimonium ex illis verbis Psalmi 71. Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram,

SECTIO VII.

Antequam ad huius loci expositionem, confirmationemque ex eo illibata I. integritatis sanctissimae Deiparae accedamus, praemittenda sunt nonnulla, quae ad vim probationis explicandam, & alia, quae postea dicturi sumus, intelligenda non parum pertinent. Primum igitur est aduertendum in fine huius Psalmi haberi haec verba: *Complerae sunt*, seu, *defecerunt orationes David filij Iesse*: quae sane non ad titulum Psalmi sequentis, vt D. Ambros. Cassiodor. Mag. sentent. & alij in comment. super Psal. 72. existimarunt: referenda sunt, sed ad finem praecedentis Psalmi hoc est, 71. quem habemus praemanibus, spectant: quemadmodum docet D. Hieron. Ex his vero minimè eliciendum est nullius Psalmi eorum, qui sequuntur, Dauidem auctorem esse, cum Psalmum 109. negari non possit fuisse à Dauide compositum: siquidem eum Dauidis nomine citauit Christus loquens cum Pharisaeis Matth. 22. *Nonne, inquit, Dauid in spiritu vocat Christum Dominum* dicens: *Dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis*: Non igitur idcirco hic Psalmus illis verbis concluditur, quod nullus Psalmus ex sequentibus Dauidem auctorem habeat: quare in eius clausula afferenda ratione laborant fere interpretes. Enim vero sunt, qui existiment propterea dici: *Complerae sunt orationes David*: quoniam hic Psalmus fuit postremus eorum, quos Dauid composuit, tamen non sit vltimus ordine, nec enim omnes Psalmos eum nunc inter se ordinem in libro Psalmorum seruare, quem primum tenuerunt, & quo fuerunt à Dauide compositi: sed cum sparsi essent, collectos fuisse, ac sine pristino ordine distributos: itaque hunc Psalmum vltimum esse eorum, quos Dauid conscripsit, & quasi testamento Salomoni filio reliquit: quam sententiam secutus est Caiet. & Geneb. eamque putat probabilem Titelm. Caeterum Euthym. & alij non faciunt hunc Psalmum postremum eorum, quos Dauid composuit: tunc vero verba illa: *Complerae sunt orationes David*: varie interpretantur. Nam Euthym. eum vult esse sensum, vt non dicantur completi Psalmi Dauidis, sed completae orationes, seu hymni Dauidis, id est, illi tantum Psalmi, quos ipsemet tanquam

Psal. 71. 20.

D. Hieron.

Matth. 22. 45.

Euthym. Psal. 71. postremum eorum, quos Dauid composuit.

Caietanus Genebrard. Titelm. Euthym.

hymnos, & laudes Dei per seipsum in sua cithara cantabat: nam qui sequuntur, non ipse, inquit, cecinit, sed vel Alph. cantorum Principi, vel aliis cantoribus dedit decantandos. Flaminius aliam excogitavit rationem, idcirco videlicet eam clausulam appositam fuisse, non quod fuerit ultimus Psalmus Davidis, sed quia aliquot psalmi, qui statim sequuntur, non sunt Davidis, atque adeo præcedentes omnes, qui Davidis omnino censentur, & continuata serie positi fuerunt, eompleti, & finiti dicantur. Alij quos sequitur Titelm. dicunt sentum esse, completas fuisse orationes Davidis, quoniam hoc Psalmo complexus est David omnia, quæ in reliquis omnibus Psalmis optabat, atque à Deo postulabat. Cum enim Psalmorum omnium finis sit Rex Messias, eiusque aduentus, & regnum merito, inquit, dicuntur completæ orationes, preces, ac vota Davidis in eo Psalmo, in quo elegantissimis, & magnificentissimis verbis de Messia aduentu, amplitudine, atque splendore, florētissimoque imperio, & principatu discribit. Res est omnino incerta nec potest facile definiri.

II. Secundo: Sciendum est inscriptionem Psalmi esse Salomoni, vel in Salomonem: quod non ita est accipiendum, ut Salomon huius Psalmi auctor fuerit, cum ex citatis verbis, quæ in fine eius adhibentur. Completa sunt orationes David, manifestum sit cum fuisse à Davide compositum. Et quidem Cornel. Iansen. more suo existimat, idcirco inscriptum esse Salomoni, quoniam ad literam David in eius compositione ad Salomonem filium respexit, in typum tamen Messia: id quod

Corn. Iansen.

Psal. 71.

ad literam

ad Messiam

pertinet, non

ad Salomonem.

Tertullian.

Cassiod.

Caiet.

Paraphrast.

nulla ratione dicendum putamus, sed potius ad literam sermonem esse de Rege Messia: itaque nomen Salomonis hoc loco non propriè accipiendum pro Salomone Davidis filio, ut egregiè docent. Theodoret. Cassiod. Caiet. & alij, sed pro epitheto Regis Messia: secundum nominis etymon: idem enim est Salomon, atque pacificus, ut inscriptio ea sit, Pacifico, hoc est, Regi Messia. Nam quod Psalmus ad literam ad Messiam pertineat, non verò mysticè sub figura Salomonis, intellexit vel ipse Paraphrast. Chald. cum ita Psalmum inchoavit: *Deus sententiam iudiciorum tuorum Regi Christo da: probaturque manifestè, quoniam quæ in hoc psalmo continentur, nullo pacto possunt in Salomonem convenire, atque adeo non potuit Salomon in eiusmodi figuram Messia gerere. Quomodo enim in Salomonem quadret illud: Permanebit cum sole, & ante lunam: orietur in diebus eius iusticia, & abundantia pacis, donec auferatur luna? & illud: Dominabitur à mari usque ad mare. & c. Scillud: Reges Tharsis, & insula munera offerent, Reges Arabum, & Sabba dona adducent: & adorabunt eum omnes Reges terra, omnes gentes servient ei: & illud: Antefolem permanet nomen eius: & benedicentur in ipso omnes tribus terra, omnes gentes magnificabunt eum: hæc enim omnia constat non posse villo modo Salomoni illi Davidis filio, sed soli Regi Messia convenire: Unde merito Theodoret. Quod Salomon, inquit, propositus psalmus nequaquam congruat, epinor Iudæos etiam confiteri, si veritatem dicere voluerint, nedum fidei alumnos. Primum enim nec Salomon finibus terra dominatus est: deinde cum esset homo, & vixisset tempus naturæ congruus finem vitæ accepit, & hunc non gloriosum: psalmus verò sole, & luna antiquiorum eum, qui per variè rationem premititur, ostendit. Ceterum inscriptio non inepta est, sed verè salvatori congruit: siquidem Salomon pacificus interpretatur, quam appellationem habet Christus, de quo Paulus ait ad Ephes. 2. Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum.*

Ephes. 2. 14

III.

D. Hieron.

Eodem modo argumentatur D. Hieronymus in caput. 11. Danielis. In psalmo, inquit, 71. quæ dicuntur, Salomoni non valent convenire: nec enim permansit ille cum sole, & ante lunam, in generatione, & generationem: neque dominatus est à mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum: neque omnes gentes serviant ei,

neque

neque ante solem permansit nomen eius, nec benedicta sunt in ipso omnes tribus terra. Eademque fuit sententia Tertulliani lib. 5. aduersus Marcionem c. 18. Euseb. Cæsar. lib. 7. demonst. Euangelicæ demonstratione 8. Iustini Philosophi, & Mart. in dialogo aduersus Typhonem, D. Ambrosij in Apologia Davidis, D. Aug. lib. vno de vnitrate Ecclesiæ c. 8. & reliquorum ferè Patrum. Id quod cum viderent Hebræi, nec possent ea, quæ habètur in Psal. Salomoni accommodare: conati sunt per contradicendi libidinem germanum sensum alio detorquere. Itaque cum dicitur: *Permanebit cum sole, & ante lunam*: aiunt esse apostrophè ad ipsum Deum, & ita transferunt: *Timebunt te Deus omnipotens, quandiu sol durabit*. Præterea illud: *Ante lunam, in generatione, & generationem*: ita exponunt, vt *ante lunam*, idem sit, atque coram luna, seu in conspectu lune. Illud: *Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis donec auferatur luna*: similiterque verba sequentia: *Adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruiant ei*: per modum optantis, & precantis legunt: *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna: adorent eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruiant ei*. Volunt enim his omnibus faustas, & felices acclamationes contineri, quibus David, & vniuersus Hebræorum populus Salomoni regni felicitatem, & amplitudinem precantur. Sed hæc omnia manifestam vim contextui asserunt, cum ostensum sit ad litteram sermonem esse de Rege Messia. Quo tanquam certo constituto illud est Psalmi huius argumentum: *Postulat David à Deo aduentu Messia, eique prædicit fore Regem iustissimum, qui in virga æquitatis omnes gentes indicaturus sit: Principem etiam potentissimum, qui latissimum, & amplissimū habeat principatum, qui toti orbi terrarum dominetur, & cui omnes Reges, ac Principes vesticales, & stipendiarij sint futuri. Agit etiam disertis verbis de nouo, & admirabili eius conceptu, atque ortu, quod nimirum sit à Virgine concipiendus, & ex Virgine nasciturus absque vlla viri opera, illis verbis, quæ initio proposuimus: Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram: quæ iam explicare aggredimur.*

Verum prius statuenda est vera, ac germana lectio huius loci: Septuaginta habent, vt diximus: *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram*. Paraphrast. Chald. vertit. *Descendet sicut pluuia spontanea super herbam corrossam à locustis, sicut stilla pluuia serotina stillantes super terram*. Interpres pro Caiet. *Descendet sicut pluuia super tonsam, & velut imbrem gutta terræ*: quæ translationū varietas orta est ex dictione Hebræa, gez, pro qua nos habemus vellus. Nam ea vox deducitur à radice, gazaz, quæ significat tondere, indeque deducitur, gez, id est, vellus, quod tondetur, eadēque dictio significat herbam demessam, eo quod herba, cum demeritur, tonderi videatur, & ideo interpretes pro Caiet. vertit *super tonsam*, hoc est, super herbam tonsam: quæ fuit etiam causa, cur Chald. vertit: *super herbam corrossam à locustis*: huiusmodi enim herba etiam tonsa apparet Verum dictionem, gez, hoc loco non pro herba demessa, sed pro vellere accipiendam esse, vt fiat allusio ad vellus Gedeonis Iud. 6. inferius ostendemus: interim verò sufficiat auctoritatis grauis sima Septuag. interpretum, qui non herbam demessam, sed vellus transtulerunt.

Quod igitur spectat ad litteralem, & germanam expositionem huius loci, Caiet. sequens suam translationem existimauit sermonem esse his verbis non de primo, sed de secundo Christi aduentu hoc sensu: *Descendet sicut pluuia super tonsam. Tonsa, inquit, appellatur terra producens pascua secundo sereno: tunc enim est velut tonsa, pluuia in qua ad germinandum desiderat: quæ similitudine describitur secundus Christus aduentus opportunus, desideratus, & secundus comparatione terra tonsa ad nouum germen, quod sanè conuenit expectationi iustorum post tonsionem: siquidem cum eis huius vita germen*

Tertullian.
Euseb. Cæs.
Iustin. Mar.
D. Ambros.
D. August.
Hebræorum
contra dicen-
dribido.

Psal. 71. ar-
gumentum.

III
Varia lectio
Caiet.
Septuag.
Eras. bras.

V.
Caietan.

præcisum fuerit, expectant nouum resurrectionis germen. Idemque putat significari posteriori similitudine, cum dicitur: *Et sicut stillicidia stillantia super terram. Cæterum hæc Caietani expositio nullo modo est amplectenda: primum, quoniam pugnat cum ipso contextu: etenim postquam dictum fuerat, Descendet sicut pluuia in vellus, subiungitur, Orietur in diebus eius iustus, & abundantia pacis: coram illo procedent Æthiopes, & inimici eius terram lingent: Reges Tharsis, & insule munera offerent: & reliqua, quæ sequuntur, quæ omnia de primo aduentu accipere oportet, neque in secundum villo modo conueniunt. Deinde, quia ea interpretatio communi Doctorum expositioni, & quod plus vrget, communi Patrum sententia aduersatur, quos inferius citabimus: ienim de primo aduentu Christi locum accipiunt, imo & de purissimo eius conceptu, atque ortu. Isidorus Clarius de primo quidem aduentu interpretatur: sed pertinere putat ad dona supernaturalia, quæ Christus suo aduentu mundo attulit: *Et pluuia, inquit, resictam herbam crescere facit: ita Christus veniens suos copiosis perfudit donis.* Eodemque deflexit Vatablus existimans illud dumtaxat significari, sicut herba desecta adueniente pluuia crescit, ita futurum, vt omnia bona per aduentum Christi efflorescerent, atque germinarent. Aliam quoque expositionem excogitauit Lyran. indicari scilicet mansuetudinem Messia, qui in primo aduentu summa cum humanitate, & mansuetudine venturus prænucciatur: sicut pluuia in vellus nullo strepitu descendit: itaque hoc loco illud idem à Regio vate prædici, quod etiam prænucciatur Zacharias cap. 9. *Ecce Rex tuus ueniet tibi iustus, & saluator: ipse pauper, & ascendens super asinam, &c.**

Sententia
Caietani re-
icitur.

Isid. Clarius.

Vatablus.

Lyran.

VI. Verum his omnibus expositionibus reiectis communis Doctorum, Patrumque sententia est his verbis integritatem sanctissimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi contineri, eamque duplici eleganti similitudine explicari facta allusione ad vellus Gedeonis Iudic. 6. cum ad eius petitionem descendit ros in vellus lanae, quod erat in area, quo postea à Gedeone expresso impleta est concha illo eodem rore, qui in vellus descenderat. Atque hoc testimonio ad virginitatem Mariæ comprobendam vitur Adrian. Finus lib. 2. flagelli contra Iudæos c. 12. imo & plerique omnes Patres. Ratio verò similitudinis in eo consistit, quod sicut in vellus illud Gedeonis siccum, & aridum descendit miraculosè ros è cælo placidè absque villo strepitu, & absque villo no cumento, læsionè que velleris, siue cum ros descendit, siue cum ex illo fuit expressus: ita Verbum descendit in Virginem instar cælestis rosis, absque villo eius integritatis præiudicio sine in ipso descensu, hoc est, in conceptu, siue cum ex illa fuit expressus, hoc est, in ipso partu, idemque posteriori similitudine explicatur. Sicut enim stillicidia imbrum placidè, ac leniter in terram delabuntur, eamque fecundant: ita verbum è cælo in vterum Virginis placidè, lenitèrque descendit, tribuens illi fecunditatem cum summa puritate coniunctam, natumque ex illa vniuersum orbem de cæternæ suæ salutaribus imbribus irrigauit. Ita locum intellexit D. Hieron. in comment. eius Psalmi, sicut, inquit, in vellus Gedeoni pluuia descendit, ita hic illa sum est in vterum virginale spiritus sancti infusionem: & sicut stillicidia stillantia super terram. arida enim erat terra humani corporis, cum aduenit, nec ullum fructum exhibere poterat sanctitati: sed ipse eam prædicationis suæ stillicidijs fecundam fructibus repleuit æternis. Et multò luculentius Diuus Ambros. serm. 13. in Natali Domini, *Descendet sicut pluuia in vellus. Quid, inquit, tam silenter, & sine strepitu sit, quam cum imber in lana vellus infunditur: nullius aures sono cyberas, nullius corpus humoris repercussione aspergit, sed sine iniquitudine hominum totum imbrem per multiplices effusum partes toto corpore in se trahit. Rectè ergo Maria velleri comparatur,*

Virginis fecunditas cum summa puritate coniuncta
D. Hieron.
Christi prædicatione terra fructibus fecundauit æternis.
D. Ambros.

paratur, quæ ita concepit Dominum, ut toto eum hauriret corpore, nec eius discessuram corporis pateretur: sed esset molis ad obsequium, solida ad sanctorum. Recte, inquam, Maria vellere comparatur, de cuius fructu salutaria populi vestimenta texuntur. Vellus plane Maria est, si- quidem de molli sinu eius agnus egressus est, qui & ipse matris lanicium, hoc est, carnem gestans molli vellere cunctorum operit vulnera populorum: omnem enim peccati vulnus Christi lana sis- funditur, Christi foetur sanguine, & vestanitate recipiat, Christi indumento vestitur. Hæc Ambr. Theodoretus quoque in commentariis, sicut lana, inquit, imbrem recipiens, nullum fragorem emittit, & stillicidia instar rosi in terram delata sensum nullum auribus præbent: sic Domini conceptio facta est, neque ipso sponsoreficiente, qui cum ipsa habitabat: deinde enim postvterum aliquam indignitatem suspicatus occultè dimittere eam voluit: verum ab Angelo suis edoctus celestem esse factum, non humanum. Eodem modo interpretan- tur Euthym. Arnob. Renvig. Cassiod. Lyran. & alij.

Habemus igitur ex communi Patrum, Doctorumque sententia hoc loco ad literam sermonem esse de integritate sanctissimæ Virginis in conceptu, & partu Christi. Nec verò propterea genicienda est ea expositio, quam D. Chrylostom. & D. August. afferunt, videlicet per rorem gratiam intelligi, quæ prius in vellus, hoc est, in Synagogam descendit, sed postea relicto vellere aream, hoc est, Gentilitatem perfudit servata eadem allusione ad vellus Gedeonis. Descendit sicut pluvia in vellus, hoc est, inquit Chrylost. prædicatio in Synagogam: quando scilicet Christus sedebat, & docebat in templo, tunc pluvia in vellus descendit. Nam & Esai. cap. 45. prædixerat: Rorate cæli de super: nubes pluant iustum: sed postea relicto vellere in aream pluvia infunditur, quoniam translatus sacrificiis à Synagoga tota mundi aream impleta est prædicatione Christi. Ad eundem modum exponit D. August. Idem, inquit, Christus descendit sicut pluvia in vellus, cum adhuc areca sicca esset: unde etiam dixit Matth. 15. Non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domus Israel: & discipulis dixit Matth. 10. In viam Gentium: ne abieritis: & in civitates Samaritanorum nec intraveritis: ite primum ad oves, quæ perierunt domus Israel. Cum dixit: ite primum ad illas: ostendit postea, cum esset iam areca compluenda iustos eos ad alias oves: quæ non essent ex veteri populo Israel, de quibus dicit Ioan. 10. Alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, illas oportet me adducere. Sic pluvia descendit super vellus sicca adhuc areca: sed videmus iam gratia Christi siccam remansisse gentem Iudæorum, totumque orbem terrarum in omnibus gentibus Christianæ gratia plenis nubibus complui: unde sequitur: Et sicut stillicidia stantia super terram, hoc est, non iam super vellus, sed super terram. Hæc Augustinus. Non est, inquam hæc expositio contemnenda, cum sit tantorum Patrum, idemque locus Scripturæ sæpe multos sensus literales recipiat: sed tamen ea, quam primo loco tradidimus de virginitate Mariæ, omnino præponenda est, cum sit Doctorum, parumque communis.

Nonnullæ observationes literales circa testimonium præcedens.

SECTIO VIII.

CUM ostensum sit Psalmo 71. citato haberi sermonem ad literam de ad-
ventu Regis Messie, eiusque purissimo ortu ex Virgine absque vilo
integritatis eius præiudicio, quem postea consecuta est ea imperij amplitu-
do, quam Regius Prophetæ graüissimis verbis describit: nunc aliqua ex eo

Psalmo ad id ipsum magis illustrandum doctrinæ causa eruemus. Sit igitur prima observatio circa illam clausulam, qua Psalm. concluditur: *Completæ sunt*, seu *defecerunt orationes Davidis filij Jesse*: nam iuxta eam sententiam, qui non facit cum Psalm. postremum eorum, quos David conscripsit, illa traditur à plerisque ratio, cur David ita Psalm. illum concludendum putauerit, quod scilicet, cum omnia eius vota, desideria, ac preces eo spectarent, ut Rex Messias adveniret, florentissimumque toto orbe imperium cõstitueret, idque ipse eo psalmo magnificis verbis postulasset, iure optimo dicere potuit in eo psalmo omnia sua vota, precæque compleri, quasi diceret. Hæc est meorum omnium votorum summa: hæc una petitione omnes meæ preces, desideriaque continentur, nihil habeo amplius quod exoptem, nihil, quod à Deo præcipue postulem: Itaque hoc vno psalmo complentur, & deficiunt, hoc est, finiuntur omnes orationes Davidis. Id verò nõ tantum David, sed reliqui omnes Prophetæ, ac iusti dicere potuerunt, cum vnius Messias aduentu bona omnia, quæ desiderari, postularique poterant, continerentur: sic nimirum sponsa Ecclesiæ nomine sua omnia desideria in Canticis canticorum complevit. Etenim dragma illud illis sponsæ verbis concluditur: *Fuge dilecte mi*, & assimilare capræ, hinnuloque ceruorum super montes aromatum: quibus verbis aduentum Messias postulat: illud namque, *Fuge*, non significat, ut ab sponsa recedat, sed potius, ut ad illam veniat illa celeritate, qua fugientes currere solent, ut sit sensus: *Fuge ad me dilecte mi summa velocitate*, & in isto aduentu tuo assimilate capræ, hinnuloque ceruorum: hæc enim animalia summam habent in currendo celeritatem. Porro aduerte sponsam primis etiam illius Cantici verbis aduentum sponsi postulasse, cum dixit: *Osculetur me osculo oris sui*, hoc est, non iam me per Prophetas visitet, & per ora Prophetarum loquatur: sed suo ipsius ore loquatur mihi: eodemque me suavissimè exosculetur. Vnde iam cernis sponsam & primis, & postremis verbis eius cantici aduentum sponsi petiisse, ut indicaret suorum omnium desideriorum & principium, & finem hoc vno beneficio contineri. Mitto ea sacrarum literarum testimonia, in quibus Messias desiderium, & expectatio nuncupatur, de quibus iam sæpe alias diximus.

Secunda observatio sit circa prima illa verba: *Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis*: quibus postulat regius vates, ut mittat Deus iam tandem filium suum factum hominem, ei que det iudicandi potestatem: sic enim sperat fore, ut mitius sit iudicium, & multo magis, quam antea clementia, & misericordia temperatum, quasi dicat: Nimis te Domine iustum, severumque exactorem nostrorum scelerum exhibes: mitte igitur filium tuum Regem Messiam, ei que sceptrum tuum, & iudicandi potestatem committe: ipse namque per assumptam humanitatem multo maiora dabit pietatis, clementiæque argumenta, eiusque iudicia magis ad misericordiam, quam ad iustitiam spectabunt. Quod pertinet Paraphrasis Chald. *Deus*, inquit, *itinerarum rigoris tui, vel sententiam iudiciorum tuorum Regi Messias da*. Nec verò hic intelligas Verbum in assumpta humanitate clementiorem habuisse naturam, quam ante eius assumptionem, sed illud duratiorat multo maiora, & illustriora clementiæ, & misericordiæ documenta præbuisse, quæ quoniam Regius Propheta prævidebat, idcirco eam ob causam præter alias Messias aduentum optabat dicens: *Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis*. Eundem sensum, habet illud Psalmi octogeshimi quinti: *Respice in me, & miserere mei: da imperium tuum puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ*. Quamvis enim plerique ita loquuntur, ut David son ipsum pueram Domini, id est, seruum Domini appellet, postuletque à Deo, ut impe-

Messias ad-
uentus, sum-
ma votorum
Davidis.

Cant. 8. 14.
Sponsa desi-
deris de
Christi ad-
uentu.

Cant. 1. 1.

Cur David
postulet à
Deo, ut det
filio iudicandi
potestatem.
Paraph. Chal.

Psal. 85. 16.

vt imperium suum confirmet, detque sibi inuictam fortitudinem ad victoriam de hostibus suis reportandam: alij verò ea verba Christo attribuunt, qui dari sibi iudicandi potestatem in extremo iudicio à Patre postulet, & se dicat filium ancillæ Domini, id est, Virginis, quæ dixit Luca 1. *Ecce ancilla Domini*: minimè tamen dubium esse debet, quin etiam cum sensum recipiant, vt Regius Propheta petat Messia aduentum, optetque, vt Pater sceptrum suum, & iudiciariam potestatem puero suo, id est, Regi Messia tradat: tunc enim se omni ex parte misericordiæ diuinæ compositum futurum, seruandumque confidit.

Et quidem facile, blandum plenumque clementiæ imperium Messia futurum non obscure prædixit Esaias cap. 11. cum dixit: *Egredietur virga de radice Iesse*, & *flor de radice eius ascendet*, quo loco Hebræi, vt auctor est D. Hieronymus, & virgæ, & floris nomine Messiam significari putant, atque in virga regnantis potentiam, in flore pulchritudinem demonstrari: iuxta quam interpretationem in florente virga facilis, & blanda imperandi ratio exprimitur, quæ & pulchritudinem, & suauitatem, mansuetudinemque continet. Quid enim pulchrius, & suauius, quàm florente virga percussam quidem is, qui percussus, simul floribus ex virga decidentibus aspergitur, quod est in ipsa punitione plurimis, & maximis amoris argumentis, & beneficiis cumulari, quos sanè flores non ita legimus in virga Dei ante incarnationem mundum administrantis. Verum enim verò Hieremias testatur cap. 1. se *virgam* vidisse *vigilantem*, seu vt Septuaginta transtulerunt *baculum nucem*, & Theodotio *virgam amygdalinam*: siue autem virgam vigilantem, siue baculum nucem, siue virgam legamus amygdalinam, semper diuinæ iustitiæ seueritas ante incarnationem indicatur, quæ videlicet super peccata hominū vigilabat, vt acerrimè puniret, & instar nucis, siue amygdali amarissimo cortice, & osse durissimo cingebatur: cum tamen Messia virga florens dicatur ad mansuetudinem, & facilitatem eius imperij declarandum: id quod hoc eodem Psalmo magis explicauit Regius Propheta, cum subiunxit: *Descendet sicut pluuia in vellus*. Etenim præter communem illam expositionem, quam de virginitate Mariæ tradidimus, significatur etiam Messia Regis in primo suo aduentu mansuetudo, & humilitas, quippe qui sine strepitu, sine fastu, sine regio apparatu, summo cum silentio, & placiditate sicut pluuia in mollissimum lanæ vellus descendit, quod videtur interpretatus fuisse Esaias, cum de eadem mansuetudine disserens, ac de facili, & misericordiæ plenissimo eius imperio dixit cap. 42. *Ecce seruus meus suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritum meum super eum, iudicium gentibus præferet. Non clamabit nec accipiet personam, nec audietur vox eius foris. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet*. Verè enim sicut pluuia in vellus descendit, cuius tanta erat mansuetudo, vt etiam in iudicando non clamoribus ageret, sed ita quietè, pacatè, blandèque, ac sine vlllo strepitu iudicaret, vt vox eius foris non audiretur: ad eandemque mansuetudinem spectat, quod sequitur: *Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet*: que videntur esse proterbia è vulgo petita ad notandam alicuius mansuetudinem, & procliuem ad benefaciendum naturam, qui nemini scilicet noceat, neminem ad ruinam impellat: calamum quassatum non studeat conterere, sed potius coagmentare: linum fumigans non extinguat, sed potius magis exsuscitet.

Quantum verò mansuetudo ista Messia momentum habuerit ad subditorum amorem conciliandum, omnesque ad suum cultum, & venerationem facile pertrahendos, explicatur consequentibus verbis: postquam enim dictum fuerat: *Descendet sicut pluuia in vellus*: ne quis putaret Regem Messiam propter natura

III.

Esai. 11. 1.
D. Hieron.Messia impe-
rium clemen-
tiæ plenum.Hierem. 1.
Septuag.
Theodot.Seueritas ius-
titiæ diuinæ
ante incar-
nationem.Messia in
primo ad-
uentu man-
suetudo.

Esai. 42. 2.

III.

*Messiam an-
spetado ad
subliorum
amorem con-
ciliandū qui
tunc uenient
habuerit.*

facilitatem, & mansuetudinem contemptui fore, nec posse sibi mundi Reges
subiicere, & imperium toto orbe constituere, statim subiungitur: Dominabitur
a mari usque ad mare, & à flumine usque ad terminos orbis terrarum. Coram illo precipient
Æthiopes & inimici eius terram lingent: Reges Tharsis, & insula munera offerent, Reges
Arabum, & Sabba dona adducent: & adorabunt eum omnes Reges terra, omnes gentes
seruient ei. Et quidem metitò: nihil enim ad conciliandum amorem mansuetu-
dine, & naturæ facilitate potentius, potissimum uerò in iis, qui dignitate, &
præclaris in omni genere ornamentis reliquis antecellunt: imò ex hac mansue-
tudine, & beneficentia ostendit Rex Messias se naturalem esse Dei filium, qui
facilem, munificam Patris haberet naturam, quemadmodum dicitur in sequen-
tibus: nam pro eo, quod nos habemus: Ante solem permanet nomen eius: transferunt
alii ex Hebræo: Faciebne solis stitabitur nomē eius, id est, ut interpretatur Caietan. pa-
lā in toto orbe, (id enim significat: Faciebne solis) nomē Messie filiatione cognosce-
tur, hoc est, omnes intelligēt eum esse nat. Dei filiū, & hoc esse ei propriū nomen.

Caietan.

*V.
Virgo vellus*

Tertio, & postremo oblerua Virginē sanctissimam appetari vellus facta allusio-
ne ad vellus Gedeonicum Iudic. 6. quod primo quāsem fuit repletum rore: tunc
uero Gedeon vellus expressit, atque ex rore inde expresso conchā impleuit. Sic eni-
m caelestem rorem, qui in Virginem descendit, hoc est, siue Christum, siue Dei
gratiam ex Virgine tanquam ex vellere exprimimus, & mentium nostrarum cō-
chas implemus: quod tunc fit, cum Virginem ad beneficia diuina imperatā ad-
uocatam adhibemus. Idcirco enim cum ipsa plena iam esset gratia adhuc in eam
Spiritus sanctus superuenit, ut quod super plenitudine acciperet, in nos redida-
ret, & cum plena esset sibi, adhuc superplena fieret nobis. Id quod eleganter ex-
pendit D. Bern. serm. in Nat. Mariæ: Plena, inquit, est gratia, & gratiam adhuc inuenit:

D. Bernard.

digna prorsus inuenire, quod querit, cui propria non sufficit plenitudo, nec suo potest esse contenta
beneficio: petit superfluentiam ad salutem uniuersitatis. Spiritus, inquit, sanctus superueniet in
te, & pretiosum illud balsamum tanta tibi copia, tantāque plenitudine infuset, & ut copiosissime
effluat circūquaque: intuerē o homo consilium Dei: caelesti rore aream rigaturus totū vellus prius
infundit: redempturus humanum genus pretiū uniuersum contulit in Mariā. alius ergo intueni-
ni, quanto deuotionis affectu à nobis eam uoluerit honorari, qui totius beneficij plenitudinem po-
tuit in Mariā, ut si quid spei in nobis est, si quid gratiæ, si quid salutis ab ea nouerimas, redunda-
te, quæ ascendit deliciis affluens, hortus planè deliciarum, quam non modo afflauerit ueniens,
sed & persflauerit superueniens. Noster ille diuinus, ut undique fluant, & effluant aromata
eius charismata scilicet gratiarum.

*Quod in no-
bu est spei, &
gratiæ edum-
dat ex Maria*

Quartum testimonium ducitur ex illis uerbis Psal. 109.

Ex utero ante Luciferum genui te.

SECTIO. IX.

*I.
Iustin. Mart.
Psal. 109
Ad iterā in-
telligendum
de Christ. as-
serunt Patres
contra He-
bræos.*

Supponendum est in primis hunc Psalm. 109. ad litteram accipientem esse de
Messia, id quod Iudæi inficiari contendunt: etenim ut auctor est Iustin. Phi-
losoph. & Mart. in dialog. cum Tryphone aduersus Iudæos, plerique Hebræo-
rum eum de Rege Ezechia interpretabantur: Illud, inquit, Davidicum: Dixit Do-
minus Domino meo: Sede à dextris meis, donec peragam inimicos tuos scabellum pedum tuorum:
de Ezechia Doctores uestri ausi sunt interpretari, quasi uerò imperatum ei sit, ut ad
dexteram templi sederet, cum ad eum misit Rex Assyriorum cum minis, eique denuncia-
tūm est ab Esaiā, ne illum timeret: unde Angelus Domini interfecit in castris Assyriorum
ad centum

ad centum octoginta quinque millia. sed perspicuum est Psalmum illum de eo non fuisse dictum: quis enim Ezechiam non esse sacerdotem perpetuum ordinis Melchisedech non fatetur? aut eundem non esse, qui Hierosolymam redemerit quis ignorat? quis etiam nescit eum non misisse Hierosolymam virgam potentem, quae dominata sit in medio illius hostium: sed Deum esse, qui ab eo fonte, & tristi hostes auerterit: Iesus autem noster, qui nondum in gloria venit, virgam potestatis Hierosolyma emisit, id est, verbum vocationis, & poenitentiae ad gentes omnes, ubi daemones eius dominatu, imperioque suo tenebant. Illud etiam: In splendore sanctorum ex utero ante Luciferum genuit: de Christo dictum esse iam diximus. Hæc Iustin. Idem refert Tertul. li. 5. Adversus Marcionem c. 9. Necessè est, inquit, ad meam sententiam pertinere defendam eas scripturas, quas & Iudæi nobis auocare conantur. Dicunt denique hunc Psalmum in Ezechiam cecinisse, quia is, autem, sedit ad dexteram templi, & hostes eius auertit Deus, & absumpsit: propterea vigitur, & cetera. Ante Luciferum ex utero genuit: in Ezechiam conuenire, & in Ezechia natiuitatem. Hæc Tertul. D. Hieron. in comment. super Matth. cap. 22. ait alios Iudæos coactos fuisse hunc eundem Psalmum referre ad Abraham. Iudæi, inquit, ad delendam in interrogationis veritatem friuola multa consingunt, vernaculum Abrahamæ asserentes, cuius fuerit filius Damascus Eliezer, & ex eius persona scriptum psalmum, quod eadem quinque Regum Dominus Deus Domino suo Abrahamæ dixerit: Sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

Tertul.

D. Hieron.

Verum hæc omnia coacta sunt, & manifestam vim contextui afferunt, ut euidenter ostendunt Iust. Tert. & D. Hier. locis citatis: quomodo enim vel Abraham, vel Ezechias dici potest in splendoribus sanctorum ante Luciferum genitus: quomodo Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech? Fitigitur, ut Psalmus ad literam de Messia accipi debeat: id quod vel ipsi Pharisei, cum quibus Christus loquebatur Matth. 22. & apud quos eum Psalmum de Messia interpretabatur, non ausi sunt negare: sed videntes haud dubie sermonem esse de Messia obmutuerunt nescientes nodum dissoluere, quomodo scilicet David Messiam, si filius ipsius erat, Dominum appellasset suum. Atque hæc eundem sunt, quibus conuinci possunt Hebræi. Quod verò ad nos attinet, exploratum omnino esse debet, certumque de fide hunc Psalmum de Christo intelligendum esse ad literam: siquidem Christus ex eo argumentatus est cum Phariseis Matth. 22. initiumque eius ad Messiam reulit, cum eos interrogauit. *Quid vobis videtur de Christo: cuius filius est?* illisque respondentibus: *David: dixit: Quomodo ergo David in spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum: Si ergo David vocat eum Dominum, quomodo filius eius est?* Eundemque locum citat Paulus ad Heb. 1. de Christo que interpretatur, cum ait: *Ad quem Angelorum dixit aliquando: Sede à dextris meis, quoad usque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum?* Alia quoque eiusdem Psalmi testimonia de Christo accipienda esse constat ex aliis locis Scripturæ, veluti ad Heb. 5. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech: & c. 7. Alij quidem sine iureiurando Sacerdotes facti sunt: hic autem, id est, Christus, cum iureiurando per eum, qui dixit ad illum, Iurauit Dominus, & non panitebit eum: tu es sacerdos in æternum.*

II.

Matt. 22. 42.

Heb. 1. 13

5. 6. 7. 10.

Hoc ita posito accedamus iam ad sanctissimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi integritatem comprobandam ex illis verbis: *Ex utero ante luciferum genuit te.* Et quidem Tertull. id ipsum iuxta translationem Septuag. interpretum ostendere nititur li. 5. contra Marcionem. cap. 9. *Sed, inquit, nec generauit te, dixisset Deus, nisi filio puero: nam etsi de toto populo ait Esai. 1. filios generauit: sed non adiecit, ex utero. Cur autem adiecit, ex utero, tam, vane, quasi aliquis hominum ex utero natus dubitare- tur, nisi quia curiosus voluit intelligi in Christum: Ex utero generauit te, id est, ex solo utero*

Tertull.

Ortus Chris-

ti sine prau-

dicio integri-

tati Maria.

Ej. 1. 2.

Psal. 131. 11. sine viri semine. Hæc ille. Idemque mysterium agnoscit idem Tertull. lib. 3. contra Marcionem; cap. 20. subtiliter, & eleganter expendens verba illa *Psalm. 131. Ex fructu ventris tui ponam super sedem tuam, seu ut ipse legit, colloabo super thronum tuum. Quis, inquit, iste venter est? ipsius David: Vtique non: neque enim pariturus esset David: sed nec uxoris eius: non enim dixisset: Ex fructu ventris tui, sed potius, Ex fructu ventris uxoris tue. Ipsius ergo dicendo ventrem, superest, ut aliquem de genere eius ostenderit, cuius ventris futurus esset fructus caro Christi, quæ ex utero Mariæ floruit, idcircoque & fructum ventris tantum nominavit, ut proprie ventris, quasi selius ventris, non etiam viri: & ipsum ventrem ad David redegit, ad principem generis, & familiam patrem: nam quia viro deputare non poterat, Virginis eum ventrem patri deputavit. Hæc Tertull. quem cernis purissimum ortum Christi sine præiudicio integritatis Mariæ ex eo probare, quod dicatur ex utero genitus, hoc est, ut ipse interpretatur, ex solo utero, non etiã ex viri semine: in cuius expositione verba illa, *Ante Luciferum*, quæ videntur pugnare cum generatione Christi temporali ex Virgine referri debent ad æternum Dei consiliũ, quo ante Luciferum, hoc est, ex æternitate decrevit, ut Christus in tẽpore ex Virgine nasceretur.*

Æternũ Dei consiliũ de temporali Christi generatione.

III.

Hebræo expendemus, quæ vulgatæ minimè repugnat, imo eam magis declarat, ex eaque cum communi Doctorum sententia virginitatem sacerimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi confirmabimus. Igitur pro eo, quod nos habemus, *Varia lectio. Ex utero ante Luciferum genui te, est Hebræicè, Ex utero aurora ros natiuitatis tuæ, D. Hieronymus seu, Ex utero ex aurora ros natiuitatis tuæ. D. Hieron. transfert: Quasi de vulua oriatur tibi ros adolescentiæ tuæ: potest & ita verti: Ex utero ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ:*

Caietan.

pro cuius loci expositione primum Caiet. exilimat describi tantum generationem fidelium prædicatione Apostolorum, dicique similem eam generationi roris in aurora propter multitudinem eorum, qui per Apostolorum prædicationem ad fidem conuersi sunt, ut sit sensus: Generatio fidelium non erit, sicut generatio, quæ vna mulier vnum, aut duos edit liberos: sed erit sicut generatio, quæ aurora generat rorem. Sicut enim aurora innumerabiles roris guttulas simul producit, ita erit fidelium generatio per conuersionem ad fidem: simul enim multa hominum millia vnus Apostoli prædicatione ad fidem conuertentur, sicut accidit in die Pentecostes. Deinde R. Salomon de Abraham interpretatur, ut ros adolescentiæ Abraham sit eius probitas, & æquitas: sed more suo facit Salomon, quia omnia ferè loca Scripturæ, quæ ad Messiam pertinent, ad alienos sensus detorquet: etenim omnes tum nostri, tum veteres Hebræi hunc locum ad generationem Messie spectare docent, etsi inter eos sit aliqua interpretationum varietas. Plerique enim Hebræorum illud dumtaxat significari putant, Messiam à die, quo fuit conceptus, fuisse omnium donorum, & gratiarum celestium rore perfusum, iuxta illud *Psalmi 44. Diffusa est gratia in labijs tuis: & vnxit te Deus oleo lætitiæ præ confortibus tuis: ut sit ea verborum sententia à vulua, seu ab utero, siue ab aurora, hoc est, ab ipso initio tuæ conceptionis fuit ros natiuitatis, siue cõceptio tua, hoc est, ros diuinæ gratiæ in te copiosè descendit. Alij de æterna Messie generatio secundum naturam Diuinam generatione accipiunt, ut ante auroram, & ante matrem genitus secundum Diuinitatem dicatur, in quibus est R. Isaac Arama super Genesim. Non inuenimus, inquit, hominem etiam Prophetam, cuius prophetata sit natiuitas ante natiuitatem patris, & matris, nisi tantummodo Messiam nostrum, & propterea dixit David. A vulua ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ, hoc est, antequam crearetur vulua genitricis tuæ, prophetata fuit natiuitas tuæ, & huic conuenit illud. Ante solem propagatur nomen eius, vel, filius nomen eius: quoniam antequam crearetur*

R. Salomon.

Psal. 44. 3.

Psal. 44. 3.

Æterna Messie generatio secundum naturam diuinam.

R. Isaac.

Psal. 71. 17.

crearetur sol, subsistens, firmumque erat nomen Messie nostri, eratque sedens ad dexteram Dei.

Cum qua expositione consentiunt omnes Patres, qui sequentes editionem V. Septuag. Ex utero ante Luciferum genui te: interpretantur de æterna Christi generatione, quæ à Patre secundum Diuinitatem fuit ante Luciferum, hoc est, ex æternitate generatus. Sic enim intellexerunt Iren. lib. 3. contra hæreses, cap. 6. D. Hila. lib. 12. de Trinitate, D. Athanas. lib. 1. de fide sua, D. Ambr. lib. 4. de fide, cap. 4. & lib. de benedictionibus Patriarcharum, cap. 11. Theodoretus lib. 2. de curandis affectionibus Græcorum, & alij. Quæ expositio haud dubiè literalis est, & germana, traditaque à Paul. ad Hebr. 1. Verum ea non obstat, quominus iuxta citatam translationem ex Hebræo alia quoque eius loci interpretatio literalis afferri possit, de temporali nimirum Messie generatione: sequata omnino matris integritate, ita ut Virgo sanctissima appelletur hoc loco aurora, & ex huius pulcherrimæ, & purissimæ auroræ utero absque vlla viri opera Messias tanquam ros quidam cælestis summa cum totius orbis lætitia, imo & fecunditate prodierit: hæc enim duo ros secum affert, cum in terram labitur. Hanc expositionem tradidere antiquissimi Hebræorum, in quibus est R. Barachias in Genes. quam citant Aug. Eugub. Lyran. & Corn. Iansen. in comment. huius Psalmi, & Adrianus Finus li. 2. Flagelli contra Iudæos, cap. 9. quam expositionem Barachias etiam commemorat R. Moyses Hadarfan, ut ipsemet testatur in 25. cap. Genes. vbi ita scribit: Dixit R. Barachias: Deus iustus, & benedictus ait Israel: Ros dixisti coram me: Pupilli facti sumus absque patre: redemptor, quem suscitabo vobis, absque patre erit, sicut dicitur est Zach. 6. Ecce vir germinum nomen eius, & desubter germinabit: & Esai. 53. Ascendet ut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sicca: de ipso quoque ait David: De matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Hæc ille. Itaque iuxta hanc expositionem confirmatur ex hoc loco sanctissimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi intemerata virginitas: quoniam sicut aurora rorem generat virtute cælesti absque vlla terræ permissione, ita ex virgine tanquam ex aurora Messias ut ros quidam cælestis absque vlla viri opera conceptus, natusque est. Quod etiam spectat illud Esaiæ 45. *Rorate cæli de super:* quibus verbis Propheta Messie aduentum postulat, eiusque conceptum, atque ortum descensui roris similem dicit, quoniam virtute cælesti in Virgine utrum descendit.

Christum rorem, Virginem autem sanctissimam auroram appellari.

SECTIO X.

Supposuimus præcedenti sectione Christum Dominum appellari rorem: Virginem autem sanctissimam dici auroram, atque adeo cum dicitur Psalm. 109. iuxta lectionem Hebræam rorem ex utero, seu matrice auroræ generari, significari purissimum Christi & conceptum, & ortum ex Virgine: nunc illud magis est explicandum, cur Christus roris, Virgo autem sanctissima auroræ nomine censeatur. Igitur quod Christus appelletur ros, perspicuum est ex Esaiæ 45. cum dicitur: *Rorate cæli de super, & nubes pluant iustum: aperiatur terra, & germinet saluatorem.* Quibus verbis Esaiam aduentum Messie postulare, quam cæli tanquam rorem terris infundant, communis est Doctorum, Patrumque sententia. Ad Christum etiam pertinet illud Esai. 26. *Vinent mortui tui, interfecti mei resurgent: expergisemini, & laudate, qui habitati in pulvere, quia ros lucis ros sum:* sic enim in-

R r

Procopius.
Christus ros
vivificans.

terpretatur Procopius: Ros, inquit, cum est unigenitus filius tuus, qui stillans guttis vivificans, caribus mortuis tuis medicina faciet peccatorum, quae contraxerunt, simulque aeternam vitam reddet. Itaque iuxta Procopii sententiam Christus ipse ros dicitur, sed eiusmodi tamen ros, tantaque virtutis, ac potestatis, ut vitam mortuis tribuat: id enim illa verba significant: *Vivent mortui, interfecti mei resurgent*: quod quis non miretur, rore videlicet alperfos mortuos resurgere, & interfectos ad vitam reuocari?

II.

Fœcunditas
donorum spiri-
tualium in
aduentu
Christi.
Psal. 71. 7.
Iudic. 6.

Ratio verò, cur Christus appelletur ros, multiplex est. Prima, quia ut superius diximus, è cælo instar roris cælesti virtute procreati in vterum Virginis absque vlla viri opera descendit. Secunda propter fœcunditatem: sicut enim ros mirum in modum terram fœcundat: ita Christus aduentu suo spirituales gratiarum omnium fœcunditatem mortalibus tribuit: vnde Psal. 71. postquam dictum fuerat: *Descendet sicut pluuia in vellus*, hoc est, sicut ros, in vterum Virginis, facta allusione ad vellus Gedeonicum, super quod ros descendisse dicitur Iudic. 6. statim subiungitur: *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis*, id est, post huius cælestis roris in terra descensum quàm primùm omnium virtutum, & gratiarum genera pullulabunt: hanc enim vim habet verbum Hebræum מרר pro quo nos habemus, *oriatur*, significat enim florere, crescere, multiplicari. Tertia ratio ducitur à læticia, & gratia, qua ros terram perfundit: nam hanc etiam ob causam Psal. 132. fratrum concordia similis dicitur rori, hoc est, non solum propter fœcunditatem, sed etiam propter lummam iucunditatem, & læticiam. *Ecece quam bonum, & quam iucundum habitare fratres in vnum: sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion*: cum enim utilitas simul, & iucunditas concordie fratrum similitudine roris exprimitur, manifestum est rorem non tantum fœcundare, sed etiam exhilarare terram, & lætas segetes, camposque facere: sicut ros, inquit, Hermon, qui inde ventorum flatu in montem Sion humiliorem descendit. Summam autem fuisse læticiam, quam Christus aduentu suo terris attulit, non obscure colligitur ex Esai. 45.

Psal. 132. 1.

c. citato, ubi pro eo, quod nos habemus, *Et orate cæli de super*, transtulerunt Septuag. *Exultent cæli de super*, ut indicarent cælos, cum rore isto cælesti terras perfuderunt, quodammodo exultasse, ac risisse: imo huius roris descensum nihil aliud fuisse, quàm calorum, totiusque mundi lætitiã, ac risum. Nec verò id mirum videri debet exultasse, resisseque cælos, cum Christum terris miserunt: quando videlicet Christus ipse nihil aliud est, quàm cæli, terraque risus, tam scilicet ob causam in Isaac, qui risus interpretatur, ad viuum expressus, ut eleganter docet D. Amb. li. de Isaac. & anima, cap. 1. Isaac, inquit, risum significat, risus autem in signo lætitiæ est: qui autem ignorat, quod in vniuersorum lætitiæ sit, qui formidolosam mortis vel pauore compresso, vel merore sublato factus omnibus est remissio peccatorum?

Septuag.
Christi nati-
uitas totius
mundi risus,
ac lætitiæ.

D. Ambros.

III.

Cant. 6. 9.
Rupertus.
B. Virgo quã-
do fuerit au-
rora.

Quod verò facerrima Virgo dicatur aurora, palam est ex Cant. 6. *Qua est ista, qua progreditur quasi aurora consurgens, pulchra ut luna, electa ut sol, terribilis ut castrorum arcus ordinata?* Et quidem Rupert. lib. 6. in Cant. existimat Virginem tunc fuisse auroram, cum nata est: sic enim locum interpretatur: *Quando*, inquit, *nata es, o Virgo beata, tunc vera nobis aurora surrexit, aurora prænuntia diei sempiterni: quia sicut aurora finis est præteriti noctis, & diei sequentis initium: sic natiuitas tua finis dolorum, & consolationis fuit initium: finis tristitiæ, & lætitiæ nobis extitit principium. Quando autem Spiritus sanctus in te superuenit, & filium virgo concepisti, & virgo peperisti, tunc fuisti pulchra ut luna: sicut enim luna læcet, & illuminat luce non sua, sed ex sole concepta: sic tu hoc ipsum, quod tam lucida es, non ex te habes, sed ex diuina gratia: quando autem de hoc assumpta, atque ad æthereum thalamum translata es, tunc es electa ut sol. Hæc Rupert. qui cæsi auroræ appellationem ad natiuitatem Virginis referat: nos tamen etiam referen-*

Quando pul-
chra ut luna.

Quando ele-
cta ut sol.

referendam arbitramur ad illud tempus, quo Virgo sanctissima Christum concepit, & peperit: tunc enim veluti caelestis aurora solem iustitiae terris attulit quem admodum in superioribus confirmavimus. Illud verò in hac expositione est sanè præclarum, & admirandum, quòd sol ex vtero istius auroræ prodierit: licet enim aurora sit solis prænuntia, tamen non ipsa solem continet: at Virgo fuit eiusmodi aurora ut solem ipsa concluderet, ex ipsiusque vtero quasi ex quodam Oriente sol Christus fulgentissimus prodierit.

Quintum testimonium ex illis verbis Proverb. 30. *Tria sunt difficilia mihi, & quartum penitus ignoro, Viam aquila in caelo: Viam colubri super petram, Viam naus in medio mari, & Viam viri in adolescentia.*

SECTIO XI.

Hic locus est vnus ex præcipuis, quo sanctissimæ Virginis integritas in conceptu, & partu Christi confirmari solet, eoque aduersus Hebræos vtuntur Adrian. Finus lib. 2. Flagelli, c. 5. Galatin. lib. 7. Arcan. c. 15. & alij. Cæterum, vt vis huius argumenti perspicatur, statuenda primum est vera ac germana lectio huius loci. Sciendum est igitur variam esse eius lectionem: etenim D. Hieron. transtulit: *Viam viri in adolescentia*, eamque lectionem sequitur, & exponit in comment. eandemque habent plerique omnes codices Latini. 70. etiam interpretes reddiderunt, *ἡ δὲ ἄστρος ἐν νεότητι*, hoc est, *et via viri in adolescentia*: eodemque modo legit D. Ambr. lib. vno de Salomone. Alij contra legunt, *Viam viri in adolescentula*, veluti Symmach. qui transtulit. *Ἐνεοψίδι*, id est, *in adolescentula*, & Paraphrastes Chaldaicus multò clarius: *et viam viri in virgine*: quo eodem modo transtulerunt ex Hebræo Sanctes Pagninus, Isidorus Clarius, & Caietanus, & ita legendum esse docet Lyranus. Confirmaturque eadem lectio, quoniam Hebraicè pro eo, quod nos habemus, *in adolescentia*, est, *בְּעַל מַח*, id est, *in adolescentula*: constat enim *מַח* significare adolescentulam, sed virginem tamen: deducitur enim à radice *על*, id est, latere, abscondere, occultare, quasi dicas adolescentulam absconditam, seu incognitam viro. Habetur id nomen Gen. 24. vbi dicitur de Rebecca, quòd esset puella de cora nimis, virgò que pulcherrima, & incognita viro: quibus postremis verbis traditur etymon nominis, & ratio, cur Rebecca dicatur *מַח*, quia nimirum erat incognita viro, ex quo patet *מַח* significatur propriè adolescentulam virginem. Eodemque sensu accipitur Cant. 1. *Adolescentula dilexerunt te*: vbi pro adolescentula est Hebraicè *מַח*: & Cant. 6. *Adolescentularum non est numerus*. De qua voce ita loquitur D. Hieron. in comment. super 7. c. Elaiæ, *מַח*, inquit, non solum puella, vel virgo, sed cum epithesi virgo abscondita dicitur, & secreta, que nunquam virorum patuerit aspectibus, sed magna parentu diligentia custodita sit: lingua quoque Punica, que de Hebræoru fontibus manare dicitur, propriè virgo alma appellatur. Et quantum cū mea purgo memoria nunquā me arbitror alma in muliere nupta legisse: sed in ea, que virgo est, vt non solum virgo sit, sed virgo iunioris ætatis, & in annis adolescentiæ: potest enim fieri, vt virgo sit vetula. Hæc Hieron. Verum nos de huius nominis significatione plura dicemus, cum ventum fuerit ad Esaiam: ingerim illud constat *מַח* non adolescentiam, sed adolescentulā significare eamque virginem: nam adolescentulā significare dicitur Hebraicè, *מַח*, vel *מַח* numero multitudinis, id est, adolescentiæ, & pueritiæ pro adolescentiæ, & pueritiæ: nec enim id nomē singulari numero reperitur veluti

Ri ij

Adrian. Fin.
Galatin.
Varia huius
loci lectio.
D. Hieron.
Septuag.
D. Ambros.
Symmach.
Paraphrast.
Sanct. Pagn.
Isidor. Clari.
Caietan.
Lyranus.

Gen. 24.

Cant. 1. 3. &
6. 7.

D. Hieron.

Alma quid
propriè signi-
ficet.

Hieron.

Pfal. 88. *Minorasti dies temporis eius*, Hebraicè dies דְּוָרְיָ , id est, *dies pueritiarum*, pro quo Hieron. vertit: *Abbrenuasti dies adolescentiæ eius*: & Iob. 20. *Ossa eius plena sunt* דְּוָרְיָ id est, *adolescentiis*, hoc est, peccatis adolescentiæ. Maneat igitur constitutum דְּוָרְיָ non adolescentiam, sed adolescentulam, eamque virginem significare: quæ ob causam Chaldaicam, & reliqui, quos citauimus virginem transtulerunt: eodemque modo conuicimus transtulisse 70. videlicet, עַוְרוֹתֵי , hoc est, *in adolescentula*: non verò ut modo habetur, עַוְרוֹתֵי , id est, *in adolescentia*: postea verò corruptam fuisse lectionem, & pro עַוְרוֹתֵי irreplisse עַוְרוֹתֵי , quæ corruptio erat facillima, ut patet. Ratio verò nostra coniectura ea est, quoniam Septuag. interpretes ignorare minimè potuerunt Hebræam vocem דְּוָרְיָ adolescentulam virginem, non verò adolescentiam significare.

II.
Hominis in-
constantia in
adolescentia.

Igitur iuxta duplicem huius loci lectionem duplex quoque est eius expositio: nam qui legunt, *viam viri in adolescentia*, exponunt de instabilitate hominis, atque inconstantia in adolescentia. Sic namque in singula ferè momenta mutatur adolescentens, atque à variis animi appetitionibus huc, illucque subinde agitatur, ut difficillimum sit vias eius, hoc est, studia voluntates, consilia cõprehendere, id quod

D. Ambros.
Quam sit lu-
brica ad vir-
tutum inuentus.

meritò Sapiens difficilior putauit, quàm viam aquilæ in cælo, viam colubæ super petram, viam nauis in medio mari intelligere: ita interpretatur D. Ambr. de obitu Valentini Imperatoris: *Magnum*, inquit, *est vel abstinere à vitiis iuuentutis vel ea in ipso iuuentutis vestibulo derelinquere, atque ad saniora conuerti*: Lubrica enim & proplexa via sunt iuuentutis. Deinde Salomon ait: *Tria mihi impossibilia sunt intelligere, & quartum quod non cognosco: vestigia aquilæ volantis, vias serpentis in petra, semitas nauis in nauigantis, & vias viri in iuuentute*. Hæc ille. Vnde meritò David dicebat Psal. 24. *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris*: quod idem Ambr. expendit lib. 1. de in-

Pfal. 24. 1.
Iob. 13. 26.

terpellatione Iob super illa verba c. 13. *Quia scripsisti aduersum me mala, & apposuisti mihi adolescentiæ peccata*. Pulchrè, inquit, id atatis arripuit ad querelam, quæ magis ad vitium lubrica esse consuevit: adolescentia sola est inuoluta viribus, infirma consiliis, vitio calens, fastidiosa monitoribus, illecebrosa deliciis: vnde præclare David totius ætatis temporis veniã sibi à Domino postulauit dicens: *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris*. Et elegantiùs in Psal. 38. *Tria*, inquit, *sibi impossibilia Salomon esse dixit ad intelligendũ, & quartum, quod ille habens inter homines sapientiæ signaculum non agnosceret, viarũ videlicet viri in iuuentute processum: vnde non immeritò ipse David delictorum iuuentutis suæ non defensione obtulit: sed obliuionem rogauit*: *Delicta*, inquit, *iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris*: *For- tasse delicta iuuentutis ad feruorem retulit carnũ, ignorantia autem ad verborum prolapsionem, quæ non ex sententiâ nostrâ, sed impetu quodam, & cursu loquendi plerumque funduntur*. Atque hæc de prima expositione huius loci secundum priorẽ lectionem.

III.
Cæciani
sententia.

Iuxta alteram verò lectionem, quam ex Hebræo tradidimus, magis que germanam putamus, offert sese in primis Card. Caiet. qui existimat hoc loco dictionem דְּוָרְיָ positam quidem esse pro adolescentula, sed quæ prius tamen corrupta fuerit, ut sit sensus, difficile esse cognoscere viam viri in adolescentula iam ante corrupta, moueturque ea ratione, quoniam via viri in adolescentula virgine facile deprehenditur, cum signaculum integritatis deperat: at si iam ante sit corrupta, nullo pacto nouus congressus dignoscitur, nec sciri potest, num ad illam rursus vir accesserit. Confirmat hanc suam expositionem ex sequentibus, nam statim subiungitur: *Talis est via mulieris adulteræ*: quibus verbis manifestè videtur concludi sermonem fuisse in precedentibus de adolescentula iam corrupta. Hæc tamen Caietani expositio aduersatur proprietati dictionis Hebrææ דְּוָרְיָ quæ ut in superioribus ostendimus, significat adolescentulam virginem

virginem omnino incognitam viro: quam parum autem momenti habeant eius rationes, inferius planum faciemus. Aliam responsionem excogitavit Cornel. Iansen. in commentariis super Prouerbia Salomonis, videlicet sermonem quidem esse de adolescentula virgine, sed per viam viri accipiendum esse primum cum ea congressum. Cum autem obiicitur non esse difficile eiusmodi viam viri in adolescentula, hoc est, primum congressum deprehendere, cum signaculum virginittatis deperat, idque facillimè deprehèdi possit: respondet ita locum esse accipiendum, vt difficile sit viam viri in virgine post corruptionem cognoscere, non quoddam difficile sit intelligere eam corruptam fuisse, sed quod ipsa puella corrupta omnibus modis studeat rem ipsam occultare, imo adhuc se pro virgine venditet, & ita se gerat, ac si nihil omnino ipsi accidisset. Quam expositionem nititur confirmare ex eo, quod statim de adultera subiicitur: *Talis est via mulieris adultera, qua comedit, & tergit os suum, & dicit: Non sum operata malum: itaque sub adultera, & virginis corruptae similitudine, quae sua scelera sollicitè contegunt, & abscondunt, significari à Salomone esse quosdam, qui reculent sua flagitia confiteri, & cū profligati sint moribus, sese pro mundis, iustisque gerant. Verum neque hæc Iansenij sententia nobis probatur: primum, quia non tanta difficultas cernitur in cognoscenda via eiusmodi hominum, qui sua flagitia celare student, vt Salomon eam penitus ignorauerit, tantoque verborum apparatu, vt rem penitus reconditā, & abstrusam amplificauerit, ad eamque exaggerandam triplicem illam aquilæ, serpentis, nauisque similitudinem adhibendam putauerit. Deinde, quia humile quiddam, & Salomone, qui Spiritu sancto afflatus loquebatur, indignum videtur, de via viri in adolescentula, hoc est, de congressu cum virgine tam copiose disputare, eamque viam sibi omnino incognitam esse dicere, nec eo verborum ambitu mysterium aliquod altius, & sublimius explicare voluisse. Quid enim quæso attulit inter ea, quæ sibi difficilia cognitu videbantur, illud afferre, quod viam corruptæ puellæ ignoret? quæve vtilitæ id nobis mandatum literis reliquisset: vidit hoc nimirum Iansenius, & idcirco sententiā suam ita temperandam putauit, vt vtrumque sensum ab Spiritu sancto intentum arbitraretur, & illū videlicet humiliore de virgine corrupta, & alterū de virginittate Deiparæ sublimiore: sed nō est tamē, cur sacra profanis miscamus, & integritatē sanctissimæ Deiparæ cum corruptæ puellæ sceditate, ac turpitudine copulemus.*

Existimamus igitur Salomonem, cum dixit difficilem sibi esse ad cognoscendum viam viri in adolescentula, de virginittate sanctissimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi ad literam loquantum fuisse: quod mysterium vt pote altissimum, & Spiritus sancti obumbrantis virtute in virgine perfectum ipse penitus inspicere, comprehendereque non potuit iuxta illud Esaiæ 53. *Generationem eius quis enarrabit?* quem locum non solum ad æternam Christi generationem ex Patre, sed etiam ad temporalem ex Virgine refert D. Hieron. initio comment. in Matt. Ita locum Prouerborum citatum intellexerunt Lyranus, Galatinus, & Adrianus Finus Iocis citatis, & Hugo Card. in Prouerbia Salomonis: ex quibus Lyran. *Et viam, inquit, viri in adolescentula, hæc est vera litera, quia sic est in Hebræo, & dicitur hic adolescentula B. Virgo Maria, quæ in iuuentute Christum concepit Spiritus sancti virtute, quod fuit valde mirabile. Propter quod dicit Hieremias cap. 31. Nonum creauit Dominus super terram, Mulier circumdabit virum: quia Christus in utero Virginis fuit vir perfectus, scientiis scilicet, & virtutibus ab instanti conceptionis, & in natiuitate exiit clauso utero Virginis, & ideo de hac via viri in adolescentula dixit Salomon hoc esse quartum, quod penitus ignorat. De*

R r iij

Opinio Ians.
sensu refelliturIII.
Sententia
auctoris.Esai. 53. 8.
D. Hieronymus
Lyran.
Galat.
Finus.
Hugo Card.

Hierem. 31. 22.

Christus ab
instanti con-
ceptionis vir
perfectus.

nulla autem alia via viri in adolescentula potest rationabiliter dici, quod fuerit penitus ignota Salomoni, cum haberet scientiam infusam de rebus omnibus, ut habetur 3. Reg. 4. Confirmatque idem Adrianus Finus ex eo, quod hic locus Prouerbiorum concinere videatur cum loco Hieremie citato: nam sicut Hieremias appellauit Christum virum in ipsa conceptione, cum dixit: *Fœmina circumdabit virum*: ita Salomon eum quoque virum nominauit: *viam*, inquit, *viri in adolescentula*, quoniam in ipso primo conceptionis instanti Christus quoad rationis vsum scientiam, & reliqua omnia ornamenta, excepta tantum mole corporis, non infans, non puer, sed perfectus vir erat.

§ Reg. 4.

V. Verum, contra hanc expositionem obiiciunt Hebræi non esse verisimile Salomonem locutum fuisse de via viri in adolescentula, hoc est, de conceptu Messie in Virgine, partuque absque vilo integritatis eius preiudicio, sed potius de via viri in adolescentula corrupta: siquidem postquam dixit: *Et viam viri in adolescentula*, statim subiunxit: *Talis est via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os suum dicit; Non sum operata malum*, quæ etiam ratio permouit Dionys. Carthus., ut diceret nostram hanc expositionem allegoricam potius esse, quam literalem. Sed respondemus primò ea verba: *Talis est via mulieris adulteræ*, non esse referenda ad postremam illam sententiam: *Et viam viri in adolescentula*: sed ad præcedentes de aquila, serpente ac nauis, hoc sensu: Sicut via aquilæ post volatum non apparet, nec vestigium serpentis, postquam per petram transiit, vllum relinquitur, neque nauis post confectum cursum: ita nullum vestigium in muliere adulteræ apparet post eius cum viro concubitum, tum quia re ipsa nullum præcedentis congressus vestigium relinquitur: tum quia ipsa illum nititur occultare dicens: *Non sum operata malum*, instar illius, qui comedit, & tergens os suum se comeditisse dissimulat.

Dion. Cart.

Respondetur primò.

Itaque non ad postremam sententiam de via viri in adolescentula, sed ad præcedentes de aquila, serpente, ac nauis referenda est via mulieris adulteræ: indignum namque est viam mulieris adulteræ cum præcissimo Christi conceptu, atque ortu ex sanctissima Deipara comparare. Secundò, & fortassè melius responderi potest verba illa: *Talis est via mulieris adulteræ*, non coherere cum superioribus, sed cum sequentibus necedenda esse, ut sit sensus: Si quis scire cupiat, qualisnam sit via mulieris adulteræ, hoc est, quales mores, & ingenitè, ea via huiusmodi est: comedit, & tergit os suum dicens: *Non sum operata malum*, Hebræi cè enim non est, quæ comedit, sed tantum, comedit: *Talis est*, inquit, *via mulieris adulteræ: comedit, & tergit os suum dicens: Non sum operata malum*, significat utque mulierem adulteram conari sua flagitia omnibus modis occultare. Tertiò & postremò Lyranus, & Adrianus Finus respondent, cum subiungitur: *Talis est via mulieris adulteræ*, non de communi adulteræ sermonem esse, sed de Synagoga Iudaica, quæ hoc loco nomine mulieris adulteræ exprimitur; ea enim in monte Sina in susceptione legis spòsa Dei effecta statim per adorationem vituli adulterium spirituale commisit, & cum Regem Messiam non susceperit, imò impiè in crucem egerit: negat tamen se quidquam in Deum peccasse, & quasi tergens os suum dicit: *Non sum operata malum*. Optimo autem nexu, postquam de via viri in adolescentula, hoc est, de conceptu, & ortu Messie in sanctissima Virgine dictum esset, statim sermo est habitus de adulterio Synagoga, ut indicaretur eam Regem Messiam non fuisse recepturam. Atque hæc de literalis sensu huius loci.

Respondetur secundo.

Respondetur tertio.

Synagoga adulteræ.

Observatio

Observationes literales in præcedens testimonium.

SECTIO XII.

Primum advertimus, cum dicitur, *viam viri in adolescentula*, pro viro esse Hebraicè geber, quod nomen deducitur à radice gabar, hoc est, roborare, prævalere, fortem, & violentum esse, veluti Gen. 7. *Et aqua prævaluerunt nimis super terram*, & c. 49. *Benedictiones patrum confortatae sunt*: & Psal. 64. *Verba iniquorum prævaluerunt super nos*: & Psal. 102. *Corroboravit misericordiam suam super timentes se*. denique *leb. 36* indicat *bit eis opera eorum*, & scelera eorum, quia violenti fuerunt. Hinc ergo deducitur nomen giber, id est, potens & robustus, & gebir, id est, Dominus, vel dominator, & geber, siue gebar, id est, vir à fortitudine, & robore: quare non est prætereundum, quòd cum tam multa sint apud Hebræos nomina, quæ hominem, & virum significant, illud potissimum delectum sit ad Christum exprimendum, cum de eius conceptu, & natiuitate ex Virgine habeatur sermo, quod à robore, & fortitudine deducitur: quod mysterium ut magis intelligas, oportet advertere multa esse apud Hebræos nomina, quæ hominem significant. Primum est Adam אדם, ab humo, seu terra rufa, ex qua corpus hominis fuit efformatum: habetur id nomen Psal. 115. cum dicitur, *Omni homo mendax*. Secundum שׂוֹן, quod nomen licet quemcumque hominem generatim significet, sumitur tamen pro viro nobili, & primario, ut 1. Reg. 26. *Nunquid non vir tu es? & quis alius similis tui in Israel?* Tertium שׂוֹן, quod deducitur à miseris, & laboribus, quibus humana vita est obnoxia, à radice שׂוֹן, hoc est, dolere, & infirmari: habetur id nomen Pl. 102. *Homo sicut fenum dies eius*: & Esaia 51. *Ego ipse consolabor vos: quis tu, ut timeat ab homine mortali, & à filio hominis, qui quasi fenum ita arefcet?* Quartum denique nostrum geber, quod à robore, & fortitudine desumitur.

Cum igitur tam multa sint nomina, quæ hominem, virumque in genere apud Hebræos significant, non vacat sanè mysterio, quòd nullo alio Christus in incarnatione eo loco Prouerborum fuerit expressus, nisi illo, quod fortitudinem, roboremque significaret, ut videlicet exploratum esset Deum in incarnationis mysterio in Virgine perfectio summam potètiā, fortitudinemque declarasse, quippe qui absque villo integritatis Mariæ præiudicio tantum, ac tam sublime mysterium in ea perficere potuisset. Quare merito de incarnationis mysterio loquens Regius Propheta dixit Psal. 102. *Quoniam secundum altitudinem caeli à terra corroborabit misericordiam suam super timentes se*. Dicitur autem Deus corroborasse, seu fortem fecisse misericordiam comparatione præcedentium temporum, quæ incarnationem fuerunt antegressa: quoniam tunc quali debilis, & infirma misericordia quòdammodò videbatur, quòd nemini cælum refereret, quam idcirco Deus confirmandam, & corroborandam duxit per incarnationem Filij. Et quoniam eadem radix gabar, à qua deducitur nomen geber, significat etiam violentum esse, id quoque mirificè quadrat in incarnationis mysterium, ut Deus homo geber, hoc est, violentus in amore dicatur, quoniam præ amoris violentia, atque vehementia omnes superauit difficultates, quæ ex parte hominum mysterium incarnationis aut impedire, aut retardare potuerunt, cuiusmodi erant innumera in omni genere flagitia, quibus homines tam singulari beneficio in dies magis, ac magis indigni reddebantur. Id quod eleganti similitudine expressit Dauid loco citato illis verbis: *Quoniam secundum altitudinem caeli à terra corroborauit misericordiam suam*: quorum verborum Caiet. cum vult esse sensum, Diuinam videlicet gratiam nullis peccatis debilitatam fuisse, sed potius

Riiii)

magis roboratam, & confirmatam resistendo tam multis demeritis, locutione metaphorica, qua id roboratum dicimus, quod a multis impugnatum firmitatem tamen suam retinet, ad quod explicandum adhibetur similitudo altitudinis caelorum a terra. Etenim sicut, inquit, nullae mutationes, quae circa terram, & vniuersae circa actiuorum, & passiuorum sphaeram fiunt, perueniunt ad altitudinem caelorum, quin potius caeli secundum suam a terra altitudinem firmi, & stabiles in sua dispositione perseverant, quantumcumque inferiora immutentur: ita Divina gratia, & misericordia in suo robore, & fortitudine perseveravit, nec propter hominum flagitia aliquam mutationem subiit, quia multo magis excelsa, & eminens est super vniuersam hominum malitiam, quam sit caelum super terram. Dicatur igitur Verbum in assumpta natura geber, hoc est, homo violentus praemagnitudine amoris, quoniam sui amoris violentia omnes omnino

Divini amoris violentia in hominum peccatis superanda.

D. Bernard.

aggeres, & obiectas moles perripit, & euertit: quas homines suis sceleribus ad impediendum, vel retardandum misericordiae eius cursum excitabant: quam ob causam pulchre Bern. serm. 64. in Cant. Dei in homines amorem violentum appellauit: *Itane, inquit, summus omnium vnus factus est omnium? quis hoc fecit? Amor dignitatis nescius, dignatione diuus, effectu potens, suasu efficax: quid violentius triumphat de Deo amor. Quid tamen tam non violentum? Amor est: quae est ista vis, quae tam violenta ad victoriam, tam victa ad violentiam? vbi obseruanda sunt illa verba, tam violenta ad victoriam: verè enim Diuinus erga homines amor violentus fuit ad victoriam, hoc est, ad vincendas omnes difficultates, quae ex hominum sceleribus, & demeritis nascebantur, nec enim tantis flagitiis impediri vnquam potuit, quominus sese magno impetu ad illos adamandos, fouendosque incitaret.*

III.

Secundo obseruandum est tam sublime esse incarnationis mysterium, vt nulla intelligendi vis creata ad illius perfectam cognitionem possit pertingere: id enim significatur, cum dicitur multo esse facilius cognoscere res omnes abstrusas ac reconditas, cuiusmodi est via aquilae in caelo post volatum, via serpentis in

Mysterium incarnationis, quam sit sublime.

Ephes. 3. 18.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

D. Ambros.

Christi charitas omniem superat cognitionem.

petra post transitum, & via nauis in medio mari post: ursum, quam viam viri in adolescentula, hoc est incarnationem Verbi in Virgine. Hanc nimirum ob causam Paulus charitatem Christi, quae videlicet in eius tum passione, tum etiam incarnatione resplenduit, dixit supereminere omni scientiae: hunc enim sensum habet illud ad Ephes. 3. *vt possitis comprehendere cum omnibus sanctis, quae sit latitudo, & longitudo, & sublimitas, & profundum: scire etiam supereminentem scientia charitatis Christi.* Quo loco illud, *scientia*, dandi casus, & cum supereminentem, construi debet, vt sit sensus, charitatem Christi esse supereminentem omni scientiae, hoc est, omnem scientiam, & cognitionem excedere longèque superare: habetur enim Graece, *ὑπερβαλλούσα*, & *ὑπερβαλλούσα*, nec refert, quod *τῆς γνώσεως*, id est, cognitionis, siue scientiae, est in gignendi casu: etenim verbum *ὑπερβαλλούσα* gignendi casum postulat apud Graecos: itaque idem est Graece supereminentem cognitionis, atque Latine supereminentem cognitioni. Ita hunc locum interpretatur D. Ambros. in suis comment. super epistolam ad Ephes. refertque ad amorem Plum, quem Christus tum in incarnatione, tum in passione demonstrauit. Post Dei Patris, inquit, infinitam, & incomprehensibilem cognitionem, & inenarrabilem clementiam Christi quoque agnoscere nos vult charitatem, quia supereminens est scientiae, & subintelligitur humana, vt super scientiam hominum habeatur dilectio Christi. Quis enim potest colligere mysterij huius charitatis rationem, vt Deus hominis causa homo nasceretur: & deinde moreretur pro hominibus: nunquid non charitas haec super scientiam hominum est? Hoc ergo vult nos scire quod sensus noster assequi non potest, nec persequi profunditatem beneficiorum Christi erga nos. Haec ille.

Tertia

Tertia observatio est Lyrani existimantis Salomonē hoc loco præcipua Christi III. mysteria complexū fuisse, ab incarnatione scilicet usque ad eius in cælum ascen- Lyrani. sionem, in uerbo tamen ordine sumpto initio ab ascensione, atque per viā aquilæ Præcipua Christi my- in cælo Christi in cælum ascensionē accipiendam esse: per viam colubri super pe- sterna. tram eius resurrectionem, quoniam ex petra clausi sepulchri Christus in serpente æneo, quē in deserto Moyses exaltauit, adumbratus mirabiliter resurrexit: per viā nauis in medio mari sanctissimam Christi in hoc mundo conuersationem intelli- gi oportere, denique per viam viri in adolescentula eius incarnationem in Vir- gine. Et quoniam hæc omnia mysteria propter summam præstantiam, & altitudi- nem perfectè à nobis intelligi nequeunt, idcirco ea Salomon in rebus ad cognos- cendum difficillimis numerauit. Nec verò multū repugnauerim, si quis cū Ly- rano arbitretur Salomonem ad literam de his omnibus mysteriis sub aquilæ ser- pentis, nauisque metaphorica similitudine locutum fuisse, quamquam cōmunis expositio aliò desectat. Atque ut cætera interim mittamus: quod Christus aquila fuerit in ascensione, perspicuum est eo, quod altissimè sese extulit, & super omnes Cæli ascendit, ut Paulus docet ad Ephel. 4. Quod autem ascendit, quid est nisi, quia descendit primum in inferiores partes terræ: Qui descendit, ipse est, & qui ascendit super omnes cæ- los, ut impleret omnia: ubi in primis aduerte rationē ascensus reddi ex eo, quod prius descenderit: & quia descendit in inferiores partes terræ, idcirco supra omnes cæ- los ascendisse, ut profunditati humilitatis responderet ascensionis sublimitas: dein- de ascendisse super omnes cælos, ut impleret omnia, id est, ut interpretatur D. D. Thomas Thom. ut impleret omne genus hominum spiritualibus donis, & præterea, ut om- nia, quæ de ipso erant scripta, adimpleret. Eundem aquilæ volatum descripsit Re- gius Propheta Psal. 67. Qui ascendit super cælum cælorum ad Orientem: & Michæas c. 2. Ascendet pandens iter apertus. Sanè Christum aquilæ in ascensione comparauit S. Maximus Episc. hom. 2. de Pentecoste, ubi afferens illud Psal. 102. Remouabitur ut a- quila inuentus ena, sicut aquila, inquit, humilia deserit, alta petit, cælorum vicina conscendit: ita & saluator humilia inferni deseruit, paradisi altiora petit, cælorum fastigia penetravit. Sed quid facimus, quod aquila prædam frequenter diripit: nec in hoc dissimilis est saluator, prædam enim sustulit, cum hominem, quem suscepit, inferni raptum faucibus portauit ad cælum, sicut scriptum est. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem. Hæc Maximus. Ad ascen- sionem quoque Domini referri potest illud Deut. 32. quod ad literam de populo Hebræorum dictum est, quem Dominus ex Egypto in terram promissionis e- ductum instar aquilæ toto itineris tempore mirificè protexit: sicut aquila, inquit, prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans: dicitur enim aquila, ut pullos ad volandum, exeundumque è nido incitet super ipsos alas expandere, & subinde volitare: quo eodem modo instar aquilæ Christus in die Ascensionis super dis- cipulos quasi volitans in cælum conscendebat, ut eos ad volandum, atque in cæ- lum quoque ascendendum incitaret.

¶ Sextum testimonium ex illis verbis Cant. 3.

Egredimini, & Videte filia Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronauit illum mater sua in die desponsationis illius & in die lætitiæ cordis eius.

SECTIO XIII.

Supponendum est in primis hoc loco non esse sermonem de Rege Salomone, Dauidis filio, quoniam is nunquam legitur à Bethsabee matre diademate ali-

III. quo coronatus quibus quidem hallucinantur Hebraei, quorum nonnulli dicunt fuisse Salomonem coronatum diademate, & corona Regali à matre Bethsabee, quando illa ad Regem Dauidem morti proximum ingrediens postulauit, ut Salomonem filium regni heredem declararet: ut refertur 3. Reg. 1. cum enim Dauid ad eius preces Salomonem successorem suum nominauerit, Regemque statim constituerit, optimo iure dici posse Bethsabee filium Salomonem Regio diademate coronasse. Verum hæc Hebræorum responsio cum cõtextu minime cõhæret, subiungitur enim: *In die desponsationis illius*: constat autem eum Diem, in quo Salomon matris opera, ac precibus regnum obtinuit, non fuisse diem desponsationis illius, cum eo die uxorem non duxerit: quod cum vel ipsi Hebræi viderent, aliam responsionem excogitanda putarunt, ut dicerent, cum Salomon uxorem duxit filiam Pharaonis Regis Egypti, eo ipso die dedisse illi matrem diadema quoddam pulcherrimum pretio siliis gemmis exornatũ, illudque capiti eius imposuisse. Sed hoc mirum est Hebræorum commentum: nihil enim eiusmodi vel in sacris litoris, vel in probato aliquo auctore memoriæ proditũ reperitur: accedit, quod Canticum illud sublimius est, quã ut de Salomonis amõribus, & nuptiis intelligi debeat. Quam ob causam antiquissimi Hebræorũ communi consensu docuerunt, quoties in eo Cantico Salomõ nominatur, non Salomonẽ illũ Dauidis Regis filium, sed Deũ ipsum accipiendũ esse, qui Salomon, id est, pacificus iuxta nominis etymon appellatur: itaque nomen Salomonis eo loco non propriũ, sed appellatiuũ esse, à pace scilicet deriuatum, ad Deum ipsum pacis auctorem exprimendum.

II. Est igitur prima expositio Hebræorum auctentium per Salomonem Deum ipsam intelligendum esse, per matrem verò accipiendam Synagogam. Etenim, ut refertur in Commentariis Hebræorum super Cantica, qualis R. Eliezer à R. Simeone, quomodo exponeret propositam sententiã? respondit Salomonẽ istum esse, qui à principio amore prosequens Israël, id est, Hebræos appellauit eos filiam, iuxta illud Psal. 44. *Audi filia*, & vide: deinde maiori quodam amore inflammatus vocauit eos sororem Cant. 3. *Aperi mihi soror mea*: denique multò magis incensus appellauit eos matrem Elai. 51. *Attendite ad me popule meus, & mater mea auscultate me*: sic enim ipsi legunt pro eo, quod nos habemus: *Attendite ad me popule meus, & tribus mea audite*. Sed non explicauit R. Eliezer, quodnam esset illud diadema, quo Deus à Synagoga fuerit coronatus: nec sanè explicare potuit: nec enim Synagoga Deum Regem effecit: sed potius Deus Synagogam regali honore decorauit, quemadmodum scribitur Ezech. 16. vbi Deus femine similitudine Synagogam depingens addit inter alia: *Ornata es auro, & argento, & vestita es bysso, & polymito, & multicoloribus, & profecisti in regnum*, hoc est, ad regalem dignitatem euecta fuisti, cum tibi Saulcem Regem constituit, quem reliqui consequentes Reges exceperunt. Plerique Hebræorum respondent dici Deum coronatum tanquam Regem à Synagoga in monte Sina in susceptione legis; nam cum Synagoga, inquit, legẽ recepit, tunc Deum quodammodo coronare visa est, eum tanquam Regem, Dominumque suum agnosces. Ceterum præterquam quod hoc violentum est, & improprie dicitur subditus Regem coronare, cum sese illi subiicit, explicandum præterea fuerat, quomodo Synagoga in susceptione legis mater Dei appellari potuerit, quod necessarium fuit exponere ad expositionem huius loci: liquidem non tantum dicitur Salomon coronatus, sed coronatus à matre sua: at Synagogam matrem Dei appellatam fuisse in susceptione legis Hebræi docere non possunt nec ex illo, nec ex alio quouis Scripturæ loco, nam quod afferunt ex Elai capite quinquagesimo primo, id nomen non matrem,

Synagogam
Deus regalis
honore deco-
rauit.

Ezech. 16. 13.

Hebræorum
expositio re-
sultat.

trem, sed tribum, nationemve significat.

Quare prætermittit hæc expositione Hebræorum est secunda Catholicorum sententia per Salomonem Christum accipientium, per matrem yero Synagogam, ex qua ipse tanquam ex parente secundum carnem in uero originem, qua cum in passione coronatus dicitur, spineo scilicet diademate, & coronat. Quam expositionem tradit Theodoretus in suis Comment. super Cant. Ita, inquit, dilexit mundum, ut tanquam ovis ad occisionem ductus sit: sic enim coronatus est mater sua: matrem namque appellat Iudæam, quantum pertinet ad eius humanitatem, quæ hanc illi in uero coronam impo-
sit: spiritus enim illum contemptus casu coronatus, ipse uero per spinas suscepit diademam charitatis: sponte enim in nomine perculit, atque uero ad mortis cruciatum accessit. Quam ob rem dispensationis diem illam uocant, & diem lætitiæ cordis eius: tunc enim nuptiarum cæmunio facta est. Consentit expositio trium Patrum, quæ simul cum Commentariis Theodoretii in Cant. circumsertur. S. peccate, inquit, dispensationis rationem in diademate, quo coronatus est mater sua in die dispensationis ipsius, in spinea nimirum corona, quam Christi capiti impo-
sit Iudæorum Synagoga, ex qua ipse est secundum carnem in die salutiferæ mortis eius, in qua proprio sanguine Ecclesia sibi dispensauit, & in die lætitiæ cordis eius, quæ salutari pro nobis morte appetens nos ab hostis seruitute liberauit, atque ita Patri obtemperans uoluntati lætatur est spiritus, licet carnem cruciatibus vexaretur. Subseribit quoque D. Bernard. in festo omnium sanct. ubi inter alia, Mater, inquit, Synagoga non matrem se ne se exhibet, sed noueram Regem nostrum corona spinea coronauit: pudeat scitari gloria membra, quibus caput suum tam in gloriam exhibetur. pudeat sub spinato capite membrum fieri de-
licatum.

Tertia expositio est per coronam accipiendam esse humanitatem, qua cum Virgo sanctissima in instanti conceptionis coronauit: quam expositionem asserunt D. Ambr. lib. de Isaac. cap. 5. D. Gregor. in Cant. D. Bernard. in Epiphania. Si Rex est, inquit, diadema eius ubi est, sed uos cum uero uideris in diademate, quo coronatus est, in sacco mortali: an, de quo resurgens ait Psalm. 29. Quia conscidisti saccum mentis, & circumdediti me lætitiis. Egre dimini uirtutes Angelicæ, incola ciuitatis superna. Ecce Rex ex uos, sed in corona nostra, in diademate, quo coronatus est mater sua. Verum in hac expositione aliud quoddam latet mysterium de assumptione carnis ex Virgine conseruata eius integritate, quod mysterium agnoscit Eius Adrian. lib. 2. flagelli, cap. 5. ita uero explicatum fuisse in eo, quod humanitas sumpta ex Virgine corona, siue diadema, appellatur: supposita enim præcedenti expositione, iuxta quam diadema, quo Rex Messias uir coronatus, intelligitur humanitas accepta ex Virgine, adhuc explicandum superest, cur eiusmodi humanitas nomine corona regalis, siue diadematis expressa fuerit. Illud igitur mysterium ea similitudine comprehendendi existimat Adrianus, quod uerbum humanitatem ex Virgine sumpsit absque ullo uirginitatis eius detrimento: itaque significari non more hominum, cæterorum, factum fuisse hominem in Virgine, sed tam excellenti, præstantique ratione, ut inter cæteros homines regalem coronam, regiamque diadema propter nouum conceptionis modum gestauerit, natus uidelicet ex matre uirgine: cum enim uirginitas regalis sit uirtus, plane Messias, eo etiam nomine Rex existimari debet, regalemque coronam præ aliis hominibus gestare, quod non tantum uirgo, sed ex matre etiam uirgine natus sit. Ex quo illustrissimum deponitur uirginitatis encomium, quæ uidelicet corona regali conferatur, imò & ipsius uirginis sanctissima laus eximia, quæ tanquam princeps, & Regina propter hanc uirginitatis prærogatiuam filium quoque regali uirginitatis diademate coronauerit. Nec mirum,

III. Secunde Catholicorum sententia.

Theodoret.

Christi amor erga nos in patiēdo.

Christi lætitiæ passionis.

D. Bernard. Synagoga Christi uerba.

III. Humanitas Christi corona.

D. Ambros. D. Greg. D. Bernard. Psal. 29. 12.

Adr. Ep.

De ipsa uirginitate filium coronauit.

Virginitas corona regalis.

Cyrrill Alex. cum ipsa Virgo beatissima corona virginittatis fuerit, vt eam appellat Cyrrill Alex. epist. 6. contra Nestorium: corona, inquam, virginittatis, quoniam cum in sanctissima Deipara virginittas fecunditatem coniunctam habuerit, quæ vna perfectio virginittati deerat, optimo iure in Virgine virginittas coronata dicitur, quoniam ad præcipuum gradum dignittatis, ac perfectionis euecta quasi princeps, ac Regina coronam regalem consequuta est. Itaque Virgo sanctissima non solum filium humanittatis diademate sed etiam ipsam virginittatem corona fecundittatis coronauit. Porro dicitur Virgo coronasse filium in die desponsationis illius, hoc est, in ipso primo conceptionis instanti, tunc enim Verbum per incarnationem sponsalia cum humanitate ætissimo vnionis hypostatica vinculo celebrauit: id quod quoniam summa cum eius letittia, & gaudio perfectum est, meritò additur: *Et in die letittie cordis eius.* Atque hæc de hoc testimonio dicta sufficiant.

Septimum testimonium ex verbis illis Esaiæ cap. 7.

Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel,

SECTIO XIII.

I. HOC testimonio mirum est, quàm torqueantur Hebræi, quantumque conentur illius auctoritatem grauissimam aut eluare, aut aliò deflectere: sed frustra tamen laborant, cum luculenter ex illo (rumpantur licet) integritas B. Virginis in conceptu, & partu Christi comprobetur, vt patebit ex sequentibus. Atque vt res fiat illustrior, sciendum est primò regnante Hierosolymis Achaz impiissimo Rege Iuda Rasin Regem Syriæ, & Phacee Regem Israel coactis copiis aduersus illum mouisse bellum, obsedisque Hierosolyma: tunc verò Deum misisse in occursum eius Esaiam, qui soluendam vtis oblidionem prædiceret, Regemque securum esse iuberet, atque in tanti beneficii confirmationem moneret, vt signum aliquod siue in celo sursum, siue in inferno deorsum postularet. Quod cum Rex petere per summam impietatem tenueret, veritus nimirum, ne ex eo magna in Deum gloria redundaret, subdole, & fallaciter prætexens nolle se Dominum tentare, *Non petam, inquit, & non rennabo Dominum:* Quod responsum non humilitatis, sed superbiæ fuit: vt ait D. Hieronymus: imò & summa impietatis: nec enim erat tentare Dominum tunc signum petere, cum Deus ipse, vt peteret, hortabatur. Iratus iis verbis Dominus, promisit daturum se aliud signum longè præstantius, ac sublimius, ex quo multò maiorem ipse gloriam, honoremque consequeretur, conceptum videlicet, atque ortum Messie ex virgine. *Audite, inquit, Domus David: Nunquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molestus estis & Deo meo: propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.* Itaque certis signum hæc de conceptione, & partu Virginis idcirco à Deo promitti, vt Deus suam ipsius gloriam, potentiamque magnitudinem demonstraret, quam Achaz Rex impiissimus obliturare moliebatur: hanc enim vim habent illa verba, *propter hoc*, quæ ratio nobis inferius aduersus Hebræorum peritiam in multum interuiet.

II. Deinde est aduertendum pro eo, quod nos habemus, *virgo*, esse Hebræicè, *הוּלָהּ*, vbi litera *ה* cum puncto camets posito in principio non pertinet ad substantiam nominis, sed est hæ notificatiuum, vt Hebræi appellant, & loco articuli ponitur

ponitur: nomen autem *בתולה* ex vi verbi significat adolescentulam virginem. *Tri nomina cognata apud Hebraeos.*
 Quod ut melius intelligas, rursus adverte apud Hebraeos esse tria nomina cognata, & affinia: *נערה* est *נערה*, alterum *בתולה*, siue *בתולה*, tertium *בתולה*, quae ita discernuntur. *Naara* soli usque aetatis ratione in habet, significat enim puellam, siue illa virgo sit, siue non: *bethula* verò ad solam virginitatem spectat nulla aetatis habita ratione: significat enim virginem, siue ea adolescentula sit, siue anus: denique *almà* utrumque complectitur, aetatis namque simul, & virginitatis ratione desiderat. Significat enim non solum adolescentulam, nec solum virginem, sed adolescentulam, nec solum virginem, nec puella corrupta potest appellari *almà*, sed solum illa, quae virgo simul sit, & adolescentula. Quare mulier siue iuencula sit, siue prouecta iam aetatis, si virgo tamen sit, dicitur *bethula*: id enim nomen propriè apud Hebr. virginem significat: quòdiu autem est adolescentula, siue virgo sit, siue corrupta, appellatur *naara*: at nulla voce cari potest *almà*, nisi sit & adolescentula & virgo.

Traditur hoc trium istorum nominum discrimen à Galatin. lib. 7. arcan. cap. 15. & Adriano fino lib. 2. Flagelli, cap. 6. & apud Hebraeos potissimum veteres est receptissimum, atque ex sacris literis manifestè ostenditur. Etenim *narrà* nunquam legitur nisi de puella, & adolescentula, veluti Genes. 24. Puella, cui ego dixero: *In clina hydriam tuam, ut bibam*: & inferius: *Vocemus puellam*, ubi est sermo de Rebecca, quae virgo erat, & adolescentula. Quòd autem etiam dicatur de puellis, quae virgines non sint, non obscure probatur ex Ruth. cap. 2. ubi Booz dixit ad Ruth. *Audi filia, ne vadas in alterum agrum ad colligendum, nec recedas ab hoc loco: sed iunge te puellis meis, & ubi messuerint, sequere*: quo loco pro puellis est Hebraice *benaaroth*, id est, cum puellis: intelligit autem Booz puellas suas, id est, famulas, quas non cogimur omnes virgines confiteri. Itaque *naara* puella significat, siue virgo sit, siue corrupta. Contra verò, quòd *bethula* virginem significet, siue puella sit, siue anus probatur in primis ex Genes. 24. ubi de Rebecca virgine adolescentula dicitur: *Puella decora nimis, virgoque pulcherrima*. Quòd verò etiam dicatur de virgine, etiam si anus sit, manifestè conuincitur ex Leuit. 21. ubi ita lex de Sacerdotibus sancitur: *Ne contaminetur Sacerdos in mortibus civium suorum, nisi tantum in consanguineis, ac propinquis, id est, super patrem, & matrem, & filium, & filiam, fratrem quoque, & sororem bethula* (id est, virginem) *quae non est nupta viro*: quo in loco certum est etiam virginem illam comprehendi, quae esset prouecta aetatis, imò & extrema senectutis: quis enim dixerit Sacerdotem contaminandum in sorore virgine, si anus esset? Cùm ergo eo loco habeatur *bethula*, perspicuum relinquitur id nomen virgini omnino accommodari nulla habita aetatis ratione. Denique quòd *almà* utrumque complectatur, & puellam scilicet, & virginem, ex eo confirmari potest, quòd in saceris literis non nisi virginibus, illisque adhuc puellis accommodatum reperitur, ut patet Genes. 24. ubi seruus Abrahæ quaerens uxorem Isaac filio Domini sui, utiq; virginem, & puellam dixit: *Ecco sto iuxta fontem aquae, & almà, quae egredietur ad hauriendam aquam, &c.* Quòd autem Rebecca, de qua tunc loquebatur, virgo esset, & puella, ibidem disertis verbis scribitur: *Puella decora nimis, virgoque pulcherrima, & incognita viro*. Et Cant. 1. ubi nos habemus: *Adolescentula dilexerunt te*, Hebraice est, *בתולה*, quòd in Hebraico commentario exponitur *bethuloth*, id est, virgines, quae simul erant adolescentulae. Et Cant. 6. *Adolescentularum non est numerus*, Hebraice *alamoth*, id est, puellarum virginum: has enim sponsus adamabat: & Psal. 67. *Præueniunt Principes coniuncti psalteribus in medio iuencularum tympanistrarum*, Hebraice *alamoth*, id est, virginum puellarum.

Ex his manifestè conuincitur Hebraeorum pernicia aientium eo loco Esaiæ

III.
Galatin.
Adrian. Fino
Gen. 24. 14.
57.
Probatur id
discrimen ex
Sacris.
Ruth. 2. 8.

Gen. 24. 16.
Leui. 21. 2.

Gen. 24. 42.

Cant. 1. 3.
Et. 6. 7.

Psal. 67. 36.

non haberi, *bethula*, sed *alma*, aque adeo non concludi sermonem esse de virgine, sed de adolescentula dumtaxat: neque enim vnquam poterunt ostendere *alma* sumi aliquando pro puella, quæ virgo non sit, malè que contendunt per contradicendi libidinem nullquam *alma* inueniri pro *bethula*, id est, pro virgine, cum certum sit nullquam nisi pro virgine vsurpari, vt superioribus testimoniis manifestum fecimus. Confirmaturque præterea ex radice $\beta\lambda\upsilon$, à qua deducitur, quæ significat abscondere, latere, occultare, vt idem sit *alma*, atque abscondita, & incognita viro, & opponatur mulieri reuelata, id est, cuius turpitudine reuelata fuerit, quæ admodum loqui solet. Scriptura. Item vt docet diuus Hieronymus, in comment. huius loci vique adeo *alma* significat virginem absconditam, & incognitam, vt non dicatur *alma* nisi ea popillimur; quæ nunquam virosum patuerit aspectibus, sed magna parentum diligentia custodita sit. Et multò luculentius libro primo, contra Iouinian. tractans eundem locum. *Scio*, inquit, *Iudeos* opponere *Solere* in Hebræo verbum *alma* non virginem sonare, sed adolescentulam: & re vera virgo proprie *bethula* appellatur, adolescentula autè, vel puella non *alma* dicitur, sed *naara*. Quid est igitur, quod significat *alma*? Absconditam virginem, id est, non solum virginem, sed cum epithesi virginem, quia non omnis virgo abscondita est, nec ab hominum sortuito separata conspectu. Denique & Rebecca in Genesi ob nimiam castitatem, & Ecclesia typum, quam in sua virginitate signabat, *alma* scribitur, non *bethula*, sicut manifestum esse poterit ex sermonibus pueri Abraham Genes. 24. In eo enim loco, in quo ait: Virgo, quæ egredietur, vt hauriat aquam: in Hebræo scriptum est *alma*, id est, virgo secreta, & nimia parentum diligentia custodita: aut certe ostendant mihi, vbi hoc verbo appellentur & nupte, & imperitiam confitebor. Hæc Hieronymus. Idemque docet Galatinus loco citato, *alma* scilicet esse adolescentulam aspectibus hominum absconditam, & omnino intactam, de cuius pudicitia, & integritate nullum sit dubium. Maneat igitur *alma* puellam virginem significare, nec vnquam pro puella, quæ virgo non sit positum inueniri.

V. Tertio est aduertendum hoc loco non tantum esse *alma*, sed *haalma* cum articulo, seruit enim litera He apud Hebræos articuli logo, quasi dicas: Illa adolescentula virgo, affirmat autem Galatinus libro septimo arcanorum capite decimo quinto tribus tantum locis reperiri in sacris literis nomen *alma* cum articulo: primo quidem Genes. vigesimo quarto, cum ait seruus Abraham: *Ece sto iuxta fontem aque, & erit haalma, id est, adolescentula virgo, egrediens ad hauriendum*: quæ verba dixit de Rebecca, quam constat ex ipso contextu fuisse virginem incognitam viro. Deinde Exod. secundo, cum de Maria sorore Moysis scribitur: *Et perrexit haalma, & vocauit matrem ipsius infantis*, quæ Maria tum temporis puella erat, & virgo. Tertio denique hoc loco Esaiæ: reliquis omnibus in locis Scripturæ non reperitur *haalma* cum articulo. Quare cum duobus prioribus locis sit sermo de adolescentula virgine, vt Ipsimet Hebræi consententur: consequens est, vt etiam apud Esaiam hoc loco adolescentula virgo intelligenda sit: præponitur verò nomini articulus ad significandam peculiarem prærogatiuam, eximiamque præstantiam certæ alicuius adolescentulæ, quæ per excellentiam virgo appellatur, quam eandem ob causam Septuaginta hoc loco virginem cum articulo dixerunt, translæferentes, *ἡ παρθένος*.

VI. Quarto est aduertendum, cum dicitur, *Et vocabitur nomen eius Emmanuel*, pro vocabitur, esse Hebræicè אֱמָנוּל , id est, *vocabis* in genere fæminino: habent enim verba apud Hebræos genera, sicut & nomina, masculinum scilicet, fæmininum, commune. Quanquam verò אֱמָנוּל est in præterito, tamen propter vau conuersiuum habet significationem futuri: mutat enim vau conuersiuum præteritum

Hieronymus
testimonium
de significa-
tione nominis
Alma.

Galatinus.

Nomen Al-
ma tribus
tantum locis
reperitur cū
articulo.
Genes. 24.

Exod. 2. 8.

Articulus
præponitur
nominis ex-
cellentia cau-
sa.
Septuag.

Verba apud
Hebræos ha-
bent genera
sicut & no-
mina.

ritum in futurum, & futurum in præteritum quoad significationem. Quod autem *נאִר* sit secunda persona generis fœminini in præterito coniugationis Kal, norunt, qui velleuiter Hebræas literas attigerunt: quod verò sit in voce actiua, ex eo patet, quod sit in coniugatione Kal, quæ actiua est: nam si passiuam haberet significationem, debuisset esse in Niphal, quæ est passiuæ vox coniugationis Kal, debetque habere præpositam literam Nun, quæ est characteristica eius coniugationis. Itaque Propheta postquam dixisset: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium*, quasi apostrophe facta ad eandem virginem subiunxit: *Et vocabis nomen eius Emmanuel*. Et quidem Hebræicè multò clarius res proponitur sine vlla mutatione personæ: sic enim est Hebræicè ad verbum: *Ecce virgo prægnans, & pariens filium, & vocabis nomen eius Emmanuel*: vt totus locus per apostrophem legi possit in hanc sententiam: *Ecce tu virgo prægnans, & pariens, & vocabis nomen eius Emmanuel*. Sic namque vertit Sanctes Pagnin, in sua translatione ex Hebræo, eodémque modo locum intellexerunt Septuag. transferentes etiam in secunda persona: *καὶ ἔσται τὸ ὄνομα αὐτῆς*, hoc est, *Et vocabis nomen eius*: atque idcirco Gabriel Luc. r. alludens haud dubiè ad hunc locum Esaiæ dixit Virgini: *Ecce concipies in utero, & paries filium, & vocabis nomen eius*: nec enim dixit, *vocabitur*, sed *vocabis*. Et quamquam Paraphrast. Chal. in tertia persona trãstulerit, *& vocabit*, idè tamen seruetur mysteriũ, quod inferiùs explicabimus: ducitur enim hinc nouum argumentum ad comprobendam sanctissimã Deiparã in conceptu, & partu Christi integritatem.

His ita positis ostendamus iam ex loco Esaiæ citato purissimum conceptum, & partum Christi ex Virgine absque vllò virginitatis eius detrimento. Id quod primùm probatur ex eo, quod eiusmodi signum tanquam prodigiosum, ac miraculosum promittitur ad coarguendam Regis Achaz impietatem, ostendendamque Diuinæ potentie magnitudinem, quam ille, vt pote cultor idolorum, obsecrare nitentur: *Propter hoc*, inquit, *Dominus ipse dabit vobis signum. Ecce virgo concipiet & pariet*: nullum autem signum, prodigiũque promitteretur: si prædiceretur virgo conceptura, & paritura amilla per viri congressum virginitate. Secundò quoniam, in ipso contextu res eiusmodi tanquam miraculosa proponitur, cum dicitur: *Propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum*: quasi diceret: Si quidem Rex Achaz renuit signum, hoc est, miraculum, siue in celo sursum, siue in inferno deorsum postulare, Deus ipse dabit signum aliud multò magis prodigiosum, & admirandum: nam cum signum, quod Achaz iubebatur postulare, miraculosum esset, siquid constar, cum eo renuente aliud quoddam signum dandũ promittitur, id necessariò miraculosum, prodigiosumque esse debuisse. Et confirmatur, quoniã signa, quæ Deus in alicuius pollicitationis confirmationem promittebat, efficiebatque, omnia erant supra naturæ vires, vt patet in Virga Moysis, Gedeonis vellere, & horologio Ezechia: quare cum Deus sic signum etiam promittat ad potentie suæ magnitudinem declarandam, cum etiam eius signi nouitatem sublimitatemque vsque adeo illis verbis amplificet: *Propter hoc Dominus ipse, & ecce*, perspicuum est signũ, quod promittitur, nouum insolitumque esse debere, atque adeo prædici virginẽ conceptam, pariturãque fore absque vllò suæ virginitatis detrimento: alioqui ridiculum plane esset illud pro signo polliceri, quod familiare, ordinariũque esset, sicut est virgines ex viri congressu, atque adeo deperdita virginitate concipere, & parere. Quam ob causam Patres hoc testimonio tanquam grauissimo, & clarissimo virginitatem sanctissimæ Deiparæ confirmant, in quibus est Tertull. lib. aduersus Iudæos, cap. 9. *Virginẽ, inquit, parere natura non patitur, & tamen credendum est Propheta, & merito: præstruxit enim*

Sanct. Pagn.

Septuag.

Luc. 1. 31.

Paraphrast.

VI R.

Ostenditur

Deiparæ vir-

ginitas in

conceptu &

partu Christi.

Tertull.

fidem incredibilem rei dicere, quod signum esset futurum. Propterea, inquit, dabitur vobis signum: *Virgo mater* Ecce virgo concipiet, &c. Signum autem a Deo, nisi novitas aliqua monstrata fuisset, signum non videretur. Denique si quando ad desciendos aliquos hac Divina predicacione mentiri audeat, quasi non virginem, sed inuenculam concepturam, & parituram scriptura contineat, hinc quoque revincimur, quod nihil signi videri possit res quotidiana: inuencula scilicet pregnata, & parit: in signum ergo nobis posita Virgo mater creditur. Hæc ille. Legendus est idem Tertull. lib. 3. contra Marcion. cap. decimo tertio, ubi totidem verbis eandem repetit sententiam, D. Irenæus. lib. tertio adversus hæreticos cap. vigesimo quarto, D. Cyprianus lib. 2. testimoniorum adversus Judæos, cap. 9. & in expositione Symboli Apostolorum super illa verba: *Qui natus est de spiritu sancto ex Maria virgine*, D. Basil. ho. mil. ij. Natus. Domini, & alij.

*St. Irenæus
D. Cyprian.*

VIII.
*Prædicto testimonio ut
respondent
Hebræi.*

*Theodotio.
Aquila.*

*Eorum effugium conuclitur.
Septuag.*

*Paraphrast.
Confutatur
aliorum Iudæorum
responsio.*

IX.

*Ad virginem
pertinebat
filii nomen
imponere.*

Sed videamus, quid ad tam illustre testimonium respondeant Hebræi, in quibus est Triphon. apud Iustinum in dialogo, & plerique Rabini Hebræorum apud Galatinum, & Finum Adrianum locis citatis. Primum igitur aiunt non legendum esse: *Ecce virgo concipiet, & pariet*, sed: *Ecce adulescentula concipiet, & pariet*, per congressum scilicet viri corrupta, idque tantum volunt significari vocem *almâ*, & propterea Theodotionem Ephesium, & Aquilam Ponticum transulisse, *Ecce adulescentula*. Cum Hebræis hac in re lenferunt Ebionæi Hæretici, Carpocrates, & alij. Verum hoc Iudæorum effugium duplici ratione euidenter conuclitur: primum, qua *almâ* virginem interpretati sunt Septuag. interpretes, & Paraphrast. Chald. & nos superius multis sacrarum literarum testimoniis comprobauimus. Deinde iis rationibus, quibus paulò antè vsi fuimus, vt ostenderemus prænuntiarî eo loco signum aliquod prodigiūque miraculosum, atque adeo conceptū, partumque Virginis absque vllò integritatis præiudicio, cum ridiculū esset pro signo polliceri conceptum, & partum adulescentulæ post corruptionē. Atque hinc etiam facillè confutatur aliorum quorundam Iudæorum responsio apud Cyrill. Alex. lib. 1. in Esaiam, aientium lo qui Prophetam de vxore Achaz, promittique conceptum, & partum Ezechia filij, dærique pro signo, quod ipsa filium, & non filiam paritura esset: & quoniam nemo potest discernere, vtrum is qui concipitur, aut in vero gestatur, masculus sit, an fœmina, optimo iure potuisset dari pro signo eiusmodi prædictionem, quod vxor scilicet Achaz filium, & nō filiam conceptura, & paritura esset. Sed frustra tagen laborant, iam enim ostensum est in superioribus sermonem haberi de virgine, quæ manens virgo paritura prænunciatur, præterquam quod, vt rectè argumentatur Cyril. ea, quæ eo vaticinio continentur, nullo pacto in Ezechiam quadrare possunt, neque enim is dictus est, aut dici potuit *Emmanuel*, id est, *nobiscum Deus*. Accedit, quod num mulier aliqua marem, fœminamve conceperit, multis, usque certis argumētis naturaliter deprehendi potest: etenim licet ante conceptum non possit certò prædici marem, fœminamve conceptum iri, post conceptum tamen multis ex signis naturaliter deprehenditur, malsve an fœmina gestetur in vtero. Atque hæc de prioribus membro huius vaticinij.

Quod ad posterius spectat, idem mysterium integritatis Deiparæ apparet in eo, quod statim subiungitur. *Et vocabitur nomen eius Emmanuel*. Etenim pro, *vocabitur*, diximus initio haberi Hebræicè, *vocabis*, fœmineo genere, pertinere que ad virginem, de qua sermo præcesserat, significari que ipsam et virginem imposturâ filio suo nomen. Vnde nouū argumentum pro Mariæ virginitate ducitur: in lege namque veteri patres ipsi solebant nomina filiis imponere, sicut & apud reliquas gentes in vsu est: quare cum Virgo ipsa dicitur impostura nomen filio, indicatur

indicatur eiusmodi filium patrem in terris non habiturum, sed ex sola Virgine
absque vlla viri opera nasciturum.

In veteri lege patres filii nomen ponebant.

Hebræorum aduersus prædictam expositionem
ibiecta diluuntur.

SECTIO XV.

Superest nunc, vt respondeamus nonnullis Hebræorum obiectionibus, quibus I.
veram, ac germanam superioris vaticinij expositionem à nobis traditam in-
firmare conantur. Primò igitur obiiciunt in Hebræis non haberi tantum *almâ*,
hoc est, adolescentula, sed cum articulo, *haalma*, quasi dicas, illa adolescentula, at-
que adeo significari sermonè esse de aliqua adolescentula celeberrima, omnibûs-
que notissima: eam namque vni habere *ha* notificatiuum apud Hebræos: at Vir-
ginem beatissimam non fuisse eo tẽpore cognitam, & celebrem, vt de ea tãquam
de notissima fœmina dicere debuisset Esaias *haalma*. Sed hæc tamen obiectio faci-
lè diluitur, nam cum virgo illa, quæ mater Messia futura erat, ex multis alijs Scri-
pturæ sacre vaticinijs iam ante Esai. notissima esset, vt patet ex iis, quæ hæcenus
cómémorauimus, optimo iure potuit Esaias eam appellare *haalma*, hoc est, illam
adolescentulã, illam virginẽ, illam celebratissimã fœminam, iam ante à Deo pro-
missam. Accedit, quòd licet nulla præcessissent de Virgine vaticinia, nihilominus
propter eximiã eius magnitudinẽ potuit per excellentiam, & antonomasiã *haal-
mã*, id est, illa adolescentula, & virgo præter modum magna, & eximia appellari.

Prima Hebræorum obiectio.

Diluatur.

Secundò argumentantur non posse eo loco Esaiæ sermonem esse de B. Virgine: II.
etenim cum signum, quod Achaz Regi promittebatur, eo spectaret, vt ipse certò
crederet se è dubrum illorum Regum, Syriæ videlicet, & Israël potestate liberan-
dum, Hierosolymitanæque vrbs obsidionem soluẽdam, necesse inquit, fuisse,
vt promissio statim coram ipso impleretur, & signum, quod Deus pollicebatur,
eo ipso tempore daretur, quo durabat obsidio: at Virginis partũ plusquam quin-
gentis annis postea accidisse, atque adeo nullo pacto signum soluẽdæ obsidionis
esse potuisse. Quam rationem confirmât Gedeonis exemplo, cui, vt refertur Iu-
dic. 6. statim impletum fuit inuellerẽ signum reportandæ de Madianitis victo-
riæ: & Ezechia Regis, cui prorogatio vitæ per quindecim annos promissa est,
factaque statim fides in Horologio Achaz, sole per decem lineas ab occasu in or-
tum miraculosè remeante, vt habes Esai. 38. Respondemus in primis signũ istud
parituræ virginis non Achaz Regi, sed domui Iuda fuisse promissum, id quod li-
quidò constat ex ipso contextu, vbi ita legimus: *Audite ergo domus David: Pro-
pter hoc dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet, &c.* Itaque non fuisse
id signum promissum, vt Achaz de soluenda obsidione certus redderetur: sed in
detestationem eius impietatis, qua signum postulare recusabat, ne signo edito, &
patrato Dei potentiã, Diuinitãque splenderet, voluit Deus signum aliud lon-
gè sublimius, & admirabilius polliceri ad magnitudinem suæ potentiæ declaran-
dam, quod futuris temporibus non ipse quidem Achaz, sed domus Iuda imple-
tum conspiceret.

Secundã,

Iudic. 6.

Esai. 38.

Soluitur se-
cundã.

Signum parti-
turæ Virginis
non Achaz,
sed domui Iu-
da datum.

III.
Secundò dicimus duo esse in sacris literis signorum genera, quæ Deus dare
consuevit: quædam enim sunt, appellanturque prognostica, quibus videlicet
Deus vult aliquem certum reddere de veritate alicuius promissionis, cuiusmodi
illa fuerunt, quæ Gedeoni, & Ezechia data memorantur, atque hæc signa rem
Sf

III.

Duo signorum
genera in Sa-
cris, prognos-
tica, & re-
memoratiua.

iplam, quæ promittitur, antecedunt, habentque ordinem ad effectum futurum. Alia sunt, dicunturque rememorative, quæ non dantur, ut quis certus de promissionis veritate reddatur, sed ut postea per signum illud futurum præteriti beneficii recordetur, agatque Deo immortales gratias, quod propterea non ad effectum futurum, sed ad beneficii præcedens spectat, & quod est consequens, nihil ei officit, quantumcumque temporis spatium à Divina pollicitatione decursum: habes huius rei in sacris literis exempla clarissima. Primum enim huius generis

Exod. 3. 12.

signum fuit illud datum Moyfi Exod. 3. Cum ei dictum est: *Hoc habebis signum, quod miserim te: cum eduxeris populum meum de Aegypto: immolabis Deo super montem istum: certum namque est immolationem illam à Moyse post eductum populum faciendam non fuisse signum prognosticum rei futuræ, id est, legationis illius, quam ipsi Deus eo tempore demandabat, cum ea legatio Moyfi ad Pharaonem multo tempore eiusmodi immolationem præcelleret, sed signum dumtaxat rememorative, quo Moyse postea ad agendas gratias pro sua legatione, & populi liberatione excitaretur.*

4. Reg. 19. 29

Deinde simile etiam fuit signum illud datum Ezech. Regi 4. Reg. 29. cum ei liberatio à Sennacherib Rege Assyriorum, à qua per id tempus Hierosolyma obsidebatur, promissa est. *Tibi, inquit, Ezechia hoc erit signum: Come de hoc anno qua repereris: in secundo autem anno, qua sponte nascuntur: porro in tertio anno seminare. Et metite: plantate vineas, & comedite fructum earum. Et quodcumque reliquum fuerit de domo Iuda, mittet radicem deorsum, & faciet fructum sursum: quæ omnia eo promittebantur, ut Ezechiam certum redderent de nece Assyriorum, solvendæque obsidione, cum illa eadem nocte Angelus Domini percussisset in castris Assyriorum centum octoginta quinque millia hominum, & ipse Sennacherib relictis Hierosolymis Niniem fugiens properaverit. Sic igitur partus Virginis hoc loco Esaiæ rememorative signum est præteriti beneficii, non prognosticum futuri, atque adeo non oportuit ante liberationem urbis, & solutam obsidionem impleri, sed multo post, tempore scilicet à Dei consilio, & providentia constituto.*

Virginis partus apud Esaiam signum rememorative.

VII. Tertia obiectio.

Tertio, & postremo obiciunt eum locum Esaiæ exactè ad Christi conceptum, ortumque ex beata Virgine detorqueri: siquidè is, de quo disserit Esaias, dicitur appellandus *Emmanuel*, cum dicitur: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel.* Cum igitur Christus noster Mariæ filius nunquam *Emmanuel*, sed *Iesus* fuerit appellatus, manifestum est, inquit, eo loco, non eius, sed alterius conceptum, ortumque prænuntiari. Facilis est ad hanc obiectionem,

Emmanuel non fuit nomen impositionis, sed natura respectu Christi.

responsio, nimirum licet *Emmanuel* non fuerit nomen proprium Christi, seu nomen impositionis, ut vocant, (id enim fuit nomen Iesus, ut patet Lucæ 2.) fuisse tamen nomen naturæ, quod ipsi tantum accommodari potest: sonat enim *Emmanuel, nobiscum Deus*, hoc est, Deus homo, compositum videlicet ineffabile duplicem habens naturam, Divinam scilicet, & humanam, quod solius Christi est. Itaque *Emmanuel* non est sicut nomen *homo*, quod nomen etiam natura dicitur

Christus cur communiter non Emmanuel, sed Iesus appellatus.

comparatione Socratis, quoniam *homo* ita est comparatione Socratis nomen naturæ, ut nō illi solum tribuatur, sed ad reliquos etiam homines pertineat: at *Emmanuel* ita est nomen naturæ, seu potius naturarum, ut soli Christo tribui possit, quippe qui solus in vna hypostasi duplicem naturam habeat. Quoniam verò homines non nominibus naturæ, sed impositionis, & proprii appellari consueverunt, inde est, quod Christus communiter non *Emmanuel*, sed *Iesus* fuerit appellatus. Sed quid respondebimus ad Esaiam, qui disertis verbis ait: *Et vocabitur nomen eius Emmanuel?* Nimirum illud tantum significari Messiam Deum simul, & hominem futurum, réque ipsa, & factò *Emmanuel* appellandum, cum eum fideles

fideles Deum, & hominem esse crederent, & identidem ita nominarent. Quid enim aliud confitemur, cum dicimus Christum verum Deum, verumque hominem esse, quàm esse *Emmanuel*: duplici scilicet in vno, eodémque supposito natura constantem? Quo eodem sensu dixit Elaias cap. 8. cum appellandum: *Ve- Esai. 8. 1. Et lociter spolia detrahe, cito prædare*: & cap. 9. dicendum esse admirabilem, consiliariũ, Deum, fortem, patrem futuri seculi, Principẽ pacis: non quod hæc nomina propria eius, & vt aiunt, impositionis esse deberent, sed quoniam re, factò que ipso his eum nominibus appellamus, cum eum spoliatorẽ, de prædatorẽque inferorum, operibus, & prodigiis admirabilem, Dei sapientiam, instauratorẽ seculorum, sempiternæque pacis inter homines, Deumque auctorem, denique verũ, naturalẽque Dei filium confitemur. Hanc responsionẽ affert Lactant. Firmian. lib. 4. Diuinarum institut. c. 12. *Christus*, inquit, *Emmanuel* nunquã vocatus est, sed *Iesus*: sed Prophetã declarauit hoc nomen, quod *Deus ad homines in carne uenturus esset. Emmanuel autem significat nobiscũ Deum, scilicet quia illo per Virgine nato confiteri homines oportebat Deum nobiscũ secũ esse, id est, in terra, & in carne mortali.* Hæc ille. Eodẽ modo respõdet Tertull. lib. 3. cõtra Marcion. c. 12. *si*, inquit, *Emmanuel Nobiscũ Deus est, Deus autem nobiscũ Christus est, tã proprius est Christus in significatione nominis, quod est, Nobiscum Deus, quàm in sono nominis, quod Emmanuel, atque ita constat uenisse iam illum, qui prædicabitur Emmanuel, quia quod significat Emmanuel, uenit, id est, Nobiscum Deus.* Hæc Tertull.

Lactan.
Firm.
Emmanuel
lem quod
nobiscum
Deus.
Tertullian.

Nonnullæ obseruationes literales in præcedens vaticinium.

SECTIO XVI.

Constituta vera, ac germana superioris vaticinij explanatione, sunt iam nõ. I. nulla ad literam eruenda, que ad mysterij incarnationis sublimitatem, sanctissimãque Deiparæ præstantiam magis intelligendam non parũ pertinent. Prima igitur obseruatio sit circa illa verba, *Propter hoc*: ex iis enim colligitur incarnationem Verbi in Virgine, eiusdẽque conceptum, & partum ad Diuinæ potentie magnitudinem declarandam magnopere spectare. Quia enim Rex Achaz, vt superius diximus, idcirco signum petere à Deo recusabat, ne per illud Dei potentia, & magnitudo perspecta esset, statuit Deus vel ob eam ipsam causam aliud signum multò sublimius, atque admirabilius efficere, quo sua ipsius magnitudo, Diuinitasque magis emereret: hanc enim vim habet illud, quod subiungitur: *Propter hoc Dominus ipse dabit uobis signum.* Quod autem huiusmodi signum esset Verbi incarnatio in Virgine absque vllò integritatis eius præiudicio, perspicuum est ex verbis sequentibus: *Ecce uirgo concipiet, & pariet filium.* Et confirmatur ex eo, quod annotauit Galat. in lib. 7. Arcan. cap. 15. pro eo, quod nos habemus: *Non petam, & non tentabo Dominum*: legi posse ex Hebræo: *Non petam, & non exaltabo Deum*: uerbum enim Hebraicum, *TD* non solum tentare, sed etiam exaltare significat. Cum igitur Achaz idcirco signum nolet postulare, ne per eam occasionem Deus maiorem celebritatem sui nominis, Diuinitatisque apud omnes existimationem conlequeretur, palàm est propterea Deum mysterium incarnationis in Virgine à se perficiendum promississe, vt Diuinitatem suam, magnitudinẽque ostenderet, atque idcirco dictum esse: *Propter hoc dabit Dominus ipse uobis signum.* Verum quoniam iam in hoc ipso tractatu de Virgine latius hoc argumentum persequuti fuimus: ostendimusque in mysterio incarnationis multò illustrius, quàm in reliquis omnibus Diuinis operibus infinitam Dei magnitudi-

Verbi incarnatio in Virgine signum diuinæ potentie.
Galat.

dinem resplenduisse, satis fuerit illud hoc loco breuiter perstrinxisse.

11. Secundo, Obseruandum est optimo iure Virginem sanctissimam appellari מוֹדֵי non solum ob integritatem, ac virginitatem, quam in conceptu, & partu Christi retinuit, sed etiam quoniam, ut aiebat D. Hieron. מוֹדֵי virginem significat omnino occultam etiam cōspectibus hominum, ita ut de eius virginitate nullo modo dubitari possit. Etenim sacerrima Virgo ita occulta, verēque מוֹדֵי erat, ut in cubiculi sui penetrabilibus latens nullius viri pateret aspectibus, quemadmodum expendit D. Ambr. lib. 2. Comment. in Luc. ad illa verba Luc. 1. Et ingressus An-

Quam stude-
ret solitudini
B. Virgo.
D. Ambros.
Luc. 1. 28.

Tertullian.
Virginitatis
pudoris custos
solitudo.

gelus ad eam: sola, inquit, in penetrabilibus, quam nemo virorum videret, solus Angelus reperiret: sola sine comite, sola sine teste, ne quo degere deprauaretur affatu, ab Angelo salutatur, in quo quidem virgines omnes deberent sanctissimam Deiparam imitari, ut sublimem nomen elationem almae promereri possent. Praclare Tertull. lib. de velandis virginibus, ipsa, inquit, concupiscentia non latendi non est pudica: patitur aliquid, quod virginis non sit, studium placendi utique & viri: quantum velis bona mente conetur, necesse est publicatione suscipiatur, dum percussit oculus incertis, & multis, dum digitis demonstratum titillatur, dum nimium amatur: sic frons duratur, sic pudor teritur, sic soluitur, sic discitur.

D. Cyprian.

aliter iam placere desiderare. Et D. Cyprian. lib. de disciplina, & habitu virginum, Virgo, inquit, non esse tantum, sed & intelligi debet, & credi, ut nemo cum virginem viderit, dubitet, an virgo sit? Parem se integritate in omnibus praestet, nec bonum corporis cultus infamet.

Cultus cor-
poris virgini-
tatis infamia.

D. Ambros.
D. Hieron.

Eleganter quoque D. Ambr. in exhortatione ad Virgines, Considera, inquit, quanta fueris Maria, & tamen nusquam alibi, nisi in cubiculo reperitur, cum quaritur: decet solitudo, verecundiam, & gymnasium pudoris secretum est. Denique D. Hieron. ad Latam de institutione filiae, imitetur, inquit, Mariam, quam Gabriel solam in cubiculo suo reperit, & ideo forsitan timore perterrita est, quia virum, quem non solebat, aspexit: amuletur eam, de qua dicitur Psal. 44. Omnis gloria eius, filiae Regis ab intus loquatur & ipsa electio charitatis saculo vulnera: Introduxit me Rex in cubiculum suum Cant. 1. Nunquam exeat foras, ne inueniant eam, qui circumcunt ciuitatem, ne percuciant, & vulnerent, & auferant thersistrum pudicitiae, & nudam in sanguine derelinquant: quin potius cum aliquis ostium eius pulsauerit, dicat: Ego murus, & vbera mea turris: laui pedes meos, non possum inquinare eos. Haec Hieron.

Psal. 44. 14.

Cant. 1. 4.

Cant. 8. 10.

111.

Septuag.

Verbum
concupiscenti-
ae usurpa-
uerit Gabriel

Luc. 1. 31.

Tertio aduerte, pro eo, quod nos habemus ex Hebraeo: Ecce Virgo concipiet, & pariet filium, 70. translulisse: Ecce Virgo in utero accipiet: & pariet filium: quod non sine aliquo mysterio factum videtur: etenim concipere quodammodo congressum viri videtur innuere, quem tamen non sonat in utero accipere. Cur autem Angelus Gabriel citans translationem Septuag. concipiendi verbum usurpauerit Luc. 1. cum dixit ad virginem: Ecce concipies in utero, & paries filium, id causa fuit, quoniam explicaturus statim erat eiusmodi conceptum non per viri operam, sed per virtutem Spiritus sancti futurum. Nec verò in dubiū vocari debet, quin Gabriel ab lo cum Esaiæ alluserit, ut indicaret Virgini beatissimae eam esse illam adolescentulam virginem, que conceptura, parituraque absque vilo virginitatis detrimto ab Esaiæ praedicta fuerat, ut facile intelliges, si verba Septuaginta interpretum, & Archangeli Gabrielis expendis. Nam ubi Septuag. dixerunt, Ecce virgo: Gabriel dixit, Ecce tu, quae nimirum virgo illa es: (id enim pronomen necessario subaudiendum est in verbo, concipies) Septuag. dixerunt, In utero accipiet: Angelus, concipies in utero. Septuag. Et pariet filium: Angelus, Et paries filium. Septuaginta, Et vocabit nomen eius: Angelus, Et vocabitur nomen eius. Quod verò Gabriel dixit Iesum, Septuag. autem Emmanuel, nihil ad mutatum nomen facit: etenim eodem recidit utrumque nomen, idem namque est re, significationeque Iesus, & Emmanuel

Emmanuel

Emmanuel: eo tantum discrimine, quod *Iesus* est nomen proprium, & impositio-
nis, ut vocant: *Emmanuel* autem nomen naturæ, quod tamen soli Christo tribui-
tur. Accedit, quod neque *Gabriel* nomē *Emmanueli* præter miseris quidem illud
in suo ipsius nomine adumbrabat, ut subtiliter annotavit Proclus Episcopus in
homil. Constantinopoli habita coram Nestor. *Gabriel* namque interpretari pos-
sumus hominem Deum: geber enim Hebraicè virum significat, ita dictum à ro-
bore, & fortitudine, deductum à radice *gabar*, quæ significat roburare, vincere,
prævalere, quam ob causam Hebraicè Doctores, ac Patres *Gabriel* fortitudi-
nem Dei interpretantur. Cum igitur *geber* virum, *El* autem Deum significet, fit
ut *Gabriel* præter fortitudinem Dei, sonet quoque hominem Deum, atque adeo
nomen *Emmanuelis* per nomen *Gabrielis* exprimat, siquidem uti diximus,
Emmanuel sonat, *Nobiscum Deus*, quod idem est, ac *Deus homo*. Quare meritò
Proclus loco citato ad Nestorium sermonem dirigens: *Reverere*, inquit *nomen*
Archangelis, qui nuntium illud latissimum apportavit *Maria*, qui *Gabriel* est appellatus, di-
ctus *Gabriel*, id est, *Deus homo* (geber enim homo est, *El* Deus) nomine ipso significans
nuntium, quem apportat: quoniam u, quem euangelizet, *Christus Deus*, & homo erat nasci-
entus. Hæc ille. Itaque sicut legati pro ratione legationis vel festiuis, vel tristi-
bus vestibus induuntur, ita Deus voluit, ut *Archangelus Gabriel*, qui pro my-
sterio incarnationis perficiendo legatus ad *Virginem* mittebatur, nomine etiã
ipso rationem, mysteriumque suæ legationis præferret.

Quartò, Sicut nomen *Emmanuelis* significat Messiam Deus simul, atque ho-
minem esse, ita quod subiungitur: *Butyrum, & mel comedet*, indicat eum nõ phan-
tasticè, id est, apparenter, ut nonnulli hæretici impiè asseruerunt, sed verè homi-
nem esse, & instar reliquorum infantum butyro, mellèque altum, nutritumque
fuisse. Itaque his verbis nihil aliud significare voluit Propheta, quàm Messiam
verum hominem futurum, & tanquam verum infantem naturæ humanæ par-
ticipem illis eisdem cibus alendum, quibus ceteri infantes nutrirî solent. Quæ
expositio literalis, ac germana est, traditurque à Tertull. in lib. aduersus Iudæos
capite de natiuitate Christi: & multò luculentius à D. Irenæo lib. 3. aduersus he-
retes, cap. 26. Diligenter, inquit, significauit spiritus sanctus per ea, quæ dicta sunt, genera-
tionem eius ex Virgine, & substantiam, quoniam Deus: *Emmanuel* enim nomen hæc signifi-
cat & manifestat, quoniam homo in eo quod dicitur: *Butyrum, & mel manducabit*. Idem
docet D. Hieron. Ne, inquit, eum putes in phantasmate nasciturum, cibus utetur infan-
tia, butyrû comedet, & lac. Denique idem habet Cyril. Alex. lib. 1. comment. in E-
saiam: In carne, inquit, verum hominem fuisse conatur certò persuadere, cum dicit cibum
et fore paruulis conuenientem, butyrum, & mel. Quæ expositione, quæ vera est, con-
stituta, exiltimamus Prophetam non sine magna quadam admiratione dixisse:
Butyrum, & mel comedet! quasi diceret: Ille filius, quem Virgo concipiet, & pariet
tanta nouitate, & miraculo, ut nullum passura sit suæ virginitatis detrimentum:
ille, inquam, qui dicendus est *Emmanuel*, hoc est, verus Deus, verusque homo,
vsque ad eam abiiciet, ut infans sit futurus, & instar reliquorum infantium ta-
tus Deus butyro, ac melle nutriendus. Quo eodem sensu accipienda sunt illa
omnia vaticinia, quæ de Deo infante, pueròque loquuntur: certè *Abacuch* ca.
3. cum de eius ortu, & infantia in *Bethlehem* ad literam loqueretur illis verbis:
Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharan: vbi D. Hieron. docet de natiui-
tate Christi in *Bethlehem*, quæ australis est Hierosolymis, sermonem esse, sta-
tim ob tanti mysterij magnitudinem quodãmodo obstupefactus, ut initio eius
canticum dixerat, quod videlicet Deus ille sempiternus, & immensus infans more

Proclus Episcopus.
Gabriel idem
quod Dei
fortitudo, &
homo Deus.

III.
Christi hu-
tyro, & mel
le alendum
cur prædica-
rit Esaias.

Tertull.
D. Irenæus.

D. Hieron.
Cyril. Alex.
Christus ve-
rus homo,
non phanta-
sma.

Quæ se abie-
cerit Deus,
dum infans
aparuit.
Abac. 3.
D. Hieron.

cæterorum infantium in terris apparet, adhibendam putauit dictionem *in* quæ dictio erat nota cantorum, eoque vel pausa, vel mutationis, & eleuationis vocis, aut productionis syllabæ ob eius rei, quæ canebatur, magnitudinem ad-monebat, reperiturque tantum in isto cantico Abachuc, & in Psal. vbi 73. vicibus posita inuenitur, vt notauit Caiet. in Psal. 10.

V. Quintò, Aduerte illa verba: *Et sciat reprobare malum, & eligere bonum*: non continere causam finalem, sed dicere dumtaxat conseruationem, vt sit sensus: Tamen-

*Christus ad-
huc infans,
sapientissimus.*
D. Hieron.

*In Christo
perfecta scien-
tia etiam
creata.*
Septuag.

si tanquam verè infantulus butyro, ac melle nutrietur: tamen in ipsa etiã infantia erat sapientissimus, sciẽtq; inter malum, bonumq; discernere. Sic interpretatur D. Hier. *Adhuc, inquit, pannu inuolutus, & butyro pastus, ac melle habebit boni, malique iudicium, vt per hæc verba nescimus infantia humani corporis Diuina non praiudicasse sapientia.* Cui ex positioni concinit textus Heb. qui ad verbum sonat, *scire ipse, vel ad scire suum, seu potius sciendo, iuxta quam expositionem probatur perfecta Christi scientia etiam creata, rerumq; omnium cognitio in ipsa infantili ætate.* Septuaginta interpretes aliter transtulerunt: *Butyrum: & mel comedet, antequam sciat ipse repellere mala, & eligere bona:* vnde plerique aliam horum verborum expositionem colligunt in hanc planè sententiam: *Butyrum & mel comedet, hoc est, infantium cibo nutrietur, antequam per ætatem experimento, & ministerio corporis sciat malum reicere, bonumque eligere.* Seu butyrum, & mel comedet, docec infans fuerit, quousque scilicet adolefeat, perueniatque ad ætatem grandiorẽ, in qua ipso experimento sciat reprobare malum, & eligere bonum.

VI.

D. Hieron.
Septuag.
Tertulian.

D. Irenæus.

D. Cyprian.

*Amoris cer-
tamen mor-
talibus Deus
factus homo.*

Postremò sciendum est pro eo, quod Hier. transtulit ex Heb. *Numquid parum vobis est molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo?* Septuag. transtulisse: *Numquid parum vobis agonem exhibere hominibus, & quomodo Domino exhibetis agonem?* quod Tert. lib. contra Iud. c. 9. ita legit: *Num pusillum vobis certamen cum hominibus, quoniã Deus præstat certamen?* Et D. Irenæus lib. 3. contra hæreses, c. 26. *Num pusillum vobis agonem præbere hominibus, & quemadmodum Dominus præstat agonem?* & D. Cyp. lib. 2. contra Iud. c. 9. *Num pusillum vobis certamen cum hominibus, quoniam Deus præstat agonem?* Itaque venditur isti Patres aliqua exemplaria habuisse, in quibus apud Sep. aliter legeretur, quam modò habeatur: etenim modò Sept. habent: *Quoniam domino exhibetis agonem,* citati verò Patres legunt: *Quoniam dominus præstat agonem,* seu certamen. Quæ sanè lectio mysterij est plenissima, significat enim Deum per mysterium incarnationis, quod eo loco promittebat, certamen quoddã cum hominibus committendum præstituisse, non armorum tamen, sed armoris certamen. Quid enim quæso aliud fuit Dei filium non necessitate vlla, sed armore dumtaxat incitatum in Virginis descendisse vterum per assumptionem humanitatis: deinde in tanta paupertate, atque humilitate natura in terris apparuisse, seseque postea facilem, munificumq; exhibuisse mortalibus: denique ad humanum genus ex dæmonis seruitute in libertatem vindicandum sublatum in crucem mortem oppetisse tormenti, dedecorisque plenissimam, quàm nouum certamen, ad omnium a morem sibi conciliandum suscepisse, & quasi bello indictò, gestòque feliciter humanas sibi voluntates admiranda quadam potètia subiecisse: Itaque iuxta prædictam lectionem ita locum Esaiæ interpretari licet: *Parum, inquit, vobis est certamen habere cum hominibus, etiã nec cum Deo ipso belligerare contenditis: sit planè ita, iam hinc vobis spondeo Deum nouo quodam genere bel-landi in aciem proditurum, mirandumque certamen omnibus oblaturum. Ecce Virgo concepiet, & pariet filium, & vocabitur nomen eius Emmanuel, hoc est, Deus ipse homo factus, natus ex Virgine, sese bellatorem exhibebit, amorisque certamen vniuersis*

uniuersis mortalibus denunciabit, vt eos ad se amandum fortiter simul, suauiter-
que alliciat. Porro felicem huius certaminis exitum descripsit idem Esaias cap.
8. sequenti: *Quia, inquit, antequam sciat puer vocare patrem suum, & matrem suam, au-*
feretur fortitudo Damasci, & spolia Samaria: id quod nobilissimi Patres de cōuerfio-
ne Gentium per Magos illos, qui quasi gentilitatis primitiæ ad Christum infantē
adorandum ex Oriente aduenerunt, accipiendum putarunt. Et verò cuius animū
infans ille natus ex Virgine tam eximia præditus pulchritudine, tantisque erga
homines amoris facibus inflammatus non vinceret? hoc enim ar morum genece
nouus ille bellator dimicauit, vt aliàs diximus, & eleganter docet Tertull. expen-
dens locum Esaiæ citatum, vt fufius in sequenti testimonio docebimus.

*Felix prædi-
ci certami-
nū exitus.
Esai. 8. 4.*

Tertull.

Octauum testimonium ducitur ex illis verbis Esai. 8.

Accessi ad Prophetissam, & concepit, & peperit filium.

SECTIO XVII.

Aliud quoque validum argumentum ad idem comprobandum depromitur
ex c. 8. Esaiæ, de cuius expositione non solum inter Iudæos, & Catholicos,
sed etiam inter nostros magna vtrinque rationum contentione certatur: sed o-
stendemus tamen veram, germanamque eius interpretationem ad B. Virginis in-
tegritatem confirmandam pertinere. Ita igitur scribit eo loco Esaias: *Dixit Do-*
minus ad me: sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis, velociter spolia detrahe,
cis prædare. Et adhibus mihi testes fideles, Vriā sacerdotē, & Zachariam filiū Barachia: & ac-
cessi ad Prophetissā, & concepit, & peperit filium. Et dixit Dominus ad me: Vocanomen eius,
Accelera spolia detrahete, festina prædari. Quia antequam sciat puer vocare patrem suum, &
matrem suam, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria coram Rege Assyriorum.

Esai. 8. 1.

Mirum sane est, quantum conerur Hebræi, recentiores potissimum hoc nobis f.
testimonium illustrissimum de manibus eripere: quàm multa etiam cum falsa,
tum dictu scæda, audituque turpia consingant, quantaque amētia, vt vaticinij ve-
ritatem aliò, desectant, Esaiā sanctissimum vatem, eximiūque pudicitia, atque
honestatis cultorem præter modum impudentē faciant, quin & Deū ipsum om-
nis sanctitatis, puritatisque auctorem indignè loquentem inducant, interpreta-
tione illa sua impurissima, quæ de stylo hominis afferūt, multisque alijs per sum-
mam contradicendi libidinem confictis, ex quibus ob eorum turpitudinē facile
possent falsitatis, errorisque conuinci: nos tamen ea dumtaxat perstringemus,
quæ omnino postulauerit nostri instituti ratio, & ad rem propiūs accedere vi-
debuntur. Contendunt igitur Hebræi loco Esaiæ citato nullum verbum de Mes-
sias aduentu fieri, sed totum vaticinium spectare ad ipsum Esaiam, qui videlicet
iubeatur adhibitis illis duobus testibus ad vxorē suam accedere, ex eoque con-
gressu promittatur conceptio, partusque infantis, qui appellandus sit, *Accelera*
spolia detrahere, festina prædari: quoniam per eiusmodi filium ita nominatum præ-
dicebat Dominus euerfionem decem tribuum, depradationemque, ac vastita-
tem Samariæ, quæ ipso adhuc infantulo, nescientēque patrem suum, ac matrem
suis nominibus appellare facienda erat. Atque vt suam hęc expositionem plau-
sibilem faciant afferunt illud Osee 1. cum Deus ipsi Osee præcepit, vt fœminam
fornicariam, hoc est, siue corpore prostitutam, siue secta Gentilem (solet nam-
que idololatria appellari in sacris literis fornicatio) vxorem duceret, ex eaque
liberos procrearet, eisque nomina imponeret, quibus vtriusque regni & Israël,

*Iudeorum
contradice-
di libido.*

*Eorum sen-
tentia circa
locū citatū.*

Osee. 1.

& Iuda euerſio prædiceretur. Conſuevit enim Deus non ſolum verbis, ſed etiam factis vêtura prænuntiare, quemadmodum eidem Eſaiæ c. 20. præcepit, vt nudus, & diſcalceatus per urbem incederet, vt Egypti, & Æthiopiæ vaſtatem exprimeret: ſic enim futurum, vt Egypti, Æthiopiæque iuuenes nudi, & diſcalceati in captiuitatē ab Aſſyriorum Rege abducerentur. Similique myſterio Ezech. Prophetâ fecit cum ſarcinis inſtar peregrini, & viatoris incedere, vt populi captiuitatem, atque in alienas terras peregrinationē portenderet. Sic igitur, inquiunt Hebræi, iubetur hoc loco Eſai. ad vxorem ſuâ accedere, ex eâque filium gignere, qui nomine ſuo regni Syriæ, ac decem tribuum vaſtatem ſignificet. Nec verò mirum videri debet, ſi Hebræi inſenſiſſimi noſtræ religionis hoſtes ſic ſcripturâ vaticinia, quæ de noſtris rebus loquuntur, eludere conentur: illud demirari ſatis nō poſſum, cur plerique etiam ex hoſtris cum Iudæis conſentiant, veluti Vatablus, Iſidorus Clarius, Forerius, & quod magis miror, D. Thom. in comment. ſuper Eſai. tamen illam expoſitionem quam inferiùs afferemus, non omnino reiiciat.

Vatablus.
Clarius.
Forerius.
D. Thomas.

II. Sed oſtendamus iam Hebræorum ſententiam & abſurdam, & falſam omnino eſſe: & quidem eſſe admodum abſurdam ex eo ſit perſpicuum, quoniam vt alia interim omitamus. Eſaiam vatem ſanctiſſimum præter modum impudentem faciunt, qui videlicet non erubuerit coram teſtibus ad vxorem accedere, illiſque ſpectantibus rem peragere, idque velint Deum Prophetâ mandaſſe, quam indignitatem peruidentes plerique Hebræorum aliquanto modeſtiores adixerunt non fuiſſe adhibitos teſtes ad huiusmodi Eſaiæ cum vxore congreſſum ſpectandum, ſed vt conſcribendo ab Eſaiâ libro intereſſent: ſiquidem Deus præcipiebat, vt librum grandem ſumeret, & in eo pauca illa verba conſcriberet, quæ paulò ante commemorauimus. Vt igitur omne effugium Hebræis intercludamus, probeamus id, quod ſecundo loco propoſuimus, falſam ſcilicet eſſe hanc eorum ſententiam, & neque cum vaticiniij veritate, maieltatēque, neque cum ipſo contextu eam de Eſaiâ filio interpretationem conuenire.

III. Primum igitur in filium Eſaiæ nullo pacto quadare poteſt nomen illud excellens, atque magnificum, quod infanti, de quo agitur, imponendum præcipitur: *Voca, inquit, nomen eius, Accelera ſpolia detrahe, feſtina prædari*: cum neque Eſaiæ filius ita fuerit appellatus, neque de eius vita, aut factis vlla fiat in ſacris literis mentio propter quæ tantum nomen illi attribui potuiſſet: quam aptè verò in Chriſtum conueniat, inferiùs docebimus. Deinde duo illi teſtes, qui adhibentur, Vrias ſcilicet Sacerdos, & Zacharias filius Barachiz non poſſunt vlla ratione ad Eſaiam ipſum, cuiusve filium ſpectare iuxta interpretationem Hebræorum. Ait nanque R. Salomon Vriam, qui hic teſtis inducitur, fuiſſe Vriam filium Hier. 26. 20. Semei, qui prophetauit tempore Ioacim filij Ioſiæ, vt refertur Hierem. 26. Fuit cuius filius, quoque vir prophetans in nomine Domini, Vrias filius Semei de Chariathiarim, & prophetauit aduerſus ciuitatem iſtam, & aduerſus terram hanc iuxta omnia verba Hierem. 26. Et audiuit Rex Ioacim, & quaſiuit interficere eum. Addit quoque R. Salomon ſecundum illum teſtem, qui dicitur Zacharias filius Barachiz, fuiſſe illum, qui in duodecim Prophetis minoribus vndecimus eſt. At ex his liquidò euincitur falſam eſſe Iudæorum expoſitionem. Etenim ſi tales fuerunt eiulſmodi teſtes: vt ſcribit R. Salomon, non potuerunt ab Eſaiâ adhiberi, induciſque, vt conſcribendo à ſe libro intereſſent, cum multò poſterior ipſo Eſaiâ fuerint. Verum enim verò à quarto anno regni Achaz, quo tempore, vel circiter, Eſaiâ hoc edidit vaticinium, vſque ad Regem Ioacim, ſub quo Vrias ille fuit vaticinatus, fluxerunt anni pluſquam centum: & ab eodem quarto anno regni Achaz vſque ad tempus Zachariæ

Nomen Accelera &c. in filium Eſaiæ nullo pacto quadat.

R. Salom.

Hier. 26. 20. Semei, qui prophetauit tempore Ioacim filij Ioſiæ, vt refertur Hierem. 26. Fuit cuius filius, quoque vir prophetans in nomine Domini, Vrias filius Semei de Chariathiarim, & prophetauit aduerſus ciuitatem iſtam, & aduerſus terram hanc iuxta omnia verba Hierem. 26. Et audiuit Rex Ioacim, & quaſiuit interficere eum.

Quo tempore edidit hoc vaticinium Eſaiâ.

Zachariae filij Barachiae, si fuit vndecimus Prophetarum minorum, transferunt plurimam ducenti anni, vt affirmant Galat. libro 7. Arcan. Catholicae veritatis c. 16. Lyran. & Dion. Carth.

Achaz regnavit sexdecim annis 4. Reg. 16. ex quibus defumendi sunt tantum duo decim, quoniam vt diximus, quarto anno regni eius, aut circiter, edidit hoc vaticinium Esaias. Ei successit Ezechias, qui viginti novem annis regnavit 4. Reg. 18. post quem imperavit Manasses quinquaginta quinque annis 4. Reg. 21. Post quem regnavit Amon, cuius principatus duobus tantum annis perduravit. 4. Reg. 21. Hunc excepit Iosias, qui vno, & tringinta annis regnavit 4. Reg. 22. quena subsequutus est Ioachim, qui regnavit vndecim annis 4. Reg. 23. Postea Sedechias decem annis 4. Reg. 24. cuius tempore coepta est Babylonica illa septuaginta annorum captivitas vsque ad primum annum Cyri fundatoris Monarchiae Persarum, quo tempore iacta sunt templi fundamenta: sed pauld post tempore Cambyfis eius filij fuit intermissum opus vsque ad imperium Darij Hystaspis, quo impetante prophetauit Zacharias ille minorum Prophetarum vndecimus, vt fuse disputauimus in nostris super eum Prophetam commentariis. Si igitur superiores annos in summam redigas, facile reperies, si Vriam, & Zachariam, qui hoc loco nominantur, sunt illi: quos putat R. Salomon, non potuisse illos ab Esaiam pro testibus adhiberi, cum illos Esaias tanto spatio antecurreret, atque adeo vniuersam R. Salomonis interpretationis fabricam facile corrueret. Nec verò possunt Hebraei ed confugere, vt dicant Zachariam istum non fuisse illum, qui est vndecimus Prophetarum minorum, sed Zachariam filium Ioia- dae, de quo agitur 4. lib. Reg. & quem nos initio commentariorum in Zachariam probauimus fuisse illum, de quo Christus disserit Matthaei vigesimotertio: quoniam etiam Zacharias non potuit in testem produci ab Esaiam, cum is Esaiam per centum, & amplius annos praecesserit, quod ita intelliges. Post Ioas, quem Zachariam interfecit inter templum, & altare, regnavit Amasias filius eius viginti novem annis 4. Reg. 14. cui successit Ozias, qui quinquaginta duobus annis principatum tenuit 4. Regum 16. Post quem regnavit Ioathan sexdecim annis 3. Reg. 16. cui successit Achaz, cuius anno quarto hoc accidit vaticinium, qui anni in summam collecti centum, & eo amplius conficiunt.

Qui ex nostris cum Iudaeis consentiunt, aliud deflexere: aiunt enim Vriam, de quo hic agitur, non fuisse illum, qui vixit tempore Ioachim, cuius fit mentio Hierem. 26. sed alium qui fuit tempore Regis Achaz, vt refertur 4. Reg. 16. vbi ita legitur: *Perrexit Rex Achaz in occursum Theglathphalasar Regis Assyriorum in Damascum: Cumque vidisset altare Damasci, misit Rex Achaz ad Vriam sacerdotem exemplar eius, & similitudinem iuxta omne opus eius. Extruxitque Vriam sacerdos altare iuxta omnia, qua praeceperat Rex Achaz de Damasco.* Deinde similiter adiu- ciunt Zachariam filium Barachiae, qui etiam testis inducitur, neque fuisse illum filium Ioia- dae tempore Regis Ioas, neque illum, qui in duodecim Prophetis minoribus vndecimus est: sed alium quendam ita appellatum, qui Regis Achaz tempore floruerit. Verum haec quoque responsio facillimè conuellitur: etenim quod at- tinet ad Vriam illum, qui vixit tempore Regis ipsius Achaz, cum is fuerit idololatra, atque in cultu idolorum Regis ipsius Achaz impiissimi imitator, vt patet ex iis, quae pauld ante ex 4. libro Reg. citauimus, quod vel ipsi aduersarij non inficiantur, nullo pacto est credibile Esaiam illum pro teste adhibuisse, eo potissimum, quod duo isti testes, qui inducti sunt ab Esaiam, appellantur fideles: *Et adhibui, in- quit, mihi testes fideles, Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachiae.* Etenim

Galatim.
Lyran.
Dion Carth.
A tempore
huius vatici-
nij vsque ad
tempus Za-
char. 11. pre-
phe. min.
Quot fluxe-
runt anni.
III.
Quot annis
regnavit
Achaz.

Quot item
Manasses,
Iosias, Ioachim
& Sedechias,
Quo tempore
coepta fuerit
Babylonica
illa 70. anno-
rum captivi-
tas.

Zach. miro-
rum prophe-
tarum 11. pro-
phetarum 11.
tempore Darij
Hystaspis.

Quoniam
fuerit Zach.
ille occisus in-
ter templum,
& altare
Mact. 23. &
quo tempore
vixit.

Catholicorum
sententia.
4. Reg. 16. 10.

Vriam qui vi-
xit tempore
Achaz, fuit
idololatra.

D. Thom.

Non potuit
adhiberi in
testem ab
Esaia.

huiusmodi fidelitas, quidquid dicat Diuus Thomas, & alij non solum ad officij dignitatem, id est, sacerdotium, sed etiam & maximè ad vitæ ipsius benè institutam rationem referenda est: alioqui quomodò vir idololatra, & acerrimus idolorum propugnator testis Diuinorum vaticiniorum fidelis cenferi potest, quibus Diuina auctoritas confirmatur, cum ipse pro falsorum Deorum cultu, & ueneratione certaret, atque adeo veri Dei existimationem minimè curaret: quin potius ad eam eleuandam, ac deprimendam testimonio suo abuteretur, vt meritorè ei fides haberi ab Esaia minimè debuisset? Quare nullo pacto est credibile Esaia adhibuisse in testem eiusmodi Vriam idolorum cultorem, atque adeo veri Dei hostem infestissimum. Quod verò ad tertium illum Zachariam spectat, quem absque vilo fundamento confingunt, eadem facilitate reicitur, qua astringitur, cum id nullo vel Scripturæ, vel probati auctoris testimonio comprobetur.

VI.

Reuincitur
vltimo hæc
de filio Esaie
expositio.

Denique ad totam hanc de Esaie filio expositionem omnino reuincendam illud satis esse deberet, quod de infante de quo agitur, eo loco expressè dicitur illo adhuc infante, videlicet antequam sciret vocare patrem, & matrem, Syria, & Samaria vastitatem euenturam fuisse vt patet ex illis verbis: *Auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria.* At huiusmodi vastitas non potuit contingere infante adhuc filio Esaie, siquidem ea calamitas accidit sexto anno regni Ezechie, quo tempore necesse fuit filium Esaie habuisse iam septedecim, aut octodecim annos, cum conceptus esset quarto anno regni Achaz, à quo anno vsque ad sextum Ezechie, qui ei successit, fluxerunt octodecim anni: nam Achaz vt paulò ante diximus, sexdecim annis regnavit. Cum igitur eo tempore filius Esaie iam minimum completeret octodecim annos, profectò non accidit eo infante ea Syria, Samariaque calamitas, quemadmodum dixit hoc loco Esaia, atque adeo nullo modo ad eum potest vaticinium referri, quantumcumque ad libitum duo illi testes siue ab Hebreis, siue à nostris confingantur. Omitto etiam illud, quòd sine fundamento vxorem Esaie Prophetissam faciunt: siquidem illa verba, *Et accessit ad Prophetissam*, sic accipiunt, vt Esaia ad vxorem suam accessisse dicatur.

VII.

Scitatur
sermonem esse
ad literam de
Christo.

Illud igitur pro certo statuendum hoc loco Esaie sermonem esse ad literam de Christo, de quo eius conceptu, & ortu ex Virgine, absque vlla vel minima eius integritatis iactura. Ita docent D. Iren. lib. 3. contra Hæreses c. 18. Euseb. Cæsar. lib. 7. demonstr. Euang. in secundo testimonio ex Esaie. D. Epiphanius lib. 3. contra Hæreses hæresi 78. contra Antidicomarianitas, & hæresi 79. contra Collyridianos, Tertull. multis in locis tractans verba illa, *Antequam sciat puer vocare patrem & matrem*, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria, veluti lib. aduersus Iudæos c. 9. & lib. de resurrectione carnis c. 20. & lib. 3. contra Marcionem c. 12. & 13. & lib. 5. c. 18. D. Chrysost. hom. 1. in c. 1. Ioan. & hom. 5. in 1. caput Matth. D. Ambrosius in Psal. 118. ad illa verba. *Exultauit in verbis suis*: D. Hieron. Proclus, Cyrillus Alex. in comment. super Esaie. D. Greg. Nazianz. in sanctum Pascha: & est communis Patrum, Doctorumque sententia: Confirmaturque efficaci ratione, quoniam nulli alteri, præterquam Messie, potest nomē illud attribui, quod infanti imponi præcipitur: *rogas*, inquit, *nomen eius, accelera spolia detrahete, festina prædare.* Cuius argumenti vis manifestè apparet ex translatione Septuag. interpretum, qui pro eo, quod nos habemus, *Antequam sciat puer vocare patrem, & matrem*, auferetur fortitudo Damasci, & spolia Samaria, ita translulerunt: *Antequam sciat puer vocare patrem, & matrem, accipiet fortitudinem Damasci, & spolia Samaria.* Ex qua translatione licet colligere verbum illud,

D. Irenæus

Euseb. Cæs.

D. Epiphanius

Tertull.

D. Chrysost.

D. Ambrosius

Psal. 118.

D. Hieron.

Proclus.

Cyrillus Alex.

D. Gregorius

Nazianz.

Nomen illud

accelera etc.

nulli præter-

quam Messiam

tribui potest.

Septuag.

illud, *Auferetur*, quod ex Hebræo transtulit D Hier. ad ipsum met infantem pertinere, ut sit sensus: Antequam sciat puer vocare patrem, & matrem, auferetur nimirum ab eodem infante, fortitudo Damasci, & spolia Samariæ. At quis alius unquam infans præter Messiam, dum adhuc nesciret patrem, ac matrem suis nominibus appellare, hoc est, dum infans esset, accipit aut accipere potuit fortitudinem Damasci, & Spolia Samariæ? Sanè nunquam alium poterunt Iudæi ostendere nisi unum Messiam, quem in ipsa infantia Damascum, Samariæque spoliase inferius demonstrabimus.

Hoc igitur cõstituto sermonem esse de Messia aggrediemur iam explicare purissimum conceptũ partũq; sanctissimæ Deiparæ. Aduerte igitur pro eo, quod nos habemus, *Adhibui mihi testes fideles*, Sept. transtulit, *Testes mihi fac fideles*, ut nõ Es. sed Deus ipse loquatur: *Dixit*, inquit, *dominus ad me: Testes mihi fac fideles, Vriam sacerdotem, & Zachariam filium Barachia*: itaq; testes istos non Es. sed domino ipsi adhiberi: eodẽmq; sensu accipiendam esse vulgatã editionem, ut nimirum verba illa, *Adhibui mihi testes fideles*, non Elaiæ, sed Dei ipsius verba sint, qui eiusmodi testes sibi adhibuerit. Sed etiã hinc oritur grauissima controuersia, quinã eiusmodi testes fuerint: Prima expositio est Cyrilli Alex. in comm. super Esa. aientis, quo tempore ab Es. hoc editum fuit vaticinium, fuisse quendam Vriam Prophetã, & Zachariam legis doctorem. Verũm mystagogicè poni hoc loco Vriam pro omnibus p̃phetis, & Zach. pro omnibus legis Doctoribus: sensũq; esse vniuersos Prophetas, totãque legem veterem mysteria legis gratiæ, & ea omnia, quæ ad Regem Messiam pertinent, confirmasse, quippe cum Messias fuerit totius legis, & Prophetarum omnium finis: eodẽmq; mysterio in transfiguratione Domini Moysen, & Heliam apparuisse cum illo loquentes de excessu quẽ completurus erat in Hierusalem: per Moysen namque legem, per Heliam verò Sacerdotium, siue Prophetiam esse accipiendam, quod lex nimirum, & prophetiæ omnes ad Christum spectarent. Atque hæc quidem Cyrillus, qui tamen si existimat, cum Elaias hoc edebat vaticiniũ, vixisse aliquem Zachariam, qui Prophetã fuerit, non rectè videtur sentire, cum nullum similem Zachariam eo tempore extitisse legamus in sacris litteris. Etenim Zacharias filius Ioiadæ, qui floruit tempore Regis Ioaz, præcessit ipsum Elaiam multo tempore, & Zacharias vndecimus Prophetarum minorum fuit posterior Elaiã plulquam ducentis annis: si quem verò alium Zachariam ipse confingit, necesse habuit id vel ex sacris literis, vel ex veterum annalibus confirmare. Vriam quidem rectè dicit tempore Elaiæ extitisse: sed eum nos superius idololatram fuisse ostendimus, atque adeo non potuisse fidelem testem appellari, nec idoneum, qui ad Diuina vaticinia attestanda adhiberetur. Illud præterea, quod Cyrillus adiungit, nomine duorum istorum testium omnes Prophetas, vniuersãque legem intelligi, quod etiam affirmat Eusebius loco citato mysticum planè est: cum enim duo isti testes suis propriis nominibus appellentur, haud dubiè duos aliquos viros ita nominatos debemus accipere, qui testes eius vaticinij adhibeantur.

Secunda est Diu. Hieronymi per Vriam accipientis Vriam illum, qui vixit tempore Regis Achaz, cui Rex præcepit, ut altare iuxta altaris Damasci similitudinem Hierosolymis extrueret: per Zachariam verò quemdam Zachariam, De quo, inquit, *diu. Hieron. narrat liber, quod Zacharias filius Achaz, quaesierit dominum in diebus Zachariæ erudit in timore Dei*. In qua quidem expositione illud maxime displicet, quod affirmet Vriam esse illum, qui vixit tempore Regis Achaz, cultor que

VII.

Septuag.

Quinã eiusmodi testes fuerint. Prima sententia Cyrilli Alex.

Cyrilli sententia refutatur.

IX.

Secundã. D. Hieron.

fuit idolorum: imperare enim mihi non possum, ut credam virum idololatrem in testem tam præclari vaticinij adductum fuisse, ut superius fufius diximus.

X. Tertia est aliorum, qui ad nomen etymologiam recurrunt, ut videlicet hoc loco *Vrias*, & *Zacharias* non pro aliquibus certis hominibus ponantur, sed eundem nominum etymologiam, qua *Vrias* idem est, atque illustratus à *Dom.* & *Zach.* idem, quod memor Domini: significantq; omnes Proph. Doctoresq; qui à domino illustrantur, sacramq; Scripturam memoria retinent, & assidue meditantur, fore venturis temporibus veritatis huius vaticinij testes locupletissimos, cum viderent suo tempore impletum, quod *Es.* tantò ante prædixerat: quam expositionem affert quoque *Euseb.* lib. 7. *Demonst.* *Euang.* nec ab ea multum abhorret *D. Hier.* Etenim postquam illam de *Vria*, & *Zach.* paulò ante commemoratam expositionem attulisset, subiunxit: *Vrias interpretatur lux domini. Zach. memoria domini, & Barach. benedictio domini: quibus testibus Christi naturas comprobatur.* Sed mihi sanè ut ingenuè fatear, hæc interpretandi ratio, quæ nominum etymologijs nititur in exponendis potissimum Prophetarum vaticinij, semper parum firma visa est, nisi ut interdum accidit manifestè ex ipso contextu eliciatur.

XI. Quare his omnibus reiectis sententijs arbitramur per *Vriam* hoc loco accipiendum esse illum *Vriam* filium *Semei*, qui vixit tempore Regis *Ioachim* filij *Ioasæ*, cuius fit mentio *Hierem.* 26. cum enim Prophetam fuisse perspicuum est ex eo loco *Hierem.* vbi dicitur aduersus ciuitatem Hierosolymam, & aduersus terram *Palæstinæ* prophetasse iuxta omnia verba *Hieremiæ*: per *Zachariam* verò filium *Barachie* illum intelligendum, qui vndecimus est Prophetarum minorum. At inquis: Quomodo duo isti viri potuerunt adduci testes ab *Esaia*, cum à quarto anno regni *Achaz*, quo anno *Esaia*, ut supra diximus, hoc edebat vaticinium, vsque ad *Vriam* filium *Semei* plusquam centum anni, & vsque ad *Zachariam* vndecimum Prophetarum minorum plusquam ducenti anni transierint? Respondemus duos istos testes non adduci ab *Esaia*, sed ab ipso Deo, ut superius ostendimus: & sicut accessus ad Prophetissam non fuit corporalis, sed spiritualis, ut patebit ex sequentibus: ita quoque adductionem testium non corporalem, sed spiritualem esse, non quòd non essent futuri veri testes duo illi, qui hoc loco nominantur: sed quoniam eorum exhibitio, cum hæc *Esaia* scribebat, non re ipsa, sed spiritu tantum, & promissione fiebat. Futurum enim erat, ut *Zacharias* post captiuitatem *Babylonicam* illustriissima ederet de Rege *Messia* vaticinia, quibus eius aduentum in mansuetudine explicaret, cum diceret capite 9. *Exulsa satis filia Sion, iubilata filia Hierusalem: Ecce Rex tuus venit tibi iustus saluator, & ipse pauper:* sed qui tamen in ea paupertate opima spolia gentibus detraheret, ut habes ab eodem magnificis verbis illo ipso capite prænuntiatum. Futurum quoque erat, ut *Vria* illius, cuius fit mentio *Hieremiæ* vigesimo-sexto vaticinium de euerfione vrbs, ac templi, & postrema hac captiuitate, quam modò *Hebræi* patiuntur, tandem impleretur, idque pro supplicio infligeretur populo *Hebræo*, quòd eundem *Messiam* actum in crucem per summam impietatem occidisset. Quibus duobus vaticinijs futuro tempore adimplendis præfens *Esaia* vaticinium de *Messia* conceptu, atque ortu ex *Virgine* confirmabatur: atque ad eò meritò iam tunc duo illi Prophetæ *Vrias*, & *Zacharias* tanquam locupletissimi testes promittebantur, qui futuris deinceps temporibus rem eandem *Esaia* promissam suorum vaticiniorum impletionem testarentur. Hanc expositionem affert *Lyran.* in comment. huius loci, *Galatinus* libro septimo *Arca. catholice veritatis* capite 16.

imo & Ionathas Paraph. Chald. cum in suo Targo ita transtulit: *Contestare coram* Paraphrast. *me testibus fidelibus male ditiones, quas dixi, ut inducerem in diebus Vria sacerdotis: Ecce venerunt, & etiam omnes consolationes, quas dixi in prophetia Zacharia filij Barachia, ego adducturus sum: vbi omnis Paraphrast. Chald. per Vriam sacerdotem illum eundem intelligere, qui Hierem. 26. dicitur vastitatem vrbs, populique captiuatam prædixisse, quam nomine maledictionis Chald. explicauit: per Zachariam verò intellexisse Zachariam vndecimum Prophetarum minorum, qui latissima scripsit de Messia aduentu, & victoriis vaticinia, quæ Paraphrastes consolationes appellat.*

Cum igitur liquidò constet duos illos testes, qui adducuntur, nondum eo tempore natos fuisse, perspicuum relinquitur eos non fuisse eo tempore adductos, quo hæc ab Esaia scribebant, sed adducendos ab ipso Deo suo tempore promitti: atque ad eò neque prophetissam, quæ concepit, & peperit, illo quoque tempore exitisse: sed promitti multo post tempore futuram, concepturamque infantem illum, de quo in eo vaticinio disseritur: & quod est consequens, nec vxorem Esaie fuisse illam prophetissam: sed sanctissimam Virginem ex Spiritu sancto concepturam parituramque eiusmodi infantem.

Pro cuius rei illustriore cognitione sciendum est verba illa: *Accessi ad prophetissam*, variè exponi: & quidem D. Hieron. ait per prophetissam hoc loco Spiritum sanctum esse accipiendum, qui sermone Hebraico vocatur *R uach* מן genere fœminino, ad quem Spiritum sanctum Esaia accessit disponendo nimirum se, vt ab Spiritu sancto prophetiæ spiritu illustraretur, iuxta illud Psal. 33. *Accedite ad Dominum, & illuminamini.* Verùm non explicat Hieronymus, sed nec aptè explicare potest, quomodo Spiritus sanctus Christum conceperit, & pepererit: quod necesse tamen fuit ostendere, siquidem de prophetissa illa dicitur: *Et concepit, & peperit filium.* Quare hæc Hieronymi interpretatio (venia dicam sapientissimi Patris) videtur omnino improbabilis, nisi: *Concepit, & peperit*, pro facere concipere, & parere accipiat, quod alienum tamen est à contextu, vbi ipsa et prophetissa post eum accessum, cuius fit mentio, dicitur concepisse, & peperisse filium. Omitto illud, quòd insolens omnino est, Spiritum sanctum appellari prophetissam. Hac igitur prætermissa sententia, positòque ex communi Patrum doctrina, quos superius retulimus, & paulò post etiam citabimus, hanc prophetissam esse beatissimam Virginem, dupliciter potest verè, ac propriè hic locus intelligi: vno modo, vt verbum illud: *Accessi*, ad ipsum Esaia referatur, qui dicatur accessisse ad B. Virginem per spiritualem quendam accessum, Diuinam scilicet reuelationem, & sublimem quandam tantæ fœminæ contemplationem, & per spiritum interfuisse conceptui eius, ac partui multo post tempore ex Spiritu sancti virtute & obumbratione futuro: *Accessi*, inquit, ad prophetissam, mente scilicet, ac spiritu eam contemplatus, vidi quæ per spiritum, ac reuelationem Virginem quandam concepisse, peperisseque filium absque vllò integritatis suæ præiudicio, qui infantulus, dum adhuc loqui nesciret, neque patrem, aut matrem suis nominibus appellare, iam tunc Damasci, ac Samariæ spolia detrahebat. Ita hunc locum intellexere Dionys. Carthus. Hugo Cardin. & alij: videtur accedere diuus Epiph. lib. 3. contra hæreses, cap. cõtra Collyridianos. Altero, vt verbum: *Accessi*, non ad Esaia, sed ad Spiritum sanctum pertineat, quæ expositio & germanior est, & communior, ac reliquis omnibus præferenda. Germanior quidem, quoniam cum verba præcedentia: *Adhibui mihi testes*, Dei ipsius sint, vt superius ex Septuaginta interpretum translatione probauimus, ex quibus ostendimus, illud: *Mihi*, ad Deum ipsum spectare: consequens quoque est, vt verba sequentia

XII.

Prophetissa,
qua concepit
& peperit
non fuit vxor
Esaie sed B.
Virgo.

D. Hieron.

Psal. 33. 6.

Dupliciter
explicatur
illud *Accessi*.

Accessi pro
reuelatione.

Dion. Carth.
Hugo Card.
D. Epiphani.

Expositio
germanior
&
præferenda.

Et accessi ad prophetissam, quæ continuata serie ponuntur, ad ipsum quoque Deum pertinent, atque adeo Deus ipse sit, qui toto hoc vaticinio in persona sua loquitur. Quod vero sit communior, inde apparet, quod eam plerique omnes Patres communi consensu afferunt, veluti Euseb. Casar. lib. 7. Demonstrationis Evangelicæ in secundo testimonio ex Esaia. Cum quo, inquit, oriretur, undenam esset conceptura, quæ virum experta non esset? ipsum hoc, de quo queritur, nunc oraculum docet: Et accessi, inquit, ad prophetissam, & in vero accepit, & peperit filium. Est autem intelligendum de spiritu sancto, à quo afflatus propheta diuinabat: ipse enim spiritus sanctus se accessisse ad prophetissam faceret, quod quidè ipsum planè completum est in Christi ortu, quo tempore missus est Angelus Gabriel ad virginem, dixitque ei: spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obubrabit tibi. Et Cyrill. Alex. li. 1. in Esaia. c. 8. Quod, inquit, non ex sanguine & carne,

Luc. I. 35.

Cyrill. Alex.

Spiritus san-

cti descensu

in virginem.

Procopius.

B. Virgo vere

prophetissa.

Cyrill. Alex.

D. Basil.

D. Epiph.

Euseb. Cas.

Greg. Naz.

D. Io. Dam.

Eadem liber

nouus.

neque ex voluntate viri Christi natiuitas secundum carnem peracta fuerit, sed insolita, & vltra leges humana natura extiterit, Deus propheta reuelauit. Etenim ipse inquit, quid dicit: Cape tibi librum nouum magnis, accessit ad prophetissam: illud enim sanctissimi corpus ex spiritu sancto & supernis verbo formatum esse, cui dubium esse poterit? Quod circa spiritus sancti virtus, ac vis, per quam illud corpus in sanctissima virgine formatum est, hoc congressu, habitu, ac figura oblique significatur. Quod denique, vt ceteros omittam, habet Procopius in Esaia: *Ait, inquit, Dominus, quod ipse superueniet prophetisse, & sic vocat prophetissam matrem Christi, quod spiritus sancti particeps sit futura, iuxta illud Lucae 1. spiritus sanctus superueniet in te. Cum igitur de communi Patrum sententia illa sit huius loci vera, germanaque interpretatio, spiritum sanctum accessisse ad virginem, ex eo que accessu illa concepit, peperitque infantem: planum efficitur ex hoc vaticinio perspicuè probari intemeratam virginitatem sanctissimæ Deiparæ, quippe quæ non ex viri cōgressu, sed ex purissimo, & sanctissimo spiritus sancti in eam superuenientis, & obumbrantis accessu conceperit: idem enim est accessisse Deum ad prophetissam, atque spiritum sanctum in virginem superuenisse, & virtutem altissimi ei obumbrasse, vt Angelus Gabriel, cum dixit: spiritus sanctus superueniet in te: ad hunc ipsum locum Esaia respexisse videatur. Porro virginē optimo iure appellatam fuisse prophetissam ex eo apparet, quod in suo illo Cantico præclarissimum edidit vaticinium, cum dixit: *Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes: quod cumulatissimè impletum cernimus. Ita docent Cyril. Alex. & D. Basil. in hunc locū Esaia. D. Epiph. hæresi 78. Euseb. Cas. Greg. Naz. & alij, quos superiori sectione citauimus. Quin & D. Ioan. Damasc. orat. 2. de B. Maria dormitione, librum ipsum nouum, quem propheta iubetur accipere, ad virginitatem Deiparæ pertinere arbitratur: Vbi, inquit, nouus liber, quo inenarrabili modo Deum verbis citra omnem manus operam inscriptus est? Atque hæc de vera, ac germana huius vaticinij expositione vniuerse dicta sint: nunc vt eadem illustriora reddantur, erit operæ pretium nonnulla, quæ maiorem lucem desiderant, magis explanare.**

Cur librum grandem sumere iubeatur Esaia, vt in eo pauca quædam verba conscribat.

SECTIO XVIII.

IN superiori vaticinio in primis mysterij plenissimum est illud, quod Dominus præcipit Esaia. *sume tibi librum grandem, & scribe in eo stylo hominis: Velociter stilia detrahe, cito pradare: quid enim causæ fuit, cur librum grandem iubeatur accipere ad tam pauca verba conscribenda? Quocirca vt res fiat illustrior, explicare primum*

primū oportet contextum. Igitur 70. transtulerunt: *Et dixit Dominus ad me. Sume tibi* ^{Septuag.} *librum* ^{Explicatur} *magnum, & scribe in eo stylo homini* ^{Esaie contextus.} *ut velociter depraedationem faciat spoliū, adest enim: pro libro Hebraicè est gilaom, quod nomen volumen significat, à radice galal, id est, voluere, inuolucere, circumire, quod solent veteres membranas, in quibus scribebant, complicare. Alii tamen volunt deduci potius à radice gala, quæ inter alia significat dis-*

Sanct. Pagn.

cooperire, & reuelare: ita enim plerique apud Pagninū in suo Hebraico dictionario deducunt: tum verò significat librum qui deberet omnibus ad legendum publicè proponi, vt in eo, quæ abscondita, & incognita essent, reuelarentur, eumque librum fuisse huiusmodi videtur sensisse Paraphrast. Chald. cum transtulit, *Sume tibi tabulā grandem*, deducens scilicet idē nomen à radice gala: itaque significari librum aliquem explicatum, & publicè propositum instar tabulæ, quod videlicet in eo paterent omnibus, quæ inscripta erant, & manifesta, perspicuaque esset vniuersis, eam enim vim habet vox gilaom, si ab ea radice deducatur: vnde in numero multitudinis *specula* significat propter claritatē, & manifestam notitiā. Verum siue ab vna radice, siue ad altera ducatur, probabilius videtur huiusmodi librum debuisse proponi omnibus euolutū, & explicatū. 70. transtulerūt *וְסָפַרְתָּ* ^{Septuag.} *וְסָפַרְתָּ* ^{id est, somnum nouū grandē}: licet autem *somus* ex vi verbi significet partē libri,

Paraphrast.

quam sectionē appellamus: tamen hoc loco pro integro libro, & volumine vsurpatur: itaque liber hic fuit non solum magnus, sed etiā nouus, vt addidit 70. D. Hier. per librum istum intelligit hoc ipsum volumen Esaie, quod in Bibliis circumscribitur: *Deus*, inquit, *Dominus ad Prophetam, vt nequaquam in populo proferat noua natiuitatis arcanum, sed scribat eam in isto grandi volumine, quod modò legimus*. Ceterum probabilius videtur non hoc volumen Esaie, in quo omnia eius vaticinia continentur, nomine huius libri accipiendum esse, sed peculiarem quendam librum, in quo illa tantum verba conscriberet, quæ reliquis vaticiniis postea adiungeret.

Septuag.

D. Hieron. Nomen libri quod volumē accipiendum

Secundò, Expositionem desiderat illud, quod sequitur: *Et scribe in eo stylo hominis*. D. Hier. stylum hominis interpretatur, stylum, quo homines scribere consueverunt: *Præcipit*, inquit, *Dominus Prophetæ, vt humanis verbis, & stylo, quo homines scribere consueverunt, Dei sacramenta comprehendat*. Id quod magis explicauit Lyr. præcipi nimirum Prophetæ, vt ea verba stylo hominis conscribat, id est, clarè, & planè, vt ea quilibet homo etiam parū doctus possit legere, & intelligere: cui concinit Paraph. Chald. cum transtulit: *Sume tibi tabulam grandem, & scribe in ea scripturam claram*. Itaque illud Prophetæ præcipitur, vt verba illa dictionibus claris, notisque characteribus, & vocibus, & vt quidam arbitrantur, literis etiam maiusculis in tabula illa grandi, seu volumine conscriberet, vt & facilè, & à longe ab omnibus etiam imperitis legi, & intelligi possent.

II.

D. Hieron. Stylus hominis, quid hic,

Lyran.

Paraphrast.

Tertiò, Quidnam in eo libro grandi scribendum esset ab Esaia, mox verbis sequentibus explicatur: *scribe*, inquit, *in eo stylo hominis, Velociter spolia detrahe, cito pradare*. Hebraicè est *לחור שׁלל בן* hoc est, si verbum verbo reddas: *Ad festinandum spoliū accelerauit pradam*. Non desunt autem, qui arbitrentur in volumine isto sola illa duo vltima verba monosyllaba *לחור* id est, *Accelerauit pradam*, conscribenda fuisse: itaque transferunt *scribe super ipsum stylo hominis ad acceleranda spoliatione: Accelerauit pradam*, seu *festinat direptio*, vt videlicet verba illa præcedentia, *Ad festinandum spoliū*, seu vt nos habemus, *Velociter spolia detrahe*, non scribenda fuerint in libro, sed contineant tantum materiam, & argumentum scriptum, vt quo agunt duo postrema verba, quæ erant conscribenda. Ceterum nostra editio vulgata magis sonat omnia illa verba fuisse conscri-

Quidnam scribendum ab Esaiam volumine.

benda, *videlicet spolia detrahe, cito pradare*: potestque confirmari ex eo, quod statim de nascituri infantis nomine dicitur: *Voca nomen eius, Accelera spolia detrahere, festina pradari*: ex quibus videtur non obscure colligi in libro illo grandi conscribendum mandari nomen nascituri infantis, quod integra illa sententia explicatur, ut liber nihil aliud contineret, quam infantis nomen. Cum igitur eiusmodi nomen sit totum illud, *Accelera, spolia detrahe, festina pradari*, verisimile est integram in libro fuisse conscriptam: idque videtur etiam Ionathas in sua paraphrasi inlexisse, cum ita transtulit: *Scribe in tabula scripturam claram, Festina ad pradandum pradam, & auferendum spoliolum.*

Paraphrast.

III. His ita explicatis sit prima obseruatio, mandari Esaiæ, ut sumat librum grandem, in eoque pauca illa verba conscribat, imo iuxta aliquorum sententiam, duas tantum voces monosyllabas, ut diximus: quoniam in illis paucis verbis quasi per compendium magna continebantur mysteria, quæ postea explicatius toto illo libro, ac volumine tradenda erant, atque adeo necesse fuit, ut liber, volumineque magnus esset, quod posset omnia illa apte complecti. Quid namque breuius, & concisus, quam illud, quod in libro scribi iubetur, *videlicet spolia detrahe, cito pradare*? At si idem explicetur, & pro dignitate tradatur, nihil fufius, nihil vberius fingi potest: siquidem paucis illis verbis Messia Regis aduentus, bella, viæ toria, triumpho, totiusque eius principatus, & imperij felicitas, ac per orbem vniuersum propagatio continetur. Hoc eodem sensu Esaias c. 10. legem nouam abbreviatione appellauit, quoniam per compendium quidem paucis verbis traditur: sed eius tamen explicatio infinitos libros, ac volumina requirit: *Consummationem*, inquit, & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terra, seu ut habent

Esai. 10. 23.

Lex noua ab-

breuiatio, &

consummatio

cur appelle-

tur ab Esaiæ.

Septuag.

D. Hieron.

Lex noua ve-

teris compen-

dium.

Mat. 22. 40.

Tertull.

D. Thom.

Legalia sa-

crificia com-

prehendit

Eucharistia.

V.

Mysteriorum

legis noua

magnitudo,

& maiestas.

Nam quod eo loco per *consummationem*, & *abbreviationem*, seu *verbum abbreviatum*, lex noua intelligenda sit, quæ paucis verbis, & præceptis complectitur vniuersa, quæ in lege veteri sub multiplici figurarum, ceremoniarum, sacrificiorum, præceptorumque multitudine tradebantur, atque adeo sit quoddam veluti legis veteris compendium, docet D. Hieron. in cōment. super Esai. *Abbreviatum*, inquit, & perfectus sermo Euangelicus est, qui pro cunctis laciniis legis ceremoniis dedit præceptum grauisimum, & breuissimum dilectionis, & fidei: unde Dominus in Euangelio Mat. 22. ait: *In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & Propheta.* Quod Hieron. videtur accepisse à Tertull. lib. 4. aduersus Marcion. vbi eundem locum expendens sic ait. *Decisum sermonem faciet Dominus: vel verbum abbreviatum, id est Euangelium: compediatur est enim nouum testamentum, & legis lacinosi oneribus expeditum.* Id quod egregie exponit

D. Th. in c. 9. Ep. ad Rom. vbi is locus EC citatur à Paulo: docet namque verbum Euangelij esse abbreviatum verba legis, quia omnia legalia sacrificia vno Eucharist. sacrificio comprehendit, omniaque præcepta moralia in duobus præceptis charitatis includit iuxta illud Mat. 22 *In his duobus mandatis vniuersa lex pendet, & Proph.* Addit vero D. Th. posse quoque per *verbum abbreviatum*, Verbum in absupta humanitate intelligi.

Ex superioribus igitur manifestum relinquitur optimo iure præcipi Esaiæ, ut sumat librum grandem ad pauca illa verba conscribenda: quoniam ea mysteria, quæ per compendium in illis verbis tradebantur, erant postea fufius explicanda in nouo instrumento, quod in illo grandi volumine adumbratum fuisse docent multi Patres. Quantis enim volumine illud magnum esset, si cum paucis illis verbis conferretur: tamen breue admodum, exiguumque censeretur, si ad mysteria ipsa referatur, quæ tanta sunt, ut si explicatè tradere debeant, non vnum tantum, sed infinita volumina requirant, atque adeo licet liber ille grandis nouus

testamen-

testamentum expresserit, adhuc tamen lex nova cōpendium appellari potest non solum comparatione legis veteris, sed etiam ratione eorundem mysteriōrum, quae proponit, quae multo adhuc longius, maiusque volumen desiderant ob eorum magnitudinem, & maiestatem. Quis enim vel incarnationis Diuini Verbi praesstantiam, vel Eucharistiae sublimitatem, vel diuinae gratiae splendorem possit pro dignitate etiam longissima oratione complecti? Quae porro vis dicendi poterit vnquam ad Ecclesiam breuissimo tempore amplitudinem, amplificationem fidei, Gentiumque conuersionem explicandam pertingere? Et tamen haec omnia paucissimis, istque simplicissimis verbis in noui instrumenti volumine traduntur. Iam verò si de ipsa Evangelica doctrina differamus, nihil sane in speciem simplicius, nihil breuius traditur, si verò prematur, atque explicetur, nihil grauius, nihil grandius dici, aut excogitari potest. Quod quia ethnici, & insipientes non intelligunt, sumunt ex simplicitate, qua mysteria fidei traduntur, occasione illa conueniendi, id quod in baptismo praecipue expendit Tertull. lib. de baptismo ad uertus Quintillam feminam. *Nihil adeo est, inquit, quod obducat mentes hominum, quam simplicitas diuinorum operum, quae in actu videntur, & magnificentia, quae in effectu reprobantur, ut hic quoque, quoniam tanta simplicitate sine pompa, sine apparatu nouo aliquo, denique sine sumptu homo in aquam demissus, & inter pauca uerba in Christum, non mulco, vel nihilo mundior resurgit, eo incredibilis existimetur consecutio aternitatis, Probi! misera incredulitas, quae denegat Deo proprietates suas, simplicitatem, & potestatem! Quid ergo? nonue mirandum & lauacro dilui mortem? atqui eo magis credendum, si quia mirandum est: idcirco non creditur. Qualia enim decet esse opera diuina, nisi super omnem admirationem? Nos quoque ipsi miramur, sed quia credimus. Caterum incredulitas miratur, non credit: miratur enim simplicita quasi uana, magnifica quasi impossibilia. Haec Tertull.*

Doctrina
Euangelica
in speciem
simplex cum
sit grauis &
grandis.
Tertull.

Secunda obseruatio fit circa uerbum illud, nouum, quod Septuag. addiderunt: VI.

Sume, inquit, tomum nouum magnum, Merito quidem nouus liber sumi praecipitur, cum in eo noua quaedam, & admiranda conscribenda essent, tum ut rerum nouitati nouitas quoque libri responderet: tum ut ex libri nouitate intelligerent Hebraei ueterem legem abolendam, nouamque aliam multo nobiliorem, perfectioremque sancendam, de qua nouitate multa sunt in Prophetis uaticinia. Primum enim eam Dominus pollicetur per Esa. c. 43. quo testimonio ad idem confirmandum utitur Tertull. lib. 4. contra Marcion. cap. 1. *Ne memineras priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio noua, & nunc orientur, utique cognoscetis ea: ponam in deserto uiam, & in inuio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones: quia dedi in deserto aquas, flumina in inuio, ut darem potum populo meo, electo meo. Populum istum formauis mihi, lauacrum meum narrabis. Quo loco est sermo ad litteram de mysteriis legis gratiae, quae noua appellantur, & de conuersione Gentium, quae tanquam noua, una ex praecipuis istis nouitatibus commemoratur: admirandum enim fuit, & nouum poni in deserto uiam, & flumina in inuio, hoc est, in Gentilitate Evangelicae doctrinae fluente, laudarique Deum à barbaris, efferatisque gentibus, quae idcirco bestis agri, draconibus, & struthionibus comparantur, quemadmodum exponit D. Hieron. Nequaquam, inquit, memineras ueterum, quoniam in Euangelio multo sum maiora facturus, quorum comparatione praeterita sileri debeant: neque enim unus fluuius, siue fons erumpet de petra, sed multa flumina, quae non corpora, ut prius, sed animas sitientes reficiant, & impleatur illud, quod supra legitur c. 22. Biberis aquas de fontibus saluatoris tunc, quod nunquam factum est, ut omnes bestiae, & dracones, & struthiones, qui in solitudine gentium morabantur, & idololatriae sanguine, morumque feritate bestiarum similes erant, glorificent me, atque collaudent.*

Nouus liber
cur ab Esai
sumi praeci-
piatur.
Esa. 43. 18.
Tertull.

Mysteria le-
gi gratia,
D. Hieron.
Esa. 12. 3.

VII. Caterum est aduertendum Septuag. interpretes pro draconibus sirenes tran-
 stulisse. Eenedicent, inquit, *mibi bestia agri, sirenes, & filie struthionum*: quod expen-
 dens Cyrill. Alexand. lib. 4. in Eisaia, ait per sirenes, & struthiones accipiendos
 esse Gentium Doctores, Oratores, & Poetas, qui apud Ethnicos ornate loque-
 bantur, dictionemque pulchre expoliebant: in enim ad fidei Christi conuersu mul-
 to suauius, & elegantius diuinas laudes suis operibus decantant. *Sirenes*, inquit,
 & *filias struthionum* dicit eos, qui apud Gentes ornate loqui norant, & qui melodicum quid-
 dam ac numerosum resonabant, cuiusmodi erant Græcorum superstitiones Doctorum, Poeta, &
 Oratores. D. Hieron. etiam obleruat præter Theodotionem reliquos omnes in-
 terpres loco Draconum *Sirenes*, transtulisse, sed non Gentilitatis Philofophos,
 vt Cyrillus, verum homines voluptuarios, deliciisque deditos *sirenum* nomine
 intelligit: *Sunt*, inquit, *sirenes animalia portentosa, quæ dulci carmine, atque mortifero na-
 uigantes Scyllen canibus lacerandos præcipitabant, cuiusque significant quod voluptati prius,
 & luxuria dediti ad seruitutem Domini conuertantur.* Caterum siue per sirenes cum
 Hieron. homines luxui, & voluptati deditos, siue cum Cyrillo Gentium Philo-
 sophos, sapientisque intelligamus, vtrumque sanè eximie cuiusdam nouitatis
 fuit, atque potentie, vel eos, qui deliciosè viuebant, asperitatem crucis Christi,
 & carnis macerationem, quæ in Euang. commendatur, amplexatos fuisse, vel eos,
 qui apud Ethnicos sapientie nomine gloriabantur, & qui omnia ad naturalis ra-
 tionis lumen exigenda arbitrabantur, nihilominus captiuantes intellectum in
 obsequium Christi crucis secundum insipientium opinionem stultitiam, vt Paul-
 lus loquitur, quanquam Dei virtutem, & sapientiam, vt reuera est, magna om-
 nium admiratione suscepisse, atque ex draconibus, hoc est, fidei persecutoribus,
 imo & irrisoribus in sirenes euasisse, quæ suis elucubrationibus tanquam suauis-
 simis vocibus eadem fidei mysteria, quæ antea irridebant, modulate decoanta-
 ret, & sicut antea noxiarum sirenum instar alios ad certissimum salutis naufragiũ
 præcipites dabant, ita postea è contrario tanquam Diuinæ quædam sirenes pluri-
 mos suo cantu ad salutis portum pertraherent, vt videre licet in Dionys. Areop.
 Cypr. August. & alijs, quos antea tanquam dracones sæuissimos, & immanissimos
 Ecclesia formidabat: nunc verò tanquam suauissimas, Diuinæque sirenes myste-
 riorum fidei suauissimas cantatrices admiratur: atque huc spectat illud, quod ad
 cap. 5. huius operis diximus de quatuor animalibus ante Dei thronum citharas
 habentibus, & in illis diuinas laudes suauissimè concinentibus.

Septuag.
Cyrrill. Alex.
Oratores ac
Poeta Gen-
tium, sirenes
ac struthio-
nes.

D. Hieron.

Voluptuarij
hom. n. 1, si-
renes.

Ethnicorum
sapientum ad
fidem coner-
se, res eximia
nouitatis.

Sacri docto-
res, sueres
suauissima.

VIII.

Hiere. 4. 3.
Lex vetus
abroganda
prædicatur.
Tertull.

De eadem nouitate loquitur Hieremias capite 4. *Hæc dicit Dominus viro Iu-
 da, & Hierusalem: Nouate vobis nouale, & nolite serere super spinas: circumci-
 dimini Domino, & auferete præputia cordium vestrorum viri Iuda, & habitatores Hie-
 rusalem, quo etiam testimonio vitur loco citato Tertullian. vt probet fuisse ab-
 rogandam legem veterem, nouamque aliam faciendam, quamquam legit pau-
 lo aliter: *Nouate*, inquit, *vobis nouamen nouum.* Eleganti sanè similitudine ex-
 plicauit Hieremias abrogationem legis veteris, & alterius pro illa faciendæ
 nouitatem, cum *nouale* faciendum dixit. Est enim *nouale* terra, vt quidam volunt,
 de nouo culta, spinis, & sentibus plena, aut, vt alij existimant, illa quæ aliquan-
 to tempore à cultura cessauit, quæ de nouo profcinditur, vt nouum in illam se-
 men iaciatur. Sic namque Hebræorum populus iamdiu fructum non ferebat,
 quin potius, spinis, sentibusque horrebat, qui propterea nouandus, hoc est, de
 nouo profcindendus prædicatur, vt nouam legis nouæ sementem accipiat. Ac-
 cedit, quod terra illa, quæ nouale primum fit, solet prius aratro profcindi, nec
 tamen statim seminatur: sed per annum, & eo amplius ita profcissa relinqui-
 tur.*

tur, vt postea de nouo aretur, semineturq; sic enim Deus Hebræorum populum per legem veterem, legalēque cæremonias tanquam terram hætenus incultam profcudit, noualēq; fecit, vt ita partior, aptiorque redderetur, vt suo tempore de nouo araretur, nouamq; legis gratiæ sementem recipere. Et quoniam in nouali solent spina, tribiliq; exotiri, in eo quoque Synagoga nouali ture optimo simili dicitur, quæ innumerabilem spinarum, hoc est, deprauatorū morum legem procreauit, & spinas quoque illas protulit, quæ caput Domini cruentarunt. Meritò igitur Hieremias legem veterem abrogandam, nouamq; aliam faciendam prænuntians nouandum dixit nouale, præcepitque terram de nouo profcindi, vt spinis legalibus auullis nouæ legis nouæ sementis iaceretur, quæ est germana, & literalis huius loci expositio. Non est tamen contēnenda moralis interpretatio, quam affert D. Hier. in eam videlicet sententiam, & dicitur prius auellendas esse curas, sollicitudinēq; rerum temporalium, quæ in Euangelio spinæ appellantur, atrum demum virtutum semina iacienda. *Præcipitur, inquit, viri Iuda, & Hierusalem, qui veram sequantur fidem, & habitant in Ecclesia, vt non seminent super spinas, quas Euangelicus sermo significat, quæ suffocant sementem Dei, sed prius nouale faciant, & omnes suffodiant vepres, sentesque auferant, vt munda semina arua suscipiant.*

Lex vetus ad nouam suscipiendam Iudas redderetur aptiores.

Cæremonia legalis, spina

D. Hier.

Temporaliū rerum curæ, spina.

Alij locum etiam tropologicè exponentes, in quibus est Dionysius Carthusianus, illud significari putant non esse seminanda bona opera super spinas lethaliū criminum, quoniam nihil ad promerendum cōferunt: sed prius spinas peccatorum esse per pænitentiam auellendas: non quodd non sit consulendum homini etiam lethaliū criminibus implicito, vt bonis operibus incumbat: sed quoniam per huiusmodi opera nihil gratiæ consequitur, quippe quæ ad gloriam promerendam, consequendamque non pertinent, atque aded perinde sit (quod attinet ad gratiam gloriamque promerendam) hominem lethali aliquo scelere inquinatum bonis ex genere suo operibus distineri, atq; frumentum super sentes, spinasque feminare à quibus omnino obruendum, & suffocandum sit. Quare meritò Oseas cap. 10. exhortatur: *Seminate vocū in iustitia, & metite in ore misericordie, innouate vobis nouale: tempus autem requirendi Dominum, cum venerit, qui docebit vos iustitiam,* hoc est, innouate nouale cordis vestri auullis per pænitentiam omnium vitiorum spinis, ac sentibus, & tunc seminate in iustitia, id est, ad iustitiam metendam, atque colligendam. Si enim hac ratione sementē feceritis, haud dubiè metetis in ore misericordie, hoc est, vberimos fructus colligetis, quibus vos Deus pro sua liberalitate, & misericordia cumulabit. Porro quod additur, *Tempus autem requirendi Dominum, cum venerit, qui docebit vos iustitiam,* non est tacitè prætereundum: significatur enim tunc præcipuè futurum tempus innouandi cordium noualia, seminandi que in iustitia, cum Christus ipse aduenisset, atque aded non esse tunc eam occasionem prætermittendam bene operandi, totisque viribus in omne genus probitatis incumbendi. Itaque tunc tempus felicissimum futurum, quo maximo cum fructu, & lucro Deus exquiri debeat, qui in assumpta humanitate doctor sit futurus iustitiæ, magisterque huius spiritualis arationis, sementisque virtutum faciendæ. Docebit enim, qua arte, & quibus potissimum operibus possimus amplissimos iustitiæ fructus colligere, Deumque maxime promereri.

IX.

Carthuf.

In lethali crimine bene operantes seminant super sentes.

Osee 10. 12.

Tempus requirendi dominum, quod præcipue.

Tertia, & postrema obseruatio sit circa illa verba, *Et scribe in eo stylo hominis: X.* quibus iubetur Esaias pauca illa verba stylo claro, ac perspicuo, notisque characteribus, imo & grandioribus conscribere, vt ab omnibus etiam imperitis & legi, & intelligi possent. Cuius rei illud est mysterium, futurum scilicet, vt

*Mysteria in
veteris instru-
mento obscu-
rissima in no-
uo explicatè
intelliguntur*

mysteria, quæ in lege, & Prophetis sub obscuris figurarum, visionumque ænigmatis tradebantur, quam ob causam vix à Doctoribus intelligebantur, tandem adueniente Christo, cuius eo loco aduentus promittitur, ita perspicuè, & explicatè docerentur, vt etiam à rudibus, & imperitis percipi possent. Id quod cumulatissime impletum cernimus, siquidem mysterium Trinitatis, Incarnationis, Eucharistia, & multa alia per se obscurissima, & altissima nunc à rudibus mulierculis, gentibusque omnino barbaris, à cognitione, atque pueritia longe abhorrentibus & creduntur, & quantum satis est, explicatè intelliguntur. Atque hoc etiam sensu præter alios accipiendum est illud Esaiæ hoc ipso c. *Liga testimonium, signa legem in discipulis meis, & expectabo dominum, qui abscondit faciem suam à domo Iacob*: quasi diceret dominus Proph. Hæc tu vaticinia interim liga, & claudere in lib. obscurisque imaginibus, & symbolis inuolue, reseruaq; ea discipulis meis, id est, Apost. eorumque successoribus: ij enim sigilla disrumpent, librum aperient, & ea mysteria clarè, distinctèque fidelibus proponent, vt ab omnibus intelligi possint. Nec verò id mirum videri debet, cum Deus per se ipsum immediatè homines docuerit iuxta illud ad Heb. 1. *Multifarsam, multisq; modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissimè diebus istis locutus est nobis in filio*. Quis enim quantum cumque rudis, sub tanto magistro non intelligeret etiam difficillima? id quod prædictam habes Esai. 54. vbi est sermo ad literam de Eccles. *Ecce ego, inquit dominus sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphyris, & ponam in iaspidem propugnaculo tua: & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles: omnes filios tuos doctos à Domino, seu vt Sept. trãstulerunt, dida. x. 7. & c. 8.* id est, doctos Dei, seu discipulos Dei, seu vt citatur Ioan. 6. *discipulos Dei*. Si igitur homines futuri erant discipuli ipsius Dei sibi per se ipsum immediatè loquentis, non mirum si altissima atque abditissima mysteria à tanto Doctore explicata faciliè intelligere potuerunt. Id verò ex eo percipies, quòd discipuli Christi natura sua rudes, & imperiti vsq; adeo in altissimarum rerum cognitione profecerant, vt vel ipsi Angeli in plerisque eorum postea discipuli fuerint, multaq; per eos didicerint, quæ antea nesciebant, vt discrete testatur Apostolus ad Ephes. 3. vbi ita ait: *Mibi omnium sanctorum minimo data est gratia hæc in Gentibus euangelizare inuestigabiles diuitias Christi, & illuminare omnes, quæ sicut dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo, qui omnia creauit: vt innotescat principatibus, & potestatibus in caelestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei* Vnde, inquit, hoc manifestum est Angelis? per Eccles. Quid igitur hoc est? non cognouerunt Angeli? si enim Principatus non cognouerunt multò minus Angeli cognoscere potuerunt. Nunquid igitur cognouerunt Archangeli? Nec profectò illi. Vnde autem scire debuerunt? quo reuelante? quando nos didicimus, tunc & illi etiam per nos. Et multò clarius D. Thom. in Comment. eius epist. *Per quid autem, inquit, in principatibus, & potestatibus in caelestibus innotescat multiformis sapientia Dei, subdit dicens: Per Ecclesiam. Quod quidem habet magnam difficultatem, nam glossa habet: id est, per Apostolos in Ecclesia predicantes. Vnus quidem intellectus esse potest, quòd scilicet Angeli ab Apostolis didicerunt, & hoc videtur quam rationem habere: videmus enim quòd in caelo inter Angelos superiores, qui immediatè à Deo illuminantur, & docent inferiores Angelos, qui non immediatè illuminantur à Deo. Non videtur ergo irrationabile, quòd doceant Angelos Apostoli, qui immediatè à Deo sunt edocti iuxta illud Ioan. 1. *Unigenitum, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit*. Hæc D. Thom. quamuis paulò post aliam expositionem afferat, quam immeritò probabiliorē putat. Item sentit Theo. *Nec potestates, inquit, quæ sub aspectum non cadunt, sciebant mysterium, sed per dispensationem, quæ est in Ecclesia, ineffabilem Dei sapientiam didicerunt*. Igitur, vt ad*

institui-

stitutum reuertatur, stylo claro, atque perspicuo iubetur Esaias aduentum Regis Messiae, & mysteria legis gratia conscribere: quoniam Rex ipse Messias ea erat clarè, & distinctè suis discipulis traditurus, quæ ipsi tamen difficillima, & maxime recondita, ita cumulatè cognoscere, ut vel ipsorum Angelorum præceptores, ac magistri esse possent: nec erubescerent caelestes principes discipuli esse Apostolorum, pauperum, inquam, rudiumque piscatorum, atque ab illis tanquam à superioribus quibusdam Angelis de multis, quæ ad Ecclesie æconomiam, progressumque spectabant, illuminari.

Quomodo verum sit Christum, antequam sciret vocare patrem & matrem, abstulisse fortitudinem Damasci, & spolia Samariae.

SECTIO. XIX.

Illud denique in superiori vaticinio peculiarem continet difficultatem, quòd infantis ille, cuius conceptus, ortusque ex Spiritus sancti virtute promittitur, id est, Christus, ut hactenus ostendimus, antequam sciat vocare patrem & matrem, hoc est, in ipsa infantia ablaturus dicatur fortitudinem Damasci, & spolia Samariae, coram Rege Assyriorum. Id quod antequam doceamus, quomodo accipiendum sit, aduertendum est ex hoc loco manifestè probari Messiae regnum non temporale, sed spirituale fuisse futurum, cuiusque praelia, de quibus non semel mentio fit in sacris literis, non bello, & armis gerenda, quemadmodum Iudæi perperam arbitrantur, & quod est consequens, victorias non coactis toto orbe copiis, descriptioque milite, sed sublimiori alia ratione fuisse comparandas. Si enim Messias, dum adhuc esset infantulus, auferre prædicitur fortitudinem Damasci, & spolia Samariae, palam est eiusmodi spolia longè diuersa futura fuisse, quàm Hebræi per summam imperitiam nugantur. Quo argumento non semel contra Iudæorum pernicitiam vitur Tertull. Etenim in lib. aduersus Iudæos, c. 9. ita ex his verbis aduersus eos eleganter ludit. Sono etiam nominè inducuntur, cui virtutem Damasci, & spolia Samariae aduersus Regem Assyriorum sic accipiunt, quasi bellatorem portedans Christum, non animaduertentes, quid scriptura præmittat, quoniam priusquam cognoscat puer vocare patrem, aut matrem, accipiet virtutem Damasci, & spolia Samariae aduersus Regem Assyriorum. Ante est enim, ut inspicias etatis demonstrationem, an virum iam Christum exhibere ista etas possit, nedum Imperatorem: scilicet vagitus ad arma esset conuocaturus infans, & signum belli non tuba, sed crepitacillo daturus, nec ex equo, vel de muro, sed matricis, & gerula sua dorso, siue collo hostem designaturus, atque ita Damascum, & Samariam pro mammis subaturus. Aliud est, si penes vos infantes in praelium erumpunt, credo ad solem vincti prius, deinde pannis armati, & bityro stipendiati, qui ante nosint lanciare, quam lanciare: enim verò si nusquam hoc natura concedit ante militare, quàm virum facere: ante virtutem Damasci sumere, quàm patrem misse, sequitur, ut figurate pronuntiatum videatur. Hæc Tertullianus. Idem totidem verbis repetit lib. 3. contra Marcionem cap. 13. legendus est, & lib. 5. contra eundem Marcionem, cap. 18. Porro illud, quod ait Tertullianus, figurate pronuntiatum videri: Accipiet virtutem Damasci, & spolia Samariae, non ita est accipiendum, quasi senserit non esse sermonem ad litteram de Christo, sed illud dumtaxat, non ut verba sonant, id intelligi oportere, quemadmodum Hebræi contendunt de praeliis, spoliisque temporalibus, sed per metaphoram, & translationem de spirituali victoria, Gentiumque spoliis per

earum ad fidem conuersionem diripiendis, vt pauld post explicabimus.

II. Dicimus igitur nomine *Damasci*, quæ vibs erat Metropolis Syriæ, & nomine *Samariæ*, quæ erat Metropolis regni Israël, in quibus duabus vrbibus idolorum cultus maximè viguit: Gentilitatem, seu Gentes idolorum deditas adorari, quarum Christus adhuc infantulus fortitudinem abstulit, spoliæque diripuit, cū Magos illos tanquam Gentium primitias ex Orientis partibus ad se infantulum adorandum, venerandum quæ stella duce euocauit. Ij enim quia & Reges, & sapientes simul erant, merito Gentilitatis fortitudo, & opima Gentium spolia appellari potuerunt. Quod verò additur, *coram Rege Assyriorum*, vel de demone ipso, vel de Herode intellige: iis enim Regibus videntibus, ac frémentibus bellator no ster potentissimus ea spolia Gentibus incredibili potentia, fortitudinè que detrahit. Atque hæc est cōmūnis veterum Patrum expositio: sic namque in primis interpretatur Tertull. in lib. aduersus Iudæos proximè citato: *Spolia*, inquit, *Samariæ* accepit ipsos Magos, qui eum illum cognouissent, & muneribus honorassent, & genu posito aderasent, quasi Dominum Regem sub testimonio indicis, & ducta stella spolia sunt factis: *Samariæ* id est idololatriæ credentes in Christo: idololatriam autem *Samariæ* nomine notauit, vt ignominiosa ob idololatriam, quæ desierat à Deo sub Rege Hieroboam. Aduersus autem Regem Assyriorum, hoc est, aduersus diabolum, qui ad hoc se regnare putat si sanctus a religione Dei deturbat. Hæc ille. Iustin quoque Philosph. & Mart. in dialogo cum Tryphone aduersus Iudæos: *Antequam*, inquit, possit puer patrem & matrem appellare, *Damasci* potentia, *Samariæ* que spolia capiet nec cuiquam eorum, qui apud Iudæos fuerunt Reges, hoc unquam accidisse potestis docere: nos autem in nostro Christo factum docere possumus. Simul namque atque natus est, Magi ab Arabia venerunt, eumque adorauerunt, cum venissent ad Herodem, qui tunc in terra vestra regnabat, quem verbum propheticum Regem Assyriorum appellat. Eodem sensu hæc Damasci, Samariæ que spolia intellexerunt D. Epiphanius lib. tertio contra hæreses, post hæresim 80. titulo *Compendiarie doctrina de fide Catholica, & Apostolica Ecclesia*, D. Ambros. libro tertio in Luc. D. Chryost. homil. 2. in cap. 2. Matth. D. August. serm. 1. in festo Epiphaniæ, & alij.

III. At quæres, quonam armorum genere, quibusve copiis hic infans abstulerit fortitudinem Damasci, & spolia Samariæ diriperit? Id verò eleganter exponit Tertull. in lib. illo citato contra Iudæos, c. 9. vbi docet eam fortitudinem fuisse admirabilem eius infantis pulchritudinem, eximiamque naturæ lenitatem, & mansuetudinem. Etenim postquam illam spoliatorum detractionem de Magorum ad Christum adorandum ex Orientalibus partibus aduentu explicasset, exponens pauld post, quibusnam armis propugnauerit, subiunxit: *Admirabitur*, inquit, *hæc nostra interpretatio, dum & alibi bellatorem Christum scriptura designat ob armorum quorundam vocabula, sed ex reliquorum sensuum comparatione conuincitur Iudæi: Accingere*, inquit *David, ense supra femur. sed quid supra legis de Christo? ω-πορ δὲ τῶν ἄγγέλων, id est, tempestinus decore super filios hominum, diffusa est gratia in labiis tuis. Valde autem absurdum est, si quem ad bellum ense cingebat, ei de tempestinitate decoris, & labiorum gratia blandiebatur, de qua subiungens dicebat: Extende, & prosperare, propera, & regna: & adiecit: Propter lenitatem, & iustitiam tuam. Quis enim ense accingitur, & non contraria lenitati, & iustitiæ exercet, id est, dolum, & asperitatem & iniustitiam, propria scilicet negotia prædiorum? Videamus ergo, an aliud sit ensis ille, cuius est alius actus, id est, sermo Diuinus, bifacurus, duobus testamentis legis antiquæ, & legis nouæ: Hæc ille. Ex quo habes ensis Messia fuisse eius decorem, & pulchritudinem: siquidem Reges, vt expendit Tert. antequam eum ense cingeret; de pulchritudine, & venustate commendauit, qua cum Diuini verbi prædicatione con-*

iuncta

iuncta tanquam gladio accipiti vniuersum sibi orbem subiecit. Quamquam enim Tertul. per ensam accepit verbum Dei, non excludit tamen ipsius Messie decorem & pulchritudinem: imo eam precipue intelligit, vt patet ex verbis sequentibus, cum ait: *Licuit ergo Christo ensam sermonis Dei praeferri, cui praedicta tempestiuitas con-* Quo gladio orbem sibi subiecit Messia.
*gruat cum gratia labiorum, Nec verò praeterendum, quod Tertul. pro eo, quod nos habemus, speciosus forma, legit, Tempestiuus decore: verè enim tempestiuus decore fuit Christus, qui vel in ipsa infantia tantam praetulit pulchritudinem, vt Reges Orientales ad se adorandum, amandumque pettraxerit. Quare meritò hæc ipsius pulchritudo gladius dicitur, & eo cum cingitur, non tantum potens, sed potentissimus appellatur: Accingere, inquit, gladio tuo super femur tuum potentissime. Similique emphasi idem decore, & pulchritudo Messie dicitur fortitudo Psalm. 92. Dominus regnauit, decorem indutus est. Indutus est Dominus fortitudinem: quo loco, id quod dicitur: Indutus est Dominus fortitudinem, repetitio est, & explicatio eius, quod praecesserat, Decorem indutus est, vt idem sit indutum fuisse Messiam decore, atque armatum fuisse fortitudine. Itaque eius arma, quibus in aciem descendit armatus, quibus pugnat, quibus spolia diripit, nulla alia esse, quam ipsius decorem, & pulchritudinem, qua mortalium corda vel ipso aspectu fortissime simul, ac suauissime superat, sibi que deuincit. Vnde Cantic. 5. de eius capitis pulchritudine dicitur: *Coma eius sicut elata palmarum*: tam eximia enim est eius pulchritudo, & tanta vel in ipsis crinibus potentia ob singularem decorem ad omnium amorem sibi conciliandum, vt quot capillos habet in capite, totidem nobilissimas gerat palmas, hoc est, totidem victorias de humanis cordibus consequatur, totidemque praeferat longè clarissima monumenta triumphorum, quorum palmae sunt symbolum.*

Nonum testimonium depromitur ex illis verbis Esaie 9.

Multiplicabitur eius imperium.

SECTIO XX.

Quis commemoratam sententiam in speciem considerans existimare possit I. in ea latere aliquod virginis sanctissime Deiparae argumentum: & tamen nescio, an elegantiori alio vaticinio ea in sacris literis expressa, praenuntiataque fuerit: quod vt illustrius reddatur, illud in primis animaduertere oportet, certissimum esse eo loco Esaie sermonem haberi ad literam de Messia. Ita verò habet integrum vaticinium: *Parvulus, inquit, natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super humerum eius: & vocabitur nomen eius Admirabilis consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, Princeps pacis. Multiplicabitur eius imperium, & patris non erit finis*: quae omnia palam est in vnum Regem Messiam conuenire, nec villo pacto quadrare posse in Ezechiam filium Regis Achaz, vt quidam Hebraei impudenter contendunt, contra quos non est hic fufius disputandi locus.

Deinde aduerte pro eo, quod nos habemus, *Multiplicabitur eius imperium*, haberi Hebraicè, למרבה המשרה, id est, *Ad multiplicandum imperium*, in quibus Hebraicis dictionibus nomen sacerrimae Virginis includitur, quod Hebraicè est *Miriam*, vt diximus in 2. Exegeticè huius tractat. de Virgine, vt ex veteribus Rabbinijs annotauit Galatinus libro septimo Arcan. capite 13. id quod ita ostenditur. In dictione המשרה habemus duas literas huius nominis M. & R. in

Tt iiii

diſtione autem למרבה habemus alterum M. vnum tantum Iod deſideratur, quod Hebræi arcano quodam myſterio ita ex eiſdem diſtionebus colligunt. Etenim in duabus commemoratis diſtionebus ſunt duo מ vnum in diſtione למרבה, alterum in diſtione המשרה: cum igitur litera מ apud Hebræos ſit nota numeri quinarij, efficitur, vt duo מ ſignificent vnum denarium, ſcuius nota eſt litera Iod, atque adeo duo מ valeant vnum Iod, quo addito reliquis literis integrum nomen *Miriam* conficitur, quod Hebræicè eſt nomen ſanctiſſ. Virg. Ruſus autem in diſtione illa המשרה includit tres literas שרה, quæ hanc diſtione *Sarah* conficiunt, quæ diſtione *Dominam* ſignificat: itaque in duabus illis diſtionebus למרבה המשרה duo iſta nomina includi *Miriam Sarah*, hoc eſt, *Maria Domina*, atque adeo cum eo loco Eſaiæ de Meſſiæ aduentu ad literam diſſeratur, eo planè myſterio in illis diſtionebus למרבה המשרה, in quibus Meſſiæ principatus & imperium declaratur, nomen *Maria* incluſum eſſe, vt ſimul indicaretur nomen matris eiſdem Meſſiæ, illumque filium, qui nobis datus, & paruulum, qui nobis natus dicitur, cuiusque imperium toto orbe propagandum prædicatur: ex femina quadam clariffima, quæ *Maria Domina* appellaretur, fuiſſe natiſſimum.

Tertiò, vt ad rem proprius accedamus, obſeruandum eſt apud Hebræos duplicem eſſe literam M. vnam apertam ex vna parte, quoad ſcriptionem מ quæ tantum ſeruit in initio, & medio diſtioneum ſemelque tantum inuenitur præter ordinem poſita in ſacris literis in fine diſtioneis, videlicet lib. 2. Eſdræ cap. 2. in diſtione, מ, id eſt, *illi*, cuius myſterij cauſam ad calcem huius ſectionis inueſtigabimus: alteram omnino clauſam quadrangularem figuram מ, quæ tantum in fine diſtioneum adhibetur, eamque ob cauſam M. finale appellatur. Obſeruat igitur omnes Hebræi literam מ M. clauſum præter uſum, & conſuetudinem magno quodam myſterio poni in medio illius diſtioneis למרבה, ſeu potius in principio diſtioneis, למרבה, nam ל, quæ fixum eſt litera ſeruilis, non radicalis neque de ſubſtantia diſtioneis, ſed quali præpoſitio ad: idem eſt enim למרבה, atque *Ad multiplicandum*. Itaque non ſine myſterio eo loco poni M. clauſum, cum deberet eſſe apertum: id quod non ſine magna admiratione Hebræi commemorant, & quidem merito, cum nuſquam aliàs in vniuerſo ſacræ pagine volumine reperitur מ M. clauſum vel in principio, vel in medio alicuius diſtioneis, ſed in fine dumtaxat. Aduertunt hanc nouam, & myſterij plenam ſcriptionem Hadr. Fin. lib. 2. Flagelli contra Iudeos c. 7. Galat. lib. 7. Arcan. cap. 11. L. yran. & omnes ferè recentiores in c. 9. Eſaiæ, imo & veteres Hebræi, veluti R. Hauenul celeberrimus Thalmudiſta apud R. Haccad. apud Galatinum lib. 7. Arcanorum, cap. 15.

III. Cum hæc cita ſe habeant, conantur omnes interpretes huius nouitatis rationem, myſteriumque indagare, illudque præcipuè cenſent adumbrari, prædici videlicet futuram virginem, quæ omnino clauſa incorruptaque permanens, paruulum illum admirabilem, & cuius imperium toto orbe multiplicandum, propagandumque erat, & conciperet, & pareret. Cur enim, vt diximus in duabus illis diſtioneibus Hebræis nomen Mariæ includatur, cuius nominis prima litera eſt M. optimo iure, vt eius virginitas omnino clauſa, intactaque prædicetur, ea diſtione למרבה per M. omnino clauſum præter Hebræorum ſcribendi rationem conſcribenda fuit: quia enim præter nature ordinem Virgo paritura erat, merito etiam præter ſcriptionis ordinem M. clauſum eo loco pro aperto poni oportuit, vt myſterio ratio quoque ſcriptionis reſponderet. Hoc myſterium eo loco Eſaiæ agnouerunt, tradideruntque veteres Hebræi, & præcipuè R. Haccados

Deipara nomen prædicatur ab Eſai.

2. Eſdr. 2. Duplex litera מ M. apud Hebræos.

Hadr. Fin. Galat. L. yran. R. Hauenul. R. Haccad. III.

Deipara virginitas prædicatur ab Eſai.

dos in tertia petitione eius libri, qui *Reuelator arcanorum* inscribitur, Galatin. lib. Galatin.
7. Arcan. cap. 13. Hadrian. Fin. lib. 2. Flagelli cap. 7. Lyran. 9. c. Esai. & alij: vt im- Finu.
merito dixerit Forerius nullum in ea descriptione latere mysterium, sed eam lite- Lyran.
ram vicio librarij irrepississe. Si enim mendum scriba fuisset, reliqua saltem exem-
plaria reperirentur, quæ M. apertum haberent: at cum in omnibus Hebraicis co-
dicibus, vt vel ipsi Hebraei consentiant, M. clausum positum reperitur, ad myste-
rium potius, quod omnes ibi agnoscunt, quam ad librarij oscitantiam confugere
oportet. Illud annotauit Leo à Castro in hunc locum in plerisque codicibus du- Leo à Castr.
biam præferri lectionem, quod scilicet aut legendum sit, *Marbeh*, id est multipli-
cabitur, aut, *Sarbeh*, id est, spina, vel rebellio, vt sit sensus: *spina, vel rebellio eius impe-*
rium, significeturque initium imperij Messie ab *spinea* corona, qua fuit coro-
natus, vel à rebellione Iudæorum, qua cum egerunt in crucem, fuisse auspicand-
um: attamen lectio vulgata retinenda est, nec in dubium reuocandum, an eo
loco *Marbeh* legere debeamus. Sed vt ad Virginem reuertamur, hoc de eius vir-
ginitate mysterium est, quod præcipue ea descriptionis nouitate fuit ab Esaiâ ad-
umbratum.

Cæterum præter hoc de integritate Mariæ arcanum, quidam recentiores, in V.
quibus est Leo à Castro in Esaiam, arbitrantur M. omnino clausum, & quadrata Leo à Castr.
simul figuræ præter ordinem fuisse appositum in dictione illa *Le marbeh*, id est mul- Regnum
tiplicabitur, seu ad multiplicandum, vbi est sermo de propagatione imperij Messie, Mesia sta-
vt indicaretur regnum Messie futurum stabile, firmum ac sempiternum, nec vllis pternum.
vnquam aduersariorum viribus euectum iri: nam in litera M. omnino clausa in-
nuitur nulla ex parte patere aditum, per quem in regnum Messie possint hostes
irrumperere, sed semper in se clausum, & insuperabile futurum, in eademq; litera
quadrangulæ figuræ eiusdem regni nunquã caluri stabilitas explicatur. Id quod
etiam apud Dan. prædictum reperies c. 2. *In diebus autem regnorum illorum suscitabit Dan. 2. 44.*
Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non trade-
tur: comminuet autem, & consumet vniuersa regna hæc & ipsum stabit in æternum.

Denique alij in M. illo clauso posito præter ordinem in explicatione imperij VI.
Messie expressam putant Iudæorum cæcitatem, quibus videlicet regnum impe- videorinus
riumque Messie clausum, absconditumque erat futurum: quippe qui cum iam cecitas.
Rex Messias imperium toto orbe constituerit, atque fundauerit: ipsi tamen in
meridie palpantes rem tantam adhuc non videant, nec intelligant Messiam iam
aduenisse, totoque orbe regnare. Et quoniam illud alterum mysterium de M. a-
perto posito etiam præter ordinem 2. Esdr. 2. ad Iudæos quoque pertinet, illud 2. Esdr. 2. 95.
etiã hoc loco, vt ante promissimus, breuiter explicabimus. Sciendum est igitur l.
2. Esdræ cap. 2. sic haberi: *Considerabam, inquit Nehemias, murum Hierusalem dissi-*
patum, & portas eius consumptas igni. Pro quo Hebraicè sic est ad verbû: *Pui conside-*
rans muros Hierusalem, qui ipsi rupti, & porta eius consumpta igni: vbi pro *ipsi*, est He-
braicè *DN* articulus masculinus pluralis numeri, id est, *ipsi* muri ciuitatis Hieru-
salem, scribiturque per M. apertum, eum clausum esse deberet, siquidem est in
fine dictionis. Nec lanè vacat mysterio eo tantum loco adhiberi M. apertum in
fine dictionis, nec vsquam alibi in sacris literis simile quiddam reperiri: quod mi-
hi quidem illud videtur significare, ciuitatem Hierusalẽ, de cuius vastatione ibi
agitur, simulque de templi, vrbis ac murorum instauratione anno vigesimo Ar- Hierosoly-
taxerxis Longimani Imperatoris Persarum, à quo anno sumendum est initium morum sub
septuaginta hebdomadum Danielis, fore iterum sub Tito excidendam, mania Tito vastata
eius diruenda, templumque inflammandum. Itaque licet sub Artaxerxe vrs in- tor.

staretur, murisque cingatur, non tamen omnino clausam Diuinæ iræ, ac supplicio futuram, sed amplissimum quendam aditum aperiendum: per quem Deus ad eam iterum diruendam Romanum exercitum inferet propter necem Messie. Atque hæc de mysterio duplicis istius literæ extra ordinem posita. Quamquam verò, quod ad dictionem *lemarbeh* spectat, variè mysterium M. clauis ab interpretibus tradatur, vt in superioribus explicauimus: illa tamen sententia magis excellit, quæ docet, idcirco eam literam eo loco præter ordinem fuisse adhibitam, vt Virginis sanctissimæ præter naturæ ordinem clausam omnino, & illibatam integritatem in conceptu, & partu Christi adumbraret.

Nonnulla ex eodem vaticinio ad literam eruuntur.

SECTIO XXI.

Primam obseruationem colligimus ex eo, quod in verbis illis Hebræis, **לְרַב־מַלְכוּתָא** pro quibus nos habemus, *multiplicabitur imperium*, continetur inclusum nomen sanctiss. Virg. vt superius ex veterum Hebræorū sententia annotauimus. Ex quo illud eximium sanctissimæ Deiparæ encomium elicitur, voluisse nimirum Deum nomen Mariæ cum imperio Messie tam admirabili ratione, & artificio connectere, vt vbicumque Messie imperium propagatum legeretur, ibi quoque sanctiss. Mariæ nomen audiretur: nec possent Messie principatus, regni que fines prorogari, & extendi, quin simul Virginis laudes, nominisque eius amplitudo augeretur: & quo Messie regnum pertingeret, eo ad vltima vsq; sola terrarum sanctissimum Deiparæ nomen penetraret. Idcirco enim vbi imperium Messie multiplicandum prædicitur, Mariæ nomen indissolubili vinculo attextum, inclusumque esse voluit simili artificio, (si magna licet paruis componere) quo Phidias ille sculptor cum primis illustris, cum Mineruam armatam finxisset ex ebore, in eius clypeo suam ipsius imaginem tanto artificio, ingenioq; cœlauit, vt eam nemo posset abraderè, quia vniuersum statuar opus perderet, vt auctor est Arist. in lib. 2. de mundo ad Alex. alique nobiles scriptores attestantur. Sic mihi sanè videtur Deus ita Virginis matris memoriam cum suo ipsius imperio coniunctam esse voluisse, vt nemo, qui ipsius imperium commemorat, de Virgine silere posset: nemo Virginis magnitudinem obscurare, quin magna ex parte Messie dignitatem comminueret: siquidem & Virginis laus præcipua in eo posita est, quod mater sit Messie, & Messie splendore in eo etiam elucet, quod ex matre virgine fuerit progenitus: quod fidei dogma credere oportet cum, qui Messie Regis dominatum, imperiumque receperit. Quare merito vbi de propagatione imperij Messie agitur, Mariæ nomen intexitur: sic enim quotidie impletur illud, quod ipsa in Cantico suo prædixerat Luc. 1. *Ece enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes: quoniam omnes generationes, quæ credunt in Christum, cum quoque ex Virgine natum credunt, atque adeo Virginem faciem, beatamque prædicant, cum Dei matrem consentunt.*

*Mariæ nomen
æque ac Messie
imperium
prorogari voluit
Deus.*

Aristot.

*B. Virginis
que sit præcipua
laus.*

*Messie splendor,
quod ex
matre virgine
sit progenitus.*

Secunda obseruatio sit, cum Esaias ait imperium Messie multiplicandum, simul docere eam multiplicationem, & propagationem per Crucem adimplendam fuisse, atque adeo Messiam per Crucem obtinuisse principatum. Quod ita esse accipiendum manifestè ostenditur ex eo, quod præcesserat: *Et factum est principatus super humerum eius*: quibus verbis Crux ipsa appellatur principatus Messie, significatur namque ad literam Messiam suis humeris Crucem gestaturum, & eo

*Per crucem
obtinuit principatum
Messia.*

ipso, quod Crucem humeris gestavit, gestasse super humeros suum principatum, & imperium. Sic namque præter alios eum locum intellexit Tertull. in lib. ad-
 uersus Iudæos cap. 10. *Cuius, inquit, imperium factum est super humerum ipsum? quæ
 omnino Regum insignis potestatis sua hunc et oportet, et non aut in capite diadema, aut in ma-
 nu sceptrum, aut aliqua propria vestis noram? sed solus novus Rex seculorum Christus Iesus
 nova gloria & potestatem, & sublimitate suam in humero extulit, Crucem scilicet, ut secundam
 superiorem Prophetiam Dominus regnare à ligno. De hoc enim ligno etiam Deus insinuat per
 Hier. c. 11. quod essetis dicitur. Venite, mittamus lignum in panem eius, & conteramus eum
 à terra vivorum. Et nomen illius non memorabitur amplius: utique in corpore eius lignum mis-
 sum est, sicut enim Christus revelavit panem corpus suum appellans. Hæc ille. Itaque certis Esaiam
 Crucem ipsam appellasse principatû: & imperium Messie, quia per eam erat to-
 to orbe regnaturus, iuxta illud Ps. 95. Dominus regnabit à ligno, quam dictionem, à
 ligno, etiam, & expunctam fuisse à Iudæis docuimus alias cum Iustino in dialo-
 go cû Thyphone aduersus Iudæos. Hos ipsum fuit expressum Apoc. 19. vbi Chri-
 stus apparuit super equum album indutus veste aspersa sanguine, de qua veste pau-
 lo post dicitur: Et habet in vestimento suo scriptum: Rex Regum, Dominus Dominantium:
 eum enim vestis aspersa sanguine sit humanitas Christi in passione cruentata, ut
 ad eum locum docuimus: hæc dubie cû postea dicitur in veste illa scriptum fuisse,
 Rex Regum & Dominus Dominantium, tanquam illustrissimum quoddam Messie
 elogium: illud significat Christum per passionem imperium super omnes mundi
 Principes, Regesque fuisse consequutum. Quare merito Paulus Christum in Cru-
 ce considerans Dominum gloriæ appellauit. ad Cor. 2. Si cognouissent, nunquam Do-
 minum gloriæ crucifixissent: tunc enim potissimum Dominus gloriæ dicitur est, cum
 de Cruce agebatur, quoniam per Crucem nobis quidem tum essentialera, tum
 accidentale gloriæ, sibi autem gloriæ corporis, celebritatem nominis, & om-
 nem istum super omnes Principes, ac Reges principatum promeruit: vnde D.
 Chryso. in eum locum: opportune, inquit, Dominum gloriæ appellat loquens de Cruce.*

Tertio notanda sunt illa verba, quibus Esaias totum hoc vaticinium conclusit:
 Zelus, inquit, Domini exercituum faciet hoc: Vbi dictio, hoc, ad omnia præcedentia re-
 ferenda est, quasi dicat Propheta: Si quis rationem quarat, cur paruulus natus sit
 nobis: cur datus filius: cur voluerit crucem humeris gestare, in eaque imperium,
 & principatum constituere: intelligat hæc omnia ex ardentissimo quodam aduer-
 sus homines amore profecta fuisse. Est enim zelus ea mentis affectio, qua quis ita
 diligit quempiam, ab eoque vicissim diligi exoptat, ut totum illum sibi vendi-
 det, suumque tantum esse velit, nec patiat eum aliquam amoris sui partem in
 alium derivare. Quia igitur Deus sic hominem diligebat, ut non pateretur eum
 quidquam aliud præter se, aut non nisi propter se vnum amare: dicitur ex zelo,
 siue zelotypia ea omnia fecisse, quæ ad hominem sibi arctissimo amoris vinculo
 obligandum pertinerent. Eodem amoris affectu præcipiens Hebræis, ne alterum
 præter se Deum venerarentur, zelotem se appellauit Exod. 20. Non facies tibi
 sculptile, neque omnem similitudinem; quæ est in celo de super, & quæ in terra deorsum,
 nec eorum, quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles: ego sum Deus tuus fortis,
 zelotes: & cap. 34. Noli adorare Deum alienum. Dominus zelotes nomen eius, Deus est
 amulator. Vbi cernis tantam esse Dei circa hominem zelotypiam, ut non patiat eum
 eum non dico adamare Deum alienum, sed ne eius quidem imaginem, & similitu-
 dinem secum habere, ne per eam occasione ad illum amandum moueatur, id quod
 expendens Orig. in hom. 8. in Exod. Hæc, inquit, qui loquitur, zelans est, & zelo com-
 motus hæc dicit: post agnitionem gratiam sui, post illuminationem verbi Divini, post gratiam

Tertull.

Hier. 11. 29.

Cruce princi-
patum Chri-
sti.
Psal. 95. 10.

Apoc. 19. 16.

Christus in
Cruce domi-
nus gloriæ.
1. Cor. 2. 8.

D. Chryso.

III.

Omnia
Christi ope-
ra operatus
est amor.Diligens à nobis
quam exo-
piet Deus.
Exod. 20. 4.
Exod. 34. 14.

Orig.

baptismi, post confessionem fidei, & tot tantisque sacramentis matrimonium confirmatum nõ
 uide nos ultra peccare: non patitur animam, cuius ipsa vel sponsus, vel uir appellatur, cum Da-
 manibus ludere? scortari cum immundis spiritibus, cum uitiis & immunditiis uoluari. Hæc
 Ezech. 16. 8.
 Septuag.
 illi. Cuius rei illustrissimum exemplum habes Ezech. 16. ubi loquens Deus de Sy-
 nagoga quasi de puella, & uirgine, quam adamaret, grauissimis uerbis conqueri-
 tur, quod ipsa alios amatores quæsiuisset: sic namque cum illa eo loco expostulat:
 Transi per te, & uide te, & ecce tempus tuum, tempus amantium, (seu ut alij uertunt, tem-
 pus amorum, seu tempus ueritatis, & 70. translulerunt ἡμετέρας ἡμέρας, id est, tem-
 pus diuertentium, quia uidelicet tempus pubertatis, quod appellatur tempus amo-
 rum, seu ueritatis, est tempus, quo femina, & adulescentes solent in hanc, uel illã
 partem diuertere, & amore ita suum bene, uel male collocare) & expandi amictum meum
 super te. Et iurauit tibi, & ingressus sum pactum tecum, & facta es mihi. Et uestisti te discoloribus,
 & calceasti te hyacintho, & cinxisti te bysso, & induisti te subtilibus, & decora facta es uehemen-
 ter nimis, & profecisti in regnum. Et habens fiducia in pulchritudine tua fornicata es in no-
 mine tuo, & exposuisti fornicationem tuam omni transuenti, ut eis fieres. Tum uerò sequi-
 tur ob huiusmodi fornicationes Diuina indignatio & supplicium: Ecce ego exten-
 dam manum meam super te, & auferam iustificationem tuam, & c. pro quo alij transferunt,
 Diminuem statum cibum tibi: ex quo illud colligitur Deum pro supplicio sepe inferre
 caritate annone, & instar irati Dom. consueta, & statutu cibum, ac portionem seruo
 diminuere. Cũ igitur Deus nõ quouis, sed ardētissimo, & zelotypo quodã amore
 hominẽ diligat, & deirco homo fieri, mortẽque acerbissimã, & ignominiam plenissi-
 mã oppetere, subireque uoluerit, ut eũ ad se amandũ obligaret: meritò Es. postquã
 de incarnatione, crucẽque disseruisset, subiunxit: *Zelus Domini exercituum facies hoc.*
 Postrema obseruatio fit ad hunc etiam locum spectasse Gabrielem Angelum in
 sua illa legatione, & sermocinatione cum uirgine, quando nimirum dixit: *Ecce*
 concipies filium, & uocabis nomen eius Iesum: hic erit magnus, & filius altissimi uocabi-
 tur, & dabit illi Dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in
 æternum, & Regnũ eius non erit finis. Eam namque sententiam habes hoc loco toti-
 dem ferẽ uerbis ab Esaia pronuntiatam: *Multiplicabitur, inquit, eius imperium, &*
 pacis non erit finis super solium Dauid, & super regnum eius, sedebit ut confirmet illud, &
 corroboret in iudicio, & iustitia amodo, & usque in sempiternum. Quod uerò Angelus
 dixit: *Et uocabis nomen eius Iesum:* idiplum Etaias explicauit, cum dixit: *Et uocabi-*
 tur nomen eius, Admirabilis, Consiliarius, Deus, fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis:
 hæc enim omnia nomina sunt ueluti quædam elegans periphrasis, imo & ex-
 plicatio nominis Iesu, id est, Saluatoris. Quid enim aliud est esse Iesum, quã
 mundi saluatorem, & operibus admirabilem, consiliarium, seu ut addiderunt
 Septuag. *magni consilij Angelum,* siue nuntium, Deum fortem, nouorum seculo-
 rum fundatorem, Principemque, atque auctorem pacis sempiternæ inter Deum, &
 homines constituta? Hæc enim omnia in nomine Iesu continentur, quod etiam
 compositione, & prolatione paruum uidetur, est tamen propter mysteria, quæ
 continet longè maximum. Vnde illud Regius uates Psalm. 98. *nomen magnum*
 appellauit, cum dixit: *Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos. Confi-*
 teantur nomini tuo magno, quoniam terribile, & sanctum est. Eodemque mihi uidetur
 spectasse Iosue capite 7. eius libri, cum uidens ab habitatoribus urbis Hai He-
 bræos in fugam conuersos, ad eius nominis præsidium, quo Deus se Iesum, id est,
 liberatorem, ac seruatorem illius populi p̄fitebatur, & ueteris temporibus to-
 tius mundi Iesus, & Saluator erat appellandus, sibi confugiendum putauit, ut sal-
 tem ob tanti nominis honorem, & existimationem Deus ignominiam illam à
 popu-

populo suo propulsaret. Itaque dixit: *Quid facies magno nomini tuo?* habuitque Deus tantam eius nominis, quod sibi quasi in memoriam reuocabatur, rationem, ut quamprimum victoriam Hebraeis tribuerit.

Decimum vaticinium ex illis verbis Esaiæ II.

Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet.

SECTIO XXII.

Est sane de sanctissima Virgine optimè meritis Esaias, quippe qui eius virginitatem tam multis, iisque præclarissimis vaticiniis testatâ nobis reliquerit. Ait igitur cap. II. *Et egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini:* quem locum de Messia ad literam esse intelligendum non solum nostri, sed omnes etiam Hebraei confitentur, idque etiam Paraphrast. Chald. intellexit, cum ita transtulit: *Et egredietur & ex de filiis Iesse, & Messias Paraphrast. de filijs filiorum eius uigetur.*

Quoniam verò præcipua vis huius vaticinii in floris appellatione posita est, I. opus est prius vulgatam editionem à quorundam calumniis vendicemus. Aduertendum est igitur pro eo, quod vulgatus transtulit *flos*, haberi Hebraicè dictionem נֶסֶף, per literam טלדה, à radice נצר id est, seruare, & custodire: unde *flos*, & tener surculus, seu ut ait D. Hieron. ad cap. 14. Esaiæ, & virgultum illud, quod ad radices arborum nascitur, appellatur נצר quod videlicet *flos*, & surculus magna cura, ac diligentia custodiri soleant, cum inde totus fructus pendeat: fortasse autem nomen נצר deducitur à radice נצר id est, florere. Porro arbitrantur plerique ad hunc locum spectasse Matthæum cap. 2. cum dixit: *Et ueniens habitauit in ciuitate Nazareth, ut adimpleretur, quod dictum est per Prophetas. Quonia Nazareth uocabitur quia enim Christus hoc loco Esai. נצר id est flos, appellatur, inde putant dictum esse Nazareum quasi florem. Quæ controuersia necessarid prius est expedienda, ut faciliora reddantur, quæ de germana huius vaticinii expositione dicturi sumus: tota verò controuersia ex eo pender, utrum Christus dicatur Nazareus à radice נצר per ז, à qua radice deducitur נצר, id est, flos: an verò à radice נצר per זain, hoc est, diuidere, & separare, imò & sanctificare: à qua radice haud dubie dicti sunt Nazarei legales, quonia diuisi separatique erant à reliquis in ratione viuendi, siquidem & comam nutriebant, & à uino, & iis omnibus, quæ cum uino aliquam habebant cognationem, abstinebant, eamque ob causam sancti ab omnibus censebantur. Et quidem Leo à Castro in comment. huius loci, & libro 6. Apologetici pro editione vulgata pugnacissimè contendit Christum dictum fuisse Nazarenum à posteriori radice נצר per זain: itaque non dictum esse Nazareum à flore, sed quia erat sanctus, & sanctitate à reliquis omnibus hominibus separatus. Eoque nititur fundamento, quoniam in Evangelio semper dicitur Nazareus per Z, non autem Nasareus per S, ac si נצר, id est, à flore dictus fuisset Nazareus, non eum Nazareum, sed Nasareum appellare oportet. Atque hac tantum ratione permotus clamoribus magis, ut saepe solet, quam rationibus disceptans amplorat Deum, atque hominum fidem, quod contra scripturam Christus Nasareus, aut Nasarenus per S, non verò Nazarenus, aut Nazareus per Z, dicatur: & quod consequens esse existimat, Christus noster negetur uerè esse Christus, & Messias. Caterum non est, cur tan-*

Esai. II. 1.

Vulgata editio à calumniis quorundam vendicatur. D. Hieron.

Matth. 2. 23.

Nazarei comam nutriebant, & à uino abstinebant. Leo à Castro.

tas ob vnam literulam excitet tragœdias, neque inde timeat, ne vniuersa Christi fides corrumpatur: quam parum autem probabilitatis habeat eius sententia, ex ijs, quæ iam dicemus, palam erit.

II. Igitur pro certo habemus Christum dici Nazareum à נָצַר, id est, à flore, non autem à נָצַר, id est, separari. Id quod primum ostenditur, quoniam Christus non fuit quoad viuendi rationem Nazareus, cum à vino non abstinuerit, nec alios ritus Nazæorum seruauerit, vt ex eo Nazareus, vel separatus appellari debuerit.

Ioan. 1. 45. 46.

Matth. 21. 11
D. Hieron.
Nazareth
sic dicta à
flore.

Deinde quoniam Matth. c. 2. disertè docet eum fuisse dictum Nazareum à ciuitate Nazareth, vbi fuit educatus: vnde Ioan. 1. dixit Philipp. Nathanaëli: *Inueni Iesum filium Ioseph, à Nazareth*: cui respondit Nathanaël: *à Nazareth potest aliquid boni esse?* & Matth. 21. *Hic est Iesus Propheta à Nazareth*: Nazareth autem à flore dictam esse docet D. Hier. in Ep. ad Marcellam, vt commigret Bethlechem: *Ibimus inquit, ad Nazareth, & iuxta interpretationem nominis eius florem dicitur Galilæa: & in comment. in Matth. ad c. 21. Nazareth, inquit, Galilæa, quia ibi educatus fuerat, vt flos campi nutrietur in flore virtutum.* Accedit, quod de sententia D. Hier. in c. 11. Elaiæ, eruditi Hebr. quos ipse sequitur, illud quod habetur Matth. 2. *Quoniam Nazareus vocabitur*, de hoc loco Elaiæ sumptū existimant, eum dicitur: נָצַר id est, flos de radice eius ascendet. Illud, inquit, quod in Euangelio Matth. omnes quæruunt Ecclesiastici, & non inueniunt, vbi scriptum sit: *Quoniam Nazareus vocabitur*: eruditi Hebræorum de hoc loco sumptum putant. Sed sciendum, quod hic נָצַר per 2. tsade literam scribitur, cuius proprietatem, & sonum inter Z, & S. Latinus sermo non exprimit. Promittitur quoque efficax argumentum ex titulo sanctissimæ Crucis, vbi scriptum est *Natfaraus* per tsade, non autem Nazareus per Zain, quemadmodum refert Xist.

Xist. Senens.
Sanct. Pagn.

Titulus crucis
quibus literis
scriptus ex-
tet Rome.

Senensis l. 2. lue Bibliothecæ in Pontio Pilato: & affirmat Sanctes Pagnin. in sua interpretatione Hebraicarum dictionum, quæ habetur ad calcem translationis Scripturæ, quam edidit ex Hebræo, vbi in dictione *Nazareth* testatur se fuisse oculis non semel vidisse titulum sanctiss. Crucis, legisse quæ ibi: *Iesuah. hanot feri melech haiudim*, id est, *Iesus Natfaraus R. ex Iudæorum*: vbi scriptum est *Natfaraus* per tsade, non verò Nazareus per zain: ex quo fit, vt cum *Natfaraus* per tsade id est sit, atque floridus, Christus à netfer, id est, à flore dictus fuerit Nazareus. Frustra autem Leo à Castro conatur hoc argumentum fortissimum eludere, cum ait se Pagnino non credere, aut si ita res habet, vitiosè scriptam fuisse eam vocem in crucis titulo, per imperitiam scilicet satellitum, qui Hebræicè nesciebant: nec enim par est credere vel Pagninum hominem in literis, & religione grauissimum in re quoq; grauissima mentiri, eo potissimum, quod facile eius mendacij argui posset, cum titulus Crucis hodièq; Romæ extet, visaturq; ac legatur à plurimis Romæ in sancta Cruce in Hierusalem: vel per errorem ita in titulo Crucis scriptum fuisse, cum adessent Hebræi, qui satellitum errorem facile emendarent, Christi q; nomen, & cognomen esset notissimum, ac celebratissimum, vt quomodo diceretur, ignorare satellites non potuerint, si ij fuerunt, qui titulum illum Hebræicè cōscripserunt, & non aliquis Iudæus, cui id negotij à Pilato committatum fuerit, siquidem ex Pilati præscripto titulus ille in Cruce fuit appositus.

III.

Denique non sinit nos dubitare auctoritas diui Hieronymi, qui disertis verbis docet Christum netfer, id est, à flore dictum fuisse Nazareum. Etenim in primis constanter affirmat eum dictum fuisse Nazareum à Nazareth, cuius nominis etymologiam à flore deductam esse testatur locis paulò ante citatis. Deinde in commentarijs super Esaiam ad caput 11. ait eruditos Hebræorum vti diximus, illud ad Matth. 2. *Quoniam Nazareus vocabitur*, ex hoc loco Elaiæ desumptum

ptum

ptum esse, cum dicitur: *Meser*, id est, *flos de radice eius ascendet*, quam opinionem commemorat, nec tamen refellit. Præterea in comment. super Matth. cap. 2. tractans illam sententiam: *Et veniens habitavit in civitate, quæ vocatur Nazareth, ut impleretur, quod dictum est per Prophetas. Quoniam Nazareus vocabitur*: cum eam sententiam, quam impugnamus, commemorasset, tandem postremo loco hanc nostram, ut pote sibi magis probatam apposuit, spectasse videlicet Matthæum ad hunc locum Esaiæ, in quo Christus netser, id est, flos nuncupatur. *Nazareus*, inquit, *sanctus interpretatur: sanctum autem Dominum futurum omnis scriptura commemorat*. Possumus & aliter dicere, quod etiam iisdem verbis iuxta Hebraicam veritatem in Esaiâ scriptum sit: *Exiet virga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius ascendet*. Denique, ut hanc esse Hieronymi sententiam plane intelligas, audi, quid scribat in libro de optimo genere interpretandi ad Pammachium: *Illud, inquit, quod in eodem Evangelio scribitur: Et veniens habitavit in civitate, quæ dicitur Nazareth, ut impleretur, quod dictum est per Prophetas, Quia Nazareus vocabitur: respondeant legem dadi, & fastidiosi astimatores omnium tractatorum, ubi legerunt, discantque in Esaiâ positum. Nam in eo loco, ubi nos legimus: atque transfulimus: Exiet virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: in Hebræo iuxta linguam illius idioma ita scriptum est: Exiet Virga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius crescet. Hæc ille. Ex quibus liquidò constat D. Hier. existimasse Christum fuisse Nazarenum à Netser, id est, à flore. Quem secutus est Beda hom. 1. in Euang. Lucæ, ubi sic ait: *Testatur Esaias Propheta, quod Redemptorem nostrum in Nazareth concipi oporteret, cum dicit: Egre ditur virga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius ascendet: interpretatur autem Nazareus flos: quo vocabulo incarnatus pro nobis Dei filius rectè potuit cognominari, quia in se credentibus spiritualium fructuum, origoque processit. Cum eodemque consentiunt Pagnin. interpretatione Hebraicarum dictionum, Corn. Iansgn. in sua cõcord. Euang. c. 11. super illa verba Matth. 2. *Ut adimpleretur, quod dictum est per Prophetas, Quoniam Nazareus vocabitur*: ibidemque Lyran. & Caiet. Finis etiã Adr. lib. 2. Flagelli contra Iudæos, c. 11. & complures alij.**

Beda.

Sanct. Pagn.
Corn. Iansgn.
Lyran.
Caiet.
Fin. Adrian.

Maneat igitur ut omnino certum dictum fuisse Christum Nazaræum à נָצַר, id est, à flore, Matthæumque ad hunc Esaiæ locum respexisse, cum dixit: *Ut impleretur, quod dictum est per Prophetas, Quoniam Nazareus vocabitur*. Nec refert, quod numero multitudinis dixit, *per Prophetas*. Etenim mos est Scripturæ sacræ cum numerum etiam cum de vno tantum sermo est, vsurpare, & ut multa alia interim omittamus, est exemplum ad hanc rem apertissimum Ioan. 6. ubi ita legimus: *Est scriptum in Prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei: & tamen id apud vnum Esaiam reperitur c. 54. Porro fundamentum Leonis à Castro aientis Christum appellari Nazaræum per Z. non verò Nasaræum per S. ex quo putat confici non à flore, sed à separatione, & sanctitate dictum fuisse Nazaræum, ex angue admodum est, & infirmum, quoniam ut superius ex D. Hieron. annotauimus, litera Z. per quam scribitur נָצַר, id est, flos, & Nasaræus, id est, floridus habet sonum quendam medium inter Z. & S. atque vtriusque literæ vim participat: quare potuit optimè à Græcis, & Latinis siue per S. siue per Z. scribi: placuit tamen magis sola litera Z. ut ita prolationis asperitas molliretur, cum tamen si integrè pronuntiarī deberet, dicendum foret Nasaræus, vel Natzaræus. Eademque ratione credendum est Nazareth, quæ vox auctore Hieronymo etiam à flore deducitur, ut supra diximus, quamuis nomen in veteri testamento non reperitur, scriptam etiam Hebræicè per Tsade, atque adeo Natfareth, vel Natzareth appellatam, appellandamque etiam fuisse in testamento nouo, si dictio integrè profertenda esset: verum molliendæ quoque asperitatis causa dictam fuisse à Græcis,*

III.

Numerum multitudinis vsurpat aliquando Scriptura cum sermo est de vno. Ioan. 6. 45.

Iansen.
Nazareus
dicitur scri-
bitur cum le-
galibus Na-
zar. & cum
Christo tri-
buitur.
Thren. 4. 7.
Matth. 2. 23.
Ioan. 19. 19.
Matth. 26. 71.
Luc. 18. 37.
D. Epiph.

& Latinis Nazareth. Illud non præterierim, quod annotauit Iansen. loco citato, non eodem modo scribi à Græcis Nazareum, cum Nazareis legalibus, & cum Christo tribuitur: etenim cum de illis est sermo, scribitur Nazareus per litteram Alpha in medio, ut patet Thren. 4. *Candidiores Nazareus eius nunc: cum verò de Christo dicitur, scribitur Nazareus per Omega in medio dictionis, ut est perspicuum ex Matth. 2. Quoniam Nazareus vocabitur: & Ioan. 19. in titulo crucis, Iesus Nazareus: & Matth. 26. Et hic erat cum Iesu Nazareno: & Luc. 18. Dixerunt autem ei, quod Iesus Nazareus transires: & reliquis omnibus in locis præterquam apud Marcum, qui Romæ scribens Latinos voluit imitari, & Christum appellare Nazarenum per Alpha in medio dictionis. Iuvat quidem aliquid hæc Cornelij annotatio: sed quoniam video Græcos authores veluti Epiph. hæresi. 29. Nazareos legales, Nazareos etiã per Omega appellare, nos in ea vim minimè facimus, sed in superioribus rationibus, quibus, ni fallimur, luculentè demonstrauimus Christum à netser, id est, à flore Natfaræum per Tade, hoc est, floridum, non verò à nazar per Zain, quasi separatam, & sanctum fuisse nuncupatum.*

V.

Hebræi.
Christus Es-
sai & virga
Iesse.
Paraphrast.

Hac expedita difficultate aggrediamur iam propoliti vaticinij expositionem afferre. Igitur Hebræi, ut auctor est D. Hieron. in comment. huius loci, cum dicitur *Exurget virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet: utrumque & virgam videlicet, & florem Messiam interpretantur, quod scilicet in virga regnantis potentia, in flore pulchritudo monstratur. Quam eandem expositionem securus est Paraphrast. Chald. siquidè utròque loco Messiam intellexit, ut apparet ex eius paraphrasi, quæ ita habet: Egre dietur Rex de filijs Iesse, & Messias de filijs filiorum eius ungetur. Nec verò soli Hebræi in ea fuerunt sententia, sed nonnulli etiam ex Patribus, qui per virgam Christum quoque & ipsi acceperunt, veluti Clem. Alex. lib. 1. Pædagog. cap. 7. Quibus, inquit, non medentur mina, eis virga medebitur: quibus verò virga non medetur, eos ignis depascet. Egre dietur virga de radice Iesse: vido pædagogi curam, sapiensiam, & potestatem: quibus verbis vult Clemens Christum eo loco Esaiæ propter potestatem appellari virgam. Et Origen. hom. 9. super Num. utrumque etiam, & virgã scilicet, & florè ad Christum retulit: Habemus, inquit, hæc omnia non tam in virga Aaron, quam in ea virga, quæ exiit de radice Iesse, de cuius etiã radice flos ascendit, in quo nec hoc ipsum videtur otiosum, quod exire dicitur virga, & flos ascendere. Quam enim vnus sit Christus per substantiam singulis tamen dineris efficitur, prout indiget is, in quo operatur. Qui ergo segnior est, & negligentior, sic ei pro disciplina Christus virga, & in virga non ascendere dicitur, sed exire: ex eundè namque est ei, qui iners, & segnus est, de eo statu, in quo non rectè consistit, & transfundè ad alium tanquam virga cõpulsò, id est, seueritate doctrina rigidioris admonitò: qui verò iustus est, quia iustus, sicut palma floret, in hoc ascendere dicitur Christus. Sic ergo qui verberibus indiget, exiit ad eum virgo: qui autem proficit ad iustitiã, ascendit in florè: ascendet autem, usquequo asserat fructus spiritus. Hæc Orig. Cui consentit*

Clem. Alex.

Christi po-
testas desi-
gnata per
virgam.

Origenes.

Christus se-
gnior vir-
ga, proficien-
tibus flos.

Cyrill. Alex.

Regia Chri-
sti dignitas.D. Hilarius.
Psal. 2. 9.

V I.

Est quidem hæc sententia propter tantorum Patrum auctoritatem admodum probabilis: sed non video tamen, quàm aptè cum contextu ipso cohareat. Etenim *virga* dicitur exire de radice Iesse, *flos* autem de radice ipsius virgæ pullu-

pullulare: quo fit, ut non possint hæc duo vni, & eidem personæ convenire, cum
 diversam plane habeant suæ natiuitatis originem. Præterea si flos de virga nasci-
 tur, qui fieri potest, ut idem sit, quod virga, alioquin iam idem ex seipso oñretur:
 quare aliud omnino virgam, aliud florem esse fateamur necesse est. Putari igitur
 virgæ nomine Sanctissimam Virginem, floris autem appellatione Christum
 esse accipiendum, quæ est D. Hieronymi expressa sententia in Commentariis su-
 per II. cap. Esaiæ. Nos autem, inquit, virgam de Iesse Iesse sanctam Mariam virginem
 intelligamus, quæ nullum habuit fructum coherentem: quæ & supra legimus. Ecce virga
 concipiet & pariet filium, & florem Dominus saluatore. qui dicit in Cantico Canticorum.
 Ego flos campi, & lilium conuallium. Idem multis in locis docet Tertullianus, veluti ge-
 in libro aduersus Iudæos c. 9. Nasctur, inquit, virga de radice Iesse, quod est Maria: &
 flos de radice eius ascendet, & requiescet super illum spiritus Dei, Neque enim in vllum homi-
 num vniuersis ac spiritibus alium documentorum competeat, nisi in Christum floriquidem ob gra-
 tiam adequatum, ex stirpe autem Iesse deputatum, per Mariam scilicet censendum. Et libro
 de corona militis, c. 15. Habes, inquit, florem ex virga Iesse, per quem tota Diuina spi-
 ritus gratia requiescit, florem incorruptum, immarcescibilem, sempiternum. Et libro de carne
 Christi, cap. 21. probans Christum ex David ortum habuisse, Ipse est, inquit, flos de
 virga profecta ex radice Iesse: radix autem Iesse genus David, virga ex radice Maria ex David,
 flos ex virga filius Maria, qui dicitur Iesus Christus, ipse & fructus: flos enim fructus, quis
 per florem, & ex flore omnis fructus eruditur in fructum. Quid ergo? negant & fructus suum
 florem, & floribus suam virgam, & virgæ suam radicem. Lege eundem lib. 3. contra Mar-
 cionem, cap. 17. & lib. 4. cap. 1. Sic etiam locum intellexerunt Ephræm Syrus orat.
 de Matris Dei laudibus, D. Ioan. Damasc. orat. 1. & 2. de Natiuit. Mariæ, Leo
 Magnus serm. de Natiuit. Domini. D. Chrysost. in Psalm. 22. ad illa verba: Vir-
 ga tua, & baculum tuum ipse consolatæ sunt. D. Ilidor. ad sororem Florentinam, D.
 Bernard. serm. 2. de Adventu, & homil. 2. super Missus est, & serm. 2. in Annun-
 ciat. Dominica, & alij.

D. Hieron.

B. Virgo vir-
 ga Iesse, fi-
 lius flos vir-

Cant. 2. 1.
 Teriali.

Christus flos
 immarcesci-
 bilis.

Flos item &
 fructus.

Ephræm Syr.
 D. Io. Dam.
 Leo. Magn.
 D. Chrysost.
 Psalm. 22. 4.
 D. Ilid.
 D. Bern.

His ita positis iam ex eodem loco luculentè ostenditur purissimus conceptus,
 & partus Virginis. Quid enim pulchrius, aut purius fingi potest, quàm pulchri, &
 elegantis cuiusdam floris egressus ex pulcherrima virga? Virga quidem beatissi-
 ma Virgo est, quæ ex radice Iesse, hoc est, ex progenie David (cuius pater fuit
 Iesse dictus alio nomine Isai) traxit originem: ex Virgine autem Christus ceu
 flos pulcherrimus tanta puritate, & pulchritudine erupit, quanta flos ex virga
 pullulare confuevit. Sicut enim flos non ex semine, ut arbor ipsa, sed ex virga, frö-
 deque arboris cælesti tantum vi, rosèque perfusa oritur: ita Christus asque vilo
 virili semine ex Virgine Diuina Altissimi virtute, sanctique Spiritus rore fer-
 cundatus natus est. Et quemadmodum virga in florem erumpens tantum abest ut
 aliquid venustatis, & pulchritudinis amittat, ut potius speciosior, pulchriorque
 euadat: ita Virgo sanctissima tantum abfuit ut per conceptum, & partum Chri-
 sti aliquid de sua integritate amiserit, ut tunc potius eius virginitas sanctior, pul-
 chriorque facta fuerit. Vnde Euseb. Emis. homil. 2. de Natiuitate Domini, Quid
 primium, inquit, mirer, quidve postremum? quod sine conceptu est collata secunditas, an
 quod per partum magis est glorificata virginitas? Et D. Bernard. serm. 1. in Vigilia
 Natiuit. Domini, docet veterum virginum fuisse ipso partu quasi templum quod-
 dam consecratum. O partum, inquit, sed nescis pudori, corruptionis ignarus, non
 referans, sed consecrans virginalem vteri templum. Merito igitur ex hoc loco ad pro-
 bandam virginitatem sanctissimæ Deiparæ argumentatur Finus Adrian. libr. 2. Adr. Fin.
 Flagelli contra Iudæos, cap. 11. imò & multi Patres, veluti D. Bern. hom. 2. super

VII.

Deipara pu-
 ritas pulcher-
 rima.

Euseb. Emis.

Deipara vir-
 ginitas per
 Christi partum
 sanctior

& pulchrior.

D. Bernard.

- Missus est: Egre dietur, inquit, virga de radice Iesse: & flos de radice eius ascendet, Virginem virgam flore Virginis partum intelligens. Et D. Leo serm. 4. de Natiuitate Domini, In qua, inquit, virga: de non dubie, quod beata Virgo Maria prædicta est, quæ de radice Iesse pro- genita, & spiritu sancto fecundata nouum flore carnis humane, utero quidem materno, sed partu est ex ea virgineo. Et D. Hier. in comment. super E. I. Nos, inquit, virgam de radice Iesse sanctam Mariam virginem intelligamus, quæ nullum habuit sibi fructum coherentem, de qua & supra legimus: Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Legendus est quoque in eandem sententiam D. Ambr. lib. 2. c. 1. de Spiritu sancto. Itaque illud in hac virga prodigium considerare licet, quod cum reliquæ omnes virgæ, atque arbores, cum fructu edunt, florem amittant, hæc tamen virga supra omnem naturæ cultum retento fructu flos ipse fuerit, quæ est oblatio D. Bern. in lib. de passione Domini c. 46. Si diligentius, inquit, volueris intrinsecus intelliges in omni arborum genere in ortu fructus florem decidere, & perire: in hominibus quoque, & fere cunctis animantibus fructus filiorum florem virginitatis abscondit. Non sic eras in natiuitate vitæ: beatissima enim mater illius fructum protulit benedictum non amisso virginitatis flore: imo magis per partum mirabilem, & mundissimum est decorata, ubi lex, ubi iura natura abscessa sunt. Quod etiam expendens Greg. Nyssen. in orat. de sancta Christi Natiuit. O miraculum, inquit, ingens, virgo mater sit, & virgo permanet. In alijs feminis, quandiu virgo aliqua est, mater non est, cum autem mater facta fuerit, virginitatem non habet: hic vero neque virginitas partum prohibuit, neque partus virginitatem soluit.*

VIII. Cæterum illud adhuc ad perfectam literæ expositionem explicandum superest, cur virga non de arboris cacumine, sed de ipsa radice prodierit: Cur etiam flos iste præter omnem naturæ ordinem non de summitate virgæ, sed de ipsa ima radice pullulauerit? Augeturque difficultas ex eo quod præ radice, quæ vertit Vul-

Cur flos Christi de radice arboris, non de virga summitate pullulauerit.

Legitima regni Iuda successio conceptionis Christi tempore defecit.

Luc. 3. 1.

gatus, habetur Hebraicè gezaa, quæ vox propriè significat truncum arboris, qui præcisus, truncatusque frondibus in terra superest: imo, ut vult Rabbi Kimhi, eam tantum partem truncatæ arboris, quæ super terram eminet, non quæ terra infixæ, & occultata latet. Ut igitur res intelligatur, oportet aduertere, quo tempore Virgo sanctissima nata est, & multo etiam magis, cum Christus fuit conceptus, & natus, Iudæorum principatum, & regnum iure optimo potuisse truncæ arboris præcisus frondibus conferri: siquidem legitima Regum Iudæorum successio omnino defecerat, atque adeo Iudaicum regnum carens legitimis Principibus quasi virgis, frondibusque regalibus truncatæ iacebat, ex quo nulla sceptræ, nulla virgæ regales hereditaria, ac legitima successione adnascabantur: quo fit, ut cum Virgo sanctissima ex tribu Iuda, imo & ex familia David nata est, ex ipso regali trunco dissectis ramis, & frondibus iacente ceu ex regia radice quasi virga pullulauerit, ut verè dictum sit ab Esaia: *Egre dietur virga de radice Iesse.* Præterea, quoniam Christus ex Virgine nullis in sua familia regalibus sceptris fulgente, sed potius secundum viuendi rationem humili, & paupere ortus est: merito etiam non de splendida & excelsa virgæ summitate, sed quasi ex ignobili radice ascendisse dicitur: quod spectauit Lucas cap. 3. cum statum Iudaicæ Reipublicæ in Tetrarchias dissectam describens dixit: *Anno decimo quinto imperij Tyberij. Cesaris procurante Pontio Pilato Iudæam, &c.* Quibus verbis Hebræorum Reipublicam quasi truncum præcisus ramis, ac frondibus nobis ante oculos proponit: tacitè innuens hunc Esaia locum, à quo prædictum fuerat Messiam eo tempore venturum, cum Iudaica Reipublica quasi truncus iaceret ignobilis, ex quo ipse Messias esset quasi flos ex radice nasciturus.

Ex

Ex quo illud colligas licet, quantum Christus rationem veræ humilitatis habuerit: siquidem cum re ipsa oriturus esset ex Regia Davidis familia: noluit tamen eo nasci tempore, quo Regnum Iuda erat florentissimum sub Davide, ac Salomone felicissimis, potentissimisque Regibus, nec in sequentium Regum temporibus ante captiuitatem Babylonicam, cum adhuc Iudæorum res, ac principatus vigeat, sed ea ætate, qua vniuersa Regni Iudaici felicitas corruerat, Regnumque ipsum quasi truncus iacebat, nullusque regalis splendor in matre eminebat. Quæ humilitas adhuc magis elucet in eo, quod non dictum est: *Egredietur virga de radice David*, sed, *de radice Iesse*: quia enim Iesse pater David non Rex fuit, sed pastor: David autem ad Regiæ dignitatis fuit euectus fastigium: magnæ profecto humilitatis fuit, cum potuisset Davidem familiæ, & gentilitiæ nobilitatis caput, & principem nominare: voluisse tamen potius Iesse pastorem, nulloque regio splendore fulgentem auctorem generis censere. Atque hæc vniuersè de præsentis vaticinii literalis, ac germana explanatione dicta sint. Nunc vberioris doctrinæ causa nonnulla adnotabimus, quibus maior aliqua lux eidem afferri possit.

Christum iure optimo nētzer, id est, florem, & Natzaræum, id est, floridum appellari.

SECTIO XXIII.

HAtenus ostendimus Christum dictum fuisse Nazaræum, seu potius Nazaræum à נָזִיר, hoc est, à flore quemadmodum disertis verbis tradit superiori vaticinio Esaias. Diximus etiam idcirco germinationi floris ex virga ortum eius similem dici, quoniam ex Virgine prodiit, non solum seruata, sed pulchriori etiam effecta eius integritate: nunc quanto iure eiusmodi cognomen, appellationemque sibi vendidit, explanandum est. Vt igitur hinc ordiamur Christus ipse se florem appellat illis verbis Cant. 2. *Ego flos campi, & lilium conuallium*: quam enim dubium sit, num hæc verba sponso, an sponsæ tribui debeant, nec desint, qui ea ad sponfam potius referenda existiment, ut Greg. Nyssen. expositio trium Patrum apud Theod. & alij: nos tamen cum Theodor. D. Greg. D. Bern. Beda, & communiore sententia illa sponso tribuimus. Pro flore est Hebraicè תְּשׁוּבָה, quæ vox, ut quidam volunt, significat rosam nigro colore, sed eleganti, & venusta specie, odoreque suauissimo, solumque reperitur hoc loco Cant. & Esai. 35. cum dicitur: *Et florebit quasi lilium*. Pro lilio verò habetur Hebraicè תְּשׁוּבָה, quod Hebræi dicunt esse florem candidum vulgo lilium, vocarique תְּשׁוּבָה, quod perpetuè habeat sex folia: alij volunt esse floris genus, quod inter spinas nascitur. Totum hunc locum Paraphrast. Chald. ita transtulit: *Ego simile sum lilio viridi ex paradiso voluptatis, & opera mea pulebra sunt sicut rosa, quæ est in campo paradiso voluptatis*. Ex his habemus in primis Christum esse liliu x paradiso voluptatis, quoniam in eo omnes deliciae, voluptatésque continentur, ut qui huiusmodi liliu decerpserit, eo ipso omnia voluptatum, deliciarumque genera colligat. Deinde esse florem qui inter spinas nascitur: quoniam Christus inter huius vitæ labores acerbissimos, quos pertulit, & inter ipsas passionis suæ difficultates, imo & inter spinas, ac sentes, quibus fuit coronatus, quasi flos extitit, eleganti specie, eximioque decore visendus. Quare merito his verbis sponsus suam sponsæ commendat pulchritudinem, ut eam ad se magis amandum alliciat

V u ij

inuitauerat quippe illa pauld ante sponsum ad cōsortium thalami commemorata lecti pulchritudine, quē floribus, rosisque inspersum dixerat: *Lectulus*, inquit, *noſter floridus*: cui contra sponſus reſpondet non eſſe opus, vt externam ſuorum pulchritudinem, & elegantiam deſideret, cum ipſemet lit ſlos omnium pulcherrimus, & qui vnus omnium ſlorum, ac liliorum inſtar ipſi ſponſa eſſe debeat: *Ego*, inquit, *ſlos campi*, & *lilium conuallium*: Cui expoſitioni concinit alia quorundam tranſlatio, qui ita reddunt: *Ego ſlos ſarretaris*: ſolus enim iſte ſlos eſt, qui ſuo odore, & pulchritudine ſponſa, id eſt, Eccleſia appetitum, ac voluntatem implere, ſatiare que poteſt. D. Bernard. ſerm. 47. in Cantica, exiſtimat reſponſum ſponſi eō pertinere, vt ſponſam communeat, nihil illam habere pulchritudinis, quod non debeat acceptum ſponſo referre. *Ne*, inquit, *ſibi ſlores adſcriberes illos, quibus lectulus decoratus, & venuſtatis thalamus videbatur, inſert ſponſus ſe eſſe ſlorem campi, nec de thalamo prodire ſlores, ſed de campo ſuoque munere, & ſui participatione fieri, quod retinet, & quod reſolet. Nequis ergo exprobrare illi poſſet, & dicere: Quid habes, quod non accepiſti? ſi autem reſpondiſti quid gloriaris, quaſi non acceperis? ipſe dilectiſſima ſua ſicut ambitioſus amator, ita informator benignus piē illi, dignanterque demonſtrat, cui nitorem, de quo gloriabatur, ac naſueolentiam lectuli debeat deputare. *Ego ſlos campi*, inquit, *de me eſt, quod gloriaris*. Hæc ille.*

II.

Flos Chriſtus non humana ſed cœleſtis virtute effloreſcit ex Virgine.

D. Bernard.

Beda.

Chriſtus propter vniuerſos natus.
Luc. 2. 30.
Zach. 13. 1.

D. Bern.
Chriſtus fortiter dimicantium primum.

Tertull.
Eorundem nem corona.

Dicitur autem huiusmodi ſlos, *ſlos campi*: primò, quoniam à Virgine nulla viri opera, ſed cœleſti tantum virtute originem habuit ad diſerimen ſloris, qui in horto aliquo, ac topiario progignitur: ſlos enim, qui in horto plantatur, ſolet humana industria coli, & irrigari: at ille qui in campo nascitur, cœleſti tantum virtute, pluuia, roreque effloreſcit. Quam rationem aſſert D. Bern. loco citato. *Hortus*, inquit, *vt floreat, hominum manu, & arte excolitur: campus vero ex ſemetiſſo producit ſlores abſque omni humana diligentia aditorio. Paraſite, tibi iam videri aduertere, quaſiſtam ille ſit campus nec ſulcatus vomere, nec deſoſſus ſarcula, nec manu hominis ſeminatus, venuſtatis tamen nihilominus nobili illo ſlore, ſuper quem conſtat quieuiſſe ſpiritum Domini? Secundò, vt interpretatur Beda, quoniam ſlos campi non paucis tantum, vt ſlos horti, ſed vniuerſis patet, ſuumque odorem, & pulchritudinem omnibus, qui accedere vouerint, impertitur: itaque omnes pro tanto illum poſſunt ſibi decerpere, odorarique. Sic namque Chriſtus propter vniuerſos venit in mundum: vnde Simeon ſuo illo cantico cecinit: *Quia viderunt oculi mei ſalutem tuam, quod paraſiti ante faciem omnium populorum. Quæ etiam fuit cauſa, cur apud Zach. 13. ſcns non ſignatus, ſed patens appellatur. In die illa erit ſons patens domus David, & habitantibus Hieruſalem, in ablutionem peccatoris, & menſtruaſcie: vt in noſtris ſuper Zachariam comment. diſimus. Tertio appellat ſe ſlorem campi, quoniam cum in campo, & certamine oportet delibare, atque decerpere: ideo enim, vt adnotauit Bern. cum ſponſa ſponſum ad thalamum inuitaſſet illis verbis: *Lectulus noſter floridus*: ſponſus è contrario illam ad campum prouocauit. *Ille*, inquit, *monſtrante lectulum ille vocat ad campum: Ego*, inquit, *ſlos campi*, (quali dicat: *Qui diligit me, veniat in campum, non refugiat mecum, & pro me inire certamen. (Non putas quicquam perſuaſibile ſode ſponſa ad inuentum certamen, quam ſi ſeipſum certantiſſus & exemplum proponat, aut primum: Ego ſlos campi. Vtrumque eſt mihi domine Ieſu, & ſpeculum patienti, & primum patienti. Itaque vult Bern. Chriſtum appellare ſe ſlorem campi, cum quia exemplo ſuo in campo eſt, hoc eſt, incertamine ad ſponſam, id eſt, Eccleſiam in certamen quoque incitandam: tum quia fortiter dimicantibus eſt tanquam primum in campo, ſlos ſcilicet pulcherrimus, quo iſ qui vicerit, quam primum ſit glorioſè coronandus. Nam quoddam Chriſto ceu flore coronetur: ſicut etiam milites, docet Tertull. in lib. de corona militis: *Quid tibi*, inquit, *cum ſiſtito? habes ſlorem****

florem ex virga Jesse super quem tota Spiritus Domini gratia requieuit: florem incorruptum, immarcescibilem, sempiternum. Ex hoc nimirum flore illud certum contextum seu potius flos iste tertium illud est, quo nos Deus apud Esaiam c. 28. cupit exori coronatofque incedere. In die, inquit, illa erit Dominus exercituum corona glorie, & fertum exultationis residuo populi sui: quem locum de ipso Messia intellexit Paraphrasis Chal. ita transferens: In tempore illo erit Messias Domini exercituum in coronam gladij, & in diadema laudis residuo populi sui.

Esai 28. 5.

Paraphrasis

Porro flos iste primum natus in utero virgineo, quasi in caelesti quodam paradiso: inde enim, ut superius cum Esaiam docuimus, flos iste eximia puritate, & pulchritudine primum erupit, ut iure optimo incarnationem Verbi eleganti similitudine germinationem floris possimus appellare: ac tunc primum Natzaræus noster totus floridus, elegansque terris apparuit, suoque odore vniuersum compleuit, qui tam late, longèque fufus est, ut tres illos Orientales Reges eximio partibus ad se propius odorandum, adorandumque pertraxerit. Ad cuius sanæ floris odorem respexit Isaac Patriarcha, cum filium Iacob benedicens, dixit: *Ecco odor filij mei sicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus.* Gen. 27. iis enim verbis Patriarcham ad Christum potissimum spectasse docet D. Bern. serm. 47. in Cant. *Ecco, inquit, odor filij mei sicut odor agri pleni: nondum speciem suam ille flos agri induerat, & iam dabat odorem suum, quando eum, ut hoc præ gaudio exclamaret, præsensit spiritu corpore marcescens, & senex Patriarcha, caligans visu, sed odoratum sagax.* Appellauit autem Isaac odorem huius floris, odorem agri pleni: quoniam sicut ager multis, ac variis vestitus floribus longè, latèque odorem fundit, ita flos iste Christus toto orbe odorem suum sparfit, & in Bethlehem ortus remotas Orientis oras odoris sui admirabili suauitate compleuit.

IIII.

Per incarnationem floridus apparuit Deus.

Gen. 27. 27. D. Bernard.

Christi suauissimus odor longe lateque fufus

Deinde verò postquam flos iste adoleuit, tunc verò multò maiorem odorem emisit, præcipuè cum laboribus, quos assidue patiebatur, quasi manibus premebatur. Sicut enim flores cum manu premuntur, & attritantur, magis redolent: ita Christus laboribus, quos perfererat, ipsaque potissimum passione Iudeorum manibus quasi flos compressus, contractusque, mirum est, quantum odoris emisit, usque adeo, ut vel ipsum iudicem propter maximarum virtutum odorem, quem in illo sentiebat, in admirationem adduxerit: sed præcipuè in Cruce spinis coronatus quasi flos inter spinas apparuit, eximio decore, odoreque visendus, ut merito Natzaræi, hoc est, floridi cognomentum in ipso titulo Crucis prætulit, quem admodum eleganter expendit D. Amb. lib. 2. de Spiritu sancto. *Exier, inquit, virga de radice Jesse, & flos de radice eius ascendet: Virga Maria, flos Mariæ, qui boni odorem fidei toto sparsurus orbe virginali ex utero genuit, sicut ipse dixit: Ego flos capi, & liliū conuallium. Flos odorem suum succisus reseruat, & contritus accummittit: ita & Dominus Iesus in illo patibulo Crucis nec contritus emarcuit, nec auulsus euauit, sed illa læce punctione succisus speciosior fusciorque coloris vernauit, mori ipse nescius, & mortuis æternæ vitæ munus exhalans.* Hæc ille. Quocirca in Cruce maxime Christus netzer, Natzaræusque extitit, cum inter spinas collocatus, imò & ab spinis punctus salutarem odorem mundo afflauit, & animam exhalans instar floris odore vitæ, ut aiebat Ambr. mortalibus exhalauit, ut Christum exhalasse animam nihil aliud fuerit, quam instar floris odore salutari exhalasse. Quadrat verò in Christum coronatum spinis illa alia quorundam expositio, quæ existimant vocem Hebræam *Habas cesh*, quam Vulgatus *florem* transtulit, significare *rosam*: oùm enim rosa inter spinas, imò & spinis circumscripta nascatur, quidni Christum coronatum spinis rosam diximus partim candore, partim rubore suffusam, & ob eam vtriusque coloris

Christus crucis compressus instar floris magis redoluit. D. Ambros.

Odorem salutis exhalauit.

*Eant. 5 10
Christus in
Cruce, rega-
lis flos.*

per missionem sanè pulcherrimam iuxta illud Cant. 5. *Dilectus meus candidus, & rubicundus, electus ex millibus.* Vere igitur Christus in cruce Nazareus, id est, floridus, in d. netzer, id est, flos dicitur, nec tantum flos, sed flos quidam Regius, eamque ob causam in Cruce titulo regalis dignitas cum Nazareæ appellatione coniuncta est, scriptumque: *Nazareus Rex:* ut in Cruce prodigium illud accidisse existimari possit, de quo ille apud Poëtam sciscitabatur: *Die quibus in terris nascantur nomina Regum inscripsi flores?* siquidem in Cruce Christus verè, ac verè flos illustrissimo Regis nomine ac titulo inscriptus apparuit.

V.

*Joan. 19. 41.
Resurrexit per
resurrectionem
Christus.*

Psal. 27. 7.

Tertiò, Quanquam in ipsa morte flos iste succissus quadam ex parte languere visus est: mox tamen tertia die resurgens quasi reflorescens elegantissimum sese omnium oculis obiecit. Equamque mysterio voluit in horto sepeliri, ut habes Ioan. 19. *Erat, inquit, in loco, ubi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus fuerat:* ut videlicet indicaret se per resurrectionem tanquam pulcherrimum florem ex horto illo proditum, Quo spectat illud Ps.

7

*D. Hieron.
D. August.*

Rom. 6. 9.

Cat. 1. 10. 3.

*Tempus re-
surrectionis
Christi ver-
celestis.*

*27. Et resurrexit caro mea, & ex voluntate mea consurrexit ei: eo namque in Psalmo ad litteram loquitur Christus suam à Patre resurrectionem, & vindictam de suis hostibus efflagitans, illisque verbis, Resurrexit caro mea, vel resurrectionem elegantissimè similitudine explicavit. Caro Christi, inquit Hieronymus, in resurrectione resurrexit. Eodè modo sensu interpretatur D. August. Dicitur autem Christus in resurrectione resurrexisset, quoniam qui antea mortalis erat, & passibilis, postea immortalis, & impassibilis resurrexit: & qui antea flos erat marcescibilis, hoc est, laboribus, mortisque obnoxius, per resurrectionem flos omnino immarcescibilis exiit, & illà immortalitatis veram, sempiternamque naturam quasi florè aternitatis perpetuò conserva vit iuxta illud Pauli ad Rom. 6. *Christus resurgens ex mortuis iam non moritur: mors illi vltra non dominabitur.* De eodèq; suæ resurrectionis floribus loquitur Cat.*

2. cum sic sponsam inuitat: surge, propera amica mea, columba mea, formosa mea, & veni: iam enim hiems transiit, imber abiit, & recessit: flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit: quibus verbis tempus ipsam veris distribuitur: quo tempore putantur arbores, eamque omnes efflorescunt: significaturque tempus resurrectionis Christi fuisse ver quoddam celeste, quo ipse cepit per resurrectionis suæ gloriã, & corporis immortalitatem efflorescere, & deinceps etiam homines deberent ad gloriã immortalẽ resurgere, & tanquam flores in Ecclesiã campo pulcherrimi pullulare. Id quod in ipso die resurrectionis Christi accidisse ad initium horum

*Apoc. 1. 5.
D. Berna.*

*Surrexerunt
multi cum
Christo*

*commentariorum docuimus ad illa verba capitis primi: Primogenitus mortuorum. Ita hunc locum Cant. intellexit D. Bern. scilicet, 8. super Cant. *Quæ eris, inquit, quando hoc fuit, quando putas, nisi cum resurrexit caro Christi in resurrectione? Hic primus, & maximus flos, qui apparuit in terra nostra: nam primus dormientium Christus: ipse, inquam, flos campi, & liliũ conuallium, ut putabatur filius Ioseph à Nazareth, quod interpretatur flos. Is ergo flos apparuit primus, sed non solus: nam & multa corpora sanctorum, qui dormierant, pariter surrexerunt, qui veluti quidam lucidissimi flores simul apparuerunt in terra nostra. Hæc ille.**

VI.

*Virtutes om-
nes exemplo
Christi nobis
exingerunt
suauiores*

Quarto optimo iure subiunxit Etia super hunc florem septemplem spiritum requiuisse: *Et requiescit, inquit, super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini.* Itaque super hunc florem suauissimum septem spiritus Domini, hoc est, vniuersas virtutes, quæ per septemplem spiritum significantur, requiuerunt, ut tanquam Diuina quædam, celestisque apes ex eo flore suauitatem, dulcedinemque haurirent. Scitum namque est vniuersas virtutes quo ipso faciliores, suauioresque nobis exiuisse, quod Christus earum in seipso

dedis

VIE
Apoc
10

ædedit præclara documenta. Itaque humilitas, patientia, cætera que omnes virtutes, quæ antea insuaves, ac difficiles hominibus videbantur, exemplo Christi dulcissimæ, ac mellitissimæ effecta fuerunt, tantamque ex hoc flore suavitatem hauserunt, ut nihil iam suavius atque dulcius sit hominibus, quam in illis sese ad Christi exemplum, formamque componere. Nec multum abhorret ab hac sententia illud Psalm. 117. *Circumdederunt me sicut apes*, seu ut Cæcilius habet *ἐκκελευσθησαν μοι ὡς τὸ μέλι τῶν ἰσχυρῶν καὶ τῶν ἰσχυρῶν*, id est, *Circumdederunt me sicut apes favæ*: sicut enim virtutes omnes, ut modò diximus, Christum, ceu apes florem, circumdederunt, ut inde suavitatem, dulcedinemque conciperent: ita dicuntur persecutores Christi eundem tanquam apes favum circumdeditisse, hoc est, cum eum iniuriis proscindebant, cum tormentis excruciabant, favum illum nobis suavissimum construxisse, quem comedere, hoc est, imitari delectaremur. Sic enim eum locum interpretatur D. August. *Ipsum*, inquit, *Dominum rectè accipimus circumdatum à persecutoribus, sicut circumdant apes favum, mel quippe operantur in favo, Nescientes ergo persecutores Domini fecerunt enim nobis in passione dulciorem, ut gustemus, & videamus, quam suavis est Dominus*. Eodemque modo locum accepit Beda: *Circumdederunt me sicut apes*: Quia, inquit, *sicut apes magno studio, & diligentia favum artificiosè componunt: ita hostes mei quanto magis diligentiâ in me excrucians insumpserunt, tanto quasi artificiosè, id est, exemplabiliorè fecerunt. Potest quoque & in bonum sic accipi: Circumdederunt me quidam ex gentibus sicut apes, quia sicut apes valde confertim stipant favum, ut quod dulce est, inde colligant: ita ipsi multum me stipantes dulcedinem verbi Dei de me quasi de favo excusserunt. Tum sequitur: Et exarserunt sicut ignis in spinis, id est, tam vehemens dilectio accessit in eis, quanto ardens vis in igne illo est, qui ardet in spinis. Hactenus Beda.*

Quod verò de spinis adiungit, pulchrè potest ad spinas illas referri, quibus noster flos fuit circumseptus: ignis namque amoris, qui in his spinis accenditur, vehementissimus est: magnopere enim amor in Deum considerata Christi passione, & spinea eius corona exardescit, Sanè sponsa Christum in passione usque adeo dulcem, odoriferumque sentiebat, ut eius omnibus contumelijs, cruciatibusque in vnum collectis se mirificè recreari, oblectarique confessa fuerit illis verbis Cant. 1. *Fasciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur*: quo loco per fasciculum myrrhæ accipiendus est fasciculus ex myrrhæ floribus, ac folijs confectus, non tamen cuiusvis myrrhæ, sed eius, quæ in Syria provenit, cuius flores, ac folia suavissimi sunt odoris: & est sponsæ oratio in hanc intelligenda sententiam. Cæteræ quidem scæminæ solent sibi fasciculos ex floribus contexere, quos & naribus admoucant, & in sinu recondant: at ego te sponse omnibus floribus, rosisque præfero: itaque tu mihi es suavissimus florum fasciculus, quem ad cor exhilarandum in sinu meo geram perpetuò reconditum. Cur verò myrrhæ potius, quam alterius generis florum fasciculum nominaverit, illud est causæ, quòd cum sponsus ei in cæteris omnibus actionibus gratissimus esset, atque dulcissimus, in passione tamen ipsa quam hoc loco myrrham appellat, multò suavior, dulciòrque videbatur. Porro adverte, pro fasciculo haberi Hebraicè מַרְרָה, à radicè מַר, quæ significat angustiare, claudere, ligare: unde מַרְרָה, id est, fasciculus, aut sacculus, in quo pecunia, aut aliquid aliud ligatur, & reconditur, veluti Gen. 42. *Repererunt in ore saccorum ligatas pecunias*: & Aggæi. 1. *Misit eos in sacculum pertusum*. Quo fit, ut hoc etiam loco per fasciculum myrrhæ possimus sacculum intelligere myrrhæ folijs, floribusque refertum: solent autem huiusmodi sacculi floribus, & herbis alijs odoriferis referti ad pectus, stomachumque adhiberi confouendi, & exhilarandi causa. Illud itaque sponsa significat se usque

Psalm. 117. 122

Christus in tormentis suavis melis suavissimus. D. August.

Beda

VII.

Exardescit amor in Deum ex Christi passione.

Cant. 1. 13.

Myrrhæ folia in Syria suavissimi sunt odoris.

Christi passionibus quæ oblectantur sponsa. Gen. 42. 8. Agg. 1. 6.

adeo laboribus, & passionibus spoli oblectari solitam, ut eius refectum sacculum ad vera admoeret, cum eo que pectori adhibito obdormisceret ad fouendum, & exhilarandum cor tanquam floribus maximè salutaribus atque odoriferis. *Myrrha*, inquit Theodoretus, sponsi mortem, & quæ inde ad sponsam peruenit, indicat suauitatem. Subiicit autem, *In medio uerborum meorum commorabitur, hoc est, in præcipua anima mea parte, nempe in corde, quod inter uera situm est.* Obserua hic obiter in loco Esaiæ citato pro eo, quod nos habemus, *R. eplouis cum spiritu timoris Domini*, haberi Hebraicè, *Et olfacere*, seu spirare ipsum cum timore Iehouah: quibus uerbis significatur uel que adeo timorem Domini, cæterasque uirtutes in Christo locum habuisse, ut nihil aliud, quàm uirtutem, & sanctitatem spirare uideretur. Quæ metaphora non est aliena ab appellatione floris, florum enim quoque est odorem afflare, & spirare: quo fit, ut is sit sensus, huiusmodi florem loco odoris spiraturum, atque afflatum esse timorem Domini, omnemque sanctitatem. Cum igitur tanti odoris sit iste flos, potissimum uerò cum in Passione, Crucèque spectatur: meritò sponsa ex eo sibi sacculum conficit, cum quo ad pectus adhibito continuò dormiat fouendi, & exhilarandi cordis causa.

Omniem sanctitatem afflat Christum.

VIII.

Apostoli odor Christi 2. Ioan. 1. 1.

1. Cor. 2. 14.

D. Ambros.

Christus odor Patris.

Postremò huius floris odor mansit quoque in Apostolis, qui eundem etiam cæteris fidelibus communicarunt. Nec mirum, cum enim flos est magni odoris, si contractetur, gesseritque in manibus, solet in eo, qui gestauit, eadem odoris suauitas adhærescere. Et uerò, quòd Apostoli Christum ceu florem manibus tractauerint, scriptum reliquit Ioan. Apost. in 1. sua epist. Canon. cap. 1. *Quod fuit inquit, ab initio, quod audiimus, quod uidimus, quod perspeximus, & manus nostra contractauerunt de uerbo uitæ.* Quod uerò eius floris odor Apostolis adhæserit, quem deinceps fidelibus communicauerint, docet Paulus 2. ad Cor. cap. 2. illis uerbis: *Deo autem gratias, qui semper triumphat nos in Christo Iesu, & odorem uirtutis sue manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus.* Quo loco nomine odoris uirtutis Dei intelligit Christum ipsum D. Ambr. seu quicumque est auctor cõmentariorum in Paulum, qui Ambrosio tribuuntur: *Odor, inquit, uirtutis Dei in Christo, & per Christum est: odorem autem idcirco dixit, quia sicut quædam res cum non uideantur, per odorem tamen cognoscuntur, & intelligis in aliquo loco esse, quod non uides: ita & Deus, quia inuisibilis est, per Christum se uoluit intelligi, ut prædicatio Christi Deum Patrem insinuaret Creatorem, & Filius eius unigenitum, cuius etiam reilegatione fungentes Apostoli odorem uirtutis Dei, & Christi per signa, & prodigia manifestarent: quorum prædicatio ideo in odore significata est, quia cum Deus non uideatur per eam, quæ inuisibiliter operatur, in Apostolis esse intelligitur.* Iuxta quam expositionem habes Christum odorem fuisse Patris, Apostolos autem odore Christi, qui eum ipsum Christum tanquam florem, & eum maximè aromaticam contractauerint, tantum odorem inde conceperunt, ut non tam redolens Christum, quàm odores Christi appellari potuerint: *Christi, inquit, odor sumus.*

Vndecimum testimonium ex illis uerbis Esaiæ 66.
Emitte Agnum, Domine, Dominatorem terræ, de petra deserti
ad montem filia Sion.

SECTIO XXXIII.

I. Hebræorum figmentum.

Explorenda est primùm quædam Hebræorum sententiæ, contententium haberi hoc loco sermonem ad litteram de centum millibus agnorum, centumque millibus

milibus arietum, quæ pro tributo Mesa Rex Moabitarum pendebat Regi Israel, quemadmodum refertur, 4. Reg. 3. ubi ita scriptum legimus: Porro Mesa Rex Moab 4. Reg. 3. 4. nutriebat pecora multa, & soluebat Regi Israel centum millia agnorum, & centum millia arietum cum vellibus suis. Cùmque mortuus fuisset Achab, prauaricatus est Sædus, quod habebat cum Rege Israel. Cùm igitur Rex Moabitarum id tributum pendere regularer, voluit Hebræi Prophetam regnante Ezechia Moabitas excitare, vt rursus eiusmodi tributum potentissimo Regi soluant, factaque ad eos apostrophe dicere: *Mittite agnum Dominatori terræ*, (sic enim ipsi legunt) hoc est mittite agnos, seu pendite tributum ceterum millium agnorum Ezechia Regi, & potentissimo principi. Et verò quamuis, vt auctor est D. Hieron. vtroque modo legi possit ex Hebræo, videlicet. *Emitte agnum dominatorem terræ, & Emitte agnum dominatori terræ*, D. Hieron. eum Hebræicè habeatur מִיָּדָבְרָא absque ulla litera seruii earum, quæ apud Hebræos distinguendis casibus inseruiunt. Nihilominus hanc Heb. expositionem merum esse signum ex eo perspicue ostenditur, quòd illud tributum non Regi Iuda, sed Regi Israel soluebatur, vt patet ex 4. Reg. 3. iam citato, atque adeo non erat, cur Esaias Moabitas adhortaretur, vt Ezechia Regi Iuda illud persoluerent, neque cur ad montem Sion, id est, ad Hierusalem illa agnorum millia mitti iuberentur. Ex quo euidenter Hebræorum commentum reuincitur, nam si esset sermo de tributo, quod pendebatur Regi Israel, ad Samariam eius regni metropolim, non ad Hierusalem caput Regni Iuda illa agnorum multitudo mitti deberet. Accedit quòd Ezechias non potuit absolute, & simpliciter *dominator terræ* appellari, quippe qui duabus tantum tribubus in vna Palestina parte imperabat. Nec verò dici potest, quòd alij confugiunt, per dominatorem terræ accipiendum esse Osee vltimum Regem Israel, qui decem tribus obtinebat: etenim cum hoc vaticiniū edebatur, regnabat in Iuda Ezechias, quo regnante regnum Israel fuit omnino euersum, decemque tribus ab Assyriis in captiuitatem abductæ cum Osee ipsarum Regis: quare non erant in eo statu res illius regni, vt tam imperiosè mandari potuerit Regi Moabitarum, vt tributum illud Regi Israel persolueret. Non desunt etiam ex nostris, qui vaticinium aliò detorqueant, velintque esse ironiam, qua Moabitarum ferocia, & arrogancia rideatur, quando conuocatis in auxilium Ammonitis aduersus Iosaphat Regem Iuda exercitum compararunt, vt sit sensus: Mittite nunc o Moabita exercitus illum vestrum dominatorem terræ, qui monti Sion dominetur: scilicet eo statu res vestre sunt, vt aduersus Regem potentissimum bellum mouere cogiteris. Itaque isti per *agnum*, seu potius, vt volunt, *arietem* instrumentum bellicum accipiunt; quod *arietem* appellamus, aut certe belli Duces, ac Principes, qui etiam eodem Hebræico nomine continentur. Verùm hæc, quæ cum Iudæorum commentis cognationem habent, omittamus: nec enim est à communi expositione recedendum in ijs potissimum testimonijs, quibus nostræ fidei mysteria confirmantur.

Vt ergo perspectum sit hoc loco Messie Regis aduentum postulari, qui esset ex purissima Virgine nasciturus, aduertendum in primis est pro eo, quòd nos habemus, *Emitte*, haberi Hebræicè מִיָּדָבְרָא, id est, *Emitte*, numero multitudinis: tunc verò vel cum cælis ipsis loquitur Propheta, vt sentit Vatablus, quemadmodum & capite 45. *Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustum*: vel vt plerique existimant, ad Deum ipsum sermonem dirigit propter mysterium Trinitatis, quæ expositio magis quadrat cum editione vulgata, quæ habet, *Emitte Domine*. Quamquam enim voci illius, *Domine*, nulla modò in Hebræo textu vox respondeat, credibile tamen est aliquam in Hebræo fuisse, vel Elohim scilicet, vel Adonai,

D. Hieron.

Reuincitur
Hebræorum
commentum.

ff.

Vatablus
Esai. 45. 2.

Septuag.
Argumentū
contra Iu-
dæos.

quam Hebræi more suo expunxerint, vt facilius sententiam suam de Rege Eze-
chia stauerent. Et verò Septuaginta interpretes ad Deum ipsum sermonem re-
ferendum esse putarunt: siquidem Deum ita loquentem faciunt: *Mittam agnum*
dominantem super terram: ex qua translatione nouum sumitur contra Iudæos ar-
gumentum, qui contendunt legendum esse non *Dominatorem terræ*, sed *Domi-*
tori terræ, quod tamen aliter Septuaginta interpretes intellexerunt, non dici vi-
delicet, vt agnus mittatur Dominatori terræ, sed vt agnus Dominator terræ mit-
tatur. Quo fit, vt non sit sermo de tributo, quod Regi Israël pendebatur, sed de
agno dominatore terræ, hoc est, Messia, cuius aduentus prædicitur, & quem non
Rex Moabitarum, sed Deus ipse missurus sit.

III. Secundò est obseruandum pro agno esse Hebraicè אֶבְרָתָא, quod nomen non solum
agnum, & arietem animalia significat, sed etiam bellicas illas machinas, quibus
muri quatuntur, quas *arietes* appellamus, imò & milites, bellique Duces, ac Prin-
cipes. Pro agno ponitur Esaia trigesimo: *Ascetur in possessione tua in die illa agnus spatis-*
sè: pro ariete Plam. 64. *Indusi sunt arietes onium*: pro bellico instrumento Ezechielis 4.
4. *Dabis contra eam castra, & pones arietes in gyro*: denique pro militibus 4. Reg. 11. *Et*
assumens centuriones, & milites. Hinc orta est multiplex huius loci expositio: qui-
dam enim Hebræi existimant intelligendum esse *arietem*, id est, bellicum instru-
mentum, ac per ironiam irrideri Moabitarum superbiam, conuocarique, vt ad-
uersus Iehaphat Regem Iuda bellum moueant, afferantque ferreos arietes, qui-
bus Hierosolymorum mania quatantur: quam expositionem secuti sunt quidam
ex nostris. Alij cum R. Dauid de militibus, ducibusque Moabitarum eodem
sensu accipiunt. Quæ omnes expositiones non solum fallæ sunt, sed etiam vulga-
tæ editioni aduertantur, quæ non *arietem*, sed *agnum* habet, eumque appellat Do-
minatorem terræ, quod neque in bellicum instrumentum, neque in militem
Moabiticum quadrare potest. Quæ eadem lectio efficaciter confirmatur ex trã-
latione Septuag. interpretum, vt paulò ante monuimus, qui non solum *agnus Do-*
minatorem terræ, transtulerunt, sed Deum ipsum loquentem in hoc vaticinio fece-
runt promittentemque agnum istum *Dominatorem terræ*. Tertio scire oportet
Petram deserti fuisse urbem quandam Moabitarum, ex qua fuit oriunda Ruth
præclara illa fœmina, quæ nupsit Booz, ex eoque concepit, & peperit
Obed patrem Isai patris Davidis, vt fusè traditur in lib. Ruth. Itaque illud ex
eo coniugio consecuta est, vt in Christi genealogia non infimum haberet locum:
siquidem Obed eius filius fuit auus Davidis. Denique aduerte filiam Sion in sacris
litteris idem esse, atque Hierusalem, quæ filia Sion appellatur, quod arci Sion ef-
set subiecta, ab eaque quasi filia protegeretur.

R. Dauid.

Ruth vnde
oriunda.
Hierusalem
cur filia Sion
dicatur.

III.
D. Hier.

Per petram
deserti Ruth
intelligit.
Hieron.

Igitur germana huius vaticinij interpretatio ea est, quam affert D. Hieronym.
postulari videlicet hoc loco aduentum Messie, qui ex Ruth Moabide, oriun-
daque ex Petra deserti trahere deberet originem. *Hoc inquit, quod in Hebræo inter-*
pretati sumus, Emitte agnum Dominatorem terræ, potest ita legi: Emitte agnum Domina-
torei terræ. Iste igitur agnus, qui vel ipse est Dominator terræ, vel immolatus, Dominatorei
terræ, de gente Moabitarum est. Significat autem Ruth, de qua generatus est Christus,
quam vocas Petram deserti. Vbi cernis Hieronymum per Petram deserti non ur-
bem Moabitarum, sed ipsammet Ruth Moabidem intelligere: ad eandem-
que expositionem spectauit in epist. ad Paulinum de omnibus Scripturæ sacræ
libris, cum dixit: Ruth Moabitis Esaiæ explet vaticinium dicentis: Emitte agnum
Domine Dominatorem terræ de Petra deserti ad montem filia Sion. Hæc ille. Verum siue
per Petram deserti ipsam Ruth Moabidem, siue urbem ita dictam, ex qua erat
oriunda

oriunda, intelligamus, eodem semper recidit huius vaticinij interpretatio de ad-
uentu Messia; quam post Hieronymum plerique omnes interpretes tradiderunt

Verum latet quoque, aliud in eodem vaticinio mysterium, quod ad intemera-
tam Deiparæ virginitatem pertinet, si per *Petram deserti* ipsam sanctissimam Vir-
ginem accipiamus *petra* nuncupetur, quoniam de ea sine manibus absque vlla
viri opera abscissus est ille lapis, de quo fit mentio Dan. 2. id est, Christus: *petra*,
inquam solida semper, atque integra, & quæ nullâ sensit in conceptu carnis ille-
cebrâ, vt pote quæ ex Spiritus sancti virtute conceperit tanta puritate, tamque
omnis sensus, & carnalis illecebræ expers, vt hac in re *petra* quadam insensibilis
fuisse videatur: nec tantum *petra*, sed *petra* etiam deserti dicitur, vt eadem expri-
matur virginitas. Etenim Virgo sanctissima quoad splendorem, decusque virgi-
nitatis verè desertum fuit, nulla humana industria ex cultum, sed ab Spiritu San-
cto dumtaxat Diuinitus fecundatum. Ita hoc vaticinium accepit Abb. Gueric.
D. Bernardi discipulus serm. 2. de Annunciat. Dominica: *Emitte, inquit, Domine a-
gnum de Petra deserti, id est, abscinde petram de Petra sanctum, & inuisibilem sancta, &*
immaculata proferat virginis us. Sanè in hoc ipso iaris decenter Christi occalus or-
tui, sepultura conceptioni respondet, dum videlicet emittitur agnus de *Petra de-
serti* condendus in *petra* monumenti, & cuius corpori monumentum exciden-
dum erat in *petra*, ipse ab initio conceptus sui corpus sibi ex cidit de *petra*, & cor-
pori locum in *petra*, sic integritatem *petræ*, cum de ea emitteretur, non immi-
nuens: sicut nec signatam sepulturæ *petram*, cum de ea egrederetur, aperiens. Si
ergo *petra* Christus, vt ait Apostolus 1. ad Cor. 10. non degenerat à matre filius,
quoniam & ipsa *petra* nomine censetur. An non rectè vocatur *petra*, quæ & in
amore integritatis proposito firma, affectu solida, sensu quoque ipso aduersus
illecebram peccati tota insensibilis erat, & lapidea? An non rectè *petra* virgina-
lis integritas, quæ & nihil patieret naturam sui, & cum parit totis virtute Diui-
ni, nec admittens conceptum, nec emittens partum nouit aperiri? Hæc ille.

Porro cum additur, *ad montem sive Sion*, communiter interpretes vel urbem VI.
Hierosolyma accipiunt, in quam ingressurus erat Messias, vel Ecclesiam, quam
erat suo aduentu fundaturus: nos tamen potius montem Coluaræ intelligen-
dum putamus, in quo agnus iste erat immolandus, vt sequenti sectione docebi-
mus, si prius illud obseruemus, magno mysterio dictum esse *agnum Dominatorem
terra*. Quis enim non miretur Christum non sub potentis Leonis typo, quo no-
mine sæpe appellatur in sacris literis, sed sub agni imbellis animalis appellatione
Dominatorem terræ nuncupari? Verum duplex huius mysterij ratio afferri po-
test, vna, quæ à Christi passione ducitur, altera, quæ ab eius mansuetudine depromi-
tur. Verum enim verò vt intelligeremus Christum per passionem, & crucem
orbis imperium obtinuisse, quem admodum sect. 20. cum eodem Esaiâ explica-
uimus, meritò cum Dominator terræ prænuntiatus, non *Leo*, sed *agnus* dicitur,
quod erat animal immolatum, & sacrificiis deputatum: cum etiam non bello,
& armis, sed mansuetudine orbem sibi subicere statueret, optimo iure eius im-
perium, atque dominatus non in bellicoso aliquo, & præferoci animali, sed in
mitissimo, & mansuetissimo agno adumbratur. Et quoniam de hisce argumentis
iam aliàs multis disseruimus, satis fuerit idem hoc loco paucis perstrinxisse.

Dan. 2.
B. Virgo Pe-
tra deserti
propter intem-
peratam.

Abb. Gueric.

Inter Christi
ortum & oc-
casum corre-
spondentia.

1. Cor. 10.

B. Virgo ad-
uersus illece-
bram peccati
insensibilis.

Passione or-
bis imperium
obtinuit
Christus.

Quisnam sit mons ille filiae Sion, ad quem agnus mittendus praedicitur.

SECTIO XXV.

Diximus paulo ante per montem filiae Sion, communiter interpretes urbem Hierosolymam, aut Ecclesiam intelligere: nobis tamen probabilius videri montem ipsum Caluariae accipiendum, in quo agnus iste Dominator terrae, vel iuxta aliam lectionem, Dominatori terrae erat immolandus: itaque hoc loco Esaiam non solum de ortu Christi ex virgine, sed etiam de eius sacrificio vaticinari, & idcirco eum nomine agni, immolatiij scilicet animalis expressisse: Dominatorē quoque terrae appellasse, ut pote per crucem consecuturum principatum. Quae res ut fiat illustrior, scire oportet montem illū, in quo Deus praecipit Abrahamo,

Mons in quo
praecipit
Abrahamo
ut Isaac im-
molaret quo
diceretur no-
mine.

Gen. 12. 2.
Septuag.
2. Paral. 3. 1.

Etymon ho-
minis Mo-
riah.

Esai. 2. 3.

ut Isaac filium immolaret, dictum fuisse Moriach: nam Gen. 22. pro eo, quod nos habemus, *Vade in terram visionis, & ibi offeres eum*, est Hebraica, *Vade in terram Moriach* מוריח, pro quo Septuag. transtulerunt, *εις τὸ ὄρος Ἰνλιω*, id est, *In terram excelsum*, Eodemque nomine appellatur locus, in quo Angelus percutiens Dauidi apparuit, ipseque Dauid pro sedanda peste altare construxit, & in quo postea templum exaedificauit Salomon, ut refertur 2. Paral. 3. ubi ita scriptum legitur: *Et cepit Salomon adificare domū Domini in Hierusalem, in monte Moriach, qui uenōstratus fuerat Dauidi patri eius in loco, quē parauerat Dauid in area Hornam Iebusai.* De etymologia autem nominis Moriach variē sentiunt interpretes: quidam enim existimant deduci à radice מרר id est, timere, quod ibi aliquādo Deus timendus, colendusque esset. Alij à מרר id est, docere, ac descendere, quod eo ex loco lex, atque doctrina in uniuersum orbē esset proditura iuxta illud Es. 2. *De Sion exibit lex, & uerbum Domini de Hierusalem.* Alij מרר hoc est, amaritudine, quasi dictus sit mons amarus ob amaritudinem, angoremque animi, quem sensit Isaac, cum eo loco iam iam se à patre occidendum cerneret. Nobis tamen videtur probabilius deduci à מרא quod est

Gen. 12.

Septuag.

Gen. 22. 13.

D. Hieron.

videri, id quod primo confirmari potest ex vulgata editione, siquidem Gen. 22. pro *terra Moriach*, ut est in Hebraeo, habet *terram visionis*. Deinde, quoniam postea Abrahamo monti nomen imposuit, *Dominus videt*, & Iudaei deinceps quasi proverbiali figura dicebant, *In monte Dominus videbit*, quibus in locis est Hebraica uerba מרא. Dicebatur porro antea mons ille *Moriach*, id est, *visionis*, propter altitudinem, quia ex eo latus patebat in omnem terrae partē prospectus, quae etiam fuit causa, cur Septuag. interpretes *terram excelsum* transtulerint. Deinde uerō Abrahamo illi nomen imposuit, *Deus videt*, ab effectu, quia scilicet ibi Deus obedientiam ipsius, & Isaac filij afflictionem conspexit, aut certe quia ibi Abrahamo uidentem diuinitus à Deo paratum, quem pro filio immolaret: Nam Gen. 22. ita scriptum legitur: *Leuauit Abrahamo oculos, uidit quae post tergum arietem inter uespres haerentem cornibus, quem assumens obtulit holocaustum pro filio: tunc uerō statim sequitur: Appellauitque nomen loci illius, Dominus videt.* Postea uerō Hebraei quasi proverbiali formula ita de eodem monte loquebantur, *In monte Dominus videbit*, fortasse quia ex traditione acceperant fore ubi templum Hierosolymitanum extruendum, in quo Deus per peculiarem prouidentiam resideret, suisque rebus prospiceret. Postremo dictus fuit Sion ab arce, quae à Iebusaeis ubi fuit erecta: etenim Sion arx, siue specula interpretatur, ut auctor est D. Hieron. in epitaphio Paulae ad Eulochium uirginem.

Habemus itaque ex superioribus in Monte Moriach praecipitum fuisse Abrahamo ut filium

¶ et filium immolaret, ibique postea Dauidem in area Hovnan Iebusæi, quam non datam gratis, sed pretio emptam voluit, altare pro sedanda peste extruxisse, hostiasque Deo litasse, & multo post Salomonem templum illud celeberrimum edificasse: quæ omnia ex Divinis literis manifeste colliguntur. Illud incertum, quod addunt Hebræi, eodem etiam loco Cain & Abel sua sacrificia Deo obtulisse, imo & Noe etiam sacrificasse finito diluvio. Cum igitur templum fuerit in monte Sion edificatum, efficitur, ut mons Moriah, & mons Sion idem planè fuerit, ut sentit Abulens. quæst. 7. in 3. cap. 2. lib. Paralip. aut certe quod alij volunt, mons Moriah, pars quadam fuerit montis Sion.

Rufus in eodem monte Moriah fuit arx illa Iebulcorum, quæ Sion appellabatur, à qua mons ipse dictus est Sion, ut paulò ante diximus, quam arcem Dauid expugnauit, sibi que subiecit. Quamuis enim regnante Saule vrbs ipsa Hierusalem in Iudæorum ditione ac potestate esset, arx tamen ipsa adhuc tenebatur à Iebusæis, quæ idcirco Dauid obsidendam duxit, tandemque expulsis Iebusæis sub suam ditionem, imperiumque subiunxit, eamque deinceps ciuitatem suam appellauit, ut refertur 2. Reg. 5. *Cepit, inquit, Dauid arcem Sion, hæc est ciuitas Dauid, & paulò inferius: Habitant enim Dauid in arce, & vocauit eam ciuitatem Dauid, & edificauit per gyrum à Mello, & intrinsecus: id quod accipiendum est dumtaxat de ipsa arce, reliqua enim ciuitas nunquàm dicta est ciuitas Dauid.* Itaque postquam Dauid cepit arcem Sion, ibique domos sanè magnificas, ac regias sibi extruxit, ciuitas Dauid appellari cœpta est, à qua ciuitate Dauid, siue arce similitudo illa depromitur Cant. 4. cum dicitur: *Turris Dauid collum tuum, quæ edificata est cum propugnaculis.*

Denique, ut ad rem ipsam propius veniamus, mons iste Moriah, dictus est postea mons Caluaria, in quo Christus crucifixus est, ut verissimum sit, quod à Doctoribus communiter asseritur, Christum in eodem loco passum fuisse, vbi Abrahamo præceptum fuit, ut filium immolaret, vbi Dauid pro supplicio pestis propulsando altare erexit, hostiasque litauit, vbi denique Salomon templum illud magnificentissimum, celeberrimumque edificauit. Nec verò te moueat illud, quod ait Apostolus ad Hebr. 13. Christum extra portam passum esse, cum tamen mons Caluaria modo intra ipsa vrbs in cœniis includatur. Etenim eo tempore, quo Christus mortem subiit, extra muros erat mons Caluaria, sed illum postea Aelius Adrianus Imperator intra murorum septa conclusit. Cur verò mons ille dictus fuerit Caluariae controversum est: & quidem traditio fuit veterum Patrum dictum ita fuisse à Caluaria, seu capite primi hominis, qui eo in loco sepultus fuerit, eandemque ob causam appellari Hebraicè *Golgatha*, quoniam *Golgoth* caput hominis significat, à radice *Galath*, id est, voluere, & circumdare propter rotundam capitis figuram. Et verò fuisse in eo loco sepultum Adam primum hominem affirmarunt nobilissimi Patres, veluti Tertull. lib. 2. carminum contra Marcionem, Orig. tract. 25. in Matth. D. Basil. in cap. 5. Esaiæ, vbi affirmat esse communem traditionem, D. Athanas. lib. de Cruce, & Passione Domini, vbi ait Magistrum Hebræorum id ipsum affirmare, D. Cyprian. serm. de resurrectione Christi, D. Ambros. lib. 5. Epistolarum, epist. 19. D. August. serm. 71. de tempore, & tract. 84. in Ioan. Quamquam verò D. Hieronymus in commentariis in Matth. cap. 27. hanc traditionem non recipiat, velitque locum idcirco dictum fuisse Caluariae, quoniam ibi damna morte afficiebantur, capitaque atque ossa mortuorum reueruabantur, quem secuti sunt Rupert. Lyran. Dion. Carth. Isidor. Clar. Corn. Iansf. D. Thom.

Quoniam in loco Cain & Abel sua sacrificia obtulerunt. Abulens.

III.

Abul.

2 Reg. 57.

Ex quoniam tempore Sion caperit appellari ciuitas Dauid.

Cant. 44.

III.

Heb. 13. Mons Caluariae olim extra vrbs in cœniis.

Cur ita dictus.

In eo fuisse Adam sepultum asserunt nobilissimi PP.

Tertull. Origenes. D. Basil. D. Athanas. D. Cyprian. D. Ambros. D. August. D. Hieron. Rupert.

Lyran. Dion. Carth. Isidor. Clar. Corn. Iansf. D. Thom.

tionem amplectendam arbitramur, à quo nos non cogit recedere fundamentum, quo eam infirmate conatur D. Hieronym. Argumentatur namque Adam non esse sepultum in monte Caluarie, ex eo, quod Iosue 14. dicatur sepultus in Hebron illis verbis: *Nomen Hebron ante vocabatur Cariatharbe, Adam maximus ibi inter Enacim situs est.* Eo etenim argumento nihil planè conficitur, siquidem *Adam* eo loco non est nomen alicuius viri proprium, sed commune: *Adam* enim Hebraicè *hominem* significat, illudque tantum eo loco scribitur, virum quendam *Arbe* nomine appellatum mole corporis inter Enacim, id est, Gigantes maximum in Hebron sepultum fuisse, à quo ciuitas illa Cariatharbe nomen sumpsit, idem namq; est Cariatharbe, atque ciuitas Arbe. Itaque non est sensus Adam primum hominem sepultum fuisse in Hebron, sed *Arbe* illum proceritate corporis inter Gigantes maximum. Quare immeritò Ioan. Lucidus lib. 1. de emendatione temporum, cap. 4. ex eo loco Iosue conatur persuadere Adamum primum hominem fuisse corporis mole, & magnitudine Gigantem, imò omnes omnino Gigantes proceritate corporis superasse, cum ostensum sit eo loco Iosue non esse sermonem de primo homine: & falsum etiam sit primum hominem Gigantem fuisse, siquidem ex cap. Genesis exploratum est Gigantes multò post procreationem Adami extitisse.

V. Ad hunc igitur montem Caluarie noster agnus Dominator terræ mittendus prædicatur. Id quod ex eo non obscurè elicitur, quod agnus appellatur, & ad montem filia Sion emittitur: cum enim in illo monte Sion templum esset, in quo iuge illud sacrificium peragebatur duorum agnorum, quorum vnus singulis diebus mane, alter vesperti in altari holocausti offerebatur ad nostri agni sacrificium ad umbrandum: sanè cum is ad montem filia Sion mittendus prædicatur, eundem montem Sion, vbi erat locus Caluarie, consentaneum est intelligere, vbi iste agnus erat pro vniuersis mortalibus immolandus. Atque hæc est prima ratio, cur eum in monte Sion pati oportuerit. Secunda ratio depromitur ex eo, quod ibi primus homo sepultus iacebat, vt videlicet in sa quoque sanguinis Christi cum Adami capite coniunctio totius generis humani, quod ab Adamo tanquam capite descendit abluitionem, & pro peccato satisfactionem declararet, quæ passione Christi continebatur: quæ est ratio D. Athanasij in lib. de Passione, & Cruce Domini. *Congruum, inquit, erat Dominum, cum veller reuocare primum Adam, in eo loco pati, vt illius abolito peccato ab vniuerso eius genere illud profugaret, & quia auderet Adam: Terra es, & in terram reuerteris, ideo illic denno positus est, vt Adamum inibi inuentum à maledictione liberaret, & pro istis verbis: Terra es, & in terram reuerteris, eidem diceret: Excitare, qui dormis, & surge ex mortuis, & illuminabis te Christus, vt non vberius in terra consistas, sed ad celos ascendas.* Eandem rationem Tertul. loco citato complexus est illis elegantibus carminibus:

*Hic hominem primum suscepimus esse sepulcrum.
Hic patitur Christus pro sanguine terra madescit,
Puluis Adæ vt possit veteris cum sanguine Christi,
Commixtus stillantis aquæ virtute lanari.*

Eodem spectauit D. Basil. Dominus, inquit, in loco Caluarie passus est, vt quemadmodum mors inualuit in Adam, ita & in Christi morte efficaciter redderetur, & possumeret. & D. Ambr. lib. 10. in Lucam: *Conueniebat, inquit, vt ibi vite nostra primitia locarentur, vbi fuerant mortis exordia: & lib. 5. Epistolar. ep. 19. Ecclesiam suscepit Christus in Golgotha, vbi Adæ sepulchrum, vt illum mortuum in sua cruce resuscitaret.*

Tertiò, iure optimo eo ipso in loco, vbi Abraham arietem sibi diuinitus ostensum

ostensum inter vepres harentem cornibus pro Isaac filio sacrificavit, ut dicitur Gen. 22. Christus seipsum coronatum spinis pro humano genere immolavit, ut indicaret se in illo arietem fuisse adumbratum. Ad quod sane arietem Abrahæ ostensum credi potest Esaias hoc loco respexisse, cum dixit: *Emitte agnum dominatorem terræ*, seu, ut transferri potest ex Hebræo. *Emitte arietem dominatorem terræ ad montem filie sion*, hoc est, ad montem Moriac, ubi Abraham alterum arietem in huius nostri typum, ac figuram Deo litavit. Ut autem hoc luculentius appareat, non est prætereunda quædam recondita, & arcana quorundam observatio, quæ est huiusmodi. Gen. 22. pro eo, quod nos habemus: *Et dicit arietem inter vepres harentem cornibus*, Septuag. *transfulerunt*. Et ecce aries unus detentus ex cornibus. *Quotid. Gen. 22.* id est, in planta, seu arbore *sabec*: qua translatione respexerunt ad vocem Hebræam אריס sic enim Hebræicè ad verbum legimus: *Et ecce aries post detentus in sabec*, id est, in perplexitate, videlicet spinarum, à radice אריס hoc est, ligari, implicari: significaturque arietem illum apparuisse implicatum, & quasi ligatum cornibus in ipsa spinarum perplexitate, quod tamen Septuag. interpretes ita intellexerunt, ut apparuerit ligatus in planta, seu virgulto, quod ab ipsa implicatione diceretur *sabec*, eamque vocem magnè mysterio in sua translatione, sic ut erat Hebræicè, reliquerunt. Adicit Procop. in cōment. super Esai, in Syriaca translatione legi: *Ecce aries unus pendens in arbore sabec*, aitque illum arietem apparuisse instar ascendentis in arbore *sabec*, nec tantum cornibus, sed pedibus etiã anterioribus innixum hæsisse in illius arboris ramis, eamque figura Christum in arborem Crucis ascendentem, in ea pendente, illi affixum clavibus, harentemque, representasse. Idemque expendit D. Amb. lib. de Abraham Patriarcha c. 8. ubi in primis ita legit: *Et ecce aries unus suspensus cornibus in virgulto sabec*: deinde addit: *Quis significatur, nisi ille, de quo scriptum est Plal. 148. Exalta- vit cornu populi sui: Cornu nostrum Christus est elevatus, & exaltatus a terris; tunc vidit Abraham in ista sacrificio: huius passionem aspexit: & idem ipse Dominus ait de eo: Abraham vidit diem meum, vidit, & gratias sibi est: unde ait Scriptura: Vocavit Abraham nomen loci illius, Dominus vidit, ut dicant hodie, in monte Dominus apparuit, hoc est, quod apparuerit Abi abrahæ reuelans futuram sui passionem corporis, qua mundum redemit, demonstrans etiam genus passionis, cum suspensus ostendit cornibus arietem, virgultum illud paribulum Crucis est. Hæc Ambros. Adnotavit etiam D. Athan. l. q. ad Antiochum, q. 98. ad mysterium quoque spectare: quod *sabec* interpretatur remissio, seu condonatio, quam Christus nobis per Crucem promeruit. *Plantæ*, inquit, *sabec* est veneranda Crux, iuxta Hebræos videtur *sabec* remissio esse, & condonatio: aries verò, qui in *sabec* hærebat ad plantam, quem pro Isaac Abraham holocaustum obtulit, figuravit Christum pro nobis in Cruce immolatum.*

Quartò, subtiliter animaduertunt plerique, in quibus est Leo à Castro l. 6. VII. Apolog. & in c. 29. Esaiæ, cum Christus in Cruce dixit, *Eli Eli Lama sabachthani*, ad eandem plantam *sabec* alluisse; ut indicaret se esse illum arietem pendentem, atque suspensum ex arbore *sabec*, id est in Cruce, quam Dominus sub typo arietis pendentis ex planta *sabec* Abrahæ olim ostenderat: itaque idcirco verbum illud *sabachthani* potius, quam aliud usurpasse, ut nomine quoque ipso plantam illam *sabec*, ex qua ille, alter aries pependerat, fidelibus in memoriam reuocaret, seque ostenderet tunc temporis figuram illam cumulatissimè adimplere: verbum enim *sabachthani* à nomine *sabec* inflexum, videtur. Quo fit, ut iis verbis duplicem Christus prophetiam adimpleverit, unam ductam ex figura eius arietis, quam Deus Abrahamo ad ipsius sacrificium in Cruce adumbrandum demonstravit: alteram de promptam ex Plal. 21. *Deus Deus meus, ut quid dereliquisti me?* quæ verba nomine ipsius Christi scripta erant à Dauide.

Gen. 22.
Christus in
ariete ab A-
bramo immo-
lato, adu-
bratus.

Septuag.

Quo pacto
aries ille pro
Isaac immo-
latus Abra-
hamo appa-
ruit.
Procop.

D. Ambros.
Psal. 148. 13.
Diem Chri-
sti quando
vidit abra-
ham.
Ioan. 8. 36.
Gen. 22. 44.

D. Athanas.

Leo à Cast.
Mat. 27. 46.
Allusio ad
plantam sa-
bec.

Psal. 22. 2.

Sed est aduertendum Hebraicè ita haberi ארלי ארלי ארלי ארלי vbi cernis, non legi Hebraicè *sabathani*, sed *azabthani*. Est autem longè diuersa vtriusque verbi significatio: etenim *sabat*, à quo est *sabathani*: significat ligare, & implicare, vti diximus: at verò *azab*, à quo est *azabthani*, significat delinquere: vnde Erasmus in suis scholiis super Matthæum emendandâ censet vulgatam lectionem *sabathani*, in *azabthani*, quam eandem lectionem reperies apud D. Hier. in suis commentariis super Matt. Ceterum nos communem lectionem retinendam ducimus, cū in Græcis quoque codicibus sit *αζαβθάνη*: tum verò non placet responsio Leonis à Castro Euangelistam videlicet, vt locum vnum ex duplici prophetia coagmentaret, pro *azabthani*, scripsisse *sabathani*: non placet, inquam, quoniam Euangelista, id ipsum, quod Christus dixit, debuit commemorare: at si Christus non dixit *sabathani*, sed *azabthani*, planè non seruasset rei gesta, & historię veritatem, quòd impium est descriptore sacro affirmare. Quare illud potius dicendum est Christum Chaldaica, & Syriaca lingua vsum esse, quæ erat eo tempore vulgaris, atque adeo Syriacè *sabathani* pro *azabthani* eodem ignis pronuntiasse: in quo adhuc expèdi optime potest mysterium illud de arbore *sabec*, quod paulò ante commemorauimus.

VIII. Postremò obseruandum Abrahamum loco illi nomen imposuisse *Dominus videbit*, deincepsque dictum esse in monte, *Dominus videbit*, tum propter eas rationes quas superius attulimus: tum præcipuè quòd in ea arietis immolatione Deus filij sui sacrificium, & immolationem in eodem monte Moriah expressam, adubrãtãque esse voluit, vt cū Abraham nomen loco imposuit, *Dominus videbit*, prophætico spiritu præuiderit: Deum aliquando ad genus humanum respecturū prospecturūque salutem mortalium per sacrificium sui filij in eodem illo monte peragendum, quemadmodum tunc salutem Isaac ostenso, datūque in sacrificiū arietis prouidebat. Ita eius nominis mysterium explicauit D. Ambros. lib. 1. de Abraham patriarcha, c. 8. Quare eo ipso tempore reuelatum est Abrahamo mysterium passionis Christi in eo loco perficiendum: atque hunc esse diem illum, de quo Christus loquitur Ioan. 8. cum ait: *Abraham pater vester exuleauit, vt videret diem meum: vidit, & gauisus est: docet D. Ambr. loco proxime citato, & D. Chrylost. ho. 54. in Ioannem, Diem, inquit, meum: hoc in loco Crucem mihi significare videtur: quam in arietis oblatione, & in Isaac præfigurauit. Scio alias esse eorum verborum Christi expositiones, quas non est huius loci persequi longius.*

Duodecimum testimonium ex illis verbis Esaiæ 19.

Eccè Dominus ascendet super nubem leuem.

SECTIO XXVI.

I. Illustre etiam est ad eandem sanctissimæ Doiparę integritatem comprobandum vaticinium illud, quod idem Esaias literis consignatum reliquit c. 19. *Eccè, inquit, Dominus ascendet super nubem leuem.* Hebraicè est *הנה עולה רבב עקל קל* quod sic ad verbum reddi potest: *Ecces eouah equitans super nubem leuem*: etenim *רבב* significat propriè equitare, quod Vulgatus ascendendi verbo, solet exprimere, veluti Psal. 17. *Qui ascendit super Cherubim*: & Psal. 67. *Iter facite ei, qui ascendit super occasum*: & Abac. 53. *Qui ascendit super equos tuos*: & quadrigena saluatio: quibus omnibus in locis Deus tanquam eques equitare describitur, quo fit, vt etiam hoc loco ascendendi verbum pro equitare sumi debeat, Deusque ipse super nubem leuem ascendere tanquam eques nobilissimus describatur. Est igitur multorum sententia hoc

hoc loco Aegypti vastitatem ab Assyriis inferendam prædici, eorumque exerci- Bellialami:
tates per nu-
bem designa-
tur.
tum nubem appellari propter turbulentam belli, maiorumque tempestatem,
quam suo aduentu Aegyptiis attulerunt: dici autem nubem leuem ad significandas
veloces, expeditasque eorumdem Assyriorum copias, quæ veluti subita quedam
procella, repentinusque turbo in Aegyptum irruerunt, præcipue cum eadem vox
Hebræa $\eta\pi$ velocem quoque significet, veluti Amos 2. *Velox pedibus suis non salua-*
bitur. Quoniam igitur, inquit, Deus ipse Assyrios ad vastandam Aegyptum in- Amos 2. 15.
citavit, dicitur super eorum exercitum equitare, duxque illis, & imperator fuisse
ad pœnas de Aegypto bello, armisque deponendas. Quam sententiam confir-
mant cum ex eo, quod Propheta in ipso statim capitis vestibulo se de Aegypti va-
stitate locutura præmittit: *Onus, inquit, Aegypti: Ecce Dominus ascendet super nubem*
leuem: tum etiam, quod statim Aegypti eueritio manifestè describitur: Et commoue-
buntur, inquit simulachra Aegypti a facie eius, & cor Aegypti tabesceat in medio eius.

Accedit, quod apud Ezechielem quoque c. 30. Aegypti vastitas eadem nobis II.
similitudine declaratur, cum eius ex cidente tempus dies nubis nuncupatur: *Hæc* Ezech. 30.
inquit, dixit Dominus Deus. Ullulate, va, va dies: quia iuxta est dies, & appropinquat
dies Domini: dies nubis tempus Gentium erit. Et veniet gladius in Aegyptum, & erit
pavor in Ethiopia: Et verò incipias ire non possumus D. Hiero.
de Aegypti vastitate vaticinari, quemadmodum D. Hieronymus confitetur: ve-
rum multa simul alia Propheta complectitur, quæ necessarii ad tempus Messie, Multa ex c.
19. ad Messie
tempus re-
ferant.
eiusque fidem in Aegypto propagandam referenda sunt: cuiusmodi est illud: In die
illa erunt quinque civitates in terra Aegypti loquentes lingua Chanaan, & iurantes per
Dominum exercituum: & illud: In die illa erit altare Domini in medio terra Aegypti:
& illud: Et mittet eis saluatorem, & propugnatorem, qui liberet eos: & illud: Et co-
gnoscetur Dominus ab Aegypto, & cognoscant Aegyptii Dominum in die illa, & colent eum
in hostiis, & muneribus & vota vouebunt Domino, & soluent: quæ omnia puritate
illam fidei, religionem, Dei cultum eximiamque in omni genere sanctitatè, quæ
in Aegypto per Christi aduentum floruit, mirificè declarant, vt iure optimo Pa-
tres ascensum istum Iehouah super nubem leuem de verbi incarnatione intelle-
xerint, cuius fidem sanctissimam tanto cum fructu probitatis Aegyptus receptura
prænantietur. Ingressus
Christi in
Aegyptum,
Euseb. Cas.
Lyran.
Aquila.
Sanctus Euseb. Cæsar. lib. 6. de demonst. Euæg. cap. 20. quem sequitur
Lyranus, locum hunc de ingressu Christi in Aegyptum accipiendum putat, cum
scilicet infans adhuc, vt Herodi Regi furenti, libique necem molienti locum da-
ret, in Aegyptum ad tempus secessit, nubemque leuem, seu iuxta Aquilæ versio-
nem, quam ipse citat, *crassitudinem leuem* corpus ipsiusmet Christi sumptum ex
Virgine, & Spiritus Sancti opera fabricatum interpretatur. Tum verò vastitatem
Aegypti, quam Propheta commemorat, ad illud tempus refert, cum Romanorum
imperator Augustus (quo imperate natus est Christus) pugna illa Actiaca M. An-
tonio, & Cleopatra Aegypti Regina superatis eam provinciam ad Romanum in-
periditionem adinxit. Contendit porò Eusebius omnino de Christi aduentu va-
tacinium accipi oportere: *Dicant, inquit, Hebræi, quando post Esaiæ tempora do-*
minus apud Aegyptios sit versatus, & qui dominus super crassitudine leui hic inuictus esse
dicatur? interpretentur præterea crassitudinem leuem, quæ tandem cauit, & quam ob rem
non sine hac dicatur Dominus versari in Aegypto: & quando memoria proditum sit com-
mota esse simulachra Aegypti, & Aegyptios cum Aegyptiis pugnasse propter Domini
ad homines aduentum, & Deos illorum, Demones videlicet, qui multum prius valebant,
nihil amplius posse, neque respondere sciscitantibus. D. Athanas.
Hæc, & multa alia eo loco, Euseb. cui consentiunt D. Ath. lib. de incarnatione Verbi, eiusque corporali ad nos ad-

Cyrl. Alex. Procop. uenturū, quanquam pro nube leui legit nimbū leuem, Cyrril. Alex. lib. 2. comment. in Esaiam, Procopius in comment. eius capitis, & alij, quos inferius citabimus.

III. Cum igitur ex horum Patrum auctoritate exploratum sit Esaiam eo capite de Christi in Ægyptum ingressu verba facere, illud iam merito aliquis sciscitabitur, quoniam sic leuis illa nubes, inquam ascendere, seu equitare dicitur. Quia quidem in relicta aliqua sit varietas, quibusdam de ipso Christi corpore, alij de sanctissima Virgine interpretantibus, eodem tamen quoad nostrum institutum omnes expositiones recurrunt: si quidem siue caro Christi siue Virgo ipsa intelligatur, semper nubes leuis puritatem conceptus, & ortus Christi ex Virgine declarat. Et quidem, quod ad illos spectat: qui de carne Christi accipiunt, super quam Verbum Dei equitare dicitur, iuxta illud Apoc. 19. *Et ecce equus albus, & qui sedebat super*

Apoc. 19. 11.

Eus. b. Casa.

Corpus Chr.

si nubes le-

uis.

Matth. 2. 14.

in omni visu est Ioseph,

dixitque: surgens accipe puerum,

& matrem eius,

& fuge in Æ-

gyptum.

Tunc igitur ipse Dominus Deus Verbum suo corpori,

quod sancta Virgine acceperat,

coniunctum in terra Ægypti diuersatur:

quod sane corpus crassum quidem erat ob corporea ma-

teria duriolem naturam, at rursus leue, eo quod prestantius esset, quam ea, qua ad nos pertinent:

ex quo etiā leuis nubes nominatur, propterea quod non ex voluptuaria corruptione: sed de Spiritu

sancto constabat. Hæc ille. Quibus verbis perspicue significat corpus Christi id-

circo nubem, seu crassitudinem leuem appellari, quod fuerit à B. Virgine nulla viti o-

pera, sed Spiritus S. virtute, & obumbratione generatum.

III. Ex iis verò, qui per nubem leuem ipsam Virginem accipiunt, præter D. Hieron.

D. Hieron.

D. Ambros.

B. Maria nu-

bes leui pro-

pter purita-

tem.

Cant. 1. 5.

filia Hierusalem: nigra per carnem: decora per virginitatem.

Et serm. 5. in Psal. 118. illa in-

quit, columna nubis specie quidem præcedebat filios Israel: mysterio autem significabat Dominum

Iesum in nube venturum leui, sicut dixit Esaias, hoc est, in virgine Maria, qua nubes erat secundum

hereditatem Eue: leuis erat secundum virginitatis integritatem: leuis erat, qua non homini quærebat placere, sed Domino: leuiserat, qua non in iniquitate conceperat, sed Spiritu

superueniente generabat, nec in delicto, sed cum gratia parturiebat. Hæc Ambr. Itaque siue

nubem humanitatem Christi, siue B. Virginem interpretemur, semper illibata

eius integritas præsentis vaticinio comprobatur.

Testimonium 13. ex illis verbis Esai. c. 45. *Rorate cæli de super, & nubes pluant iustum, apperiat terra, & germinet Saluatorem.*

SECTIO XXVII.

I. Hinc quoque locum nobis Hebræi de manibus eripere conantur, iisque plerique ex nostris ad stipulantur, quorū tenebras oportet primum dispellere,

vt vaticini i splendor eluceat. Contendunt igitur Hebræi hoc loco haberi sermonem ad literam de Cyro, cuius videlicet ortus, & aduentus à Iudæis in captiuitate positus à Deo postuletur. Cum enim Esai. prædixisset fore, vt Babylonica captiuitas adueniente Cyro finiretur: vt patet ex iis, quæ eo ipso capite præcellerant, aiunt Hebræos tam lato nuntio ad spem libertatis erectos induci ab eodem Esai, obnixè eius aduentum postulantes, magnisque vocibus Cælum, terramque inclamantes, vt iam tandem tam iustū Principem, tantūque seruatorē, ac vindicem libertatis emittant. Eam sententiam nituntur ex ipso met contextu elicere, in quo dubium esse non potest quin de Cyro ad literam multa dicantur, cum in ipso capitis vestibulo Cyrus proprio nomine appelletur: sic enim incipit Esaias: *Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexteram, vt subiciam ante faciem eius gentes, & dorsa regum vertam, & dabo tibi thesauros absconditos propter seruum meum Iacob, & Israel electum meum.* Quibus verbis significatur Deum propitium Cyro futurum, vt sibi Chaldæos subiceret, eorumque thesauris, atque opibus potiretur, eo quod ipse Hebræorum gentem in pristinam erat asserturus libertatem. Ex quo illud se conficere arbitrantur, cum Esaias in ipso statim capitis initio ex Dei nomine disertè tradat se de Cyro ex professo scribere, palam esse quæ toto eo capite dicuntur ad Cyrum spectare, & quoniam ipse facturus erat potestatem Hebræis in patriam reuertendi, templumque adificandi, meriti eius ortum, atque aduentum, ab Hebræis omnibus votis expeti, à Deoq; efflagitari.

Et quidem inficiari non possumus multa eo capite contineri, quæ ad literam Cyro sunt necessario tribuenda, quod adeo vel ex ipso contextu manifestam est, vt meritò mirari se dicat Hieronymus esse, qui ea ad Christum putent esse referenda: id quod etiam Euseb. Cæsar. lib. 6. præparationis Euægelicæ cap. 9. Cyrillus Alex. in commentariis super Esaiam confitentur. Caterum illud adiungimus: verbis illis, quæ explicanda proposuimus, nullo modo Cyri Persarum Imperatoris ortum, sed Messie regis aduentum ad literam postulari. Quam sententiam videtur potius sequi Hieron. cum enim duplicem huius loci expositionem commemoret: vnā quorundam existimantium id tantum dici, Cyro Regem laxatæ Hebræorum captiuitatem cælum, terramque latari, positus, nimirum *μυστηρια* cælo terraque pro iis, qui in cælo ac terra morantur; alteram aliorum sententiam aduentum Domini prænuntiare, hanc posteriorem, tãquam sibi magis probaretur, posteriori loco recensuit. Et multò clarior Cyril. Alex. cū enim superiora omnia de Cyro fuisset interpretatus, vbi ventum est ad huc locum statim se ad Christum intuendum, contemplandumque conuertit: *Longa, inquit, oratio in superioribus consumpta de Cyro Persarum, & Medorum Principe, vt qui Babylonicam regionem deuastauit, Israelem à seruitute relaxauit, templum Hierosolymitanum fundauit: deinceps verò sententiarum vim transfert Propheta iam ad ipsum Emmanuel, qui exhibitus erat à Patre, vt captiuū remissionem prædicaret, & terra incolæ à Diaboli Tyrannide liberatos à Deo adduceret.* Hæc ille. Itaque vult Cyrillus Cyrum quidem in eo, quod populo libertatem, potestatemque templi exadificandi tribuerit, Christi Domini typum, imaginemque fuisse, qui vniuersos mortales à Dæmonis tyrannide ereptos in libertatem vindicauerit, atque Ecclesiam toto orbe tanquam amplissimū, suāque maiestate dignum templum fundauerit: id quod verissimum est, neque nos vt superius diximus, inficiari possumus. Caterum cum subiungitur: *orate cæli desuper, & nubes pluant iussum, aperiatur terra & germinet saluatorem:* iam non de Cyro, sed de Christo Domino nostro haberi sermonem: quod nos etiam contendimus, vt iam neque Hieronymus, neque Cyrillus à nostra sententia

Hebræorum
sententia.

Esai. 45. 1.

Multæ ex
Esaiæ ad
Cyrum perti-
nent.
D Hieron.
Euseb. Cæsa.
Cyril. AlexPræcedens
vaticinium
ad Christum
refertur & a-
treci.

D. Chryst. discrepare censendi sint. Eam quoque tradit D. Chryst. hom. in Psal. 71. imo & omnes illi haud dubie in eadem fuere sententia, qui vel ipsum capitis initium de Christo intellexerunt, veluti Tertull. in lib. contra Iud. cap. 7. & lib. contra Praxeam cap. 11. quibus in locis habet: *Dixit Dominus Christo meo Domino*: legit namque Graece *Κύριον* pro *Κύριον*, id est, *Dominum*, pro *Cyro*: sicut & Cyprianus lib. 1. ad Ursulum Iud. & alij ex veteribus, quae fuit vetus quaedam lectio in nonnullis exemplaribus, sed tamen vitiosa, ut auctor est D. Hieronymus & manifestum est ex textu Hebraeo. Idem habent D. Cypr. lib. 1. aduersus Iudaeos, D. Athan. lib. de unitate Trinitatis. D. Aug. oration. de quinque haeresibus, seu contra quinque hostium genera tomo 6. & alij. Cum igitur hi patres non de Cyro, sed de Christo totum hoc vaticinium interpretentur, palam est eos verba quoque illa, de quibus disputamus ad Christum reuoluisse. Accedit, quod licet *Cyrus* appellari potuerit *Christus*, id est, *vnctus*. Hebraeorum more propter insigne regiae potestatis, quoniam, ut ait Hieronymus, sicut apud alias nationes diadema, & purpura solis Imperatoribus datur: ita apud Hebraeos reges perfundebatur unguento: vnde, & Saul Christus Domini dicitur 1. Reg. 6. & in Psalms legimus. *Nolite tangere Christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari*. Tamen non video quomodo rex cultor idolorum deberit iustus per antonomasiam nuncupari, cumque Esaias intellexerit, cum dixit: *Rorate caeli desuper, & nubes pluant iustum*. Quod adhuc magis apparet ex eo, quod ea, quae sequuntur, illustriora sunt, quam ut in Cyrum quadrent: quomodo enim Cyri tempore omnia virtutum genera pullularunt: cum enim sensum habet illud, quod sequitur: *Eri iustitia oriatur simul*, ut inferius magis explicabimus.

Solum apud
Hebraeos
reges perfunde-
bantur un-
guento.
1. Reg. 6.
Psal. 104. 15.

MI. Nec verò aduersarij rectè argumentantur, cum ex eo, quod initium capitis de Cyro ad literam intelligitur, ut illis libenter damus, colligunt ea etiam, quae sequuntur, eidem esse attribuenda. Enim verò certum est in sacris literis crebriò ab vna persona ad aliam transiitum fieri: atque ut alia exempla praeteream, quae non est huius loci persequi longius, quis nescit eundem Esaiam cap. 14. postquam egerat de Nabuchodonosor, eiusque ad inferos descensum, dānationemque descriperat, statim continua serie, atque ordine ad casum Luciferi commemorandum transiisse. Quare non dissimilis sibi fuit hoc capite Propheta cum à Cyro ad Christum transiit, eo potissimum quod Cyrus in dando Hebraeis libertatem, faciendòque potestatem templum Hierosolymis erigendū Christum ipsum adumbravit.

In sacris se-
pè ab vna
persona ad
aliam sit tra-
nsiit.
Esai. 14.

III. Igitur cum dubium esse non debeat, quin verbis illis, quae proposuimus, Propheta nomine omnium mortalium aduentum Messiae Regis effigiter, ostendamus illis sanctissimae Virginis illibatam puritatem contineri. Pro *rorate est* Hebraice *וירד מן השמים* à radice *ירד*, quae significat irrorare, & stillare. Septuag. translulerunt: *ut rorat de caelo*, hoc est, *laterur caelum*, pro *aperiatur*, habent Hebraea *פתחו*, à radice *פתח*, quae praeter alia significat parturire, & aperiri, referunturque ad flores, cum aperiuntur, ut Cant. 7. *si flores fructus paruerunt*: vnde verbum *וירד*, quod sequitur, pro quo Hieronymus vertit *germinare*, floribus quoque erumpentibus tribuitur, veluti Esai. 11. *Et flos de radice eius ascendet*. Ex his primū habemus incarnationem Verbi fuisse quandam quasi irrotationem, qua caeli terram caelesti quodam rore perfuderunt, eamque, cū antea arida sterilibusque esset, fecundarunt. Vnde Propheta saepissime, cum Messiae tempora describunt, flumina desertum irrigantia, omniaque plantarum genera in solitudine commemorant, veluti Esaias cap. 35. *Latabitur, inquit, desertum, & inuisa, & exultabit solitudo, & florebit quasi lilium. Germinans germinabit, & exultabit latabunda*

Septuag.
Cant. 7. 12.
Esai. 11. 1.
Incarnatio
Verbi caelestis
irrotatio.
Esai. 35. 1.

& laudans: gloria Libani data est ei: decor Carmeli, & Saron ipsi videbunt gloriam Domini,
 & decorem Dei nostri: quibus verbis ad literam prædicitur Gentium ad Christi fidem
 conuersio, quæ deserto, & solitudini comparantur, quoniam ante aduentum
 Christi idololatriæ, & reliquorum criminum sentibus horridæ nullum salutis
 fructum afferebant, sed postea Euangelicæ doctrinæ aquis irrigatæ multis fru-
 ctiferis plantis, arboribusque concitæ, refertæque fuerunt, & pulcherrimæ
 virtutum liliis, floribusque vestitæ in amœnissima topiaria, ac deliciarum hor-
 tos euaserunt. Cuius omnis pulchritudinis, amœnitatisque ratio statim redditur,
 cum subiungitur: *Ipsi videbunt gloriam Domini, & decorem Dei nostri*, quoniam,
 inquam, gloriam Domini, id est, Christum, qui splendor gloriæ, imo & Pa-
 tris gloria nuncupatur, per fidem contemplati sunt incredibili eius decore, pul-
 chritudinèque permoti, charitatis facibus inflammati in eius amorem exarserunt.
 Putamus hoc loco Christum *gloriam Dei*, atque *decorem* eleganti periphrasi di-
 ctum esse, quoniam in eo Patris gloria, & omnium Diuinarum perfectionum de-
 cor, pulchritudoque resplenduit, ad illumque in cruce præcipuè positum, in qua
 eum non semel Propheta pulchrum, speciosumque vocarunt, respexisse hoc lo-
 co Esai. cum eum *gloriam*, *decoremque Domini* appellauit. Quoniam igitur
 gentes Dei gloriam, atque decorem viderunt, hoc est, Christi pro humano gene-
 re in cruce positi fidem, atque doctrinam receperunt, idcirco tanta bonorum o-
 perum fruge, & virtutum opibus redundarunt. Deinde illud colligimus rectè
 Septuaginta interpretes pro *orate cali*, translulisse, *laetetur calum*, vt compertum
 esset incarnationem Verbi, quæ caelestis irrorationis similitudine expressa est,
 nihil fuisse aliud, quàm calorum, imo & vniuersi orbis lætitiã.

Christus gla-
ria & decor
Patris.

Incarnatio
Verbi vni-
uersi orbis
lætitiã.

Tertio efficax ex iisdem verbis argumentum ducimus ad sanctissimæ Deiparæ V.
 in conceptu, & partu Christi integritatem comprobendam. Primum enim, cum
 cælis dicitur, *ut iustum*, hoc est Messiam ceu rorem de super emittat, perspicuè si-
 gnificatur eum non ex viri vilius opera, sed caelesti Spiritus sancti virtute à Virgi-
 ne esse generandum: hanc egi[m] etiam ob causam dicitur Christus homo caelestis
 I. Cor. 15. 47. *Primus homo de terra terrenus, secundus homo de celo caelestis*: vbi Paulus
 Adamum hominem de terra terrenum, Christum hominem de celo caelestem
 appellat. Atque imprimis illud omnino cauedum, quod Appollinarius, Valenti-
 nus, & Gnostici impie affirmant, Christum dici hominem caelestem, quod cor-
 pore ex materia caelesti sumpto constaret. Dicitur autem Christus *homo de celo cae-
 lestis*, quatuor potissimum de causis. Prima, ac præcipua ex Diuinitate vnita eius
 humanitati desumitur, vt interpretatur D. Thomas, & vt rectè addit Caiet, ex ip-
 sa persona Verbi, ad cuius subsistentiam personalem assumpta est humanitas, vt
 primum discrimen inter Adam, & Christum ex vtriusque hypostasi, seu persona
 desumatur, quod videlicet Adam sit persona terrena, Christus autem sit persona
 Diuina. Secunda ex operibus depromitur, quoniam primus Adam opera ha-
 buit, affectusque terrenos, siquidem Dei præceptum violauit, a missaque propter
 eã originali iustitia passionibus, & affectibus terrenis fuit obnoxius: at Christus
 habuit omnia opera planè caelestia, atque sanctissima, vt pote ab omni peccati
 labe prorsus immunis. Ita præter alios interpretatur D. Anselmus, ac D. Hiero-
 nymus, & Tertull. lib. de carne Christi, c. 8. Tertia est, quoniam Adam per
 peccatum effecit, vt ipse, & omnes posteri, qui in illo quoque peccauerunt, mor-
 ti essent subiecti, & in terram, de qua sumpti erant, reuenterentur: at Christus & fi-
 bi, & nobis resurrectionem carnis, & immortalitatem promeruit, quæ expositio
 traditur quoque à D. Anselmo, & aliis.

Christus ho-
mo caelestis
quatuor ob
causas.

D. Thomas
Caiet.
Primus.
Secunda.

D. Anselm.
D. Hieron.
Tertull.
Tertia.

- VI. *Quarta*, quæ iam ad præfens facit institutum est, quoniam cælesti virtute conceptus, ortusque fuit ex Virgine: quam expositionem etiam tradit D. Hieronymus in comment. eius loci: *Cælestis*, inquit, *dicitur*, quia non humana fragilitatis, sed *Divina Maiestatis nutu & conceptus est, & enixus*. Quod totidem verbis repetit auctor comment. in Paulū, qui D. Ambr. tribuuntur. Iuxta quā interpretationem aduerte, quod Paulus statim infert: *Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cælestis*: ad castitatis cōmendationem pertinere, ut sit sensus: siquidē secundus homo, id est, Christus fuit de cælo cælestis, hoc est, ex Virgine purissima absque vlla carnis illecebra conceptus: & natus: debemus nos quoque cælestis huius hominis imaginem portare, hoc est puritatem, castitatemque sectari, quā ille usque adeo coluit, ut non nisi ex matre Virgine voluerit procreari, sicut portavimus imaginem terreni, subiecti scilicet terrenis affectibus; quas primus homo carnis, praviq; adversus castitatem motibus, appetitionibusq; rebellioni, inquam, terrenus suo peccato in orbē inuexit. Ex quo habes hominē castitatis cultorē iā non terrenū, sed cælestē esse, castitatemq; atque puritatem esse quandā veluti cælestis hominis, hoc est, Christi non adumbratā, sed od vniū expressam imaginem.
- Quod si quis aduertus hanc postremam expositionem obiciat, hac ratione VII. inter Adam, & Christum nihil interesse discriminis: siquidem ipsum quoque Adami corpus non ex viri semine progenitum, sed cælesti omnipotentis Dei virtute fuit efformatum, sicut etiā Adami corpus ex terra fuit concretum, ita etiam corpus Christi non cælestē fuisse, sed humanum, atque terrenum; itaque hac ratione vel Christum hominem esse terrenum, sicut Adam: vel Adam sicut Christum hominem esse cælestē. Reipōdemus adhuc in hac expositione latissimum dari inter Adam, Christumque discrimen, quod videlicet Adami corpus licet supernaturali virtute, ex limo tamen terræ effectum fuerit, in quo nihil puritatis sanctitatisque appareret: itaque meritō dictus fuerit *terrenus*: at Christi corpus ex purissimo Virginis matris sanguine absque vlla viri opera, sed Spiritus sancti obumbrantis virtute fuerit efformatum, in quo tanta puritas, sanctitasque elucet, ut meritō secundus iste Adam ob hanc etiam rationem planē cælestis potuerit, ac debuerit appellari.

Inter efformatione corporis Christi & Adami, latissimum discrimen.

- VIII. Sed ut eod, vnde digressi sumus, revertamur, manifestē puritas conceptus, & ortus Christi ex Virgine ostenditur, cum tanquam ros quidam cælestis à calis ipsis mittendus prædicatur, & tanquam pluvia in nubibus descensurus prænunciatur: idēque mysterium multo elegantius sequētib; verbis explicatur, cum subiungitur: *Aperiatur terra, & germinet saluatorem*. Cū enim hoc loco verbum Hebræum nūquod aperiendi vocabulo expressit Vulgatus, de floribus dicitur, cum ex germinantibus arboribus erumpunt, quid quæso pulchrius, & elegantius dici potuit ad puritatem sanctissimæ Deiparæ in conceptu, & partu Christi declarandam, quàm cum Virgo in concipiēdo, pariēdoque Christo terre in florem gemmanti, & erumpenti similis dicitur? *Aperiatur* inquit, *terra, & germinet saluatorem*, hoc est, Virgo beatissima, quæ terræ nomine exprimitur, producat iam florem illum Iesū, super quem omnes sancti Spiritus gratiæ requiescent, ea puritate, & pulchritudine, qua terra vi cælesti, rorēque perfusa absque vlla alia humana industria elegantissimos ex se flores emittere consuevit. Verū de floribus germinatione multa diximus sect. 5. Certē D. Leo serm. 3. de natiuitate Domini hac, inquit, natiuitate etiam Esaia sermo completus est, dicens: *Producat terra, & germinet saluatorem, & iustitia oriatur simul: terra enim carnis humana, quæ in primo*

D. Leo.

Puritas conceptus, & ortus Christi ex Virgine.

primo fueras prauaricatore maledicta, in hoc solo beata Virginiu partu germen edidit benedictum, & à vitio sua stirps alienum.

Decimumquartum testimonium ex illis verbis
Esaia, capite 53.

Ascendet sicut Virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti.

SECTIO XXVIII.

PRIorem huius vaticinij partem Septuag. interpretes aliter transtulerunt, quàm verterit D. Hieron. sic enim habent: ἀνῆλθα μὲν ὡς παιδίον ἐκ ἀπύου ἢ ἀύτου ^{Septuag.} hoc est, Annuntiauiimus coram eo quasi puer, seu potius, quasi puerum, vt vertit D. Hieron. in commentariis. Cur verò Septuag. ita transtulerint, illud fuit causæ, quòd vox Hebræa פֶּטֶל, pro qua vulgatus transtulit virgultum, est in Benoni verbi פֶּטֶל, quod significat lugere, lactare, nutrire, Deut. 32. Vt sugeret mel de petra. Esai. 60. Sugeres lac gentium, & mamilla Regum lactaberis. 1. Reg. 1. Et lactauit filium suum. Exod. 2. Vis, vi uadam, & vocem tibi mulierem Hebræam, qua nutrire (id est, lactare) possit infantulum. Quare פֶּטֶל ex vi verbi idem est, atque lactans, atque idcirco lactenti adhuc puero traditur, veluti Esai. 11. Delictabitur infans ab ubere: quam eandem ob causam trahitur ad ramum, siue virgultum significandum, eo quòd humorem fugit ab arboris radice, sicut infans ex matris ubere: ita accipitur Iob. 15. Non recedes de tenebris, ramos eius arefaciet flamma. Itaque optimè vertit D. Hieron. virgultum, sicut & Symmachus ramum: vox enim Hebræa non quòdvis virgultum significat, sed virgultum molle, & tengerum, ac veluti adhuc lactens, & lactentis instar succum fugens ex radice: malè que in plerisque Latinis exemplaribus, vt apud Cyrillum Alex. in comment. eius capitis cæpus pro puero legitur, quorù auctores videtur Græcè παιδίον pro παιδίον legisse: cū παιδίον tamen apud sept. interp. legèdum sit. I.

Quod ad expositionem spectat, R. Salomon, & R. Dauid, & alij iuniores Hebræi suo more tergiuersantur, totumque hoc caput de populo Hebræorum ad literam interpretantur, contententes Esaiam de eo quasi de vno homine loqui, quemadmodum & Deus ipse loquitur Exod. 4. cum ait: *Filius meus primogenitus Israel*: describitur à Propheta luculentissimis verbis omnes illas calamitates, quas modò in ista grauissima, & acerbissima captiuitate patitur: idcirco nimirum appellati despectum, nouissimum virorum, virum dolorum, & scientem infirmitatem, leprosum percussum à Deo: & humiliatum vulneratum, & vsque adeo deformatum, vt nulla pulchritudinis, atque decoris vestigia in eo videantur. Sed hoc merum Iudæorù figmentum cum ipso Esaia contextu pugnat apertissimè: imprimis namque is, de quo sermonem habet Propheta, tanta vita, morumque sanctitate memoratur excellere, vt iniquitatem non fecerit, nec inuentus sit dolus in ore eius: tanta in perferendis iniuriis patientia, vt pro suis persecutoribus, atque interfectotibus orauerit, quæ in Hebræorum populum nullo pacto conueniunt, quem constat esse maiori ex parte vsuris, auaritia, cupiditate, maleficiis, aliisque flagitiis implicatum, atque totum ferè ex innumeris dolis, fraudibus, aliisque in omni genere sceleribus concretum, adeo quòd à vera iniuriarum tolerantia, & malorum perpeffione abhorrentem, vt quotidie tribus vicibus in suis Synagogis Romani imperij, potissimumque Ecclesiæ Christi euerfionem impiis, & execrandis vocibus à Deo efflagitet: sitque in Thalmud cautum lege, vt Hebræi,

Hieronym.
à Sancti fi-
de.

quibuscunque malis, & incommodis poterint, omnes Christianos afficiant, in fraudem impellant, fortunis evertant, oblatâque opportuna occasione trucidet, vt fusè refert Magister Hieronymus à Sancta fide cognominatus, ex Iudaismo quem edidit *De Thalmud libri falsitate* cap. 5. & 6. ex quo manifestè reuincitur R. Salomon nullo pacto caput istud Esaiæ posse Hebræorum genti accommodari. Deinde is, de quo Esaias sermonem instituit, dicitur illa omnia propter aliorum salutem tolerare. *Verè, inquit, languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra: disciplinam pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Omnes nos quasi oues errauimus, vnusquisque in viam suam declinauit: & posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum:* ex quibus verbis illud liquidò colligitur huiusmodi Dei seruum, de quo loquitur Prophe-

R. Salomon
in sania.

ta, non propter sua ipsius scelera passum esse, sed propter crimina cæterorum, ac reliquos omnes eius ægritudine sanitatem, liuore pulchritudinem, vulneribus medicinam, attritione integritatem, morte denique vitam fuisse consecutos. Hic ego mihi testes adesse velim, qui audiant R. Salomonem vsque adeo infania furentem, vt audeat dicere populum Hebræorum in hac captiuitate pro gentium omnium, & earum præcipuè, à quibus diuexatur, peccatis vulnerari, Deumque vniuersarum gentium iniquitates super Hebræum populum, inno centè scilicet, omnisque auaritiæ, fraudis, & iniquitatis expertem posuisse, vt eas suis istis laboribus, & calamitatibus elueret: scilicet tanta sunt Hebræorum merita, tamque in omni genere vitæ, mortumque sanctitas admiranda, vt pro vniuersarum gentium infinitis sceleribus possint cumulatè satisfacere. Nec videt R. Salomon se hac in re omnibus Hebræis doctoribus aduersari, qui tantum abest, vt credant Deum propter gentium scelera Hebræos nunc affligere, aut eas his Hebræorum laboribus, vulneribusque sanari, vt potius vnanimi consensu affirmant omnes gentes, quæ modò Hebræos affligunt, ob id ipsum esse perituras, & sempiternis apud inferos tormentis cruciandas: in quam sententiam intelligunt illud Ioël. vlt. *Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vallem Iosaphat: & disceptabo cum eis ibi super populo meo, & hereditate mea Israël, quos disperferunt in nationibus, & terram meam diuiserunt, & super populum meum miserunt sortem.* Accedit, quod ipsimet Hebræorum Rabbini consentunt hanc postremam captiuitatem, quam Iudæi patiuntur, propter magnum aliquod eorum scelus accidisse: tum verò inter se disputant, quodnam eiusmodi tantum scelus à Iudæis susceptum fuerit, propter quod tam acerba, diuturnaque seruitute opprimuntur. Ita fit, vt recentiores Hebræi neque cum Esaiâ, neque cum suæ gentis antiquis doctoribus consentiant.

Ioël. 3. 2.

II.

Maneat igitur hoc vaticinium nullo pacto ad Iudaicum populum spectare, Nec verò quisquam alius assignabitur, cui ea, quæ eo capite comprehenduntur, tribui queant, præter vnum Regem Messiam: is enim dumtaxat ea futurus erat sanctitatis, meritorumque magnitudine, vt solus ipse pro vniuersorum hominum peccatis posset cumulatissimè satisfacere, tamque ardentibus aduersus homines amoris facibus inflammatum, vt ob eorum salutem innumeris sese opprobriis, contumeliisque profcindendum, atque acerbissimis, & grauissimis tormentis ex cruciandum suis hostibus obiceret, tandemque in cruce cum summo dedecore, & ignominia sanguinem, vitamque profunderet: quæ omnia eo capite complexus est Esaias, Christusque noster verus vtique Messias impleuit. Id, quod vel ex ipso contextu manifestum est. Quis enim alter præter Messiam *brachium Domini* appellari debuit? Cuius alterius generatio inexplicabilis

Præcedens
vaticinium
ad filium
Messiam spec-
tat.

cabilis dici potuit? Quis alius tot, tantisque gratiæ, sanctitatis, meritorumque opibus abundare, vt vnus ipse vniuersis hominibus antecelleret, eorumque omnium infinita propemodum scelera, sua vnus sanctitate compensaret? Accedit, quod Esaias hoc capite pergit disserere de illo eodem, de quo aggressus fuerat dicere ad finem capitis præcedentis, vt ex ipso nexu, serieque contextus palam est: at orsum fuisse vaticinari de Rege Messia, vel ipse Paraphrast. Chald. intellexit, cum ita vertit: *Eccc prosperauit seruum meus Messias, exaltabitur, & eleuabitur, & confortabitur nimis, &c.* Id quod veteres quoque Hebræi senserunt: in quibus R. Moyses Gerundenis in comment. super 29. cap. Genesis, sic ait: *Rex Messias habet dare cor suum ad petendum miserationes pro Israël, & ad ieiunandum, & humiliandum se pro eis, sicut scriptum est Esaiæ 53. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, atritum est propter scelera nostra.* Hæc ille.

Iam verò si de nostris agitur, quis eorum hunc locum, utpote ad reuincendos Iudæos clarissimum prætermisit? Eo vtuntur D. Iren. l. 4. aduersus hæreses c. 56. vbi aduersus Iudæos duos Messie aduentus prædictos fuisse à Prophetis argumētatur Iustinus Philosophus, & martyr in dialogo cū Tryphone aduersus Iudæos, Tertull. li. contra Iudæos cap. 9. Euseb. Cæsar. li. 3. demonstr. Euang. c. 2. Diuus Cypr. lib. 2. aduersus Iudæos cap. 13. Chrysof. oratione 3. contra Iudæos, Anast. Sinaita lib. 11. comment. in Hexameron, & alij.

Cum hæc ita se habeant, aggrediamur iam sanctissimæ Deiparæ virginitatem in conspectu, & partu Christi confirmare. Atque illud imprimis iuxta Septuag. interpretum translationem collige, prædici ab Esaiâ Deum lactentem puerum futurum, idque tanquam rem quandam nouam, admirandamque commemorari, siue legas, *Annuntiamus quasi puerum*, siue, *Annuntiamus quasi puer* (scilicet erit coram illo, id est, Patre. Deinde iuxta vulgatam editionem, qua dicitur, *Ascendit sicut virgultus coram eo*, significari Messiam in primo aduentu humilem fuisse venturum: sed in dies magis, ac magis instar virgulti, forma, nominisque celebritate incrementum habiturum, *coram eo*, id est, coram Israël, siue Iudæis, vel etiâ coram Patre. Porro, quod subiungitur, *Et sicut radix de terra siccanti*, duplicem habet explicatum. Vnus est Messiam in ipso statim initio, antequam diuinitatem suam, atque potentiam per miracula demonstraret, de spectum abiectumque absque vlla nominis claritate, existimationisque splendore victurum, instar radicis arenti solo exortæ, quæ cum humore careat, nõ erumpit in eam frondium, ramorumque pulchritudinem, quæ in aliis plantis in amœna, & irrigua tellure consitis reperitur.

Alter est, iam ad Mariæ virginitatem pertinens, quem etiam literalem, ac germanum esse fateri nos cogit nobilium Patrum auctoritas, qui per terram siccantem ipsam sanctissimam virginem accipiunt, ex qua Christus, qui radix Iesse dicitur, tanquam ex arido solo, hoc est, nulla humana industria, atque opera irrigata, sed diuina tantum virtute fecundata fuit exortus. Hebraicè pro siccanti, est dictio *inua* quæ siccitatem, solitudinem, ac desertum significat: vnde aliqui transferunt: *sicut radix de terra deserti*: alij de terra inuia: quæ interpretatio est D. Hieronymi in comment. *sicut radix*, inquit, *de terra siccanti. Pro siccanti*, Aquila interpretatus est *inuia*, vt virginitatis priuilegium demonstraret, quod absque vilo humano semine de terra prius inuia sit creatus. Consentit Euseb. Cæsar. libr. 3. demonstr. Euang. cap. 2. vbi sequens editionem 70. interpretum, *Annuntiamus*, inquit, *coram eo quasi puerulus, quasi radix in terra siccanti*: pro quo *Aquila sic interpretatus est*: *Et prædicabitur tanquam quod vberibus nutritur in facie eius, & tanquam radix de terra inuia*: Theodotio verò: *Et ascendet sicut quod lacte alitur coram eo, & sicut radix de terra*

Paraphrast.

R. Moyses Gerund.

Irenæus.

Iustin. Mars.

Tertull.

Euseb. Cæs.

D. Cyprian.

D. Chryf.

Anast. Sinait.

III.

Deus lactens

puer factus,

mirum.

III.

B. Virgo ob

virginitatis

priuilegium

terra siccans.

D. Hieron.

Aquila.

Euseb. Cæs.

Esa. 7 14.

fitienti: ubi puerulus quidem ille, qui ubere, atque lacte nutritur, planè ortum Christi declarat: terra verò inuisa, & sicens virginem, quæ illum enixa est, quam scilicet nullus vir adyt, de quo quamvis inuisa, laudata illa radix producit, & puerulus, qui ubere, lacteque nutritur. Verum hæc adumbratè admodum significauit: apertius verò idem Propheta sententiam suam interpretatur, ubi ait: Ecce Virgo in utero accipiet, & pariet filium, & vocabunt nomen eius, Nobiscum Deus: hoc enim significat Emmanuel. Hæc Euseb,

V.
Christi gene-
ratio ex Vir-
gine in pro-
creatione
Adami adu-
brata.
D. Irenæus.

Fuit hæc Christi ex virgine tanquam ex terra fitienti generatio adumbrata in procreatione Adami ex terra virgine, hoc est, nullis pluuiis irrigata, nec humanis laboribus excolta, vt expendit D. Irenæus lib. 3. aduersus hæreses, cap. 31. Quemadmodum, inquit, protoplastus ille Adam de terra rudi, & adhuc virgine, nõdum enim pluerat Deus, & homo non erat operatus terram, habuit substantiam, & plasmatus est manu Dei, & sumpsit Dominus limum de terra, & plasmavit hominem: ita recapitulans in se Adã ex Maria virgine rectè accepit generationem Adã recapitulationis: si enim ille de terra sumptus est, & verbo Dei plasmatus, oportebat id ipsum verbum recapitulationem Adã in semetipso faciens eiusdem generationis habere similitudinem. Hæc Irenæus, à quo eandem sententiam mutuatus videtur Tertul. lib. de carne Christi, cap. 17. cum ait: Virgo erat adhuc terra nõdum opere compressa, nõdum sementi subacta, ex ea nõdum factum accipimus à Deo in animam viuam: igitur si primus Adam de terra traditur, merito sequens, vel nouissimus Adam, vt Apostolus dixit 1. Cor. 15. proinde de terra, id est, carne nõdum generationi resignata in spiritum viuificantem à Deo est prolatus. Hæc ille.

Tertul.

Porro pulchrè D. Aug. li. 50. ho. 36. exponit cur Christus radix appelletur: quoniam scilicet, sicut radix nullam pulchritudinem foris ostendit, sed vim tamen & efficacitatem habet, quam per omnè fundit arborem, ita Christus, licet in passione nullam speciem, ac decorem, vt ait Propheta, foris prætulit, infinitam tamen promerendi, & satisfaciendi vim in vniuersos mortales ex eruit. Sed audiamus Augustin. Ascendit, inquit, sicut virgultum, & sicut radix de terra fitienti. Quare vt radix: I deo, quia non est illi species, neque decor, passus est, humiliatus est, conspuus est, non habebat speciem, homo apparebat, cum Deus esset, sed quomodo radix non est pulchra, sed intus habet vim pulchritudinis suæ. Ascendit arborem pulchram: amanam, foliis virentem, fructibus opulentam, delectat aliquid de fructu capere, sub vmbra eius sedere, & requiescere ab astu: laudat eam illam pulchritudinem, si radix ostendatur tibi, nulla pulchritudo in ea est, noli contemne-

Ecclesia pu-
chritudo, 10-
ta ex Christi
passione.

re, quod abiectum est, inde processit, quod miraris. Attendite modo claritatem arboris. Crucis christi, crediderunt gentes, victi sunt terra principes, positum est collum eorum sub iugo Christi ex Christi, veniunt volatilia cæli, requiescunt sub ramis eius: quæramus radicem, conspuus est, crucifixus est. Ecce hic species non est, sed intus erat species, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratu est esse se æqualem Deo. Hæc tenus August.

Decimum quintum testimonium ex illis verbis Esaiæ cap. 53.

Generationem eius quis enarrabit?

SECTIO XXIX.

Postquam Esaias Christi passionem tormenti, & opprobrii plenissimam descripsisset, vt nos ad eius admirabilem, diuinamque celsitudinem cõtemplandam incitaret, ne videlicet aliquid humile, & abiectum de illo suspicari possemus, quin potius amoris illius magnitudinem, quo ab ea omnia, non solum inuicta, sed libenti etiam animo perferenda se abiicit, multò magis suspiceremus:

eius

eius eximiam naturæ præstantiam nobis ante oculos proponendam putavit. Itaque admirandus exclamavit: *Generationem eius quis enarrabit?* quæ verba triplicem expositionem literalem recipiunt.

Prima est *generationem* hoc loco pro filiorum multitudine usurpari, significati- que innumerabilem fore Messia Regis, & infinitam propemodum sobolem, non quidem corpore, sed spiritu, ac fide generadam: ut illud Propheta significet: quamuis Messias tam humili, & abiecto mortis genere vitam esset amissurus: nihilominus in eum ita proscissum iniuriis: vexatum contumeliis, ex cruciatum tormentis, affixum denique cruci, ibique mortuum, tam innumerabilem non tantum hominum, sed gentium, nationumque multitudinem crediturâ, ut eam nemo possit per censere numerando: *Generationem*, inquit, *eius quis enarrabit?* hoc est, quis spirituales Messia sobolem, & posteritatem poterit numerare? Hæc expositio imprimis probatur ex ipsa voce Hebræa מן quæ generationem, hoc est, hominum sobolem, & procreationem significat, veluti Eccles. 1. *Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem in æternum stat*: Deut. 32. *Generatio enim peruersa est, & infidels filij*. Deinde ex verbis sequentibus, quæ huic expositioni concinnant: subiungitur hæcque: *Quia abscessus est de terra viuicium*: quasi dicat Propheta: Non mirum, si tantam Messias habere debeat filiorum generationem, & sobolem, quoniã ipsa morte instar plantæ putabitur, ut fortius erumpat. Quia enim Propheta Messia paulo ante surculo ascendenti de terra cõparauerat, optimo iure, cum de eius posteritate disseruit, similitudinẽ ex plantis desumptam adhibuit, quæ cum absconduntur, cum putantur, eo ipso in maiore frondium multitudinẽ, altitudinẽque erumpunt. Itaque iuxta hanc expositionẽ perinde fuit Messiam in Cruce mortem obire, atque instar plantæ putari, ut ob id ipsum ex eo infinita propemodum germinum multitudo pullularet. Cauenda est hoc loco Vatabli, & quorundam aliorum expositio, hanc generationẽ seculum illud, seu illius seculi hominum prauitatem, in quos Christi aduentus incidit, interpretantiũ hoc sensu: *Generationem eius quis enarrabit*, hoc est, quis poterit satis describere, verbisq; amplificare generationẽ illam prauã, atque peruersam, Iudeorũ, inquam, prauos, profligatõsque mores, audaciã, impudentiam, perfidiam, qui eo tẽpore viuunt, quo Messias adueniet: Cauenda est, inquam, hæc expositio, quoniam cõmuni Patrum sententiæ aduersatur, qui hoc loco *generationem* de generatione ipsius Messia interpretantur, non verò de generatione Iudæorum. Pugnatur etiam cum ipso contextu, qui habet: *Generationem eius*, id est, Messia, de quo nimirum Propheta loquebatur.

Eccles. 1. 4.
Deut. 32. 10.
Innumera
Messia spiri-
tualis soboles
unde prome-
neris.

Vatabli.

Eterna
Christi ge-
neratio in-
narrabilis.
D. Irenæus

D. Ambros.
D. Hieron.
Cyril. Alex.

Secunda expositio adhuc præstantior est, his verbis Esaiam æternam Christi generationem secundum diuinitatem explicasse: itaque inspecta tanta eius humilitate, & abiectione, quam paulo ante descriperat, quasi attonitum, obstupefactumque fuisse, quod videlicet tantus Deus, cuius æterna à Patre generatio ob eius diuinam altitudinem, & præstantiam comprehendi, explicariue à nobis minime posset, ad tantam se humilitatem abiicisset. Ita plerique omnes Patres hunc locum interpretantur, D. Iren. lib. 2. aduersus hæreses, c. 48, ubi disputans contra Gnosticos, qui æternam Verbi generationem curiosius inquirere præsumebant, citat hoc Esaiæ testimonium, ut ostendat æternam Verbi generationem comprehendi à creatis mentibus non posse, infertque: *Generationem eius innarrabilem existentem nemo nouit, non Valentini, non Marcion, neque Saturninus neque Basilides, neque Angeli, neque Archangeli, nec Principes, neque Potestates, nisi solus, qui genuit Pater, & qui natus est Filius: Adde, & Spiritus sanctus.* D. Ambros. lib. 1. de fide, cap. 6. D. Hieronym. & Cyrill. Alex. in comment. super Esaiam.

D. Chrysoft. hom. 2. in Matt. D. Aug. lib. quinquaginta homiliarum hom. 36. & tract. 31. in Ioan. & lib. 1. de Symbolo ad Catechumenos c. 3. & lib. 2. c. 3. Theod. in suo Eraniste in 2. dialogo, qui *Inconfusus* inscribitur, Leo Magnus serm. 9. & 10. in Natiuit. Domini, & D. Hilar. lib. 2. de Trinitate, & alij.

D. Hilar. lib. 2. de Trinitate, & alij.

III.

Tertia denique expositio est etiam Patrum communis locum Esaiæ commemoratum ad temporalem Christi generationem referentium, quæ perfectè enarrari, explicariq; non possit, cū præcipue, quod ipsum per se incarnationis mysterium, quod perfectum fuit in Virgine, vsque adeo excelsum, & arcanum sit, vt non possit omnino à creatis intelligētis comprehendi: tum etiam, quoniam singulari, & eximium fuerit opus diuinæ potentia Christum concipi, edique à Virgine atque vlla vel minima eius integritatis iactura, vt Esai. optimo iure per admirationem dixerit: *Generationem eius quis enarrabit?* Id quod facillè ostenditur: si enim Christus ordinaria ratione ortus ex matre fuisset, non erat, cur Esaias per admirationem diceret: *Generationem eius quis enarrabit?* facillè enim eius generatio explicari posset, si sicut alij homines fuisset generatus: itaque Prophetæ admiratio euincit Christi generationem temporalem diuina altissimi virtute perfectam in Virgine fuisse. Sic interpretati sunt nobilissimi Patres, quorum nonnullos paulò ante pro secunda expositione citauimus, quippe qui vtramque interpretationem

vt literalem, & germanam complexi sunt: atque imprimis Iustin. Philosoph. & Marr. in dial. cum Tryphone aduersus Iudæos, Verbum, inquit, quo Esaias vsus est: *Genus eius quis exponet? quod vita eius à terra auferitur: num tibi videtur dictum quasi eius, qui non ex hominibus genus habeat?* Tertull. in lib. aduersus Iudæos cap. 12. *Natiuitatem, inquit, eius quis enarrabit? Quia nullus omnino hominum natiuitatis Christi fuit conficius in conceptu, cum virgo Maria Verbo Dei prægnans inueniretur.* D. Athanas. li. de incarnatione Verbi, eiusque corporali ad nos aduentu *Natiuitatem, inquit, eius quis enarrabit? Hic est, qui ex virgine prodit, & vt homo in terris apparuit, & cuius inenarrabilis secundum carnem natiuitas censetur: non enim est, qui patrem eius carnalem dicat, cum non viro, sed ex virgine sola corpus eius ortum trahat.* D. Hier. & Cyril. Alex. in commen. super Esai.

D. Iust. Mar. Tertull. D. Athanas. D. Hieron. Cyrill. Alex. D. Chrysoft.

D. Chrysoft. hom. de Ioann. Baptista his verbis: *Generationem eius quis enarrabit? quæ quomodo natus sit, sed quomodo natus sit, ignoramus. Beata Maria mater, & virgo, virgo fuit ante partum, virgo post partum. Ego hoc miror, quomodo de virgine virgo natus sit, & post natiuitatem virginis mater virgo sit.* D. August. lib. 50. homil. 36. *Generationem, inquit, eius quis enarrabit? quam generationem: Ante Luciferum genui te: ecce vna generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.*

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

D. August. Vtraq; Christi generatio ante Luciferum, ante omnia, quæ facta sunt, ante omnes Angelos, ante omnem creaturam. Sed forte secunda eius generatio narratur: fide concipitur, masculus non accedit, vterus virginis tumet, procedit tanquam sponsus de thalamo suo: mirabilis ista generatio: mirabilis est humana, quia sine patre: mirabilis illa, quia sine matre.

III. Denique D. Bern. serm. 1. in vigilia Natiuitatis: *O partus solus sine dolore, solus sine*

D. Bernard. *cuius pudoris, corruptionis ignarus, non referans, sed consecrans virginalis veri templum. O Natiuitas supra naturam, sed pro natura miraculi excellentiam superans, sed reparans virtute mysterij, Fratres generationem istam quis enarrabit? Angelus nuntiatur, virtus Altissimi obumbrat, superuenit spiritus, virgo credit, fide concipit, virgo parturit, virgo permanet, quis non miretur? Nascitur Altissimi filius, Deus de Deo, genitus ante secula, nascitur Verbum in fons, quis vel satis miretur? Habemus igitur temporalem Christi natiuitatem inexplicabilem ab Esa. prædicte, eo quod ex matre virgine manente non solum integra eius virginitate, sed magis adhuc perfecta prodierit. Fuit enim Mariae virginitas: vt aiebat paulò ante Bern. ipso partu consecrata, seu vt loquitur*

D. Fulgent. *D. Fulgentius serm. de laudibus Mariæ, Creuit partu integritas, & virginitas ampliatæ est potius*

D. Fulgent. *D. Fulgentius serm. de laudibus Mariæ, Creuit partu integritas, & virginitas ampliatæ est potius*

D. Fulgent. *D. Fulgentius serm. de laudibus Mariæ, Creuit partu integritas, & virginitas ampliatæ est potius*

D. Fulgent. *D. Fulgentius serm. de laudibus Mariæ, Creuit partu integritas, & virginitas ampliatæ est potius*

D. Fulgent. *D. Fulgentius serm. de laudibus Mariæ, Creuit partu integritas, & virginitas ampliatæ est potius*

est potius, quam fugata. Itaque ob tanti miraculi nouitatem simul, & magnitudinem Esaias admirandus exclamat; Generationem eius quis enarrabit? Quo eodem affectu Patres in tanti mysterij admiratione defixi loqui solent, veluti D. Greg. Nyss. orat. in diem natalem Domini: *Orem, inquit, admirandam: virgo mater efficitur, & permanet virgo. Cerni nouum uatura ordinem: in alijs mulieribus, quando aliquis est virgo, non est mater: hic autem utrumque nomen in idem conuenit: eadem enim & mater, & Virgo est: nec uirginitas partum ademit, nec partus uirginitatem soluit; Decebat enim, ut qui in uitam humanam introibat, ut homines integros, incorruptosque seruares, ab incorrupta sibi deseruente integritate inueniret. Eleganter quoque S. Maximus Episc. Taurinensis hom. 1. 2. & 6. in natiuitate Domini: *Duas, inquit, in Christo generationes legimus, sed in utraque incomprehensa. Diuinitatis est uirtus: ibi enim eum ex semetipso genuit Deus: hic eum uirgo Deo cooperante concepit: ibi sine initio, hic sine exemplo: illa est ante hominem, ista supra hominem: illa incogitabilis, ista mirabilis. Generationem ergo eius quis enarrabit? sed si narrari non potest, credi potest: si lingua deficiat, fides proficit. Quid hoc est miraculi? secreto quadam, incomprehensioque conceptu procedit de mortalifamina diuina progenies. Hodie nona feminei sexus gloriæ peperit uirgo, & quæ uniuersa nobiscum creatura miratur, natus est homo non per hominem procreatus: nascitur Christus ex Maria, ut & sexus femineus hominem daret, & Deum præderet integritas uirginalis.**

De ipse uirginitas ampliat per partum. Greg. Nyss.

Maximus.

Recte fecisse Esaiam, qui agens de Messiae humilitate, & passione, eius quoque cellitudinem, & præstantiam commemorauerit.

SECTIO XXX.

NON putauimus prætereundum silentio mirum, ac planè diuinum Esaiæ I. artificium in Christi humilitate, ac passione describenda. Cùm enim coepit tam multis uerbis Christi opprobria, contumelias, dolores, tormenta, crucem descripsisset, eumque despectum, leprosum, ac nouissimum uirorum appellasset, dixissetque eius splendorem usque adeo obscuratum, ut in eo nihil decorem ac pulchritudinis uideretur, tandemque maximis affectum iniuriis, & acerbissimis tormētis exercitatum, mortem dedecoris, cruciatuumque plenissimam obiisse: he quis propterea indignum aliquid eius altitudine, & maiestate sentiret, tanto artificio eam narrationem in contexit, ut eam subinde præclaris sententiis eiusdem Christi magnitudinem continentibus quasi pretiosis gemmis insperlerit. Igitur quinque potissimum ad Messiae dignitatem spectantia commemorauit, quæ nobis in eius consideranda passione semper ante oculos obuertati uoluit. Quia enim uideri poterat Christus ex infirmitate, imbecillitateque affectus morte uisus, eius infinitam potentiam in ipso statim eius narrationis initio declarauit, eum eum brachium Domini appellauit. Deinde, ne illud in mentem ueniret, eum ex uolento Patris imperio, ac per vim magis compulsum, quam ex obedientia propria uoluntate suscepta mortem oppetiisse, illud etiam explicandum putauit, fuisse oblatum, quia uoluit, omnēque illos cruciatus instar mitissimi agni incredibili patientia sustinuisse. Porro, ne insipiens aliquis audiens eum à Deo percussum, & humiliatum, cogitaret id ei propter aliqua graua, quæ suscepisset, si igitur euenisse, continuo addidit eum iniquitatem non fecisse, nec in ore eius fuisse dolium repperitum, sed Deum in eo iniquitates omnium nostrum posuisse, ut in illo omnium mortalium scelera, & flagitia vindicaret. Ne quis etiam ex illius obscurato decore, & pulchritudine minus erga illum afficeretur, docet

Esaiæ in describenda Christi humilitate rationem artificii.

in ipsa obscuracione formæ tantam oris venustatē, elegantiamque præ se tulisse, ut omnium corda, atque oculos ad se amandum, intuendumque econverteret. Denique, ne ex eo, quod à suis aduersariis despectissimus omnium mortalium est habitus, atque per summum contemptum, plusquam dicti, cogitari que potest, iniuriosè à vilissimis illis hominibus acceptus, necessariò sibi eius naturæ præstantiam, atque inexplicabilem generis nobilitatem, & splendorem ob oculos proponendum existimauit: *Generationem, inquit, eius qui enarrabis: Quæ omnia, ut magis intelligas, nonnulla de singulis breuiter appingenda duximus.*

II.

Christus non ex imbecillitate aclus in crucem.

Atque vrà potentia primum ordiamur, quam Esaias imbecillitati opposuit, ea illis verbis à Propheta explicata est. *Brachium Domini cui reuelatum est:* Nam per *brachium Domini* Christus ipse est intelligendus, qui brachium Domini dicitur ob infinitam potentiæ magnitudinem, ut ne ex imbecillitate in crucem actus fuisse putetur, quod nõ potuisset hostium suorum conatus, & impetum coëcere. Significatur verò hac interrogacione Propheta paucitas Iudeorũ, qui in Christum erant credituri: hæc enim vim habet in sacris literis hæc loquedi formula ut Psal.

18. *Delicta quis intelligit? & Eccl. 31. Beatus dines (Sic enim est Græcè) qui inuentus est*

Psal. 18. 13. sine macula: & qui post aurum non abiit, nec sperauit in pecunia et balauri. Quis est hic, & laudabimus eum?

Eccl. 31. 8.

quoddam hoc sensu citantur à Paulo verba præcedentia ad Rom. 10. *Sed non omnes, inquit, obediunt Euangelio, Esaias enim dicit: Domine quis credit auidius nostro? Licet enim non addat Paulus: Et brachium Domini cui reuelatum est?*

Rom. 10. 16.

tamen eodem planè spectat vtraque interrogatio, ut habes Ioan. 12. *Cum, inquit, tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum, ut sermo Esaiæ Propheta impleretur, cum dixit. Domine quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Vbi cernis*

Ioan. 2. 37.

Paucitas Iudeorum qui in Christum erant credituri.

Ioannem hunc locum de Iudeorum, qui in Christum credituri erant, paucitate intellexisse. Quod verò nequaquam de Gentibus locutus fuerit Esaias ex eo poteris cognoscere, quod cap. 52. præcedenti de multitudine Gentium, quæ Messiam receptura erant, dixerat: *Parauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium Gentium, & videbunt omnes fines terre salutare Dei nostri: quod aptè poteris transferre:*

Esai 52.

Nudauit Dominus brachium sanctum suum in oculis omnium Gentium, Verbum enim Hebraicum ארע reuelare, & nudari significat, veluti Esai. 47. Discoperi humerum tuum. Est igitur sensus, Domini brachium, id est, Christum paucis quidem Iudeis, sed multis tamen Gentibus nudatum fuisse, hoc est cognitũ, & creditum, & eius diuinitatem, & potentiam, quam Verbum ipsum in humanitate ostendit, ducta similitudine ab ijs, qui cum ad ostentationē virtutum rē aliquam magnam aggrediuntur brachium nudare consueuerunt: sic enim Deus, cum filium factum ho-

Esai 47. 2.

In incarnationis mysterio potentiam suam demonstrauit Deus.
Luc. 1. 51.
Cyril. Alex. Eodem ferè reuoluitur expositio D. Augustini tract. 53. in Ioannem, cum ait

III. Christum idcirco apud Esaiam brachium Domini appellari, quod Deus Pater

D. Aug. 1.

Christus brachium Do-

minis ap-

pellitur.

per Filium omnia procreauerit: *Satis, inquit, ostendit brachium Domini ipsum Filium Dei nuncupatum, quia omnia per ipsum facta sunt: sicut enim tuum brachium est, per quod operatus, sic Dei brachium dictum est eius verbum, quia per verbum mundus operatus est. Cur enim homo ut aliquid operetur, brachium extendit, nisi quia non continuo sit, quod dixerit? si autem tanta potestate prævaleret, ut sine villo motu corporis sit fieret, quod diceret, brachium eius, verbum eius esset. Quibus verbis D. Aug. infinitam diuini*
brachij

brachij potentiam, hoc est, Christi, qui est Verbum Patris, explicauit, cum dixit Patrem per huiusmodi Verbum omnia effecisse. Verum cum dicimus Patrem per Verbum tanquam per brachiū, vt aiebat Augustin. & sicut etiam docet Ioan. c. 1. omnia facere, ne intelligas dictionem, per, significare instrumentum, vt impie arbitrati sunt Ariani, ex ea loquendi formula Filium minorem esse Patre, argu-
Ioan. 1. Dicitur, Per, quid hic.

mentantes: nec enim, per, hoc loco dicit instrumentum, sed præcipuum efficiens, cuiusmodi est Filius eiusdem omnino cum Patre substantiæ, atque potentia: illudque tantum significatur Filium, sicut à Patre tanquam à suæ originis sempiterno principio habet essentiam: ita quoque habere potentiam, per quam creat eadēdem, in quā, illam, quam Pater habet: & sic Patrem dici per Filium omnia creare. Ad quem seplum interpretandi, & molliendi sunt plerique ex veteribus Patribus, sicubi Filium instrumentū, & administrum Patris vocauerunt, veluti Tertull. in lib. contra Praxeam, c. 12. & 19. & in lib. aduersus Hermodenem, c. 22. v-
Tertull.

bi Verbum ministrū, & arbitrum Patris appellat: Adoro, inquit, scripturæ plenitudi-
Clem. Alex.

nam, quæ mihi & factorem manifestat, & facta: in Evangelio vero amplius, & ministrū, atque arbitrum vestrorum inuenio sermonem. Et Clemens Alex. in Protreptico ad Gentes: Pulchre, inquit, spirans: Instrumentum Dominus hominem facit ad imaginem suā: certe ipse quoque est Dei concinnum, & aptum instrumentū, & sanctum sapientia supermundana, Verbum caeleste: quas locutiones ad sensū nobis pauld ante explicatū trahere oportet: ab iis tamē, quia durissimæ sunt, & Arianam errorem subolent, est omnino abstinendum.

Sed vt ad institutum reuertamur: cum Christus brachium Domini appellatur, manifestè offenditur, cum non solum si voluisset, potuisset se à suorum hostium manibus eripere, sed etiam illos omnino euertere. Id quod exploratum esse voluit, cum vniuersam illam cohortem, quæ ad eum comprehendendum veniebat, solo verbo perterrituit, atque prostravit: quemadmodum expendit Cyrill. Alex. lib. 11. in Ioannem: cap. 33. & D. August. tract. 112. in Ioannem, qui hoc loco Iudeis insultans, *Vbi, inquit, nunc militum cohors, & ministri principum, ac Pharisæorum? ubi terror, & munimen armorum? nempe vna vox dicentis, Ego sum, tantam turbam odiū furorem, armis; que terribilem sine telo illo percussit, repulit, stravit. Id ipsum cecinit ex persona Christi Regius vates Psalm. 87. Estimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum sicut homo sine adiutorio, sicut mortuus liber: Hebraicè ad verbum: Reputatus sum quasi homo, cui non fortitudo, in mortuis liber: quasi dicat: Estimatum me similem esse reliquis ad inferos descendentibus, qui non possem me neque à morte, neque ab inferorum pennis eripere: itaque infirmum, imbecillumque esse, vt ceteri sunt mortales: cum tamen vsque adeo superior, ac potentior morte essem, vt etiā mortuus, atque inter mortuos constitutus liber essem, in meaque esset potestate mori, aut nō mori: ad inferos descendere, vel non descendere: apud inferos morari diutius, aut statim me à mortuis excitare. Hæc vna fuit ex
Psalm. 87. 5. Ioan. 39. 30.*

causis præcipuis, cuius Christus inclinato capite animā efflauerit Ioan. 19. Et inclinato capite tradidit spiritū, quasi mortem non audentem ad illam accedere capitis inclinatione vocauerit: vt ostēderet mortem nullam in se potuisse habere potestatem nisi ipse permisisset, vt vult D. Athan. lib. questionum ad Antiochum, quest. 76. Impletis, inquit, omnibus, quæ pati debuerat, sola mors adhuc restabat, atque hæc quidem sibi metuens appropinquare non audebat: ideo Christus eam inclinato capite vocauit: nam antequam caput inclinasset, propius accedere verébatur. Hæc ille. Quid-
D. Athanas.

ni etiam huc spectasse arbitramur Abacuch Prophetam capit. 3. cum dixit: Cornua (scilicet Crucis) in manibus eius. Cum enim non dixerit, manus eius in cornibus, sed, cornua in manibus eius, tacitè innuit in manibus eius, hoc est, in
Christus mortem inclinato vocauit capite.

potestate eius fuisse cornua Crucis hoc est, mortem, quam in Cruce patiebatur. Ex his habentis Christum non ex imbecillitate obiisse, quippe qui super ipsam mortem plenum imperium, potestatemque habuerit.

Secundò; nec etiam coactè compulsus Patris imperio, sed sponte obedienter, magno cum studio, & voluntate mortem appetiisse luculentè quoque Esai. illis verbis expoluit: *Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum: sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperiet os suum.* Pro oblatu est, habetur modò Hebraicè *nagas* cum puncto *fibolet* in sinistro cornu litera *sin*: quam lectionem non putamus germanam, sed legendum esse *nagas* cum puncto *fibolet* in dextro cornu, atque hanc posteriorem vocem transtulisse Hieronymum, non priorem, quæquam eius tempore nullis adhuc punctis Hebræi in scribendo utebantur. Quod ut fiat apertius, scire oportet, multum quoad significationem interesse, si vno, aut altero modo scribatur: etenim *nagas* cum puncto *fibolet* in sinistro cornu significat repetere debitum, exigere, extorquere, veluti Es.

Esai. 58. 3.
Exo. 1. 6.

38. *Ecce in die ieiunij vestri, inuenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetiti: à quâ radice deducitur nomē nozes, id est, exactor Exod. 5. Præcepit ergo in die illa præfectis operum, & exactoribus populi: itaque *nagas* est exigere, & extorquere cum quadam quasi vi: at verò *nagas* cum puncto *fibolet* significat accedere, & appropinquare, veluti Genes. 27. *Accede huc, ut tangā te, Esai. 29. Eo quod appropinquauit populus iste.* Cui igitur Esai. illud apertè significare voluerit Messiam sua sponte mortem subiturū; hoc posterius verbum videtur vsurpasse, quod voluntarium accessum significat: non autem prius, quod vim quandam continet, alio qui secum ipse Propheta pugnaret, qui diceret Messiam mortem opetiisse, quia voluit: & tamen mortem ab illo fuisse quasi tributum exactam, & quasi per vim extortam. Quare videtur modò viciatā esse lectio; & punctam *fibolet* pro *fibolet* in litera *sin* collatum.*

Gen. 27. 22.
Esai. 29. 13.

Locus vitiatus in contextu Hebræo.

V I.

Posito igitur legendum esse *nagas*, id est, *accessit*, pūchra similitudine explicauit Propheta Christum sua sponte mortem obiisse, cum dixit, ad illam accessisse: est enim *accedere* proprium volentium, & qui sponte aliquid agendum suscipiunt. Quam verò cumulatè Christus hoc vaticinium impleuerit illud ostendit, quod ipsemet ad hortum, in quo se comprehendendum certò nouerat, quemadmodum discipulis disertis verbis explicauit. vltro profectus est: quid hoc enim aliud fuit, quàm ad passionem sponte accedere? Vnde ipsemet Psalmo 39. cum Patre loquens de suo in mundum ingressu ad humanum genus sua morte redimendum, (vt exposuit Paulus ad Hebr. 10.) ait

Psal. 39. 8.
Hebr. 10.
Scripturaru
caput Dei
voluntas.

In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam Deus meus voluit, & legem tuam in medio ventris mei, seu vt alij transferunt, in medio viscerum meorum, hoc est, caput, & summa omnium scripturarum ea est, vt faciam voluntatem tuam, quæ est, vt ego pro hominum salute vitam, sanguinemque profundam: id igitur ego libenti, & prompto animo accepi, eodemque perficiam: itaque hoc et tuum præceptum in medio viscerum meorum reposui, vt illud summo studio, & voluntate adimplerem. Sumiturque metaphora, vt ait Theodoretus, ab iis, qui aliquem magno amore prosequuntur, & præ amore desiderant illum intra sua viscera conicere. Tractat fusè hunc locum D. Ambrosius in comment. eius

Theodoret.
D. Ambrosius.

Psalmi. *Scriptum est, inquit, non solum in capite: sed in omni legis complexione venturum hominem ad conseruandum humanum genus, qui omnia vellet, quæ Deus vellet. Vnde etiam ad sacrificium passionis voluntarius accessit, meritoque prædixit Psal. 53. Voluntariè sacrificabo tibi: Atque huc etiam pertinet illud, quod Esai. subiunxit: Et voluntas Domini in manu eius dirigetur, hoc est, voluntas Patris de humani generis*

Psal. 53. 8.

redem-

redemptione per eum cumulatifsimè complebitur. Pro quo. Septuag. tràstale-
 runt: *ὁ ἀλλήλων κέρως ἐν χερσὶ αὐτῶν*, hoc est. *Vult Dominus in manu eius; que tran-*
 latio eam vim habet, vsque adeo proptè, & alacriter Christum iuxta Patris mandatū
 ea, quæ ad salutem hominis spectabant, impleuisse, vt cum aliquid ageret, in ma-
 nu quodammodò voluntatè Patris habuille videretur, & idem omnino fuit eū
 alicui operi manum admouisse, ac Patrem in manu, ceu per manum eius voluisse;
 imo ipsam Christi manum instrumentum fuisse paternæ voluntatis. Tanta nimi-
 rum voluntate Christus voluntatem Patris de hominum redemptione perfecit,
 vt simul atque Pater voluntatem suam declarabat, ipse in opus continuò prodi-
 ret, nec insinuata voluntate Patris tardior esset operatio, sed tunc velle Pater vi-
 deretur, cum ipse in actionem prodibat, vt meritissimè dici potuerit: *Vult Domi-*
nus in manu eius. Cui concinit illud apud eundè Esai. c. 50. cum ait ex persona Chri-
 sti: *Dominus Deus aperuit mihi aurem: ego autem non contradico: retrorsum non abij;* Cor-
 pus meum dedi percipientibus, & genas meas vellentibus: *faciem meam non auerti ab increpā-*
tibus, & conspuentibus in me; que diceret: Significauit mihi Dominus passionis meæ
 mortisque acerbiter, ego autem ne nimum quidem contradixi, nec retror-
 sum abij, quasi laborem refugiens, corpusque iniuriis, tormentisque subtrahens,
 quin me ipsum vltro percipientibus, faciemque conspuentibus obieci.

Tertiò illud etiam Propheta atque etiam inculcandum duxit, Christum non
 propter scelus aliquod suum, quippe qui omnis omnino culpæ expers esset: sed
 propter vniuersorum hominum peccata, quæ in se vindicanda suscepit, om-
 nia illa iniuriarum, ac tormentorum genera perpeffum fuisse: *Vere, inquit, lan-*
guores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ipse autem vulneratus est propter iniqui-
tates nostras, atque tritus est propter scelera nostra: disciplina pacis nostra super eum, & lino-
re eius sanati sumus. Omnes nos quasi oneri erant animus, vnusquisque in viam suam declinauit: &
posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Vbi imprimis aduerte illa verba, *Lan-*
guores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, duplicem habere sensum literalè:
 vnus est de corporum mordis, & ægritudinibus, quas Christus erat curatu-
 rus: quemadmodum locum intellexit D. Matthæus capite 8. *Obrulerunt, in-*
quit, ei multos demonia habentes, & eiciebat spiritus verbo, & omnes malè habentes
curauit, vt impleteretur, quod dictum est per Esaiam Prophetam dicentem: ipse infirmi-
tates nostras accepit, & ægrotatibnes portauit. Alter est de hominum peccatis, quæ
 super se vindicanda suscepit, vt pro illis satisfaceret: quem sensum tradit D.
 Petrus in 1. sua epist. cap. 2. *Tradebat, inquit, indicanti se iniuste, qui peccata nostra*
ipse pertulit in corpore suo super lignum, vt peccati mortui iniustitia vinamus, cuius lino-
re estis. Deinde obserua pro eo, quod nos habemus, *Posuit Deus in eo iniquitatem*
omnium nostrum, posse transferri ex Hebræo: *Deus incurere fecit in eum iniquitatem*
omnium nostrum, vt sit sensus, peccata nostra instar numeri cuiusdam exercitus
 in Christum irruisse, & impressione facta occidisse: hanc enim vim habet inter-
 dum verbum, Hebræicum *pagaa*, veluti Iudic. 8. *Tu surge, irruere in nos: & c. 15. Spon-*
dete mihi, quod non occidatis me, id est, irruatis in me. Significatur igitur vniuersorum
 hominum peccata quasi exercitum in Christum impressionem fecisse, vt cum in-
 terimerent quod nihil est aliud, quam rationem, cur Christus mortem subierit,
 eam fuisse, vt pro nostris peccatis satisfaceret: sed ex hac peccatorum in Christum
 impressione illud effectum est, vt ipsa quoque peccata per Christi mortem dele-
 rentur, & quantum est ex parte Christi, qui pro illis quoad sufficientiam cumu-
 latifsimè satisfecit, omnino interirent.

Quartò, Pergit Propheta explicare, quanquam nulla Christo in passione VIII.
 Y y

species ac decor in elle videretur, si in ea tantum, quæ foris apparebant, acies intenderetur oculorum, re tamen ipsa, si mentis obtutus in personæ patientis magnitudine amore, & voluntate figeretur, pulcherrimum illud, & plus quam dici, aut cogitari potest, decorum, elegantemque exitisse. Id quod cum emphasi significat Propheta, cum dixit: *Vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum*: Etenim verba illa, *Et desideravimus eum*, duplicem sensum recipiunt: vnus est, vt Propheta Iudæorum nomine loquatur, subaudiaturque negatio præcedens, quasi dictum sit: *Vidimus eum, & non erat ei aspectus, & non desideravimus eum*, hoc est, vi-

Christus etiã
in cruce cre-
dentibus in
eum pulcher
laan. 15. 22.

dimus eum, & non erat, cur eum magnopere expeteremus: solet enim apud Hebræos negatio prioris sententiæ in posteriore quoque subaudiri, cuiusmodi est illud Christi apud Ioannem capite 17. *Si non venissem, & locutus fuisset eis, peccatum non haberent pro: si non venissem, & locutus non fuisset eis, & Leuitici 19. Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui*: vbi Hebraicè solum est prima negatio: *Non periurabis in nomine meo, & pollues nomen Dei tui*: quæ tamen, vt patet etiam in posteriori membro intelligi debet. Alter est, vt Esaias eorum personam sustineat, qui in Christum aeternum in cruce crediderunt, & sic sensus: *Vidimus eum, & quidem primo aspectu nihil videbatur habere pulchritudinis, attamen nos, qui personæ patientis maiestatem, diuinitatem, & amorem fidei oculis cernebamur, nihil pulchrius nos vidisse existimauimus. Itaque eius decore, specieque incitati desideravimus eum, hoc est, magno voluntatis affectu, ardentissimoque studio ad eum diligendum, amandumque exarsimus. Vtramque expositionem cõplexus est D. August. in comment. super Psal. 44. expendens eius Psal. inscriptionem, quæ est, *In intellectu canticum pro dilecto. Dilectus, inquit ille, visus est à persecutoribus suis, sed non in intellectu: si enim cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent, 1. ad Cor. 2. Amemus illum: aut si inuenimus in eo aliquid fædi, non amemus: Ecce ipse inuenit malitiam, & amavit nos: si aliquid fædi inuenimus in eo, non amemus, quia hoc ipsum, quod car-nem indutus est, vt de illo etiam discretur: Vidimus eum, & non habebat speciem, neque decorem: si consideret misericordiam, qua factus est, & ibi pulcher est, sed Iudæorum personam gerbat Propheta, cum diceret: Vidimus eum, & non habebat speciem, neque decorem: Quare: quia non in intellectu intelligentibus autem, Verbum caro factum est: magna pulchritudo est. Mibi autem absque gloriari, dixit vnus amicorum sponsi, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi: parum est, vt non inde erubescas, nisi etiam & gloriari. Nobis ergo cum credentibus, ubique sponsus pulcher accurrat pulcher in celo, pulcher in terra, pulcher in vtero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculo, pulcher in flagello, pulcher deponens animam, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in sepulchro, pulcher in celo, pulcher in intellectu.**

D. August.
Psal. 44. 1.

1. Cor. 2.

Postremo, ne ex ea humilitate, quam Christus in passione demonstrauit, indignam aliquam eius maiestate, & celsitudine opinionem conciperemus, de vtraque eius generatione Propheta subiunxit: *Generationem eius quis enarrabit, vt cogitationem nostram ad contemplandam eius diuinitatem, quam habebat per æternam à Patre generationem, atque ad suscipiendam humanitatis illius, quam à matre Virgine per temporalem ortum acceperat, sanctitatem, puritatem, & propter hypostaticam ad Verbum vñionem, excellentiam, dignitatemque traduceret. Quam etiam ob causam, cum eius passionem commemorauit illis verbis, percussus à Deo, sic locutus est, vt transferri posset, percussus Deum: est enim Hebraicè מכה אל הים quod rectè etiam reddi potest, percussus Deum, cum nulla inter vtramque vocem sit interiecta præpositio: iuxta quam translationem vtraque Christi natura declaratur, exprimiturque eum, qui in vera humanitate patiebatur, simul verum Deum esse. Quod Esaias non hoc tantum loco præstitit, sed*

Christi di-
gnitas, & ex-
cellentia.

IX.

sed

R. Samuel. contra Iudæos cap. 47. sicut etiam sentit R. Samuel Marrochiamus in epistola doctissima, quam scripsit ad R. Isaac de aduentu Messie cap. 6.

II. Est igitur prima expositio D. Hieronymi, quem cæteri omnes sequuntur, aduentum Messie splendorem, & lampadem accensam nuncupati, quia Christus suo aduentu idololatriæ, & vanarum superstitionum tenebris dissipatis erat vniuersum orbem diuinæ cognitionis, & Euangelicæ doctrinæ lumine impleturus, imo & ipsum Messiam splendorem, lampademque futurum, quæ Hierosolymis primum accensa, paulo post omnes gentes, nationesque illuminaret, iuxta illud

Ioan. 8. 12. Ego sum lux mundi. Quam ob causam subdit Esaias: Et videbunt Gentes iustum tuum, & cuncti reges inelytium tuum, & vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominabit, Et eris corona gloria in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. Quasi dicat, inquit Hieronymus, O Hierusalem, & Sion, cuncti Reges videbunt inelytium tuum, qui de tua stirpe generatus est, qui in te exaltatus patibulo omnes traxit ad se, ita ut gentes videant iustitiam eius, quia cunctorum creator misertus est gentibus, & Rex gloriæ illius, qui glorificatus in cruce est, & omnia suo imperio regna subiecit. Denique nequaquam vocabitur Hierusalem, & Sion, sed nomen nouum accipiet, quod os Domini imposuerit, dicens ad Apoc.

Hieron. solum Petrum: Tu es Petrus, & super hanc petram edificabo Ecclesiam meam. Et populus eius nequaquam veteri nomine appellabitur Israhel, sed nouo id est, Christianus. Eritque quasi corona decoris in manu Domini, & quasi diadema regni in manu Dei sui; quando eam coronauerit verba credentium, & diadema imperij, quod Martyres gemmarum suarum varietate distinxerint, fuerit in manu Dei ut filium suum eorum coronet victorius.

III. Sed est altera quoque huius vaticinij interpretatio, quæ superiorem quidem minimè excludit: sed addit tamen quiddam aliud, quod virginitatem sanctissime Deiparæ in conspectu, & partu Christi miracè declarat: eamque veteres Hebræi tradiderunt, ut testatur Galatin. lib. 7. Arcanorum Catholica veritatis cap. 14. sequiturque est auctor Glossæ interlinealis in eum locum Esaiæ. Ratio autem similitudinis in eo posita est, quod sicut splendor prodit ex sole absque vlla solaris corporis corruptione, & lampas ex admoto igne etiam absque vlla luminis, quod in igne est, incepta, detrimentò que accenditur: ita Christus ex Virgine instar splendoris conseruata Virginis integritate exortus est, & instar lampadis absque vllò virginei splendoris, detrimentò virtute altissimi accensus apparuit, ut Christi ortus ex Virgine nihil aliud, quàm quædam ex incorrupto sole splendoris emissio, & purissima lampadis accensio fuisse videatur. Qua quidem in re temporalis Christi ortus ex Virgine similitudinem quandam habuit cum ortu eiusdem à Patre sempiterno: siquidem etiam à Patre instar splendoris prodisse dicitur à Paulo ad Hebr. 1. vbi eum splendorem gloriæ Patris appellat.

Cum, inquit, sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius. Nec enim nomen splendoris consubstantialitatem, & coæternitatem dumtaxat Verbi cum Patre significat, ut volunt D. Athan. orat. 2. contra Arianos, & serm. 4. contra Arianos, Orig. lib. 1. de op. & D. Cypr. in expositione Symboli Apostolorum, D. Amb. lib. 1. Hexam. c. 5. D. Hier. in c. 3. Abacuch ad illa verba, splendor eius ut lux erit, Euseb. Emis. hom. 1. de Symbolo. Theodoretus in comment. super epist. ad Hebræos, & alij: sed etiam infinitam illam puritatem, & pulchritudinem, qua per æternam generationem exit à Patre. Hanc enim ob causam candor lucis æterna dicitur Sapient. omnipotentis Dei hæcra, & ideo nihil inquinatum in eam incurrit. Candor est enim lucis æterna, & speculum sine macula Dei maiestatis, & imago bonitatis illius. Sic igitur etiam ex Virgine tanquam splendor summa puritate, pulchritudinèque exortus est:

q uid

Galat. Interli. Ortus Christi ex Virgine, tanquam purissima lampadis accensio.

Heb. 13. Similis fuit ortus eiusdem à Patre sempiterno. D. Athan. Orig. D. Cypr. D. Ambros. D. Hieron. Abac 3. 4. Euseb. Emis. Theolo. Sap. 7. 15.

VIE
Apoca
17

quid enim pulchrius, quid purius cogitari potest, quam ex pulcherrimo sole fulgentissimi splendoris egressus? Accedit & alia ratio D. Athanasij in epist. de decretis Nicænz Synodi, idcirco aternam Verbi generationem egressum splendoris à sole conferti, quia: *Quemadmodum, inquit, solidam manens non minuitur radius ab ipso effusus: ita nec substantia Patris mutationem perpeffa est, cum habeat suam ipsius imaginem filium.* Quæ ratio maximè etiam quadrat in partum Virginis, sic enim edidit filium, ac si splendorem emitteret, hoc est, nullam patiens suæ integritatis, puritatisque iacturam.

Eodem quoque spectavit Regius vates Psal. 109. cum dixit: *In splendoribus sancti.* Et eorum ex utero ante Luciferum genuite, ubi sanctorum, neutrius generis est, ut patet ex textu Hebræo, qui habet *קדש* hoc est, ad verbum, *In decoribus sanctitatis:* nomen enim *קדש* sanctitatem, & sanctificationem significat, veluti Psal. 92. *Domum tuam decet sanctitudo:* & Psal. 113. *facta est iudea sanctificatio eius.* Porro hic locus triplicem habet sensum literalem: vnus est de æterna Christi generatione, qua Deus est, ut perspicuum est ex Paulo ad Hebr. *Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filium meum es tu: ego hodie genui te?* Sic enim Tertull. libro contra Praxeam, cap. 7. & 11. D. Chrysost. D. Ambros. Theophylactus, D. Thom. in comment. super epist. ad Hebr. Theod. & ferè reliqui interpretes apud Dauidem locum accipiunt, idque est & contextui, & insinuo Pauli congruentius. Cum enim paulo post de temporali Christi generatione esset dicturus, meritò prius aternam explicauit, ut vtramque Christi generationem complecteretur. Alter est de resurrectione Christi, quæ fuit quædam veluti regeneratio, quo nomine etiam generalis hominum resurrectio censetur, Matth. 19. *Nos, qui secuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis sue.* Hoc sensu afferitur à Paulo Act. 13. *Nos, inquit, vobis annunciamus eam, quæ ad patres nostros repromissa facta est, quoniam hanc Deus adimpleuit filio nostro resuscitans Iesum, sicut & in Psal. 2. dictum est: Filius meus et tu: ego hodie genui te.* Eodem modo accipitur à D. Hilario in comment. eius Psal. & D. Ambros. libr. 3. de Sacramentis. Tertius denique est de temporali Christi generatione, ortuque ex virgine, quemadmodum Tertull. lib. 5. contra Marcionem cap. 9. D. Ioan. Damasc. orati. de natiuit. Mariæ, Theod. & Oecumen. in Paulum interpretantur, & D. August. in comment. eius Psal. ubi de vtraque Christi generatione locum intelligit, & postquam de æterna disseruisset, adiungit: *An vultis, inquit, ut ipsum Dauid respiciamus, qui Dominum suum dixit filium suum? Si ergo ipse loquitur, forte ipse potuit dicere: Ex utero ante Luciferum genuite, ex utero virginis.* Si enim illa virgo ducens propagationem de carne Dauid, ex illa utero natus est Christus, tanquam ex utero genuite à Dauid: ex utero, qui masculus non accessit: Ex utero, quia salus ex solo utero, Ergo ex utero, inquit ille, qui cum Dominum suum dixerat: ex utero ante Luciferum genuite. Et hæc ipsum ante Luciferum signatè dictum, & propriè dictum, & sic impletum: noctu enim natus est Dominus ex utero Virginis Mariæ, indicant testimonia Pastorum, qui vigilias exercebant super gregem suum. Ex utero ante Luciferum genui te: Iuxta hanc igitur tertiam expositionem non video, cur Regius Propheta in temporali Christi ortu explicatio splendoris, & sanctitatis meminerit, nisi quia instar splendoris maxima cum puritate, sanctitateque ex Virgine matre prodierit. *In splendoribus, inquit, sanctitatum, seu ut alij vertunt, in pulchritudinibus genuite.* Nec enim vna tantum pulchritudo, sed multe pulchritudines in ortu Christi ex Virgine extiterunt: nec vnus dumtaxat splendor, sed multi fulgentissimi splendores radiarunt. Vna videlicet pulchritudo, vnusque splendor fuit nasci hominem Deum: altera pulchritudo, alterque splendor ex matre virgine procreari. Atque hæc ex Esaiâ

D. Athan.
Eterni Pa-
tris substan-
tia per Esai-
 generationis
manet eadē:
no minuitur.
IV.
Psal. 109 3.
Eiusdem loco
triplex lite-
ralis sensus.
Psal. 92. 5.
Psal. 113. 2.
Hebr. 1. 5.
Tertul.
D. Chrysost.
D. Ambros.
Theophyl.
D. Thom.
Theodore.
Mat. 19. 29.
Act. 13. 32.
Psal. 2. 7.
D. Hilar.
D. Ambros.
Tertull.
D. Io. Dam.
Theod.
Oecumen.
D. August.
Psal. 109. 1
In Christi or-
tu non vna,
sed multe
pulchritudines.

sufficiens: nonnulla enim alia eiusdem non ita luculenta, & illustria testimonia consulto pratermisimus: nunc ad reliquos Prophetas transeamus.

Testimonium 17. ex illis verbis Hierem. 31. *Vsquequo delicias dissolueris filia vaga? quia creavit Dominus novum super terram. Fœmina circumdabit virum.*

SECTIO XXXII.

I. **H**abemus hoc loco non iam amictam sole mulierem, sed solem ipsum amictum muliere: *Fœmina*, inquit, *circundabit virum*. Vtrumque sane prodigiosum, sed eodem tamen siue mulieris ex sole, siue solis ex muliere amictus reuoluitur: siquidem utrovis modo dicamus, semper eadem sanctissimæ Virginis in conceptu, & partu Christi integritas explicatur. Quamquam hoc Hieremias vaticinium ad conceptum potius pertinet, cum Christus à Virgine in utero gestabatur: tunc enim fœmina virum circumdedit, & nouo quodam prodigio solem ipsa amicit, ut paulò post docebimus: Principio statuentur germanam lectionem ex Hebræo esse eam; quam reddidit D. Hieron. eamque secuti sunt Symmachus, & Aquila, ut auctor est idem D. Hieronymus in comment super Hieremiam. Nam Septuag. aliter translulerunt, videlicet: *Vsquequo conuerteris filie de ipsa: quonia creauit Dominus salutem nouam: in salute tua circumdabit te homine*. Sic enim eam citat Hieron. tametsi Theodoretus legit: *et Kueios eis, et metas eis, et teo d' teo in ypsa* id est, *De Dominus in salute in plantatione nouam*, Theodotio autem: *Creauit Dominus salutem nouam, in salute circumdabit homo*. Ceterum Hebraicè planè est, ut Hieronymus translulit, id quod nec ipsi Hebraei inficiari possunt. Tunc uero luculente ostenditur sanctissimæ Deiparæ in conceptu Christi illibata uirginitas, eum dicitur: *Creauit Deus nouum super terram: Fœmina circumdabit virum*, videlicet in utero. Nam si ea fœmina ordinario concipiendi modo filium etiam in utero gestatara, quid miraculi, nouitatisque contingeret, quare cum Dominus polliceatur se nouum quoddam, ad mirandum que prodigium esse futurum, palam est istiusmodi fœditatem, de qua est sermo, conseruata omnino integritate concepturam fuisse. Id quod emphatico *circundandi* uerbo Propheta explicauit, uere enim Virgo beatissima filium utero omni ex parte perfecte circumdedit, ipsa uindique clausa, atque integra, que nullius uiri patuit congressu, nec filium à uinculo cepit, sed intus Spiritus sancti uirtute acceptum, uindique utero circumplexa est. Qui filius, quouiam in primo ipso conceptionis instanti diuinam uidit essentiam, more que nostro rationis usum habuit, & cumulatissimam rerum omnium scientiam, uir non aetate, sed cognitione, maturitate, prudentia appellatur: unde Hebraicè est nouum *geber*, quod uirilem fortitudinem, robur que declarat, ut duplex supra natoram miraculum, atque prodigium hoc uno uaticinio Hieremias complexus sit: unum quod fœmina quaedam absque ulla uiri opera filium conceptura esset: alterum, quod eiusmodi filius etiam cum matris utero gestaretur, quoad aetatem quidem infans, sed quoad cognitionem tamen perfectus planè uir esset futurus.

D. Hieron. Symmach. Aquila. Septuag. Lectionum uarietas. Theodoretus Theodoro.

Deipara illibata uirginitas.

Christus in matre utero fuit perfectus uir.

D. Hieron.

Sic in primis locum intellexit D. Hieron. in comment. super Hierem. *Uque, quo Virgo Israel negligentia dissolueris. Et profundo errore uagaboris? Respice, qua disturus sum, et unde tibi tanta beatitudo expectanda sit: attende, audis, quod nunquam ante cognoueris. Nouam rem creauit Dominus super terram: Absque ulla semine, absque*

VIE
Apoc.

coitu, atque conceptu femina circumdabile virum gremio uteri sui, qui iuxta incrementa quidem aetatis per vagitus, & in saniam proficere videbitur sapientia, & aetate, sed perfectus vir in ventre femine solitis mensibus continebitur. Vtrumque etiam eleganter persequitur D. Bernard, imprimis namque ad ostendendam Mariæ virginitatem expendit verbum circumdandi sermo. 30. in Purificat. *Novum faciet Dominus super terram. Quæri quod novum? Mulier, inquit, circumdabit virum. Non ab altero viro virum suscipiet, non humana lege concipiet hominem, sed intra viscera intacta, & integra virum claudet ita sanè, ut intrante, & exeunte Domino iuxta alium Prophetam porta Orientalis clausa ingiter perseveret.* Deinde quemadmodum Christum in utero Virginis iure optimo Propheta virum appellaverit, sic exponit homilia 2. super Misus est. *Novum, inquit, creavit Dominus super terram: Femina circumdabit virum. Quæ est hæc femina? Quis vero iste vir: aut si vir, quomodo à femina circumdatur: aut si a femina circumdari potest, quando vir: & ut apertius dicam, quomodo potest simul, & vir esse, & in utero matris: hoc est enim virum a femina circumdari, sed utro me ad conceptum partumque Virginalem, si forte inter plurima nova, ac mira, quæ ibi profecto inspicit, qui diligenter inquirat, etiam hanc reperiam novitatem. Vir erat Iesus necdum etiam natus, sed sapientia, non aetate: ante vigorem, non viribus corporis: maturitate sensuum, non corpulentia membrorum: Nec enim minus habuit sapientia, vel potius non minus fuit sapientia Iesus conceptus, quam natus, parvus, quam magnus, siue ergo latens in utero, siue vagans in praesepio, siue iam grandævulus interrogans Doctores in templo, siue iam perfectæ aetatis docens in populo, atque profecto plenus fuit spiritu sancto. Constat ergo, quia semper Iesus virilem animum habuit, etsi non semper in corpore vir apparuit. Cur denique dubito virum fuisse in utero, quem mihi Deum fuisse non ambigimus quippe est esse virum, quam esse Deum. Atque hæc est communis interpretum in hunc locum expositio.*

D. Bernard.

In eius conceptione nova plurima.

Observandum est primò circumdandi verbum, ut diximus, hoc loco emphaticum esse, & apprimè virginitatem Mariæ in conceptu explicare, quæ videlicet factum non à viro acceperit, sed intra se cœlitus datum clausit in modum circuli unde quaque integri, atque perfecti, nulla vel minima scissione violati. Quo eodem pertinet illud pulcherrimum vallum liliorum, quibus venter Virginis undique vallatus dicitur Cant. 7. illis verbis: *Venter tuus sicut aceruus tritici, vallatus lilijs.* Verè enim venter Virginis propter fecunditatem aceruus tritici, propter virginitatem verò vallatus lilijs prædicatur, quod liliorum vallum, atque septum nulla carnis illecebra diruit: nullus viri congressus dissipavit. Eodemque mysterio Cant. 4. sponsus Virginem hortum conclusum, & fontem signatum appellavit, Hortus, inquit, conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus. Vbi adverte bis appellari Virginem hortum conclusum, ut indicetur & in conceptu, & in partu omnino clausam, integramque fuisse: fontem verò signatum, seu ut Græcè est παρὰ τὸν ὄρεον ὑδατοῦ, hoc est, fontem sigillo obsignatum, ut virginalis sigilli integritas de claretur, intelligamusque Virginem sanctissimam sponsi ipsius sigillo ita fuisse obsignatam, ut neque in conceptu, neque in partu cuiusmodi sigillum resignatum, ruptumve via ex parte fuerit: sed integrum semper, inviolatumque permanferit. Sic vtrumque locum intellexit D. Ambros. in libro de institutione virginis, cap. septimo, ubi loquens de Virgine sanctissima, expendensque potitiam illam Orientalem apud Ezechielem de qua dicemus sect. sequenti, ita concludit: *Porta ergo clausa virginitas est, hortus clausus virginitas, & fons signatus virginitas.*

II. Expenditur verbum circumdandi.

Cant. 7. 2.

Cant. 4. 11. Deiparæ in conceptu & partu integritas.

D. Ambros.

Secundò, adverte rectè Esaiam ex incarnatione Verbi, purissimæque eius in Virgine conceptione ad colendam vitæ puritatem, motumque licentiam leuiori disciplina comprimendam argumentari: *Et quequò, inquit,*

deliciis dissolueris filia vaga quia creauit Dominus nouum super terram: Fœmina circumdabit virum. Quali dicat: Contentaneum planè est, vt vniuersi mortales deliciis omnibus abdicatis, depositisque superiorum temporum sceleribus nouâ vitæ ratione suscipiant, castitatem colant, laxamque, ac dissolutam morum disciplinâ Euangelicæ doctrinæ perfectione deuinciant: quo tempore Deus tantâ est nouitatem effecturus, vt filium suum hominem factum vteri angustis virgo cõcludat. Itaque tria potissimum ex mysterio incarnationis colligit Esaias: vnũ est oportere nos morum licentiam, laxitatẽque arctioribus disciplinæ vinculis coercere, cũ Deus ille sempiternus, & immensus, cuius magnitudo nullis spatiis definitur, sese intra vnus fœminæ vterum per assumptam humanitatem ineluserit. Atque hoc in verbis illis, vsquequo filia vaga dissolueris? exprimitur. Alterum, vt omnem sanctitatem, præcipueque castitatem repudiatis carnis illecebris amplectamur, cum deus vsque adeo puritatem adamauerit, vt matrem sibi virginẽ delegerit: id quod in verbo, *deliciis, latis* innuitur. Tertiũ denique, vt nouam vitæ rationem in omni virtutum genere incamus, cum Deus tam nouum propter nos miraculum perpetraverit, vt virgo hominem Deum in vtero gestaret. Postulat enim tanti operis propter nos effecti magnitudo, vt nullam deinceps Deo iniuriam nostris sceleribus inferamus: sed potius tam munificum parentem omnibus officiis, & amore prosequamur. Simili argumento vsus est Paulus, vt nos in Dei amore vehementius incitaret, 1. ad Cor. 16. *si quis non amat Dominum nostrum Iesum Christum,*

Morũ licentia post incarnationem arctius coercenda.

2. Cor. 16. 11.

Christum nõ amicitie anathemate quodammodo sevit Paulus. Caiet. D Hieron.

Incarnatũ Verbi meditatio ad omnẽ sanctitatẽ addit stimulos. D. Chrysostr. Rom. 13. 11.

Èd ardentius ad omnẽ probitatem aspirabant fidele, quò magis incarnationis ipse appropinquabat.

fit anathema, *Maranatha*. Quo loco *anathema* significat ab hominum vsu, & consuetudine segregatum, & excommunicatum: itaque Paulus quodammodo excommunicat omnes eos, qui Christum non amant, cuius anathematis, & excommunicationis ratione reddit subiungens: *Maranatha*, id est, *Dominus venit*, in præterito, hoc est, vt interpretatur Caiet. quia Dominus noster iam venit, propterea amandus est, & anathema est, qui eum non amauerit, videlicet qui tanto Dei amori non respondeat. Est verò *Maranatha* magis Syrum, quàm Hebræum, vt ait Hieronymus, tametsi ex confinio vtriusque linguæ aliquid Hebræum sonet. Nec verò hinc occasionem accipias existimandi eos omnes, qui non sunt in charitate, esse eo ipso excommunicatos: nec enim Paulus hoc loco per *anathema* excommunicationem, vt Doctores communiter accipiunt, intelligit: sed illud tantum significat, eum qui Christum, postquam venit, non timet, ob tantum ingrati animi crimen dignum esse, qui sit *anathema*, hoc est, qui à communi hominum consuetudine exterminetur. Itaque hanc vnã cogitationem de Domini in carne aduentu vehementissimos esse ad omnem sanctitatẽ stimulos: vnde Diuus Chrysostomus in commentar. eius loci, *Cogita*, inquit, *vel hoc vnũ, & habebis idoneũ ad omnem virtutem ingressum, & demoliri peccatum omne facillimum erit*. Eodem pertinet illud ad Rom. decimo tertio: *Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere: nunc enim propior est nostra salus, quàm cum credimus*. Quæ verba Diuus Thomas referenda existimat ad salutem, quam Christus suo primo aduentu effecit, Apostolũque loqui ex persona omnium fidelium, qui ab initio vsque mundi extiterunt, qui quò magis tempus incarnationis appropinquabat, ardentiori studio ad omnẽ genus probitatis, virtutumque perfectionem aspirabant, seseque ipsi inuicem ad sanctitatem toto pectore amplectendam iis verbis adhortabantur, ac si dicerent: Par est iam nos de præterita socordia, negligentiaque somno excitari, atque in virtutum omni studio, conatũque incumbere, siquidem propior est iam nostri seruatoris aduentus, quàm cum eum à principio mundi venturum credidimus. Alij de secundo Christi aduentu interpretantur,

pretantur, sed nostra, ac D. Thomæ expositio cum Ecclesiæ consuetudine coheret, quæ eum locum Pauli ante primi aduentus Christi representationem legendum fidelibus proponit, ut in D. Thom. adnotauit. Nec verò solus Paulus ex Christi aduentu ad morum puritatem commendandam argumentatur, sed etiam Esaias, seu ipse per Esaiam Dominus cap. 56. *Hæc dicit Dominus: custodite iudicium, & facite iustitiam, quia iuxta est salus mea, ut veniat, & iustitia mea, ut reueletur.* Quæ locum de aduentu Messie accipiendum esse docuerunt Septuag. interpretes, cum pro salute saluare transtulerunt, quo nomine sæpe Christus in Diuinis literis censetur.

Decimum octauum testimonium ex illis verbis
Ezechielis, cap. 44.

Et conuertit me ad viam portæ Sanctuarij exterioris, quæ respiciebat ad Orientem: & erat clausa, & dixit Dominus ad me: Porta hæc clausa erit, non aperietur, & vir non transiet per eam: quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam, eritque clausa Principi: Princeps ipse sedebit in ea.

SECTIO XXXIII

IN nostris super Ezechielem Commentariis superioribus annis fusè ostendimus eam ciuitatis, templique visionem Prophetæ demonstratam nullo pacto ad materiam illam Hierosolymorum urbem, templumque illud à Salomone ædificatum, sed ad Ecclesiam à Christo in terris fundatam pertinere, atque adeo non mysticè, sed secundum literam omnia, quæ de eiusmodi ædificiis à Propheta describuntur, de Ecclesia esse intelligenda: quamuis in multis ad ciuitatem illam materiam, templumque Salomonis fiat allusio. Id quod, quia non est huius loci ex professo disputare, satis sit ut certum posuisse, & quod est consequens, hanc etiam portam Orientalem Sanctuarij exterioris, hoc est, atrij interioris, quod Sanctuarium exterius nominatur comparatione ipsius templi, quod interius Sanctuarium dicebatur, non aliquam materiam atrij illius portam, sed aliam multò sublimiorem, diuinioremque significare.

Igitur Origen. hom. 14. super Ezech. hanc portam interpretatur cognitionem Scripturarum, quæ clauis erat, quo usque Princeps, id est, Christus eas aperuit. Quam eandem interpretationem Hieron. ab Origene mutuatus in Commentariis suis in Ezech. totidem verbis transcripsit. *Quanam*, inquit Hieron. *ista porta est, quæ semper clausa est, & solus Dominus Deus Israel ingreditur per eam, nempe illa, de qua saluator loquitur in Euangelio: Va vobis scribe, & Pharisei hypocrite, & va vobis legum doctoribus, qui tollitis clauem scientiæ, ipsi non ingredimini, & intrantes prohibetis.* De hac sub nomine libri scribit Esaias: *Erunt verba libri istius sicut verba libri signati, quem cum deris homini nescienti literas, & dixeris ei: Lege, respondebit tibi: Nescio literas: & dabunt illi homini scienti literas, dicentes: Lege: & dicet: Non possum legere, quia signatus est.* Iste est liber, cuius nemo potest soluere, & aperire signacula neque in celo, neque in terra, neque sub terra, nisi ille, de quo in Apocalypsi Ioannis dicitur: *Eccce vicit Leo de tribu Iudæ, radix David, aperire libri, & soluere septem signacula eius: prius enim, quam saluator humanum corpus assumeret, & humiliaret se formam serui accipiens, clausa erat lex, & Propheta, & omnis scientia Scripturarum. Postquam autem ille pependit in Cruce, statim velum templi scissum est, & aperta sunt omnia, ablatoque velamine, dicimus. Nos autem omnes reuelata facie gloriam Do-*

Origen.
Scriptura hæc
era elucidata
per Christum.
D. Hieron.
Matt. 23. 13.
Luc. 11. 52.
Esai. 29. 10.
Apoc. 5. 5.
2. Cor. 3. 18.

mini contemplantes in eandem imaginem transferamur a gloria in gloriam.

II. Et quidem hæc Hieronymi expositio literalis quoque censenda est: sed illa

B. Maria
porta clausa
per virginita-
tem.
Luc. 1. 35.

multo germanior, quam secundo loco commemoras, & valde probat de sanctis-
sima Deiparæ intemerata virginitate: Pulchrè, inquit, quidam portam clausam, per
quam solus Dominus Deus Israel ingreditur, & dux, cui porta clausa est, Mariam virginem
intelligunt, quæ ante partum, & post partum virgo permansit. Et enim tempore, quo An-
gelus loquebatur, Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi: quod
autem nascetur ex te sanctum, vocabitur filius Dei: & quando natus est, virgo permansit a ter-
na ad confundendos eos, qui arbitrantur eam post natus: atem saluatoris habuisse de Ioseph fi-
lios ex occasione fratrum eius, qui vocantur in Euangelio. Super qua quasi stumcula & omne ad-
uersus Heluidium illius temporis Hereticum in adolescentia non grandem librum scripsisse me
novi. Eandem expositionem alij nobilissimi Patres tradiderunt, in quibus D.

D. Ambros.

Ambr. in lib. de institutione virginis ad Eusebium, cap. 6. Quæ est, inquit, hæc porta,
nisi Maria: ideo clausa, virgo. Porta vocatur Maria, per quam Christus intrauit in mundum,
quando virginali fusus est partu, & genitalia virginis clausura non soluit, mansit intemer-
atum septum pudoris, & inuoluta integritatis durauere signacula, cum exiret ex virgine.
Et multo luculentius cap. 7. Bona, inquit, porta Maria, quæ clausa erat, & non aperiebatur:
transiit per eam Christus, sed non aperuit: est enim & porta ventris, unde ait Iob sanctus,
cap. 3. Intrebrescant stella noctis illius, quia non conclusit portas ventris matris mee. Est ergo
& porta ventris: sed non omnis clausa semper: verum una sola potuit manere clausa, per quam

Iob 3. 9.

sine dispendio claustrorum genitalium Virginis partus exiit. Ideo ait Prophetæ: porta hæc
clausa erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam, hoc est, nemo hominum: quoniam
Dominus, inquit, Deus Israel transibit per eam. Eriguitur clausa, id est, & post transitum
Domini erit clausa, & non aperietur. Hæc porta ad Orientem aspicebat, quoniam verum
lumen effudit, quæ generaliter Orientem, peperitque solem iustitiæ. Audiant ergo
imprudentes: Clausa, inquit, hæc porta est, quæ solem recipit Deum Israel. Denique non
est aperta. Audiant Prophetam dicentem: Non aperietur, eritque clausa, hoc est, non
aperietur ab eo, cui desponsabitur, non licebit enim, ut apprietur, per quam Dominus
transibit. Et post eum, inquit, erit clausa, hoc est, non aperiet eam Ioseph, quoniam dicitur
ei: Noli timere accipere Mariam coniugem tuam, quod enim in ea natus est, de Spiritu
sancto est. Porta ergo clausa virginitas est. Idem habet Ruffinus Aquileensis Pres-
byter in expositione Symboli Apostolorum, quæ falso sub nomine D. Cy-
priani circumfertur. Partus, inquit, ipsius mirabilem in modum Ezechiel Prophetæ an-
te formauerat, Mariam portam Domini nominans, per quam scilicet Dominus ingres-
sus est mundum. Dicit ergo hoc modo: Porta autem, quæ respicit ad orientem, clausa
erit, & non aperietur, & nemo transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel transi-
bit per eam, & clausa erit. Quid tam evidens dici de conversatione (scu vt alijs legi-
tur consecratione) Virginis potuit? clausa fuit in ea virginitatis porta, per ipsam in-
troiit Deus Israel, & per ipsam in hunc mundum de vtero Virginis processit: & in aeter-
num porta Virginis clausa seruata virginitate permansit. Concini D. Augusti. serm.
2. in natiuitate Domini. Porta, inquit, erat clausa, & non est aperta, & quasi in-
terrogaretur: cur aperta esset: adiecit: Quia Dominus transiit per eam. Porta clausa,
id est, signaculum pudoris, immaculata carnis integritas: non enim violata partu, quæ
magis est sanctificata conceptu. Denique, ne singulorum Patrum verba commemore-
rem, ita hanc Orientalem portam intellexerunt D. Epiphanius sermone de lau-
dibus virginis Mariæ, D. Chrysol. tom. 3. homil. de Ioan. Baptista, D. Ioan. Da-
masc. libr. 4. fidei Orthod. cap. 15. & orat. 1. de Mariæ natiuitate, & oratione,
item 1. de Mariæ dormitio: & Maximus homil. 2. de natiuit. Domini, Helychius

Ruffi. Aquil.
Per virginem
Dominus
ingressus est
mundum.

D. Ambros.
Deiparæ vir-
ginitas magis
sanctificata
conceptu.
D. Epiphani.
D. Chrysol.
D. Io. Dam.
Maximus,
Helychius.

Presby.

Presbyter Hierosolymitanus, homil. 2. de laudibus Mariæ, & alij complures.

Ex his habes imprimis portam istam Orientalem esse Virginem sanctissimam, III.

& clausam fuisse Principi, quia eum dumtaxat virgo & concepit, & peperit. Præterea clausam perpetuò fuisse, quoniam licet per eam Princeps transierit, semper nihilominus clausa per mansit, cum Principis per eam transitus nullo pacto virginis pudoris claustrum violauerit: sed potius consecrauerit. Id quod verba illa contextus significant. *Eritque clausa Principi*, hoc est, etiam cum Princeps per eam transierit, erit clausa. Hebraicè est *אֵת הַמַּלְאָכָה* quod potest transferri, *Principi*, ut rectè transtulit Vulgatus, & *Principi* in casu gignendi, ut vertit Pagnin. ut legamus: *Eritque clausa Principi*: significaturque in supremi Principis palatio multas quidè esse portas, sed hanc per excellentiam portam Principis clausam appellari, per quam scilicet ipse clausam in hunc mundum intrauerit. Quæ translatio vulgatam editionem magis exponit: siquidem ex ea colligimus, cum dicitur, *Eritque clausa Principi*, non id significari, clausam eam portam usque ad principis aduentum futuram, ipsique dumtaxat aperiendam: sed illud potius etiam tunc, cum princeps per eam transierit, ipsi quoque principi clausam futuram, & nullo pacto per virginis claustrum, sigillique aperiendæ referendam. Quod planè mysterium Septuag. interpretes agnouerunt, cum ita hunc locum reddiderunt: *ὅτι ὁ ἰσχυρὸς ἔσται ὡς ἡ πόλις ἡ ἁγία*: sic enim hunc locum dispungendum arbitror: hæc est, *Et erit clausa*, quia dux isto sedebit in ea. Itaque illud volunt etiam, cum Princeps in ea sedebit, fore omninò clausam, imò eo ipso clausam futuram, quod Princeps in ea sedurus est. Cur enim perpetuò clausa futura sit, illâ causam afferunt, *Quia dux*, inquit, *sedebit in ea*. Et quidem consentaneum erat, ut eo ipso, quod Deus erat ex femina nasciturus, ex matre virgine nasceretur, quia nulla alia Deū maior nisi virgo decebat. Vnde Cyillus Hierosolymitanus Catechisi 12. *Decebat*, inquit, *sanctæ, ut purissimus puritatis Doctor ex thalamis puris procederet*. Et D. Bernard. hom. 2. super *Missa* est, *Deum*, inquit, *huiusmodi decebat natiuitas, quæ non nisi de virgine nasceretur: ita ut congruebat & virginis partus, ut non pareret nisi Deum*.

Secundo aduerte, ter dici à Propheta portam istam Orientalem clausam fore. *Conuertit me*, inquit, *ad viam portæ, quæ respicitur ad Orientem, & erat clausa: & ut vis Domini ad me*. *Partis hæc clausa erit, non aperietur, & vir non transiet per eam, eritque clausa Principi*: ut nimirum intelligeremus Virginem sanctissimam & ante partum, & in partu, & post partum virginitatem suam integram, illibatamque perpetuò conseruasse. Ex quo triplex contra Mariæ puritatem hæresis confutatur: vna eorum, qui eam, ne ante partum quidem virginem fuisse, sed ex Iosepho conceptis impudicis assuesunt, veluti Ebion, & Cherinthus, ut affirmant D. Irenæus lib. 1. aduersus hæreses, cap. 23. Tertull. in lib. de carne Christi, D. Epiphanius hæresi. 28. contra Cherinthianos. Altera eorum, qui Virginem sanctissimam in ipso partu corruptam fuisse per summam impudentiam dixerunt: in qua hæresi fuit Iovinianus, teste D. Augustino in libro de hæresibus. Tertia denique aliorum, qui eam, & ante partum, & in partu virginem faterentur, tamen à partu dixerunt plures filios ex Iosepho coniuge suscepisse, qui propterea fratres Domini in Euangelio appellentur: cuius erroris assertor fuit Heuidius, contra quem vno integro libro doctissime disputat D. Hieronymus. Tertio est aduertendum Virginem sanctissimam appellari portam Orientalem, quoniam, ut exponit D. Ambr. in libro de institutione virginis, cap. 7. generauit Orientalem, peperitque Solem iustitiæ. Quomodo autem Christus Oriens dicitur, diximus iuse in nostris Commentariis super Zachariam.

Pagnin.
B. Virgo porta
Principis
perpetuo
clausa.

Cyill. Hier.
Mater virgo
decebat Deū,
Virginem, ut
non pareret
nisi Deum.

Triples con-
tra Mariæ
puritatem co-
fatur hæ-
resis.
D. Irenæus.
Tertull.
D. Epiph.

B. Virgo erit
porta Orient-
alis.

Decimumnonum, & postremum testimonium ex illis verbis, quæ habentur cap. 2. Danielis.

Videbas ita, donec abscissus est lapis de monte sine manibus, & percussit statuam, & factus est mons magnus, & impleuit vniuersam terram

SECTIO XXXIII.

I. Inter vaticinia, quæ de Messia Regis imperio sacrarum literarum monumentis consignata legimus, non postremum locum obtinet præclara illa visio, quæ Nabuchodonosori Regi Babylonis inter dormiendum ostensa est, cum vidit statuam illam, & mole, & compositione sanè prodigiosam, aureo capite, pectore, & brachiis argenteis, ventre & femoribus æreis, tibiis ferreis, pedibus partim ferreis, partim fictilibus constantem, aspectuque ipso, & intuitu, quo in Regè minaces oculos coniciebat, præter modum terrificam: tum verò conspexit de monte lapidem sine manibus deiecit, statimque ferrum, testa æs, argentum, & aurum, quasi in fauillam æstiuæ aræ redacta, à vento correpta, dissipataque euauerunt. Lapis autem ipse, qui statuam percusserat, in vastissimum, & maximum montem euasit, qui vniuersum terrarum orbem vastitate sua, & magnitudine compleuit. In qua quidem visione ad literam quatuor orbis imperia significata fuerunt.

Quatuor orbis imperia in Nabuchodonosori statuâ designata. D. Hieron.

Etenim in capite aureo statuæ vel ipso Daniele interprete imperiū Chaldæorum, in pectore brachiisque argenteis imperium Medorum, atque Persarum: in ventre, & femoribus æreis imperium Græcorum: denique in tibiis ferreis Romanorum imperium fuit expressum, quæ est D. Hier. cōmunis interpretatio. Per caput, inquit, aureum ostenditur regnum Babylonia auro preciosissimo comparatum. Regnum Medorum, atque Persarum argenti habet similitudinem, minus priore, & maius sequente. Regnum tertium aeneum regnum Macedonum significat, quod velis aeneum dicitur, quia in omnia metalla æs vocalius est, & tinnit clarius, & sonitus eius longè, latèque diffunditur, ut non solum famam, & potentiam regni, sed & eloquentiam Græci sermonis ostenderet. Quartum regnum ferreum perspicue ad Romanos pertinet: ferrum enim omnia domat, atque comminuit: sed pedes eius, & digiti ex parte ferrei, & ex parte sunt fictiles, quod hoc tempore manifestissime comprobatur. Sicut enim in principio nihil Romano imperio fortius, & durius fuit: ita in fine nihil imbecillius, quando & in bellis ciuilibus, & aduersum diuersas nationes aliarum gentium barbararum indigemus auxilio.

Græcorum eloquentia significata per æs.

II. Tunc verò post horum quatuor imperiorum sibi subinde succedentium vicissitudines prænunciatas statim imperiam Christi per lapidem illum sine manibus de monte excisum omnia statuæ metalla dissipatam, atque in fauillam æstiuæ aræ redigentem explicatur, vt illis verbis interpretatus est Daniel: In diebus autem regnorum illorum suscitabit Deus cæli regnum, quod in æternum non dissipabitur, & regnum eius alteri populo non tradetur: comminet autem, & consumet vniuersa regna hæc, & ipsum stabit in æternum, secundum quod vidisti, quod de monte abscissus est lapis sine manibus, & comminuit testam, & ferrum, & æs, & argentum, & aurum. Quamquam verò Tertull. in libro 3. contra Marcionem cap. 7. & lib. aduersus Iudæos, cap. 14. & Theodoret. in cōment. super Daniele huiusmodi vaticinium de orbis imperiis per Christum dissipandis ad secundum Christi aduentum spectare existimauerunt: tamen multò est probabilius ad primum Christi aduentum præcipuè esse referendum, vt est communis Patrum sententia, qui lapidem de monte

Tertull. Theodor. Chrysostomus orbis imperia dissipant.

Pagnin.
Latus Christi
omnium gra-
tiarum puteus.

crucelanea confossum, & apertum intenderent, vt in Christo spes omnes suas collocarent, eo que dumtaxat salutem suam contineri arbitrentur. Pro, & in cauernam lacus, de qua præcisus estis, est Hebraicè קבר כונקרתם ואתם, hoc est, & vt transfere Pagninus, Ad perforationem cisterna, vnde eruti estis, quod clarius lateris Christi apertionem sonat. Alij vertunt, Ad perforationem putei: id enim quoque vox Hebraea בור significat, quod etiam in latus Christi mirifice quadrat, quod est omnium honorum, & aquarum viuentium puteus inexhaustus, ex quo possunt vniuersi aquam sibi haurire omnium gratiarum.

- V. Atque hæc satis fuerit ex Prophetarum vaticiniis de sanctissima Deiparæ virginitate in conceptu, & partu Christi delibasse: alia enim minus illustria consulto prætermittenda iudicauimus, cum hæc abundè sufficiant, vt quibus intelligat, quanti honoris, splendorisque fuerit Virginem amictam sole apparuisse, sicut dixit Ioannes, ipsamque rursus solem amicuisse, vt Hieremias testatus est, hoc est, matrem simul, virginemque fuisse, & Christum absque vilo suæ integritatis detrimento virtute Altissimi obumbrante concepisse, in vterò gestasse, & virgineo partu edidisse. Atque ita huic Exegetico, quod in Mariæ virginitate, maternitateque ponendum diximus, vt eumque satisfacimus.

ARGVMENTVM.

Adhuc perseuerat quarta visio huius operis. Superiori capite Ioannes acerbissimam Antichristi persecutionem quasi in summam redactam ante oculos intuentiam proposuit, iam deinceps eam per partes commemorare aggreditur, multaque sigillatim explicare, quæ alienissimis illis temporibus debent contingere. Duas igitur hoc capite docet sibi ostensas fuisse bestias, vnam ascendente de mari, de terra alteram. Quæ de mari ascendit habebat capita septem, & cornua decem: & super decem cornua diademata quoque decem: capitibus autem inscripta erant nomina blasphemie: eratque eiusmodi bestia similis pardo, pedes habens vrsi & os leonis cui draco dicitur dedisse virtutem suam, & potestatem magnam quam exercuit mensibus quadraginta duobus, id est, tribus annis cum dimidio. Porro bestia, quæ ascendit de terra, habebat cornua duo similia cornibus Aoni, & loquebatur sicut draco, fecitque terram adorare bestiam primam, multaque signa & prodigia patrauit in conspectu prioris bestie, cuius characterem, vt in dextera manu sua, aut etiam frontibus gestarent, adhortabatur mortales. Denique docet Ioannes nomen prioris bestie esse eiusmodi, vt literis eius computatis efficiatur numerus sexcentorum sexaginta sex. Hæc breuiter sunt, quæ hoc capite commemorantur, ad quorum explanationem iam aggredimur.

CAPVT DECIMVM TERTIVM.

I vidi de mari bestiam ascendente, habentem capita septem, & cornua decem, & super cornua eius decem diademata, & super capita eius nomina blasphemie. Et bestia, quam vidi, similis erat pardo, & pedes eius sicut pedes vrsi, & os